

**Georgian Patriarchate
Ecclesiastic Art Studies Centre
National Centre of Manuscripts**

EKVTIME TAQAISHVILI

**JRUCHI MONASTERY
AND ITS ANTIQUITIES**

**EDITED BY
ZAZA SKHIRTADZE**

IN COLLABORATION WITH NATIA GELDIASHVILI

**TBILISI
2010**

საქართველოს საპატრიარქოს
საეკლესიო ხელოვნების კვლევის ცენტრი
ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი

ეკვთიგე თაყაიშვილი

ჯრუჭის მონასტარი და მისი სიძველეები

**გამოსაცემად მოამზადა
ზაზა სხირტლაძე**

ნათია გალდიაშვილის მონაწილეობით

**თბილისი
2010**

წიგნი დაიბეჭდა საქველმოქმედო ფონდ ციკარის ფინანსური მხარდაჭერით

პირველად ქვეყნდება ექვთიმე თაყაიშვილის პირად არქივში (ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი) დაცული მასალები ჯრუჭის მონასტრისა და მისი სიძეელების შესახებ. 1919 წლის აგვისტოში მოგზაურობის შედეგად თავმოყრილი მასალები მრავალმხრივ საგულისხმოა ქრისტიანული საქართველოს ამ ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი სასულიერო კერის ისტორიისათვის. გექსტს ერთევის ღიმიტრი ერმაყოვის და ექვთიმე თაყაიშვილის ექსპედიციების დროს გადაღებული ფოტომასალა.

ნაშრომი გაცემულია მათთვის, ვინც ქრისტიანული საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობითაა დაინტერესებული.

საავეტორო უფლებები დაცულია

ამ გამოცემის არც ერთი ნაწილი არანაირი ფორმითა და საშუალებით, იქნება ეს ელექტრონული თუ მექანიკური, მათ შორის ფოტოპირის გადაღებით და მაგნიტურ მოწყობილობაზე ჩაწერით, არ შეიძლება გამოყენებულ ან გადაცემულ იქნას საავეტორო უფლებების მფლობელის წინასწარი წერილობითი ნებართვის გარეშე

რედაქტორი   ექვთიმე კოჭლამაზაშვილი

დაკაბადონება   გიორგი ბაგრატიონი, ნატო ჩიტიშვილი

© ზაზა სხირგლაძე, ნათია გელდიაშვილი 2010

ISBN 978-9941-0-3134-2

ქრისტიანული საქართველოს ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი სასულიერო კერა – საჩხერის ახლოს, მდ. ჯრუჟულას წარმგაც ხეობაში, მაღალი მთის ფერდს შეუენილი ჯრუჟის წმ. გიორგის მონასტერი 1991 წლის მიწისძვრამ მთლიანად დაანგრია; ერთ დროს დიდი, კეთილდღნაგი კომპლექსისაგან დღეს მხოლოდ ნანგრეეებილა დარჩა. მონასტრის ნაშთები, წერილობით წყაროებთან ერთად, მისი ისტორიის ცალკეული ეტაპების შესახებ გარეეულ წარმოდგენას გეიქმნის.¹

ჯრუჟის მონასტრის დაფუძნების დრო უცნობია. მისი აღმშენებლობის შესახებ მოგვითხრობს ის წარწერები, რომლებიც ჯერ კიდევ გასული საუკუნის მიწურულს აღუნსსხაეი სწაელულებსა და სიძეეღეთა მოყვარულებს. ეპიგრაფიეული მონაცემების მიხედვით ჩანს, რომ ჯრუჟის აღმშენებლობის ან განახლების ერთ-

¹ F. Dubois de Montpereux, *Voyage autour du Caucase, chez les Tcherkesses et les Abkhazes, en Colchide, en Géorgie, en Arménie et en Crimée, avec un atlas* (Paris, 1839-1843), t. III, p. 175; atlas, III série, pl. XX,13; M. Brosset, *Rapports sur un voyage archéologique dans la Géorgie et dans l'Arménie, exécuté en 1847-1848* (St-Petersbourg, 1851), XII Rapport, p. 81-88; *Кавказский Календарь* (Тифлис, 1854), с. 498; Д. Бакрадзе, *Кавказ в древних памятниках христианства, Записки Общества любителей кавказской археологии*, I (Тифлис, 1875), с. 46; Н. Кондаков, Д. Бакрадзе, *Опись памятников древности в некоторых храмах и монастырях Грузии* (Тифлис, 1890), с. 152-162; Ф. Хускивадзе, *Квирильское Ущелье, Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа*, вып. XIII (1892), с. 35-41; გ. წერეთელი, *ჯრუჟის მონასტერი*, *მწეემსი*, 1896, №28, გვ. 4-6; Г. Церетели, *Археологическая экскурсия по Квирильскому ущелью, Материалы по археологии Кавказа*, VII (1898), с. 109; ლ. მენაბდე, *ძველი ქართული მწერლობის კერები*, გ. I, ნაწ. 2 (თბილისი, 1962), გვ. 547-548; გ. ბოჭორიძე, *იმერეთის ისტორიული ძეგლები* (თბილისი, 1995), გვ. 221-239.

ერთი ეტაპი XI საუკუნეზე უნდა მოდიოდეს. ამაზე მეტყველებს ადგილობრივი ერისთავის (კასას?) წარწერა, რომელიც ერთ ღროს მონასტრის მთავარი, წმ. გიორგის სახელობის, ეკლესიის დასაველეთი ფასაღზე, საქტიგორო რელიეფებთან ერთად ყოფილა განთავსებული;² მასთან ერთად საგულისხმო ჩანს გაძრის აღმოსაველეთი და დასაველეთი ფასაღებზე, აგრეთვე ინგერიერში არსებული წარწერებიც: მონასტრის წინამძღვრის – მიქაელისა, უცნობი ქტიგორისა და მისი ძეების – იოვანესი და გაბრიელისა, აგრეთვე ქვითხუროების – გიორგი და ფადლონ გალაგომებისა.³

ასწლეულების მანძილზე ჯრუჭის მონასტერი არაერთგზის განახლებულა – მას არც ქვეყნის უზენაეს საერო და სასულიერო ხელისუფალითა, აგრეთვე ადგილობრივ წარჩინებულთა მრუნვა მოქლებია.

გარყეული ღროის განმავლობაში მონასტერი ფალაეანდიშეილთა სამფლობელოში შედიოდა. ამას მოწმობს ერთ ღროს მონასტრის მთავარი გაძრის დასაველეთი კარიბჭეზე, წმ. გიორგის რელიეფის გვერდით ამოღარული წარწერა, რომელშიც იხსენიებოდა აბამ ფალაეანდიშეილის ძე გიორგი (ეს წარწერა, სავარაუდოდ, გაძრის განახლება-გადყეუების ერთ-ერთი ეტაპს უნდა უკავშირდებოდეს).⁴

გვიანი შუა საუკუნეებისათვის დასაველეთ საქართველოს დიდებულთა შორის მიმდინარე შინა ბრძოლები ჯრუჭისათვის სავალალო აღმოჩნდა – XVIII საუკუნის შუა ხანებისთვის იგი მთლიანად გაპარგახებული უნდა ყოფილიყო. სხეაგვარად ვერ აიხსნება ის ფაქტი, რომ ბაგონიშეილი ვახუშტი იმერეთის ამ კუთხის აღწერისას ჯრუჭის მონასტერზე ფაქტობრივად არას ამბობს.⁵

1778 წელს მონასტერი ჯუმათელ მიგროპოლიტს, სეიმეონ

² ქართული წარწერების კორპუსი. II. ლაპიდარული წარწერები. II დასაველეთ საქართველო (IX-XIII სს.) გამოსაცემად მოამზადა ე. სილოგაეამ (თბილისი, 1980), გვ. 154-155.

³ იქვე, გვ. 156-157; გ. ბოჭორიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 226-227.

⁴ M. Brosset, *Rapports*, XII, გვ. 82; А. Бакрадзе, დასახ. ნაშრომი, გვ. 46; გ. ბოჭორიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 225.

⁵ ბაგონიშეილი ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ქართლის

აბაშიძეს განუახლებია.⁶ იმ დროისათვის ჯრუჭში საეპისკოპოსო კათედრა არსებობდა, ამასთან იქ აბაშიძეთა გვარის წარმომადგენლები მოღვაწეობდნენ და მფარველობდნენ. იქვე იმარხებოდნენ; აქ დაუკრძალავთ მიგროპოლიტი სვიმეონი (†1778 წ.).⁷ აგრეთვე მღვდემონაზონი ნიკოლოზი (†1810 წ.)⁸ – ორივე აბაშიძეთა გვარიდან.

XVII-XVIII საუკუნეების მანძილზე ჯრუჭი და მისი შემოგარენი რაჭის ერისთავებსა და წერეთელთა შორის დაეის საგანი იყო. 1789 წელს, მეფე სოლომონ II-ის განგებით ამ კუთხის ორი უმნიშვნელოვანესი მონასტერი – მღვიმევი და ჯრუჭი წერეთელთა საგვარეულოს გადაეცა.⁹ სწორედ მათ უმზრუნიათ ძველი სასულიერო კერის აღდგენა-აღორძინებისათვის. ჯრუჭი, კაცხის მონასტერთან ერთად, წერეთელთა საგვარეულო საძეაღეც გახდა. ჯრუჭში სამოწესეო ცხოვრება აღდგა – ეკლესია განაახლეს, აიგო სამეურნეო ნაგებობები. 1804 წლის 14 სექტემბერს მონასტრის არქიმანდრიგად ხელდასხმულ იქნა დავითი წერეთელი. 1805 წლის 24 აპრილს იგი ეპისკოპოსად იქნა გამორჩეული, იმავე წელს კი მიგროპოლიტად. ჯრუჭის წინამძღვრად იგი 1829 წლამდე, სამეგრელოს მიგროპოლიტად ხელდასხმამდე რჩებოდა. მიგროპოლიტი დავითი 1834 წლიდან, პენსიაში გასულიდან, ჯრუჭში დამკვიდრდა და იქვე გარდაიცვალა (1853 წლის 18 თებერვალს) და იქვე დაიკრძალა. მიგროპოლიტ დავითის მღვდელმთავრობისას აღდგა მონასტრის ნაგებობები, გამრავლდა და განივრცო სამონასტრო საქონებელი. ყოველივე ამის საფუძველი კი ის უხვი შეწირულობებიც იყო, რომლებიც მონასტერს წერეთელების წარმომადგენლებისაგან, მათ შორის – საკუთრივ მღვდელმთავრის

ცხოვრება, გ. IV, გვესტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ (თბილისი, 1974). გვ. 760.

⁶ გ. ბოჭორიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 222, 227-228.

⁷ იქვე, გვ. 227-228.

⁸ იქვე, გვ. 231.

⁹ *Кавказский Календарь*, 1854, с. 498; Д. Бакрадзе, დასახ. ნაშრომი, გვ. 46.

ოჯახიდან ჰქონდა. სახელდობრ, მიგროპოლიტ დავითს ჯრუ-
კისათვის ას ორმოცდათერამეტი კომლი შეუწირავს.

ეკლესიაში შემონახული იყო წერეთელთა გვარის წარმო-
მადგენელთა საფლავები: თავად ქაიხოსრო წერეთელის (†1828
წ.),¹⁰ და მისი შთამომავლების – სახლთუხუცეს ზურაბ ქაიხოსროს
ძის (†1823 წ.),¹¹ მისი მეუღლის – თამარის (†1823 წ.),¹² ქალიშვილს
– ქეთევან ზურაბის ასული (†1823 წ.)¹³ და ვაჟის – გრიგოლ ზურაბის
ძის (†1845 წ.).¹⁴ აქ ასევე დაუკრძალავთ გიგო წერეთლის მეუღლე
ვასასი¹⁵ და გრიგოლ წერეთელი (†1895 წ.).¹⁶ მათი საფლავის
ქვები ერცელი ეპიგრაფიებითურთ გაძარში ბოლო დრომდე იყო
შემონახული.

XIX საუკუნიდან, იმერეთის სამეფოს გაუქმებისა და რუსეთის
მმართველობის დამყარების შემდგომ, მონასტერი საქართველოს
საეგზარქოსოს გურია-სამეგრელოს ეპარქიაში შედიოდა, საე-
მაოდ ერცელი იყო და მთავარი გაძრის ირგვლივ განლაგებულ
სენაკთა, სამეურნეო თუ სხვა დანიშნულების ნაგებობათა მთელს
კომპლექსს წარმოადგენდა, რომელიც მაღალ სამრეკლოსთან
ერთად გალაგნით იყო შემოზღუდული.

მონასტრის ძლიერი, მკვიდრი მეურნეობა და ერცელი საქო-
ნებელი გვიანი შუა საუკუნეების გამუდმებული ძნელბედობის
პირობებშიც კი გამოორჩეული უნდა ყოფილიყო თავისი მასშტაბე-
ბით. XIX საუკუნის მეორე ნახევრისათვის მონასტერს ეკუთვნოდა
220 კომლი გლეხი, ჰქონდა ერცელი სახნავე-სათესი საეარგულები.

---

¹⁰ გ. ბოჭორიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 229-230.

¹¹ იქვე, გვ. 228.

¹² იქვე, გვ. 228-229.

¹³ იქვე, გვ. 230.

¹⁴ იქვე, გვ. 229.

¹⁵ იქვე, გვ. 231.

¹⁶ იქვე, გვ. 231.

საქონლის მრავალრიცხოვანი ჯოგები, ფუტკრის სკები.¹⁷

1870-იანი წლებიდან სამონასგრო ქონება თანდათანობით განიად და მიგაცეხულ იქნა. ამის გამო ეპარქიის სასულიერო მმართველობას, კერძოდ, იმერეთის ეპისკოპოსს გაბრიელ ქიქოძეს საქართველო-იმერეთის სინოდალურ კანგორაში სარჩელი აღუძრავს თავად წერეთელთა წინააღმდეგ. სინოდმა დააკმაყოფილა ეს შუამდგომლობა და დაავალდებულა წერეთელები მონასგრის კრებულისათვის ყოველწლიურად შეიდასი მანეთი გადაესადათ.¹⁸

XIX საუკუნის მიწურულისათვის მონასგრის კრებული საკმაოდ მრავალრიცხოვანი უნდა ყოფილიყო. ძველი პუბლიცაციების მიხედვით ცნობილია, რომ არქიმანდრიგთან ერთად ძმობის წევრთა შორის იყო რვა მღვდელმონაზონი, ორი დიაცონმონაზონი, აგრეთვე მორჩილები.¹⁹

საბჭოთა ხელისუფლების დროს ჯრუჭი დაცარიელდა; მონასგერი გაძარცულ იქნა წითელი არმიის ნაწილების მიერ, რომლებიც მამისონის უღელგეხილის გავლით ქუთაისისკენ მიემართებოდნენ. მოწესეთა ნაწილი მოელეს, ნაწილი კი გაიქცა. საეკლესიო ნიუთები და ბარები რეკვიზირებულ იქნა. 1926 წლამდე მონასგერში მხოლოდ ერთი ბერი – თეოდორე რჩებოდა. შემდგომ წლებში მონასგრის სენაეებში გამართული იყო რაიონული სკოლა, საგრაპეზოში – ბიბლიოთეკა, სასგუმრო სათაესებში – სოფლსაბჭო. თანდათანობით გაპარგახდა და დაინგრა კომპლექსის ნაგებობები. გაიბნა ან დაიყარგა ასწლეულთა მანძილზე მონასგერში დაუნჯებული საგანძური. არსებობს გადმოცემა, რომ იმხანად მონასგრის ბიბლიოთეკიდან შეიდი ურეში წიგნი გამოიგანეს, მათი ნაწილი მონასგრის ეზოშივე დაწეს. შემდგომ წლებში ძნელად მისადგომ ხუროთმოძღვრულ კომპლექსს იშვიათად თუ ეწვეოდნენ სიძველეთა მოყვარულები.

სამონასგრო ცხოვრება ჯრუჭში 1990-იან წლებში აღდგა. მონასგერი აყურთხა ჭიათურისა და საჩხერის მიგროპოლიგმა აბრაამმა (ამყამად დასაელეთ ევროპის მიგროპოლიგთ). 2001

¹⁷ გ. წერეთელი. დასახ. ნაშრომი, გვ. 6.

¹⁸ იქვე, გვ. 6.

¹⁹ იქვე.

წლიდან მონასტრის წინამძღვარია მღვდელმონაზონი ლუკა (ფალავეანდიშვილი).

* * *

მონასტრის მთავარი ეკლესია, როგორც ვარაუდობენ, თავის დროზე სამნავიანი ბაზილიკა უნდა ყოფილიყო. მოგვიანოდ იგი გუმბათიან ნაგებობად გადაუკეთებიათ. ეკლესია ჯვარგუმბათოვანი ტაძრის იმ ტიპს განეკუთვნებოდა, რომელიც XI საუკუნის პირველი ნახევრიდან მოყოლებული დამკვიდრდა საქართველოში და რომლის სახესხვაობებიც ქვეყანაში XVIII საუკუნის გასულამდე იქმნებოდა.²⁰ თლილი ქვით ნაგებ ტაძარს სამხრეთიდან და ჩრდილოეთიდან ორსართულიანი ეკვდერები (სამწირველოები) აქონდა, ხოლო შესასვლელები – სამხრეთიდან და დასავლეთიდან. დამატებითი სათავეები ყოფილა მოწყობილი სამცხეთილოსა და საღიჯენის თავზეც. ეკლესიის საკურთხეველში, გრაპემის სამხრეთ პირზე ჩართული იყო კანცელის ფილა წმ. ბასილი დიდისა და წმ. ნიკოლოზის გამოსახულებით.²¹ ტაძრის ფასადები რელიეფებითა და ორნამენტული მოტივებით ყოფილა შემკული; მათი უმეტესობა, როგორც ჩანს, თავდაპირველ სამშენებლო პერიოდს ეკუთვნოდა. სამხრეთ ფასადზე, სარკმელთა შორის გამოქანდაკებული იყო რელიეფური ჯვარი და ორი სასულიერო პირის ფიგურა; ჩრდილოეთ კედელზე, შესასვლელის მარჯვნივ (სამხრეთით) – ცხენებზე ამხედრებული წმ. გიორგი და წმ. დიმიტრი, მათ ქვემოთ – სასულიერო პირი საცეცხლურით; დასავლეთ ფასადზე, კარის მარცხნივ (ჩრდილოეთით) – ასევე ჯვარი და ორი სასულიერო პირი, ხოლო მათ მარცხნივ – ორი მხედარი. რელიეფური გამოსახულება ყოფილა გამოქანდაკებული „აღმოსავლეთის მხრით, თვით გუმბათის ძირში“, სახელდობრ, ადამიანის სახე, მის ორსავე მხარეს თითო ჯვრით. გამოსახულებებთან ყოფილა წარწერებიც, თუმცა ისინი ქვევიდან არ გაირჩეოდა.²² თავის დროზე ეკლესიის

²⁰ ვ. ბერიძე, *XVI-XVIII საუკუნეების ქართული საეკლესიო ხუროთმოძღვრება* (თბილისი, 1994), გვ. 209.

²¹ Г. Церетели, დასახ. ნაშრომი, გვ. 109.

²² ბ. წერეთელი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 4; ანტონოზ გაურჩევიძე მხოლოდ

ინგერიერი შეუღესათ, თუმცა კი იგი მოსატული არ ყოფილა.

იმ სიწმინდეთა შორის, რომლებიც საუკუნეთა მანძილზე მონასტერში იყო დაცული,²³ აღსანიშნავია: სანაწილე ხაგი ძე-ლი ჭეშმარიტის ნაწილითა და წმ. დიმიტრის მინასქროვანი გამოსახულებით, მოგვიანოდ ჩასმული ოქრონაქანდაცეე მო-ჩარჩოებაში (1769 წლის საქტიგორო წარწერიურთ);²⁴ ღმრთის-მშობლის ოქროთი დაფერილი, ეერცხლის ჭედური ხაგი, რომელიც წარწერის თანახმად, ქელს და ნათელს შეუწირავთ მონასტრისათვის;²⁵ ღმრთისმშობლის XVIII საუკუნის ხაგი, იმერეთის მეფის სოლომონ I-ის კარის დეკანოზის, დავითის მიერ შეწირული მონასტრისათვის;²⁶ ღმრთისმშობლის ჭედური ხაგი-სანაწილე, შემკული მინასქრით – იგი, წარწერის თანახმად, მონასტრისათვის შეუწირავს სახლიუხუცეს ზურაბ წერეთლის ძეს, გრიგოლს 1810 წელს;²⁷ ღმრთისმშობლის ოქროცურვილი ეერცხლის ჭედური ხაგი, 1775 წლისა, გიორგი ბაგონიშვილის (შემდგომში მეფე გიორგი XII-ის) წარწერით.²⁸ მაცხოვრის ხაგი, რომლის შარავანდიც პაგიოსანი თელებით ყოფილა მოოჭვილი;²⁹ ძველი პუბლიკაციების მიხედვით ცნობილია, რომ მონასტრის სალაროშივე ყოფილა დაცული რამდენიმე მნიშვნელოვანი საეკლესიო ნივთი, მათ შორის – კეიპაროსის ხისგან

ორი სიგყვა – შეიწყალე მონა.

²³ ეკლესიის საგანძურის ნაწილი (უმეტესწილად ხელნაწერები) XIX საუკუნის 80-იან წლებში აღწერეს ნ. კონდაკოემა და დ. ბაქრაძემ (იხ. მათი ზემოთ დასახელებული ნაშრომი, გვ. 152-162).

²⁴ გ. წერეთელი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 4.

²⁵ Н. Кондаков, Д. Бакрадзе, დასახ. ნაშრომი, გვ. 152; ავტორებთან წარწერაში მოხსენიებული ნათელი შერგილ დადიანის (XIII ს.) მეუღლესთანაა გაიგივებული.

²⁶ იქვე, გვ. 152.

²⁷ Н. Кондаков, Д. Бакрадзе, დასახ. ნაშრომი, გვ. 153; გ. წერეთელი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 4-5.

²⁸ M. Brosset, Rapports, XII, გვ. 86;

²⁹ Н. Кондаков, Д. Бакрадзе, დასახ. ნაშრომი, გვ. 153.

გაფორმებული, XII საუკუნის მეორე ნახევარში უნდა იყოს შექმნილი (ხეც, Н-1667).³⁵ ორივე მათგანი ხელნაწერი წიგნის მსაგერელი

154; Д. Бакрадзе, დასახ. ნაშრომი, გვ. 46; Д. Гордеев, Миниатюры древне-грузинских лицевых рукописей Сионского древнехранилища, *ARS*, вып. II-III (1918), с. 85-87; Р. Шмерлинг, *Образцы декоративного убранства грузинских рукописей* (Тбилиси, 1940), с. 41-43, рис. 3, 4, 5; ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, *Н* კოლექცია, ტ. IV (თბილისი, 1950), გვ. 81-82; Ш. Амиранашвили, *Грузинская миниатюра* (Тбилиси, 1966), с. 15-17, илл. 7-12; მისივე, *ქართული ხელოვნების ისტორია* (თბილისი, 1971), გვ. 205-206, გვ. 96-97; Р. Шмерлинг, *Художественное оформление грузинской рукописной книги IX-XI вв.*, т. I (Тбилиси, 1967), с. 109, 115 и др.; т. II (Тбилиси, 1976), с. 33-56, табл. 13-23; ე. ბერიძე, *ძველი ქართველი ოსტატები* (თბილისი, 1967), გვ. 55-56; ე. მაჭავარიანი, *ქართული ხელნაწერები* (თბილისი, 1970), გვ. 7, 8; Г. Алибегашвили, *Этапы развития средневековой грузинской миниатюрной живописи, IV международный симпозиум по грузинскому искусству* (Тбилиси, 1983), с. 4; 8. ჯემურიძე, *ქართული ხელნაწერების კვლადკვალ* (თბილისი, 1983), გვ. 120-124; В. Лазарев, *История византийской живописи* (Москва, 1986), с. 84, 220 (126); ლ. ოსუგაშვილი, *ქართული ხელნაწერ ოთხთავთა თაფურელის მინიატურების ეთნოგრაფიული თავისებურებები* (თბილისი, 2005), გვ. 10 და შემდ.; ე. მაჭავარიანი, *წიგნის ხელოვნება ძველ საქართველოში* (თბილისი, 2008), გვ. 8-10.

35 ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, *Н* კოლექცია, ტ. IV, გვ. 94-95; М. Brosset, *Rapports*, XII, გვ. 86; Н. Кондаков и Д. Бакрадзе, დასახ. ნაშრომი, გვ. 154-155; G. Millet, *Recherches sur l'iconographie de l'évangile aux XIV-e, XV-e et XVI-e siècles* (Paris, 1960), p. 589, 688, 712, 714, 738; A. Baumstark, *Eine georgische Miniaturfolge zum Markusevangelium, Orient Christianus*, V (1915), S. 140-147; Р. Шмерлинг, *Образцы декоративного убранства грузинских рукописей*, გვ. 32, 49-52, გვ. X-XII; Р. Шмерлинг, *Мастера т.н. Второго Джруцского кодекса, XIII научная сессия Института истории грузинского искусства АН ГССР, Тезисы докладов* (Тбилиси, 1958), с. 15; ს. ბარნაველი, ჯრუჭის მეორე კოდექსის ორი წარწერა, *საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე*, ტ. XXI, №5 (1958), გვ. 635-638; შ. ამირანაშვილი, *ქართული ხელოვნების ისტორია*, გვ. 281-282, გვ. 105, 106; მისივე, *Грузинская миниатюра*, გვ. 24-25; V. Lazarev, *Storia della pittura bizantina* (Torino, 1967), p. 221, 264 (n. 274); ე. ბერიძე, *ძველი ქართველი ოსტატები*, გვ. 167-168; ე. მაჭავარიანი, *ქართული ხელნაწერები*, ილ. 29-35; В.

გაფორმების. კერძოდ კი სამინიატურო ხელოვნების შედეგს წარმოადგენს და ქრისტიანული სახეითი ხელოვნების საეგაპო ნიმუშებადაა მიჩნეული. ჯრუჭის მონასტერშივე ყოფილა დაცული 1040 წელს პალაერამი. წმ. ხარიგონის ქართუელთა მონასტერში გადაწერილი „წმ. მამათა სწავლანი“ (იგი მონასტრისათვის 1765 წელს შეუწირავს კათოლიკოს იოსებს) (ხეც. H-1662).³⁶ სხვა ხელნაწერთა შორის აღსანიშნავია: ღმრთისმშობლის ცხოვრების აპოკრიფი (ხეც. H-1664),³⁷ წმ. მაქსიმე აღმსარებლის ცხოვრების XI საუკუნის ნუსხა (ხეც. H-1663),³⁸ გოლგოთას ქართუელთა მონასტერში 1156 წელს გადაწერილი სეინაქსარი (ხეც. H-1661).³⁹

Лихачева, *Искусство книги. Константинополь, XI в.* (Москва, 1976), с. 88-90; Г. Алибегашвили, *Этапы развития средневековой грузинской миниатюрной живописи*, გვ. 11-12; ე. მაკავეარიანი, სამი ქართული ოთხთავის დასურათების პრინციპები (XII-XIV სს.), *საბჭოთა ხელოვნება*, 1985. №2. გვ. 85-98; В. Лазарев, *История византийской живописи*, გვ. 107, 231, 170; Е. Мачавариани, *Система декоративного убранства грузинских четвероугольцов XI-XIV вв. Автореферат докторской диссертации* (Тбилиси, 1987), с. 30-32, 36, 38-46; О. Подобедова, *К вопросу о месте создания Второго Джручского евангелия, IV международный симпозиум по грузинскому искусству* (Тбилиси, 1989); ლ. ოსეფაშვილი, *ქართული ხელნაწერ ოთხთავთა თავფურცლის მინიატურების ევოლუციური თავისებურებები*, გვ. 65 და შემდ.; ე. მაკავეარიანი, მხატვრულად გაფორმებული ქართული ხელნაწერი: შრომის ორგანიზაციის ზოგიერთი საკითხისათვის, *მრავალთავე. ისტორიულ-ფილოლოგიური ძიებანი*, XXII (2007). გვ. 357-363; მისივე, *წიგნის ხელოვნება ძველ საქართველოში*, გვ. 83-86.

36 M. Brosset, *Rapports*, XII. გვ. 86; Н. Кондаков, Д. Бакрадзе, დასახ. ნაშრომი, გვ. 156-157; *ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა. II კოლექცია*, IV. გვ. 86-89.

37 Н. Кондаков, Д. Бакрадзе, დასახ. ნაშრომი, გვ. 155; *ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა. II კოლექცია*, IV, გვ. 91-92.

38 Н. Кондаков, Д. Бакрадзе, დასახ. ნაშრომი, გვ. 155-156; *ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა. II კოლექცია*, IV, გვ. 90-91.).

39 Н. Кондаков, Д. Бакрадзе, დასახ. ნაშრომი, გვ. 157-158; *ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა. II კოლექცია*, IV, გვ. 82-86.

გრაჰების ჰელურყდიანი სახარება. გადანუსხული 1704 წელს, მიგროპოლიტ ნიეფორეს დაყვეთით.⁴⁰ მხედრულად ნაწერი და მასხარებელთა ოთხი მინიატურით შემკული XVIII საუკუნის ოთხთავი, შეწირული ზურაბ წერეთლის ეაქის, გრიგოლის მიერ (ხელნაწერი მიგროპოლიტ დავითის კუთვნილება ყოფილა) (ხეც, H-1666);⁴¹ ქართულ წმინდანთა ცხოვრების კრებული, გადანუსხული თბილისში, 1740 წელს, სიონის საკათედრო გაძრის მთავარდიაცუნის აარონის მიერ (ხეც, H-1672);⁴² 132 მინიატურით შემკული ფსალმუნნი, გადაწერილი ზილიხანის დაყვეთით (ხეც, H-1665);⁴³ სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონის ერთ-ერთი ნუსხა (ქუთაისის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმი, შემდგომში – ქიემ. K-72).⁴⁴ ხელნაწერთა ერთი ნაწილი საკუთრივ ჯრუჰში გადაუნუსხავით. ასეთებია: წმ. იოანე ოქროპირის „სწავლანი“ (გადაწერილი დიაცონ-მონაზონ მაქსიმეს მიერ 1785 წელს),⁴⁵ „სათნოებათა ყვაილი“ (ქიემ. K-61),⁴⁶ „მამათა სწავლანი“ (ქიემ.

⁴⁰ Н. Кондаков, Д. Баградзе, *დასახ. ნაშრომი*, გვ. 160-161.

⁴¹ იქვე, გვ. 159; *ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, H კოლექცია*, IV, გვ. 93-94.

⁴² M. Brosset, *Rapports*, XII, გვ. 86 (აეგორი ამ ხელნაწერს მეგაფრასს უწოდებს); Н. Кондаков, Д. Баградзе, *დასახ. ნაშრომი*, გვ. 159-160; *ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, H კოლექცია*, IV, გვ. 101-105.

⁴³ M. Brosset, *Rapports*, XII, გვ. 87; Н. Кондаков, Д. Баградзе, *დასახ. ნაშრომი*, გვ. 161 (ივარაუდება, რომ ზილიხანი ლევან II დადიანის ქალიშვილი უნდა იყოს); *ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, H კოლექცია*, IV, გვ. 92-93; Ш. Амиранашвили, *Грузинская миниатюра*, გვ. 31-32, 51; Л. Шервашидзе, *О грузинской светской миниатюре. Миниатюры батальной тематики в Джрычской псалтыри* (Тбилиси, 1964).

⁴⁴ გ. წერეთელი, *დასახ. ნაშრომი*, გვ. 5-6; *ქუთაისის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, გ. I. შეადგინა ე. ნეოლაძემ* (თბილისი, 1953), გვ. 208-210.

⁴⁵ ლ. მენაბდე, *დასახ. ნაშრომი*, გვ. 547-548.

⁴⁶ *ქუთაისის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, I, გვ. 189-191.*

K-64)⁴⁷ და წმ. იოანე კლემასის „სწავლანი“.⁴⁸ გადაწერილები იოანე მაქარიას ძე გაბაშვილის მიერ 1780-იანი წლების მიწურულს (ქიემ. K-55).⁴⁹

* * *

ჯრუჭის მონასტერს ექვთიმე თაყაიშვილი 1919 წლის აგვისტოში სწვევია. იმხანად შესრულდა როგორც აღწერები, ისე ფოტოები.

გემოთ აღინიშნა, რომ ჯრუჭის მონასტერი მისი სიძველეებითურთ XIX საუკუნის მეორე ნახევრისა და XX საუკუნის დასაწყისის არაერთ სხვა ძეგლზეა აღწერილი და აღუნუსხავს (დ. ბაქრაძე, ნ. კონდაკოვი და დ. ბაქრაძე, თ. ხუსკივაძე, გ. წერეთელი, გ. ბოჭორიძე). ექვთიმე თაყაიშვილისეული აღწერები მათთან მიმართებით მრავალმხრივ ჩანს საგულისხმო – პირველყოელისა. კარგად ცნობილთან ერთად, ისინი აერთიანებს დღემდე უცნობ მასალებსაც; ამასთანავე, არანაკლებ საგულისხმოა ის სურათი, რომელიც ამ მასალების მიხედვით იცვლება – ძველ მონაცემებთან თანხედრისას, აშკარა დროით მოგანილი ცვლილებები როგორც მონასტრის ნაგებობათა მდგომარეობის, ისე მისი სიძველეების დაცულობის მხრივ.

ეკლესიის მოკლე აღწერის კვალად, ექვთიმე თაყაიშვილს ძირითადად სიძველეები აღუნუსხავს. პირველყოელისა, ესაა წარწერები – როგორც ლაპიდარული, ისე საეკლესიო ნივთებზე არსებული. სხვა მონაცემებთან შედარებით უფრო ვრცელია ნაკვე-

⁴⁷ Н. Кондаков, Д. Бахрадзе, დასახ. ნაშრომი, გვ. 156-157; ქუთაისის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, I, გვ. 192-198.

⁴⁸ ლ. მენაბდე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 548 (აეგორი შემწირველად ასახელებს გაენათელ მიგროპოლიც ექვთიმეს).

⁴⁹ ქუთაისის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, I, გვ. 183-184. ამას გარდა, მ. ბროსესთან დასახელებულია კიდევ რამდენიმე ხელნაწერი: ნუსხურით ნაწერი და მინიატურებით შემკული ოთხთავი, რომელსაც მათეს სახარების ბოლოს ჰქონდა მინაწერი – მოქვის კანდელაკი მარჯომ ბეხენია, ჯერგეშვიტი დეკანოზი; ღმრთისმეტყველება ოთხ გომად, ასევე ნუსხურით ნაწერი (იხ. M. Brosset, *Rapports*, XII, გვ. 88).

თი საფლავთა ეპიგრაფიების შესახებ, სადაც მოგანილია როგორც მონასტერში მოღვაწე სასულიერო პირების (მიგროპოლიტი სვიმეონ აბაშიძე, მღვდელმონაზონი ნიკოლოზ აბაშიძე, მღვდელმონაზონი იოვანე, ბერი მათე), ისე წერეთელთა გვარის წარმომადგენლების (სახლთუხუცესი ზურაბ წერეთელი, მისი მეუღლე თამარი; გრიგოლ ზურაბის ძე წერეთელი, მისი მეუღლე ელისაბედი; ზურაბ წერეთლის ასული ქეთევანი, ქაიხოსრო წერეთელი, გრიგოლ როსტომის ძე წერეთელი, მისი მეუღლე ვასასი; ზურაბ წერეთლის ძის სვიმეონის მეუღლე მზეხათუნი) საფლავების წარწერები. იქვე, ცალკე თავშია გაერთიანებული მონასტერში იმხანად არსებული უმნიშვნელოვანი სიწმინდეები (ჯვარცმის ხატი – შეწირული დედოფალ როდამის მიერ, ღმრთისმშობლის ხატი – ზურაბ წერეთლის შეწირულება მონასტრისადმი, ღმრთისმშობლის ხატი – შემწირველთა, ქველისა და ნათელის მოხსენიებით, ღმრთისმშობლისავე ხატი – კეიპროსის კიკოს მონასტრიდან წარმოგზავნილი არქიმანდრიტის, იოაქიმეს მიერ შეწირული, ღმრთისმშობლის ხატი – გრიგოლ წერეთლის შეწირული, ღმრთისმშობლის ხატი – მეფე სოლომონ I-ის დეკანოზის დავითის მიერ შეწირული, ღმრთისმშობლის ხატი – მღვდელ იოანეს მიერ შეწირული, ღმრთისმშობლის ხატი – შეწირული ბაგონიშვილი გიორგის (შემდგომში მეფის, გიორგი XII-ის) მიერ, ღმრთისმშობლის ხატი – შეწირული ზურაბ წერეთლის ასულის, ქეთევანის მიერ, წმ. სამების ხატი, მაცხოვრის დიდი ხატი და სხვ.).

არაუფერია უჩვეულო იმაში, რომ ექვთიმე თაყაიშვილის მიერ ჯრუჭის მონასტრის შესახებ თავმოყრილ მასალებში ყველაზე დიდი ადგილი იქ დაუკლ წიგნებს ეთმობა; კერძოდ, მისეულ აღწერებში მოგანილია როგორც ხელნაწერების (ცხრა ათეულზე მეტის), ისე ნაბეჭდი სახარებების ჩამონათვალი. ხელნაწერთა აღწერისას, არქეოგრაფიულ მონაცემებთან ერთად სრულადაა მოგანილი ანდერძ-მინაწერები, მოკლეაა დახასიათებული ხელნაწერთა მხატვრული გაფორმება. ამ მასალების მნიშვნელობა საესებით ცხადია – ხელნაწერთა ნაწილი, ექვთიმე თაყაიშვილის მოგზაურობიდან სულ მცირე ხნის შემდგომ, XX საუკუნის 20-იანი წლებში, ანტირელიგიური მოძრაობით დაგრიანებულ ძნელბედობას გადაურჩა, ზოგი მათგანი კი უკუალოდ გაქრა და ისინი,

სხვა მეღვინეთა ადრეული პუბლიკაციების გვერდით. მხოლოდ ამ აღწერებითაა ცნობილი.

ჯრუჭის მონასტრის ხელნაწერთა ექვთიმე თაყაიშვილისეულ კატალოგში არ ჩანს ჯრუჭის II ოთხთავი (ხეც, H-1667). იგი არათუ აღწერილი, არამედ სხვა ხელნაწერთა შორის დასახელებულიც კი არ არის. ოთხთავის სწორუპოვარი მნიშვნელობის გათვალისწინებით, ეს უცნაურია – ნათელია, რომ საამისოდ გარკვეული მიზეზები უნდა არსებულებოდა. ცნობილია, რომ ხელნაწერი მონასტრიდან ექვთიმე თაყაიშვილმა სწორედ 1919 წელს წამოიღო. ამასთან დაკავშირებით შეიძლება გავჩინილიყო ვარაუდი – გამორჩეული მხატვრული ღონის, უხვად ილუსტრირებული ოთხთავის აღსაწერად საჭირო შრომატევადი სამუშაოს გათვალისწინებით, მას განზრახული ჰქონდა, ხელნაწერი მოგვიანოდ, თბილისში აღეწერა. თუმცა, ასეთ შემთხვევაში გაუგებარი რჩება, რაგომ არაა ოთხთავი თუნდაც დასახელებული მონასტრის წიგნთსაცავში დაცულ ნუსხათა შორის, მაშინ როცა იმავე 1919 წელს მონასტრიდან ექვთიმე თაყაიშვილის მიერვე წამოღებული ჯრუჭის I ოთხთავი (ხეც, H-1660) დეგალურადაა აღწერილი.

* * *

მასალები ჯრუჭის მონასტრისა და მისი სიძველეების შესახებ ექვთიმე თაყაიშვილის არქივის რამდენიმე ერთეულშია დაცული. მათგან ერთი (საქმე №486) მოიცავს ეკლესიის აღწერას, სხვა ორი კი აერთიანებს მასალებს გაძრის ეპიგრაფიკის, ეპიგრაფიკის, ხატების, ჯვრების და საეკლესიო ნივთების წარწერების, ხელნაწერების, ნაბეჭდი სახარებების შესახებ (საქმე №488 და №489); იქვეა ხატების წარწერებისა და მონასტერში დაკრძალულ პირთა ნუსხები. მასალის უმნიშვნელოვანესი ნაწილია 41 ფოტოანაბეჭდი (საქმე №492), ძალზე მნიშვნელოვანი ჯრუჭის მონასტრის ისტორიისათვის, განსაკუთრებით 1991 წელს მომხდარი დამანგრეველი მიწისძვრის სავალალო შედეგების გათვალისწინებით. ამ ფოტოთაგან ნეგატივები მხოლოდ სამს მოეპოვება (დაცულია საქართველოს ეროვნული მუზეუმის ხელოვნების მუზეუმის ფოტოთეკაში, №№16531/6641, 16532/6642 და 16533/6643).

ამჟამად, რომ უცხოეთიდან დაბრუნებული ექვთიმე თაყაიშვილი, მის მიერ წლებით ნაგროვები და მეოთხედი საუკუნის განმავლობაში თავეს დაგეხილი სირთულეების გამო გვერდზე გადაღებული სხვა მასალების გვერდით. მასალებს ჯრუჭის მონასტრის შესახებ გამოსაცემად ამზადებდა (ნიშანდობლივია მისი მოგზაურობის დრო – 1919 წელი, სირთულეებით აღსავსე ხანა, და შემდგომი პერიოდი, რის გამოც მას აღარ დასცალდა მრავალი ჩანაფიქრის განხორციელება). ამავ, პირველყოელისა, მეგველებს ის გარემოება, რომ ავგორის მიერ აღვილზე გვეყიებული ჩანაწერების გვერდით საარქიეო მასალებში ინახება ემიგრაციიდან დაბრუნების შემდეგ მისი ერთ-ერთი თანამემწის – ნინო ლოლობერიძის ხელით სუფთად გადაწერილი. საექსპედიციო ჩანაწერების ფაქტობრივად თანაგვარი, გექსტი. ამასთანავე, არც გადაწერილ გექსტს აქვს გამოსაქვეყნებლად საბოლოოდ გამზადებულის სახე – როგორც ჩანს, ამ განმრავის განხორციელება ექვთიმე თაყაიშვილს აღარ დასცალდა. ამის მიზეზი უნდა ყოფილიყო თავდაპირველად, ექსპედიციის ახლო ხანებში, მოუცლელობა და ქვეყანასთან ერთად მის თავეს დაგეხილი განსაცდელი, მოგვიანებით, სამშობლოში დაბრუნების შემდგომ კი – სანდამულობასა და ფიზიკური უძლურებასთან შეუსაბამო გვირთის – პირად არქიეში დარჩენილ. ჩვენი კულტურული მემკვიდრეობისათვის სწორუპოვარ, მასალებზე ყურადღების გამახვილებისა და უპირველესად სწორედ მათ ჰუბლიყაციამე შეძლებისდაგვარად ზრუნვა (რად ღირს, თუნდაც, იმხანად მომზადებული და გარდაცვალებიდან სულ მცირე ხნის შემდგომ გამოცემული წიგნი გაო-კლარჯუთის ეკლესია-მონასტრების თაობაზე).

ექვთიმე თაყაიშვილისეული მასალების შეჯერება უფრო აღრეული ხანის სხვა ავგორთა აღწერებთან ცხადყოფს, რომ XX საუკუნის დასაწყისისათვის ჯრუჭის მონასტრის სიძველეთა ნაწილი ან აღვილზე აღარ იყო. ან (რაც უფრო ნაყლებ მოსალოდნელია) მონასტერში იმხანად მყოფ მეველევარს მათზე ხელი არ მიუწვდებოდა. არც ისაა, გამორიცხული, რომ ჯრუჭში ყოფნის შედარებით ხანმოკლე დროის გამო ყველაფრის ნახვა და აღნუსხვა ეერ მოხერხდა. სავსებით მოსალოდნელია ისიც, რომ დროით მოგანილ ძნელებდობას სიძველეთა ნაწილი ემსხვერპლა, ნაწილი კი უკვე გადაგანილი იყო სიძველეთსაცაეებში.

* * *

ჯრუჭის მონასტრისა და მისი სიძველეების თაობაზე ექვთიმე თაყაიშვილის საარქივო მასალების გამოსაცემად მომზადებისას, თითქმის უცვლელად იქნა დატოვებული ავტორისეული სტილი; ძირითადად გასწორდა მხოლოდ პუნქტუაცია. აღწერები და მონაცემები თავიდანვე იყო დაყოფილი გარკვეული თემატური პრინციპის მიხედვით. თუმცა გექსტი ამ მხრივაც დაიყო ან გაერთიანდა ცალკეულ მონაკვეთებად; გექსტისათვის დართული შენიშვნები და კომენტარები შემოიფარგლა მხოლოდ მცირედი დამატებითი მონაცემებით, საეულე ჩანაწერებში არსებული ცალკეული ხარეეზების ფაქტობრივად შესწორებების გარეშე. რათა უცვლელი სახით ყოფილიყო შენარჩუნებული ექვთიმე თაყაიშვილის კიდეე ერთი ნალეაწის პირეელქმნილი სახე.

ნარკვეეს დაერთო მხოლოდ ის ძეელი საილუსტრაციო მასალა – დიმიტრი ერმაკოვისა და ექვთიმე თაყაიშვილის ფოგოები – რომლებიც ასახავს ჯრუჭის მონასტრისა და მისი სიძველეების მდგომარეობას XIX საუკუნის მიწურულსა და XX საუკუნის დასაწყისში. ფოგოები დაცულია საქართეელოს ეროვნულ მუზეუმში და ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში.

რეზომეს ინგლისური თარგმანი შესრულებულია არიანე ჭანგურიას მიერ. საძიებლები შეადგინა ზეინაბ გურჯიძემ.

* * *

ჯრუჭის მონასტრისა და მისი სიძველეების ექვთიმე თაყაიშვილისეული აღწერები წარმოაჩენს საქართეელოს ეკლესიის წმინდანის მრავალმხრივი მოღვაწეობის კიდეე ერთ ფურცელს, ამჯერადაც დაკავშირებულს ჩვენი კულტურული მეგევიდრეობის აღნუსხეასთან და გაცხადებასთან. ამასთანავე, ეს მასალები დამატებითი მოწმობაა იმისა, თუ ჯერ კიდეე რამდენი რამაა გამოსამზეურებული ამ მეგევიდრეობიდან.

ზაზა სსირგლაძე

ჯრუჭის მონასტერი

ჯრუჭის მონასტერი გაშენებულია ზემო იმერეთში, შორაპნის მაზრაში, მდინარე ჯრუჭულას პირზედ, მომაღლოდ, დაბა საჩხერიდან რვა ვერსზედ (სურ. 1). ეს საჩხერის ტერიტორია წინეთ ეკუთვნოდა ფალავანდიშვილებს, მაგრამ სოლომონ II მე-XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში მათ ჩამოართვა ეს მამული და მისცა ახლად აღმოცენებულს გვარს წერეთლებს. ფალავანდიშვილებიდან მომდინარეობენ აბაშიძეები, როგორც სჩანს ჯრუჭის წარწერიდან.

ვახუშტი ჯრუჭის მონასტერს არ იხსენიებს თავის გეოგრაფიაში. ჯრუჭი წერეთლების სამარხავი მონასტერი შეიქმნა, მათ მიერ იყო წინეთ გამდიდრებული შეწირული ნივთებით, ხოლო განახლება მონასტრისა ეკუთვნოდა მეფე სოლომონ II, როგორც მოგვითხრობს ვრცელი მისი გუჯარი, დღემდის ლამაზად დაცული და შემკობილი მონასტრის მხატვრობით და თვით სოლომონ მეფის სურათით.

ჯრუჭის ეკლესია გუმბათიანია, თლილის ქვისაგან ნაშენი, მაგრამ, როგორც ეტყობა, მრავალჯერ შეკეთებული შიგნით და გარეთ, ამიტომ მრავალი ჩუქურთმიანი ქვები და წარწერები მოპლილია, ზოგი ნაკლულევანათ კიდე მოჩანან აქა-იქ (სურ. 2). შიგნით ეკლესია სამნაწილიანია ანუ სამნაოსიანი. შუა დიდი ნაოსი უერთდება დანარჩენებს სამ-სამი კამარით, შუაში დიდით და კუთხეებში – პატარებით. კამარები დამყარებულნი არიან ოთხ მრავალკუთხიან, ქვისაგან ნაშენ სვეტებზედ და

1. ჯრუჭის მონასტერი. საერთო ხედი ჩრდილო-აღმოსავლეთიდან

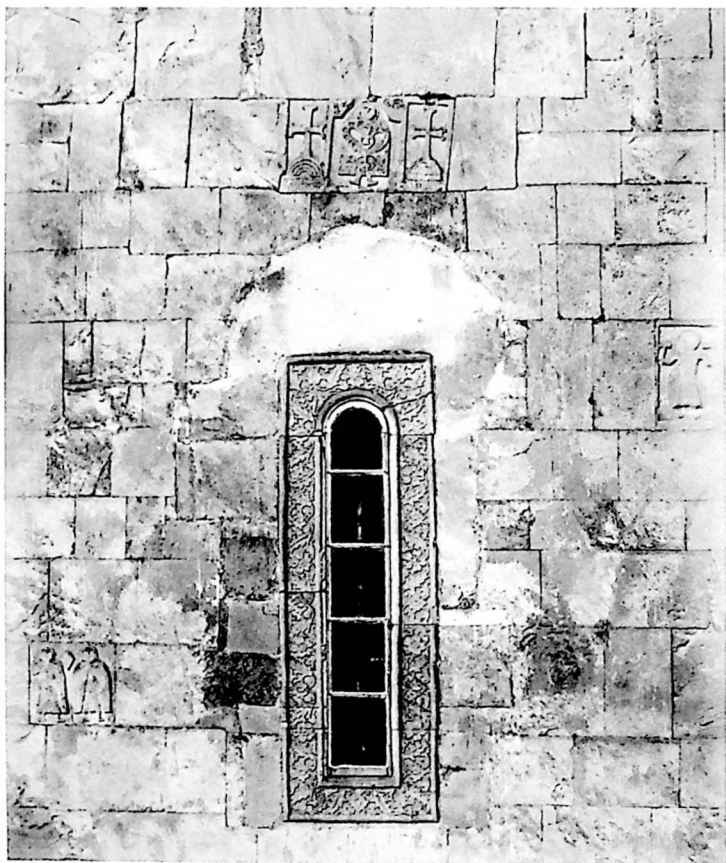
დასავლეთის კედელზე და საკურთხეველის კედელზე მიშენებული მრავალკუთხიან ნახევარსვეტებზედ. გუმბათი შუა დიდი თალების ზემოთ კი არ არის ამართული, არამედ წაწეულია უფრო აღმოსავლეთისკენ და ეყრდნობა კამარებს, ამართულს შუა თალის ნახევარკამარებს საკურთხეველის ნახევარსვეტებზედ. შიგნით გუმბათის ყელი შემკობილია ათი მოგრძო ფანჯარით. აღმოსავლეთის მხარეს აქვს სამი ფანჯარა: თითო-თითო – სამკვეთლოს, დასავლეთის მხარეს – ერთი, სამხრეთით – ორი. ჩრდილოეთითაც ორი ყოფილა, მაგრამ ეხლა ერთი დახშულია აღმოსავლეთისკენ. შიგნით ტაძარი ეხლა სრულიად შეთეთრებულია. კანკელი ორსართულიანია და ტილოზედ დახატული, გაკეთებულია დავით მიტროპოლიტის, წერეთლის დროს და შეკავშირებულია ერთმანეთთან სურათები და წრეები ჩუქურთმიანის ახალი ვერცხლის ზოლებით და ფირფიტებით.

ჯრუჭის ტაძრის აღმოსავლეთის ფანჯარა, საკურთხევლისა, გრძელი და ვიწროა, შემკობილი ჩუქურთმებით ფოთლების

მსგავსად; ჩუქურთმა ძლიერ ძველი არ უნდა იყოს (სურ. 3). ზემოთ ფანჯრისა ქანდაკებაა ღვთისმშობლისა მდგომარე ჩჩვილენი, ძლიერ ტლანქი ნახელავი და არა დიდი. ზემოთ წარწერა ძლიერ ვულგარულია და, ვგონებ, ანერია ღვთისმშობელი, არეული ხუცური ასოებით თუ ბერძნულით. აქეთ-იქით ამავე ზომის ჯვრებია; ჯვრებს კვარცხლბეკებზე წარწერები აქვს, ნაბლალული. ამათ მარჯვნივ, ზემოთ, ჩრდილოეთის კუთხესთან შუა ფრთისა ორი ფეხზედ მდგომარე ფიგურაა ქართულისა ტანისსამოს მოსასხამით; ეს ფიგურები ცალ-ცალკეა. ფანჯრის მახლობლად, მარჯვნივ, ცოტა ზემოთ, ერთად ორი კაცის ფიგურა არის; ერთი უფრო გაფუჭებულია, მეორე – უკეთ დაცული. ესენი კალატოზები უნდა იყვნენ, ვინაიდან ერთ მათგანს ნაკატი და კვერი (კირკა) აქვს ხელში. მარცხნივ ფანჯრისა, ზემოთ, კიდევ ერთი ფიგურა არის, და ქვემოთ – ორი ერთ ქვაზედ; ესენი გრძელი მოსასხამით – მან-

2. ჯრუჭის მონასტრის მთავარი ეკლესია. აღმოსავლეთი ფასადი

3. რელიეფები ჯრუჭის მონასტრის მთავარი ეკლესიის
აღმოსავლეთ ფასადზე

ტიით არიან წარმოდგენილნი. პატარა ფანჯრებსაც ჩუქურთმები აქვს, მაგრამ არა საიმისო ძველი.

გუმბათის ყელი ათგვერდიანია გარეთ, სიმაღლე შეხამებული აქვს ტაძრის ზომასთან; გადახურულია სპილენძით. აღმოსავლეთის და სამხრეთის მხარეები ტაძარს უფრო მაღალი აქვს და აქედან ასასვლელი კიბეებია ჩრდილოეთის მხრით და

სამხრეთის კართან და საფუძველიც ამ მხარეებს მაღალი აქვს. ეკლესია დასავლეთით უსწორდება ნიადაგს. ნამდვილი ჯვარის სახე აქვს გარეგნობით, ოთხივე ფრთა ფრონტონებით გამოდის და სამხროები ოთხივე მხრით დაბალი აქვს შედარებით. იწყება მაღალი მრგვალი კვარცხლბეკი გუმბათის ყელისა როხი ქვით ნაშენი; ამას მომალლოთ გრეხილი აქვს და შემდეგ იწყება გუმბათის ათგვერდიანი ყელი. თვით გუმბათი ცილინდრს წარმოადგენს. ქვები ტაძრისა ნათალია, ზოგ ადგილას ცემენტით შემაგრებული. დიდრონი არ არის, პატარანია. წინათ ტაძარს დიდრონი ქანდაკოვანი ჯვრები ჰქონია და ასეთი ჯვარის შუა ნაწილი ჩრდილოეთის ფასადზე ეტყობა. დასავლეთის მხრით ერთი ფანჯარა ფოთლების მსგავსი წნულითაა შემკობილი და მის ზემოთ ჩუქურთმიანი ჯვარია პატარა ოთხკუთხედ ქვაზედ. სამხრეთით კარი წითელის ქვის ჩარჩოებითაა. ზემოთ და აქეთ-იქით შუა ფრონტონში პატარა ფანჯარა არის წნულით შემკობილი. ქვემოდ – ორი ახალი ფანჯარა, ოთხკუთხედი, და შუაში ერთ ქვაზედ ჯვარცმაა ორი მხედრით აქეთ-იქით, ტლანქი ხელობისა. ეტყობა, რომ გარდა შუა ნაწილისა, ტაძრის ოთხივე სამხრო ანუ დაბალი ნაწილი მერეა ახლად აშენებული. კარი სამხრეთით ერთი საყენის სიმაღლეზე იწყება. კარაკინზე ჯვარია ამოჭრილი, ყვითლად შეღებილი.

მარცხენა და მარჯვენა ჯვარის ფრთებში ჯრუჭის ეკლესიისა არის მეორე სართული, რომელიც სამის თალით ყოფილა გახსნილი, ორით – ეკლესიისთვის, და ერთით – საკურთხეველისთვის. ეხლა ესენი ამოშენებულია და სამხრეთისაში სამლოცველოა, ხის უბრალო კანკელით და კედელზედ მიდგმული ტრაპეზით. მეორე, ჩრდილოეთის ნაწილში სამლოცველო არ არის და აღმოსავლეთის ფანჯარაც დახშულია. სამხრეთის ეკედერში ასასვლელად კიბეა ხისა.

აღმოსავლეთის ფანჯრის ზემოთ ღვთისმშობლის ქანდაკებას აწერია მარჯვნივ ზემოთ: წაღთისმშბლი. მარცხნივ: შე [მშბლი] შნი. მარცხენა ჯვარის კვარცხბეკზედ: და შეიღწი მისნი იქ და გბლ.

საჩხერეში ღამე გავათიე ვლადიმერ ასლანის ძის ჯაფა-

რიძის სახლში, მისი მეუღლე ელისაბედი, შვილები გერმანიაში რომ [...]კონსტანტინე, მერე პავლე.

ჯრუჭის არქიმანდრიტი პავლე აბაშიძე.

ჯრუჭთან სოფლები: აღმოსავლეთისაკენ ცხომარეთი, დასავლეთისაკენ უზუნთა, იქვე, უზუნთას გვერდზედ, სამხრეთისაკენ ქვემოხევი, ჩრდილოეთით, რაჭის გზაზე, ყვიჩორი. ამათ ყველას ერთი მღვდელი ყავთ. პატარ-პატარა სოფლებია. ბოხვას იქით – გაუქმებული სამების ეკლესია.

სხვაგის მონასტერი, რაჭაში გადასავალ მთაზედ, ეხლა გაუქმებულია და ნივთები გადატანილია ჭელიშის მონასტერში. ეს მონასტერი სხვებზედ 15 ვერსით არის მოშორებული.

დასავლეთით ჯრუჭისა 15 ვერსზე არის გაუქმებული ვანის მონასტერი. ეხლა ვანის პატარა ეკლესია არსებობს ნირქვანის საზოგადოებაში.

აღმოსავლეთით ჯრუჭისა, მთის გადაღმა, არის გაუქმებული კვერეთის მონასტერი, რომელიც ეხლა ეკლესიად გადაუკეთებიათ. ანტონ ხონელის ანდერძში სოფელ კვერეთში 15 კომლია მოხსენებული.

ჯრუჭის ტაძრის წარწერები

ეხლანდელი ჯრუჭის ტაძარი ძველი ტაძრის ნანგრევებზეა აშენებული. ამ ძველი ტაძრიდან დარჩენილია და ჩაშენებულია ეხლანდელი დასავლეთის კარის მარჯვნივ, კედელში, ორს ქვაზე, წმიდათა მხედართა ბარელიეფები ცხენებით, წმიდისა გიორგისი და წმიდისა თეოდორესი. წმიდა გიორგი გველის მსგავსად წარმოდგენილს ვეშაპს გმირავს შუბით, რომლის ტარი ზემოთ ჯვარით არის შემკობილი, ხოლო წმიდა თეოდორე ასეთისავე შუბით ადამიანს გმირავს. პირველ ქვაზედ მარჯვნივ, მესამე, ფეხზე მდგომარე ფიგურაა ქალისა, რო-

4. რელიეფი ჯრუჭის მონასტრის მთავარი ეკლესიის დასავლეთ ფასადზე, კარის სამხრეთით

მელიც ორივე ხელით წმიდა გიორგის ყელიან წყლის ჭურჭელს აწვდის, ხოლო მეორე ქვაზედ ეხლა წარმოდგენილია წმიდა თეოდორეს მარცხნივ ფეხზე მდგომარე ფიგურა მამაკაცისა, ხელებ-აპყრობილი (იხ. სურ. 4).

ასეთივე ფიგურა ყოფილა წინეთ წმიდის გიორგის მარჯვნივაც, რომელიც ეხლა დაცული არ არის, მაგრამ მისი სურათი, ხელით გადმოღებული, დაცულია დიუბუას ალბომში. პირველი ქვის ბარელიეფები უკეთესი ნახელავია, ვიდრე მეორესი, ნამეტნავად წმიდის გიორგის ცხენის სახე. საერთოდ, ორივე ქვის ბარელიეფები მოტლანქოა, როგორც სხვა მრავალი პატარა ფიგურები აღმოსავლეთის კედელში ჩატანებულები (იხ. ერმაკოვის ფოტო №17970) და ჩვენ მიერ გადაღებული აღმოსავლეთის სარკმელი (სურ. 3).

1. იქვე, დასავლეთის კარის მარჯვნივ დაცულია ძველი, ორსტრიქონიანი ასომთავრული წარწერა (სურ. 5), რომელიც იკითხება ასე:

5. წარწერა ჯრუჭის მონასტრის მთავარი ეკლესიის დასავლეთი კარის გვერდით

წო გ ო შეწ ყლე მ ქლ მ [დ]
ჯ ჳესა დიღსა ე რისა *

ესე იგი:

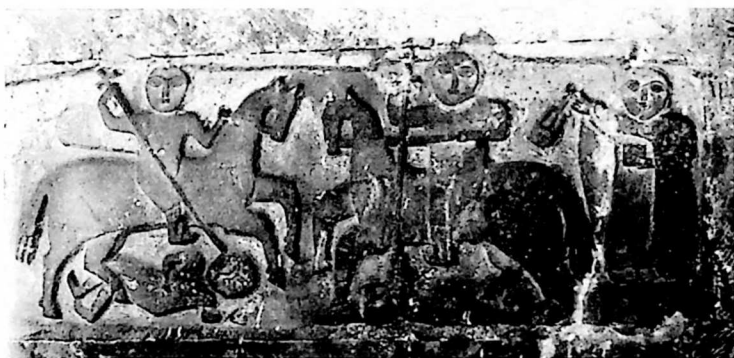
წმიდაო გიორგი, შეინყალე მიქელ მოძღვარჲ ჯრუჭესა, დიდისა ერისა.³

* იხ. ბროსეს Memoires de l'Academie, VI serie, t. IV, pl. IV,12; ბროსეს ვერ გაურჩევია ჯეროვნად წარწერა, რაც ცხადია მისი თარგმანიდან: George, aie pitié de Mikel... de Djroudche grand eristav.

პირველი სტრიქონის უკანასკნელი ასო წაბლალულია, მაგრამ აქ უნდა იყოს ან **ა** ან **ი**, ორივე შემთხვევაში შემოკლებული სიტყვა შეიძლება წავიკითხოთ, როგორც **მამაი (მამაი)**, ან **მოძღვარი**, ან **მამასახლისი**; ჩვენ ვკითხულობთ **მოძღვარი**, ვინაიდან ანალოგიური ნარწერაში კაცხის მონასტრისა **მოძღვარი** წერია შეუმოკლებლად. **ა** რომ **ი**-ს მაგიერ იხმარება, ეს ჩანს სიტყვაში **ჯრჭსა**.

ამ ქვას უნდა აკლდეს მარჯვენა ნაწილი და ამიტომ აზრი დამთავრებული არ არის. ამის შემდეგ, მარჯვნივ კედელში ჩატანებულია ტლანქი ქანდაკება ორივე ხელ-აშვერილი კაცისა ხალათით და ზედ სარტყელით, *en fase*, და იმავე ქვაზე ქანდაკება წა გიორგისა და წისა თეოდორესი ცხენებით. ერთი მათგანი გმირავს კაცს, ხოლო მეორე – ვეშაპს. ნარწერები არ აქვთ.

2. ასეთივე ქანდაკება, მაგრამ სხვა მოქანდაკეს მიერ შესრულებული, არის მარცხნივ, დასავლეთის კარის ქვემოთ; აქაც ორი მხედარია გამოქანდაკებული – ცხენებით. ერთი გმირავს შუბით ადამიანს, მეორე ვეშაპს და ამათ საცეცხლურით უკმევს მარჯვნივ მდგომი კაცი, ალბათ დიაკონი, სახარების მსგავსი წიგნით მეორე ხელში (სურ. 6). ნარწერები არც ამათ აქვთ, მაგრამ აქაც იგულისხმება წმიდა გიორგი და წმიდა დიმიტრი. ამათ ქვემოთ, ქვაზედ უშნო ასომთავ-

6. რელიეფური კომპოზიცია ჯრუჭის მონასტრის მთავარი ეკლესიის დასავლეთი კარის გვერდით

რულ-ნუსხურით, წვრილის ასოებით მეორე წარწერაა, რვა სტრიქონი, დიუბუას მიერ არის გადმოღებული და ბროსეს მიერ გარჩეული შეცდომებით.*

ჩვენ ამის ფოტოგრაფია არა გვაქვს და დიუბუას გადმოღებულს ვკითხულობთ ასე (სურ. 7):

7. წარწერა ჯრუჭის მონასტრის მთავარი ეკლესიის დასავლეთ ფასადზე, კარის გვერდით

ქ. ძეს აბაშისა ფალა
ვანდიშვილსა გგს
შენდნეს** ღმერთმა

* ჩვენ ეს წარწერა გადმოღებული გვაქვს ფოტოთი. იქ იკითხება:

ნ სმპო მოი
ვსნე წყლბთ
სლი ჯიხოვაის
ძისა ამის ეკლსი
სა მოძღრისა აწ

იხ. Memoires de l'Academie, VI serie, t. IV, pl. IV,12; აგრეთვე Rapp., III, XII, p. 82.

** დედანში მოჩანს: „შეინდნეს“, მაგრამ ეს სისწორით არ უნდა იყოს გადმოღებული.

და ამა წმიდამა გგი
და მათ სულ კურთეულ
ლთა პაპათა და ჩამა
მაგალთა* შენთა მაშე
ნბელთა ამინ.

ქ. ძეს(ა) აბაშისა ფალავანდიშვილსა გიორგის შეუნდნეს
ღმერთმა, და ამა წმიდამა გიორგი და მათ სულ კურთხეულთა
პაპათა და ჩამამავალთა, შენთა მაშენებელთა, ამინ.⁴

3. პირველი წარწერის მარცხნივ, ცოტა ქვემოთ, მეორე
წარწერაა ასომთავრულის და ნუსხურის არევიტ, წვრილის
და მოგრძო ასოებით გამოყვანილი. ზემო და ქვემო ნაწილი
ასო ა-ნისა წაგრძელებულია ყველგან, ასო ს-ანი მარჯვნივ
არის წახრილი. წარწერა ექვს-სტრიქონიანია, მაგრამ პირველი
სტრიქონიდან მარტო სამი ასო განირჩევა. წარწერა ასე უნდა
იკითხებოდეს (სურ. 8):

8. წარწერა ჯრუჭის მონასტრის მთავარი ეკლესიის
დასავლეთ ფასადზე

* ბროსე ამ სიტყვის მაგიერ კითხულობს: ამა ძვალთა (გვ. 82).

: ე[რთს]ა
ჯ[ვ]სა ერისთ
ისა ჯელმწი
ფებასა* ემართა
აქუვე ტ[მ]რი
წ[ა]სა გ[ა]ისი

ერისთავთ-ერისთავისა ჯავახისა ერისთავისა ჯელმწიფება-
სა (ა)ემართა აქუვე ტაძარი წმიდისა გიორგისი.⁵

შესაძლოა, აქ მოხსენებული ჯავახი ფალავანდიშვილის გვა-
რიდან იყოს.

4. კანკელის ახლო მიშენებულს სამხრეთის ნახევარსვეტ-
ზედ, შერეულის ასომთავრულის და ნუსხურის ასოებით აწე-
რია (სურ. 9):

9. ჯრუჭის მონასტრის მთავარი ეკლესია.
წარწერა საკურთხევის სამხრეთ ნახევარსვეტზე

* ბროსე ამბობს, ამ ექვს სტრიქონიან წარწერაში მე მარტო ერთი სიტყვა ამოვიკითხე ხელითა, მაგრამ არც ეს არის სწორი, ეტყობა მას „ჯელმწიფებასა“-[ს ნაცვლად] ამოუკითხავს ველითა.

წო გი შეწყლე
 მონა შენი გი
 გალატოზი და
 შვილნი მისნი
 ესე სუეტი უფ
 ასოდ აგეს ან*

წმიდაო გიორგი, შეიწყალე მონა შენი გიორგი გალატოზი და შვილნი მისნი. ესე სუეტი უფასოდ აგეს, ამინ.⁶

5. საკურთხეველის ჩრდილოეთის ნახევარსვეტზე, სხვა ასომთავრული ასოებით, რომლებშიაც ნუსხური უფრო ნაკლებად ურევია, მაგრამ უფრო უშნოა, წერია (სურ. 10):

10. ჯრუჭის მონასტრის მთავარი ეკლესია.
 ნარწერა საკურთხეველის ჩრდილოეთ ნახევარსვეტზე

წო გი შეფლდნ
 ი გლტზი და შ
 ვლნი მისნი ე

* ბროსე ამ ნარწერას არ უჩვენებს.

სე სუეტი უფსდ
შქმნა*

ნმიდაო გიორგი, შეინყალე ფლდნი** გალატოზი და შვილ-
ნი მისნი, ესე სუეტი უფასოდ შექმნა.⁷

უკანასკნელი ორი წარწერა უნდა ეკუთვნოდეს იმერეთის
მეფის სოლომონ პირველის ან მეორის დროს, როდესაც ჯრუ-
ჭის მონასტერი განახლდა.

ტრაპეზი ოთხკუთხედიანია, ეხლა ყოველ მხრივ ალუბასტრით
შელესილი და შეთეთრებული, ხოლო დასავლეთის მხრივ შიგ
ჩატანებულია ჩუქურთმიანი ოთხკუთხედი ქვა, რომელზედაც
შუაში ჩუქურთმიან ოთხკუთხედში ქანდაკებით წარმოდგე-
ნილნი არიან ნმიდა ბასილი და ნმიდა ნიკოლოზ, ასომთავრუ-
ლი წარწერებით: წი ბსლი, წი ნკლოზ.⁸ ირგვლივ მშვენიერი
ჩუქურთმაა.

---

* ბროსეს შეცდომით აქვს ეს წარწერა წაკითხული Rapp, XII, p. 82.

** ძნელი სათქმელია, რა სახელი იგულისხმება აქ. ფალადონი, ფილადონი,
ფალავანდინი თუ სხვა. ბროსეს აზრით, ამას დამოკიდებულება უნდა
ჰქონდეს ფალავანდიშვილის გვართან.

ეპიტაფიები

1. შიგნით ეკლესიისა, სამხრეთის კედელზედ, ქვემოთ, კარის მარცხნივ, მხედრულად აწერია:

ქ. ზი ზილველნო ამა საფლავისანო მდებარე ამას შ ა
ყ დ საძღვდულო ჯუმათულ მიტრპოლიტი სვიმონ აბაშ
იქე დარღვეულითა ნაწერითა აღმომკითხავი შენდობი
სა არათუ ჩ ნისა ღირსებისათვის ა დ მონასტრისა ა
მის სასოებისათვის რ ლი დაფშვ რ ყ ის შეძლე
ბით ჩ ით ამისთვის და მრავლის წლის დარღ
ვულსა ამას მონასტერსა ვექშენ წინამძღვ
არ. ყ ვლითა შეწევნითა განგაწესე კრებულობა
ამას შ ა და აწ განვ დ ამე რ და ვიქშენ მიწა და ნაცარ
რ ლი ყ თა ზ ა გარდუალ არს. ვითხოვ რ დ ლოცვით შენ
დ ბას ყოფდ თ ჩემ ცოდვილისათვის რ ა თქვენც მ
ეგენდგნეს ცოდვანი თქვენნი წელთ
ა . ჩლოშ . თვესა . აპრილსა იბ.⁹

2. აღმოსავლეთის საფუძვლის კედელში, რომელიც ამ მხა-
რეს ამალღებულია, ჩატანებულია ქვა მხედრულის წარწერით:

ქ. აქა მდებარე მღვდელ
მონაზონი ნიკოლაო ზ აბაშ
იქე აღმომკითხველთაგან ქე

ისა ამის ყოველთა შენდობ
ასა აღმოვითხოვ რათა თქ
უწესა შეგინდენეს ცოდვა
ნი თქვენნი ამინ წელთა ჩყი.¹⁰

3. ჩრდილოეთის კედელში, ქვემოთ, ჩატანებულია პატარა ქვა შემდეგის ეპიტაფიით:

მე ყოველთ ტომთა უც
ოდვილესი გლახაკი მონა
ზონი მათე მზილველნო
გვედრები შენდობა მიბ
რძანეთ ღვთისათვის
ქორონიკონს
ჩყ

4. სამხრეთის კედელში, დაბლა, მხედრულის წარწერით, ჩატანებულია პატარა ქვა:

აქა. მდებარე
მდელი. მონაზონი. მ
ათე. ღთმა. აცხოვნო
ს. ან. ქკს. ჩღეგ.¹¹

5. ამის მარჯვნივ მეორე ქვაზედ, მხედრულად:

აქა . მღებარე . ღუდელ .
მონაზონი . იოვანე . ღწ
აცხოვნოს . ამინ .
ქორონიკონს . ჩყთ .

ნარწერა მარმარილოს ფიცარზე, შიგნით ეკლესიაში, იოვანე ღვთისმეტყველის ეკვთერის შესავალის ზემოთ:

ბიწა წინამძღრობისა სამეგრელოს თავადთაგანის არხიმანდრიტის
სიძეონ მამუკას ძისა აფაქიძისა შვილესა ეკლესია ესე აღია
ბასტრით თავის კარნი ზეით ოსტატისა სამეგრელოისავე

ს. ხუნწის მცხოვრების ივანე ფარულავასაგან 1888^ს წ^სა.

იმერთ სახლთუხუცის ზურაბ წერეთლის საფლავის ქვის წარწერა:

წელწადსა ჩყვ^ს იანვრის კ^შ ღღესა
 ჭვეშე ლოდისა ამის განისვენებს მამულისა
 ერთგული, სარწმუნო ძე; მამა და მამესებელი
 შვილთა თჳსთა ბედნიერებისა იენე
 რაღ შაიორი, და ორდენისა წმიდისა ონნას პი
 რველისა ხარისხისა ზავალური, მექონი ხრძლისა
 ბრილანტთა მიერ განშვენებულისა; ჭავადი
 ზურაბ ქაიხოსროს ძე წერეთელი : რომელცა აღსრულდა სამეო
 ცდა მეთაქსვეტესა წელსა თჳსისა ცხოვრებისა და რომელსა
 ლოდი ესე გულისმოდგინებისა გამო უმსხუჭრბლა ასულმა მისმა
 შართა სამენგრელოდსა დედოფალმან :
 შზირნო! გამოიხატეთ სიკვდილი
 და სთქვ^თ ეყავნ მას კეთილი
 რამეთუ ესე არ ვას ხეშია :¹²

ამავე ზურაბ წერეთლის მეუღლის საფლავის ქვის წარწერა:

წელწადსა ჩყვ^ს ფებერვლის კვ^ს
 ჭუჭშე ლოდისა ამის დაფლულ არს კნენა იენერალ
 მაიორისა ზურაბ წერეთლისა შვილთ მოყვარე
 და სანმაბედნიერებელი, ზედა ჭამარ ზადიანისა ოს
 ული . რომლისა მოსაგონებლად და უკანასკნელს ჰსხვ
 ერბლად ზოდი ესე შესწირა საყვარელმან ასულმ
 ან შისმან შართა სამენგრელოდსა დედოფალმან :
 შჭვრეტნო მოიგონეთ ესევე თქვენთვის
 და სთქვით კეთილი, რომელი არს შენდობა მისთჳს :¹³

საფლავსა ამას შინა განისვენებს გარდაცვალებუ
 ლი 1843 წელსა, 23^ს დეკენბერს პოლკოვნიკი და კავალე

რი კნიაზი გრიგოლ ზურაბისძე წერეთელი. დღიდგან შო
ბისა მექონი 56 წლისა შვილიშვილი მისი უძღვნი ძეგლსა ამას
აღზრდისათვის

ჩემისა მისის იმპერატორებითის უდიდებუ
ლესობის სვიტის ღენერალ მაიორი და კავალერი კნი
აზი ნესტორ დიმიტრისძე წერეთელი აღმომკითხველნო
უმორჩილესად გთხოვ ავედრებდეთ განსვენებასა
უფლისა მიერ.
1875 წელი ივნისის 2^ს დღესა.

ქვეშე ლოდისა ამის დაფლულ არს კნეინა კნიაზ
პოლკოვნიკის გრიგოლ წერეთლისა შვილთმოყვარე და
განმაბედნიერებელი დედა ელისაბედ
დადიანის ასული . –
რომლისა მოსაგონებლად და უკანასკნელის
მსხვერპლად ლოდი ესე შესწირა ძემან მის
მან პოლკოვნიკმან კნიაზ ალექსანდრემ
მჭვრეტნო მოიგონეთ ესევე თქვენ
თჳს და პსთქვით კეთილი რო
მელ არს შენდობა
მისთვის :
1850^ს წელსა აგვისტოს 1^ს დღესა

წელიწადსა ჩყკგ^ს მარტის 1^ს
ლოდითა ამით დაფარულ არს საქა
რთუ შლოს მეფის გიორგის სძალი თანა
მოჭამეთა პირუ შლი კეთილ სამაგალითო
ქეთევან, ასული ღენერალ მაიორისა და კა
ვალერისა ზურაბ წერეთლისა რომელსა მხ
ილველთათვის საფასხებლად შენდო

ბისა ლოდი ესე უძეგლა, და მან თჳსმ
ან მართა სამენგრელოისა მთავრინამან
და კავალერმან¹⁴

ეპიტაფია:

ფ
ჩყ - გფ
კფ

რქა ქუჭშე ლდისა ამის შთაიბნა შესაწყალი მტუჭრი პა
პუნასა ძისა ქუეჭმოფსა ივერიისა თავადის ქაიხოსრო წერე
თლისა, შობილგან თვისით ნვწ წლისა, რომელოცა ჰყავდა მე
ფობასა შინა სარდლობითა და ღიღისა როსსიის იმპერიასა თანა
შეერთებისა ღროსა პოლკოვნიკობითა და კავალერითა სფერა
სა ზედა მიწიერსა მხილველი თუთ ორთა უდიდესთა ხელმ
წიუეთა ღიღისა იმპერატორისა ნიკოლავს პირველისა სა
ტახტოსა ქალაქსა მოსკოვს და სულთნისა კონსტანტინე
პოლესს შინა, მრავალთა პირად პირადთა ნიჭთა მიმღე
ბლისა, ხოლო აწ უკანასკნელ საღმობიერად დამტევებულ
მან საყვარელისა მეუღლისა ორთა სასურველთა ასულ
თა, ძმისა და თანა მემამულეთანმან რომელმანცა დასა
სრულ ნაცვლად ყველთა განვიკერძე მცირე ესე
ტაგრუცი, სადაცა დასდევს ლოდი ესე სატრფო
მან სიძემან მისმან ზემდსა ივერიისა თავადმან ღენერალ
მაიორმან და კავალერმან ნიკოლავსის ძემან იოანე აფხაზმან და
მეუღლე მან მისმან (ასულმან გარდაცვალებულისამან) კნეინა
სალომე, ნიშნად სიყვარულისა და აქამადმღე აღუხოცელსა
ხსენისა და ჭილთო, განუსვენე სულსა აქა შთაბნეული
სა მტუჭრისასა.¹⁵

ეპიტაფია:

ლოდისა ამა ქვეშე განსვენებულ არს კნენა თავადის გიგო როსტ
ომის ძის წერეთლისა. გასასი რომელი მოსპოლვილ იქმნა
სიკვდილისა

გან თვით ღროსა ყვაფილოვნებისასა დაუტევა ჭაბუკობასა შინა მყო
ფი ქმარი თვისი . ვნებულად და მგლოვარედ . და შვილები ობლად,
შევალი ესე იყო უმანკო კეთილ მოქალაქე და თანამედროეთა
თვისთა

კეთილ მაქცეველი, რომლითა სიძარტლით შემოსილი შთავიდა
საფლავ

თა შა წელსა ჩყო აპრილის ე' ეპ ძმანო, და თანასიკვდილისა მოვა-
ლენო,

გვედრებით ხელთ გულთა ზედა დაყრობილი ხმაყოთ ყდ უზენ-
აისისა

ღმი სულსა ამისა მისცეს კაცთმოყვარებითა თვისითა
საუყუნო განსვენება ამინ.¹⁶

ლოდისა ამის ქვეშე განისვენებს

იმერთა სარდლის ძის ძე

თავადი

გრიგოლ როსტომის ძე

წერეთელი

იშვა 1828 წ. მარტის 15^ს განვიდა ამაო ამა

სოფლიდამ 7^ს ოკტომბერს 1895 წელსა

და დაეძკვიდრა საფანესა მამა-პაპათა

სამკვიდროსა მისსა მონასტერსა ჯრუჭს

აღმომკითხველნო შენდობით

მომიხსენებდეთ.¹⁷

ეპიტაფია:

ბაგრატიონის ზემო ივერიისა მეფის დავითის

ასულის შზეხათუნას მეორმოცდა ექვსესა წელსა
 განმანა [...]¹⁸ მტვერ
 მყენა ახოვანთა შორის უტურფესის მეუღლისა ჩე
 მისა თავად ზურაბ სახლთ ხუცის ძეს სჯიმონ წერეთე
 ლსა და დამშთენილთა მცირეწლოვანთა შვილთა დაუტევე
 განმამწარებელსა ნიშად ლოდი ესე ოდენ მ
 დებარე ჩემ ზა რათა მდულარის ცრემლის ფრქვევითა
 [...]¹⁹
 ჩყთ – წ ფებერგლის გ.²⁰

კანკელზე ორი ხატი: მარცხნივ – ღვთისმშობლისა და მარ-
 ჯვნივ – მაცხოვრის, შვეერცხლილი, რუსული ხელობისა.

კანკელი, ტილობეა დახატული, მხედრულის წარწერებით:

მარჯვნივ: უფალი ყის მყრობელი იესო ქე, წა ნიკოლაოს
 მირონ ქალაქის ეპისკოპოსი.

მარცხნივ: დედა ღისა ყვავილით, შროშანიტ ხელში და ძით
 მარცხენაში, იესო ქე, და პირველი მონამე არხიდიაკონი სტე-
 ფანე. ზემოთ – სამი რიგი სახარების სცენებისა და წმიდანები-
 სა.

დავით მიტროპოლიტი მარხია ჩრდილო დასავლეთით ეკ-
 ლესიის ეზოში; ლოდი აქვს დიდი წარწერით და ზედ ფანჯა-
 ტურით.

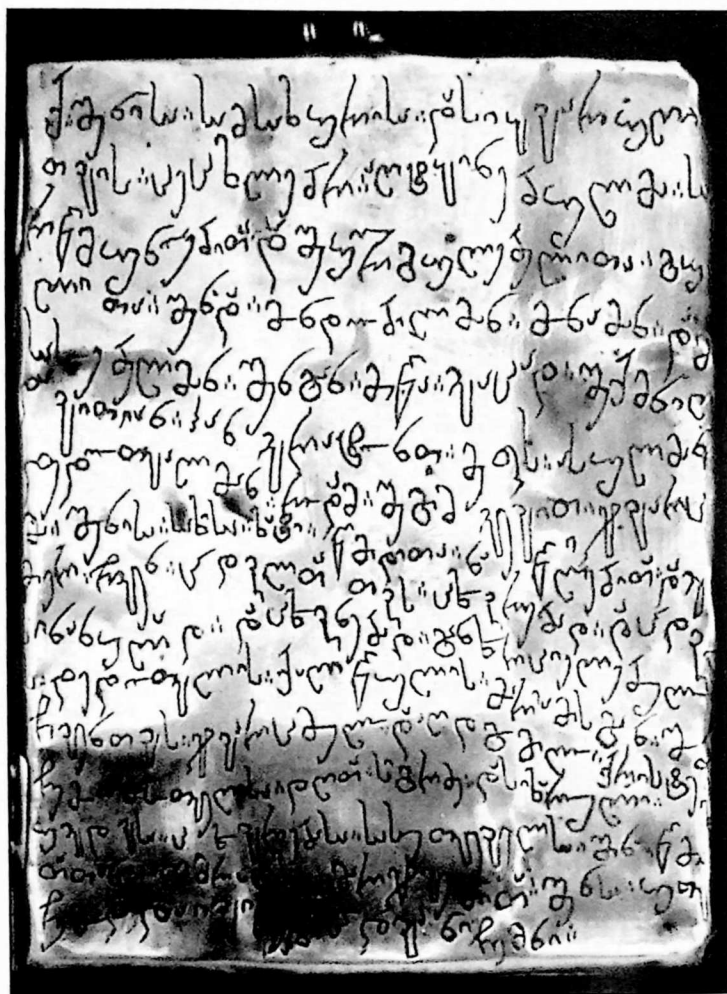
ხატავი და მათი წარწერები

1. ხატი ჯვარცმისა, ოქროსი, 12,5x9 სანტ.; გამობერვით გამოხატულია ჯვარცმა, ხუცურის წარწერით: იჰ ქე მეუფე ურიათა, მარცხნივ დგანან: ყოფდ წა, მარჯვნივ წა იჰ მხრბლი. შემკობილია მრავალი ძვირფასი ქვებით, მათში 14 ფირუზია, 11 იაგუნდი, 15 მარგალიტი. ბევრი ქვა აკლია. ხელობა ლამაზია, დანარჩენი ადგილები ფოთლების მსგავსი ჩუქურთმებით არის შემკობილი (სურ. 11). ხატი ჩადებულია ვერცხლის ბუდეში, რომელშიაც მოთავსებულია მრავალი ნაწილები და ზედ ქალაღდი აქვს დაფარებული, მხედრულათ ნაწერი, რომელიც გვამცნევს, თუ რომელი წმინდანების ნაწილებია შიგ. მეორე გვერდზედ ვერცხლის ბუდეს აწერია მხედრულად (სურ. 12):

ქა შენისა ზ სამსახურისა ზ და სოფარულის
თვის ზ ცეცხლებრ ზ აღტყინებულმა ზ სა
რწმუნოებითა ზ და შეუორგულებელითა ზ გუ
ლითა ზ შენდა ზ მონდობილმან ზ მონამან ზ და მ
სასოებელმან ზ შენგან ზ მიწა ზ კაცად ზ შექმნილმან ზ
დავითიან პანკრატონთა მეფის ზ ასულმან
დედოფალმან ზ როდამ ზ შეგიძკევით ზ ჯვარც
მა ზ შენისა ზ სახისა ზ ხატი ზ წმიდითა ზ ნაწილებითა და თვლებითა
მიერ ზ ჩვენ ზ ცოდვილთათვის ზ ცხოვრებად ზ და ცოდვილთა
სინანულად ზ და ცხენებად ზ განხორციელებულთა ზ წმინდი

11. ჯვარცმის ქედური ხატი, შეწირული როდამ დედოფლის მიერ

12. წარწერა ჯვარცმის ქედური ხატის ზურგზე

ს : დედოფლის : ქალწულის : მარიამისგან : შობილო
 ჩვენთვის : ჯვარცმულო : და აღდგომილო : ქრისტე : ღმერთო
 ჩემო : ამასოფელსა : დღეთა : სიგრძე : და სიხარული : ხოლო : მას
 უკდესა : ცხოვრებასა : სასუფეველსა : შინა : წმიდათა : შენ
 თა თანა : აღრაცხე : მარჯვენითა : შენსა : უფალო
 ჩემო : და დაივიწყენ : ცოდენი : ჩემნი :

ეს ხატი თავის ნაწილებით და ბუდით ჩასვენებულია მეორე
 ვერცხლის ბუდეში, რომლის პირველ პირზე გამოხატულია
 ჯვარცმა ბერძნულის წარწერით, 17x12,5 სანტ.

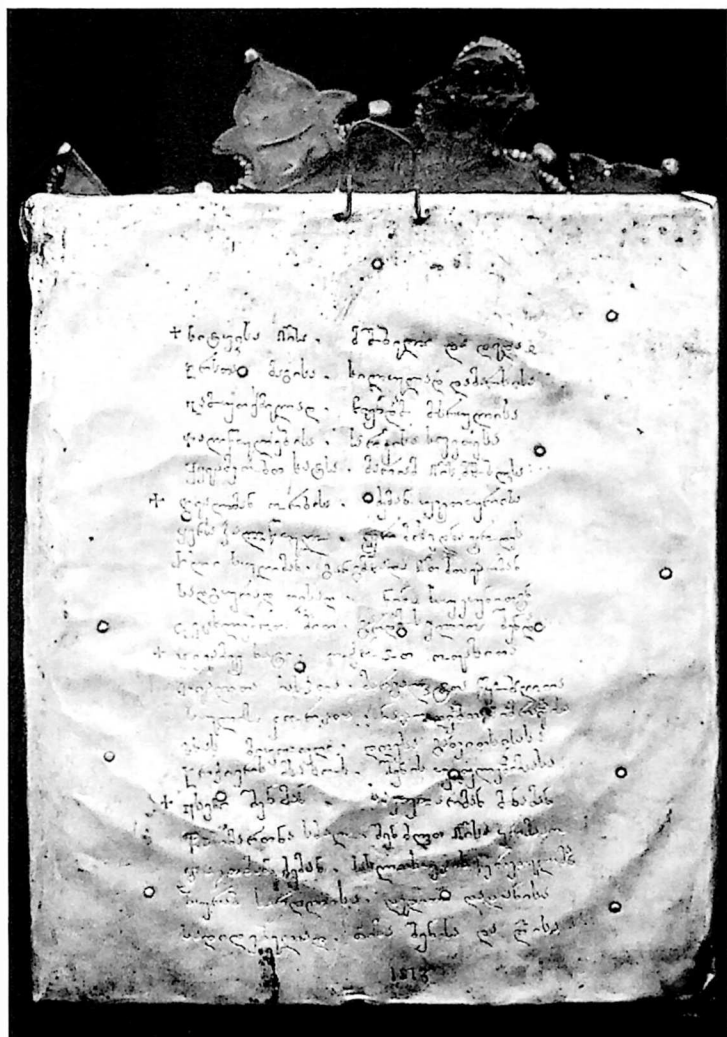
2. ღვთისმშობლის ხატი, ჩჩვილადი, წელს ზევით; დახატ-
 ულია ფიცარზედ. გარშემო შევერცხლილია ტლანქი ჩუქურ-
 თმით, ხოლო წრე (СВЯТЫЙ) და ზედ გვირგვინი მწვანე მინან-
 ქრით არის გაკეთებული და, ეტყობა, ათონურის რიგისა არის
 (სურ. 13). შემკობილია წვრილი მარგალიტის მძივის გრეხილით
 ირგვლივ. ხატს აგრეთვე ამკობენ მრავალი ქვები. ცალკე სამს
 მედალიონს აშიებზე აწერია ბერძნულად ΜΡ ΘΥ ΙΥ ΧΥ.
 სულ 24 დიდი ქვა უზის – 7 ფირუზი, 10 იაგუნდი და სხვა.
 ზურგზე, ვერცხლის ფიცარზედ, მხედრულად აწერია (სურ.
 14):

† სიტყვისა ღისა მშობელი და დედაჲ
 არსთა მაგისა, ხილულად და მარსისა
 გამოუთქმელად, ჩვენდამო მოსრულისა
 ქალწულებისა სარკისა სიკეთესა
 შევამკობთ ხატსა მარიამ ღის მშობლისა :
 † თვალმან ორბისა, ძემან უკეთურისა
 შენსა ქალწულო ვერ მიხედნა ვეროდეს
 რ ღი სულმან, განგმზადა ღთ მთავარმან
 სადგურად თვისად, წინა საუკუნითგან
 ცეცხლებრითა მით, გარდამოსელითა შენდა
 † შევამკე ხატი, ოქროფთ ოფაზითა
 თვალითა იასპთა, მარგალიტთა წყობილთა

13. ღმრთისმშობლის ხატი, შეწირული ზურაბ წერეთლის მიერ

14. წარწერა ღმრთისმშობლის ხატის ზურგზე

სულისა ჯორცთა, ნაცოდებთა მრავლისა
ოხას მიყოფდი, დღესა განკითხვისასა
არქიერს მსასოს, შენის უფლებისასა
† ესენი შენმან, საკუთარმან მონამან
წარმართნა სძალო, შენ ძლით ღისა ყრმაო
დავითმან ძემან, სახლთხუცის წერეთელმან
ზუგრაბ სარდლისა, დედით დადიანისა
სადიდებულად, ძისა შენისა და ღისა :-
1813

3. ხატი ღვთისმშობლისა, ვედრებისი, ვერცხლისა; ღვთის-
მშობელი სრულის ტანით და წარწერით: ყ^აღ წ^აჲ; შარავანდედი
შემკობილი აქვს 10 ქვით (სურ. 15). მარჯვნივ უზის კიდევ
დიდი ქვა. არშია ძველია, ოქროსი, და შემკობილია შვიდი ვარ-
სკვლავის მსგავსი ვერცხლის რგოლებით. თითოეულს უზის
ქვა, ხოლო ერთზედ მინანქრით ვარსკვლავია გამოხატული.
ქვემოთ აშიას სამი დიდი ქვა უზის; ვერცხლის ვარსკვლავები
არა აქვს. 25x17,5 სანტ.; მეორე გვერდზედ, ვერცხლის ფი-
ცარზედ, მსხვილი ასომთავრულით ჯვარის აქეთ-იქით აწერია
(სურ. 16):

ქ ვედრებისა : ღთი
სა : მშობელ მეოხ : დ მეფ
რველ : მექმენ :
მე : ქველსა :
დ ნთელის :

4. ხატი ღვთისმშობლისა ჩჩვილადი, ხეზედ ნახატი წელს
ზევით, ბერძნულ ხელობისა, შევერცხლილი, 20x14,5 სანტ.;
მეორე გვერდზე სანანილე მოჩანს სამი წმინდანის ქანდაკებით,
ვერცხლისა და ქვემოთ მხედრულად აწერია:

მე კიკო მონასტრის არქიმანდრიტმან

15. ღმრთისმშობლის ჭედური ხატი,
ქველისა და ნათელის საქტიტორო წარწერით

16. წარწერა ღმრთისმშობლის ქედური ხატის ზურგზე

იოაკიმ . მიძეცეში წერეთლის ზურაბისა
თვის რაც ჩემი მონასტრის შეწირულობა იყო
ან იმერეთს, ან ოდიშსა, ან გურიას და მონასტრის
მაგიერობა თქვენთვის ჩამიბარებია და ეს ღმრთის
მშობლის ხატიც მოწამეთ მოძეცეშია გასამარ
ჯვებლად სეკდებრისა . ჩღჟ .

მეორე გვერდი ხატისა, ისე როგორც პირველი, ჩუქურთმე-
ბით არის შემკობილი. წრე ხატისა მოოქერილია.

5. ხატი ხარებისა, ვერცხლისა, 13,5x10 სანტ.; ლამაზი, რუ-
სული ხელობისა. სახეები დახატულია, ხოლო სამოსლები გა-
მობერვით ნაჭედი. გაბრიელ მთავარანგელოზი ახარებს მარი-
ამს. ზემოთ, ცაში, სული წმიდა მოჩანს ტრედის მსგავსად.
ხატს რუსულად აწერია: **Благовещение**.

6. ხატი ღვთისმშობლისა, ჩჩვილენი, დასაკეცი (სურ. 17
და 18); ღვთისმშობელი ფერადებით დახატულია ნელს ზევით,
ძითურთ. ლამაზი ხელობაა, მაგრამ ბერძნული უნდა იყოს. შუა
ნაწილი ხატისა და ფრთები ოქროთია შემკობილი და მოჩუ-
ქურთმებული. შუა ნაწილზე, ზემოთ მაცხოვარია გამოხატუ-
ლი და ხუცურად აწერია: **მაცხოვარი**. ღვთისმშობელს აწერია:
МР ΘΥ ΙΣ ΧΣ. სურათები ირგვლივ შემკობილია მარგალი-
ტების მძივებით, ხოლო წრეები ღვთისმშობლისა და ქრისტესი
– ძვირფასი ქვებით, სულ 21.

ღვთისმშობლის ხატი შუა ნაწილიდან გამოიღება და მის
ქვეშ მრავალი ნაწილებია უჯრებში და თითოეულს ხუცურად
აწერია სახელი: **დიმიტრისი, თეოდორესი, ქრისტეფორესი** და
სხვა. ფრთებზედ, შიგნიდან მთავარანგელოზებია ფერადობით.
მარცხნივ – გაბრიელ წარწერით: **გზლ ყვავილოვანი შტოთი**
ხელში, მარჯვნივ – მიქელ წარწერით: **მქლ**. წინა პირი ფრთე-
ბისა ხლართულებით არის შემკობილი. ზომა შუა ნაწილისა –
24x15 სანტ.

მეორე გვერდზედ, ვერცხლის ფიცარზედ, მხედრული წარ-

17. ღმრთისმშობლის
სამკარედი ხატი,
შენიღული ზურაბ
წერეთლის ძის,
გრიგოლის მიერ

18. ღმრთისმშობლის
სამკარედი ხატი
დახურული სახით

წერა არის გვიანი:

გროვამ სძალო კნინი, ესე და ყოვლად მცირი
 უწმინდესო შენ, მამისა სძალო უსძლოვ
 და მისის სახლის, შეიდ პირო სასანთლო
 აღნათო მნათო, ძის შობით განღმრთობილო
 მე შენის სახის, ვიკადრე ესრეთ მკობათ :-
 სახელით გრიგორ, სირათა წერეთელმან
 ძემან წერეთელ, სალთხუცის ზურაბისმან
 ყოვლითურთ შენმან, მსასოებელმან მონამ
 თვლით პატროსნით, ოქროსა თანა ნათხსი
 გოდვენ დედაო, მკობაცა ესე უნდა :-
 მიიღე დედაგ, იესოს მხსნელისაო
 ვითარცა თვით მან ოდესმე ქვრივის ძღვენი
 და იყავნ აქა, შემწე და ყოვლად მცველი
 გარნა უმეტეს უმზრუნველესცა მაშინ
 მთხოვდენ რა, სულსა ბუნების წესისაებრ:
 და ჩემთაცა მათ, მშობელთა სასურველთა
 და მეუღლისა, ძეთა და ასულთა თანა
 შესაწევნელად, სრულ იქმნა ესე ქმნილი
 ქრისტესით წელსა, ათას რვაას მეათეს
 მარტისა თთვესა, რიცხვსა მის პირველისასა :
 1810²¹

7. ღვთისმშობლის ხატი, ჩჩვილედ, 29x27 სანტ.; დახატულია ხეზედ. წარწერით: ΜΡ ΘΥ ΙC XC. ვერცხლისა, ჩუქურთმიანი არშიით, ვენახის რტოს მსგავსად. წრე ღვთისმშობლისა მოყვითლულია და შემკობილი მოზრდილი 11 ქვით (სურ. 19) და, ამას გარდა, შუაში „დრობნიცა“ ოქროსი, 7 პატარა ქვით. ქვემო აშიაზე ასომთავრულით აწერია:

† აფხაზ : იმერთა : სწლენისა : მწფისა სოლომნისა : დეკა
 ნზმნ : ულრსმნ : ღთ : გმკვე : ხტი : ესე : ყმმაწულსა : ღსა :
 დედისა : რთა : მ

19. ღმრთისმშობლის ხატი,

შენიშნული იმერეთის მეფე სოლომონ I-ის დეკანოზის, დავითის მიერ

ეოხ: მეყო: მე: დლსა: მას: სშნლს: ოდს: შვდს: ძე: ში: დზთა
: თათა: ქკს: ჩ. დ. ი. თ.

8. ხატი ღმრთისმშობლისა, ჩჩვილედის, რუსული ხელობისა, 16x13,5 სანტ. დახატულია ხეზედ; ზემოთ, მარცხნივ კუთხეში ხატია მაცხოვარი, მარჯვნივ – მიქელ მთავარანგელოზი. წრე და არშია ვერცხლისა აქვს. ქვემოთ რუსულათ აწერია: [...]²²

მარცხნივ ვერცხლის სანაწილე აქვს, მიკრული პატარა ვერცხლის ჯვართ. ეს სანაწილე სევადიანია, ქართულის ხელობისა. მეორე გვერდზედ, ვერცხლის ფიცარზედ, უშნო მხედრულით აწერია:

ქ. შუამკვე : მე : ცოდვილ

თა : უცოდვილესმან : ბუღამკალმან (sic) უღირსმ

ან : მღვდელმან : იოვანემ : სულისა : ჩემის : სახსრად

გულის : აღძრვათა : ჩემთა : და მოხრებულად

ცოდვათა

ჩემთად : მარღვეველად : ვნებათა : ჩემთა : ეშმაკთა

განმაწირებულად საჭიროსა : მის გზისა : წინამძღვ

რად : ჟამსა : სიკვდილსა : ჩემისასა : ნუგეშინის

მცემელად : ჰი : ყოვლად წმიდაჲ : შენდამი : და

მიც : ყოველი : სასოება : ჩემი : შენ : მოლოდენ :

ყოველთა : გზათა : ჩემთა :

ქკს ჩყა

9. ხატი დიდი, მაცხოვრისა, ვერცხლით შეჭედილი (სურ. 20). მაცხოვარი გამოსახულია გამობერვით, [...] ²³ მარცხენა ხელში და მაკურთხეველის მარჯვენით; აწერია ხუცურად: იო : ქე : აშია მოჩუქურთმებულია ვენახის ფოთლების მსგავსად. სახე მაცხოვრისა წამლით არის ხეზე დახატული. შარავანდედი შემკობილია ექვსი დიდი ციმბირის წითელი ქვით, სამი დიდი აყიყით; ერთ მათგანზე, შუაში, თავში წარწერა არის; ამას გარდა, ორი აყიყი უზის ზემოთ კუთხეში და რვა პატარა თეთრი ქვა შარავანდედში აქვს კიდევ. 41x31 სანტ.; წარწერა არა აქვს.

10. ხატი დიდი, ღვთისმშობლისა, ჩჩვილად, შემოსილი მოოქროვილი ვერცხლით და შემკობილი ჩუქურთმიანის ხლართულებით ზემოთ და არშიაზედ (სურ. 21). ხუცურად აწერია: ყდწა სახეები ღვთისმშობლისა და მაცხოვრისა წამლით არის დახატუ-

20. მაცხოვრის ქედური ხატი

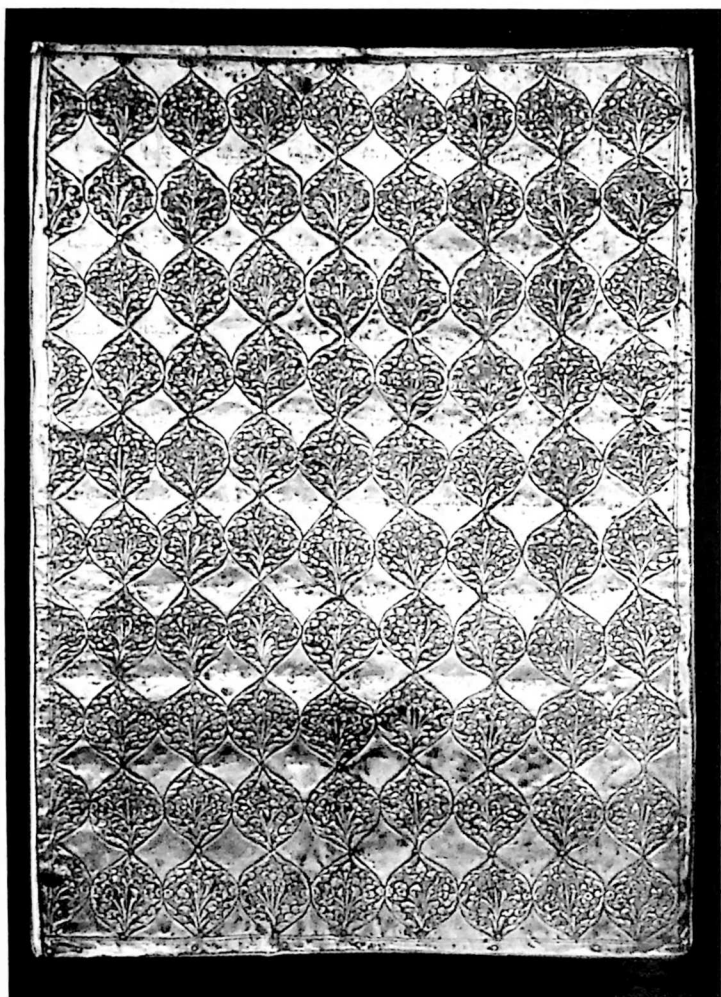
ლი, წრეები მათ ირგვლივ თავებისა მოჩუქურთმებულია.²⁴

ხატი ლამაზი ნახელავია, 58x41 სანტ.; ქვემოთ აშიაზე მხედ-
რულად აწერია:

ყოვლად წმიდა ღმრთის : მშობელო ღირს მყავ საკუნესა :
ცხოვრებასა : მეუღლით ძეებით და ასულით ცოდვილი : მონა შენი
ბატონის : შვილი : გიორგი : რომელმან : შევამკვე : ხატი : ესე : შენი :
წმინდა : ამინ : ქრისტეს აქეთ : ჩლოე :

21. ღმრთისმშობლის ხატი,
შენირული მეფე გიორგი XII-ის რძლის,
სახლთუხუცეს ზურაბ წერეთლის ასულის, ქეთევანის მიერ

22. წარწერა ღმრთისმშობლის ხატის ზურგზე

მეორე გვერდზე, ვერცხლის ფურცელზედ მოსევადებული ჩუქურთმებია ფოთლების მსგავსად, ცხრა რიგად, ზევიდან ქვევით და მხედრულად აწერია (სურ. 22):

საუკუნოდ სახსენებლად სულისა ჩემისა შევსწირე მონასტერსა
ჯრუჭისასა

ხატი ესე ყ^დ წ^ა ისა რომლისადმი მაქენდა სიყრმიდგან სასოებაჲ მე
საქართველოს მეფისა

გიორგის სძალმან და ასულმან ღენერალ მაიორის და კავალერის
სალოთხუცესს ზურაბ

წერეთლისამან ქეთევან და ნურაგინ მოკვდავთაგანი ხელყოფთ სა-
ფლავისაგან ჩემისა გამოღებად

ხატისა ამის რათა არა პასუხისმგებელ იქმნეთ ცოდვისა ჩემისა და
არა ებაძოთ აწანას და

საბუღიას მხილველნი შენდობას გვიბრძანებდეთ მხევლისათვის
რომელიცა აღვესრულე სახლსა შინა

მამისა ჩემისასა წელსა ჩყკ მარტის ი^ს დაუტევე სასურველი
მეუღლე ჩემი

მეფის ძე იოანე მწირობასა შინა.²⁵

11. დიდი ხატი წმიდა გიორგისა, მოოქრვილი ვერცხლით შეჭედილი და შემკობილი მდიდრულად ციმბირის ქვებით (სურ. 23). წმიდა გიორგი ფეხზე მდგომარეა, ქვებით შემკო-
ბილი დიდის შარავანდედით და ირგვლივ მისი წვალეების და
მოღვანეობის სურათებია, ყველა წამლით დახატული და ვერ-
ცხლით შეჭედილი; 62x52 სანტ.; სახელები ყველა სურათებს
ხუცურის ასომთავრულით აწერია: წ^ა გ^ი. მარცხნივ პატარა
სანანილეა თვლებით შემკობილი; ზედ აქვს ფირუზის ჯვარი,
რომელსაც აწერია: წ^{მი}და გიორგის სისხლის ნაწილი. სულ 14 სურ-
ათია წმიდა გიორგის ცხოვრებიდან.

მეორე გვერდის ვერცხლის ფიცარი მოოქერილია და ირგვ-
ლივ ხლართულებით შემკობილი; ზემოთ ჯვარია გამოსახული
წარწერით: IC XC და ქვემოთ ვრცელი მხედრული წარწერები:

23. წმ. გიორგის ხატი, შეწერილი მიტროპოლიტ დავითის მიერ

კაბადუქიათ, კომსო დიდად მთიებად-
ფილისტიმს დასაფლად, ღღუთა ცისკარსა უსრბის .
მზის ცის ქვეშესა, მნათობად ეტლით მხედრობს .
სისხლთა შუქითა, ცით ღადირთაცა ელავს.
დიდი გიორგი, მოწამეთა მთავარი.

გვერდზედ აწერია:

ეს იამბიკო : უწმიდესის
არსენი . კათალიკოსისა
ბულმაისის ძის თქმულ
ია ძველადგე პროლოლი
დამ გამოწერა :

შემდეგ:

წმიდაო და ღვაწლისამძლეო დიდა მთავარმოწამეო გიორგი
ყოვლისა გიორგიისა ერისა მოსახელისა შწნისა სასოვო : შეიწირე
გულსმოდგინებით ესე ღვაწლი ჩემ უღირსისა მონისა შენისა
მიტროპოლიტის დავითისა იმერთა, პირველთა თავადთაგანისა
სახლთხუცის ზურაბ წერეთლის ძისა : რომელმან შევამკვე
წმიდა ესე ხატი შენი : წმიდისა ამის ტაძრისა შენისა ჯვრუჭისა
მონასტრის : ღვაწლითა და წარსაგებელითა ჩემითა : და დავასვე
ნე წმიდას ამას ტაძარსა შენსა : ნათესავთა, მეყვსთა და მახლობ
ელთა ჩემთა სულით და ჯორცით შესაწევნელად : და წინააღრთა
ჩემთა განსასვენებელად : და სალხინებელად და მფარველად ჩემდა :
ყ ლთა მხილველთა გთხოვთ შენდობასა : და თქვენცა მოგანიჭოსთ
ღ თმნ

კურთხევა და შენდობა ამინ : [-] საფასითა და წარსაგებულ
ითა : მაღალ ყოვლად უსამღდელოესისა მიტროპოლიტის დავითი-
სითა.

მე ყოვლისა საქართველოჲსა მეფის გიორგის ძემან თეიმურაზ .
შევამკობინე წა ხ ტი ესე . სწკტჳეტერბურლს : და შთავასვენე
ამას შა ნაწილის სხლი
სა . წი სა . გიორგისა : გვედრებით ჩემ უღირსისათჳს შენდობასა :
წ ლსა ქ სთ . 1842^ს :-:-
თვესა დეკენბერსა :

12. მრავალნაწილებიანი ხატი ტაძრისა; ნაწილები ჩასვენე-
ბულია ვერცხლის მოჩუქურთმებულს ბუდეში, 53x10 სანტ.;

ზემოთ ხატი კამარის მსგავსია და ზედ გამოხატულია სული წმიდა მტრედის მსგავსად. ნაწილები სარკით არის დაფარული.

13. ხატი ღვთისმშობლისა, ჩჩვილენი, შევერცხლილი; თვით სურათები წამლით არის გაკეთებული და ანერია: $\text{MP } \Theta \Upsilon$
 IC XC . 18x14,5 სანტ.; არშია მოჩუქურთმებულია, წარწერა არა აქვთ.

14. ხატი ხელთუქმნელი ღვთაებისა, ვერცხლის არშიით, უწარწეროდ; 15x13 სანტ.

15. ხატი ღვთისმშობლისა, ჩჩვილენი, ვერცხლის სამოსლით, რუსული ხელობისა, უწარწეროდ; 18x11 სანტ.

16. ხატი ღვთისმშობლისა, ჩჩვილენი, მოოქვრილი, ვერცხ-

24. ღმრთისმშობლის ხატი

ლის პერანგით, უწარწერო ჩუქურთმიანი არშიით; 13x10 სანტ.

17. ხატი ღვთისმშობლის მიძინებისა, ამოჭრილი ხეზედ, მშვენიერი ათონური ხელობისა; 23x19 სანტ.; ჩადებულია ხის ჩარჩოში და დახურულია სარკით.

18. ხატი დიდი, წმიდა გიორგისა, ხეზედ დახატული, დასაკეცი. შიგნით, შუაგულში გამოხატულია წმიდა გიორგი, რომელიც ვეშაპს გმირავს; წინა დგას მეფის ასული, ზემოთ კუთხიდან ქრისტე აკურთხებს. აშიებზე გამოხატულია წმიდის გიორგის 13 სასწაული. ზემოთ ღმერთი საბაოთია, კარებზე – წმიდა ნიკოლოზი და მიქელ მთავარანგელოზი. ეს რუსული ხელობის ხატია, თუმცა თავტაძრის ხატად ითვლება; 71x48 სანტ.

19. ქეთევან დედოფლის ხატი, ხეზედ დახატულია, ვერცხლის შარავანდედით და შტოთი ხელში. შარავანდედი შემკობილია წვრილი წითელი ციმბირის ქვებით. მარჯვნივ კუთხეში იესო ქრისტეა ასეთივე შარავანდედით. მაკურთხეველის მარჯვნივ, აშიებზე, რვა დიდრონი ციმბირის ქვა უზის. ზემოთ ხუცურად აწერია: წა მოწამე დედოფალი კახეთისა ქეთევან. სახე, მთელი კორპუსი და ჩაცმულობა მთელად წარმოდგენილის ქეთევანისა ეკატერინე დიდს მოგაგონებთ. რუსული ხელობისაა. ხის ჩარჩოშია, 41x33 სანტ.

20. ცოტა ამაზე ნაკლები სიდიდის ხატი წმიდა ზაქარიასი და წმიდა თამარისი, წამლით დახატული და ვერცხლით შეჭედილი. ზედ მხედრულად აწერია: წა ზაქარია, წა თამარ.

ხელობა რუსულია. ზურაბ წერეთლის და მისი მეუღლის ანგელოზთა სახელობაზე ყოფილა შემონიშნული.

21. ხატი ღვთისმშობლისა, ჩჩვილად, ლამაზათ დახატული. აშია და წრეები თავისა ვერცხლისა არის მოჩუქურთმებული. დახატულია ხეზედ. აწერია МР ΘΥ. აქეთ იქით ანგელოზებია გამოსახული. ხელობა ბერძნულია; 31x26 სანტ.; დავით მიტროპოლიტის სამლოცველოსი ყოფილა.

25. ღმრთისმშობლის ხატი

22. ხატი დავით გარეჯელისა, წამლით დახატული ხეზედ. შუაში დავითია, ზემოთ – ქრისტე და საბაოთი, შუაში – სული წმიდა მტრედის მსგავსი. ე.ი. სამება სრულად. მარჯვნივ და მარცხნივ და ქვემოთ – სასწაულები დავით გარეჯელისა, სულ 7 სურათი. არშია ვერცხლისა აქვს. ესეც დავით მიტროპოლიტის ნაქონია; 57x45 სანტ.

23. ხატი წმიდა გიორგისა, ხეზედ დახატული თეთრი ცხენით – ვეშაპს გმირავს. არშია და თავის წრე მოჩუქურთმებული ვერცხლით არის შეჭედილი. ზემოდან ანგელოზი წმიდა გიორგის გვირგვინს ადგამს. გიორგის წინ მეფის ასულია. ხელობა რუსულია; 31x27 სანტ.

24. ამავე ზომის და ხელობისაა ხატი წა ნიკოლოზის, რუსული ხელობისა; მოჩუქურთმებული ვერცხლის აშიით და თავის წრით.

25. ასეთივე ზომის და ხელობის ხატი მაცხოვრისა, მაკურთხეველის მარჯვენით და ბურთით მარცხენა ხელში, რუსული წარწერით. ლამაზი ხელობისა.

26. იოანე მახარობელის ხატი, ხეზედ დახატული, წელზევით არწივით და ხუცურის წარწერით: **მწრბლ იწე**. ქართულის ხელობისა; 35x28 სანტ.

27. მთავარანგელოზების ხატი, ხეზედ დახატული, ხუცურის წარწერით: **მიხაილ, გაბრიელ**. ორთავეს სიმრგვალე უჭირავთ აშვერილ მარჯვენა ხელებში; ზემოთ ქრისტე აკურთხებს ორივე ხელით. ქართული ხელობა უნდა იყოს.

28. ლამაზი ხატი წმიდა დიმიტრისა, გულსაკიდი, პატარა, 5,4x4,4 სანტ; ოქროსი. წმიდა დიმიტრი გამოხატულია მინაწერით; ახალის დროისა, ცხენზე მჯდომარე და გმირავს ადამიანს, დიდებულის ტანისამოსით მოცულს. ზედ აწერია ხუცურად: **წა დიმიტრი**. ხელობა ერთობ ლამაზია. ფონი ლურჯია. მეორე გვერდზე, ჯვარის გარშემო, ოქროს ფირფიტებზე წარწერა მხედრულია:

ქ : წმინდაო : მოწა

მეო : დიმიტრი : თან

სახელ

სა : შენსა : დადიანის

ძეს : მოეც . აღზრდა :

რომელ : დაფშით :

26. ჭედური ხატი მავედრებული ღმრთისმშობლისა და
უფლის შობის გამოსახულებით

საქართველოს : მ
 ეფის : ასულს
 დლისა : ათის ქკს
 ჩღფთ .

შემონირულია სიმონ გოდაბრელიძის მიერ 1885 წელს.

29. პატარა გულსაკიდი ხატი, ვერცხლისა, ღვთისმშობლისა, ჩჩვილედ. წრე ღვთისმშობლისა შემკობილია მარგალიტებით, ხოლო ძისა – სხვა პატარა ქვებით; $4 \times 3,5$ სანტ.; ლამაზი ხელობისა.

30. პატარა ხატი, რომელშიაც ყოფილა ხის ათონური ხელობის მინიატურული ხატი, ეხლა დამტვრეული. დარჩენილია სახე წმიდა გიორგისა და ზემოთ ანგელოზისა. მოოქვრილი ვერცხლის ბუდე შემკობილია პატარა თვლებით; $5,5 \times 5$ სანტ.

31. სანაწილე ვერცხლისა, ზემო პირი მოჩუქურთმებულია, მეორეზე მხედრულად აწერია:

წნო ღთისანო . რომელთა ძეგლი . აქა იხილვებიან სასწაულითა .

აღმომაცენნი . ნაწილი : ნათლის მცემლისა : წის : მარინ

ასი . წის გიორგის : წის პანტელეო

ნის . წის კოზმან . და დამიანეს . წის

მამანტის . წის . ერთის . ორმე

ოცთაგანისა . სეფასტიას . წა

მებულისა . მიოხეთ . დღესა

სიკვდისასა . წერეთელს

გრიგოლს :

$6,5 \times 5,5$ სანტ.

ჯვარი და მათი წარწერები

ჯვარი დიდი, სატრაპეზო, ვერცხლისა, მოოქროვილი მილანქრიანის ჯვარცმულით და ოთხი მედალიონით; რუსული ხელობისა. მეორე გვერდზე ჩუქურთმებია და მხედრული წარწერა: პოლკოვნიკის თაფადის გრიგოლ ზურაბისძის წერეთლის არის. 43x27 სანტ.

ასეთივე ჯვარი, ვერცხლისა, მოოქვრილი, ჯვარცმულით მილანქრისა, ოთხი მედალიონით. ქვემოთ იარაღები და ემბლემები ჯვარცმისა. 43x27 სანტ.

ჯვარი სატრაპეზო შუატანისა, არა ვერცხლისა, მედალიონებით.

ჯვარი ვერცხლისა, პატარა, ჯვარცმულის ქანდაკებით; ოთხივე კუთხეში შუა ნაწილისა ანგელოზთა თავები აქვს, ფრთებზედ – რვა მარგალიტი, ორი აკლია. მეორე გვერდზე მარტო ჩუქურთმები აქვს ყვავილების მსგავსი; 17x9,5 სანტ.

ჯვარი ათონურის ხელობისა, ოქროს წნულით [...],²⁶ შეჭედილი 12 საუფლო და 6 სურათით, კიპარისის ხეზედ, საუკეთესო რიგისა. ძრიელ წმიდა ნამუშევარი. 26x8 სანტ.

ასეთივე ჯვარი, ვერცხლით შეჭედილი და რვა წვრილის ქვით შემკობილი; ვერცხლზე მილანქრით ყვავილებია გამოხატული. ხეზე ამოჭრილი 12 საუფლო დღესასწაული უფრო მდარე ხელობისაა, ვიდრე პირველი. წარწერა აქვს ბერძნული ჯვარ-

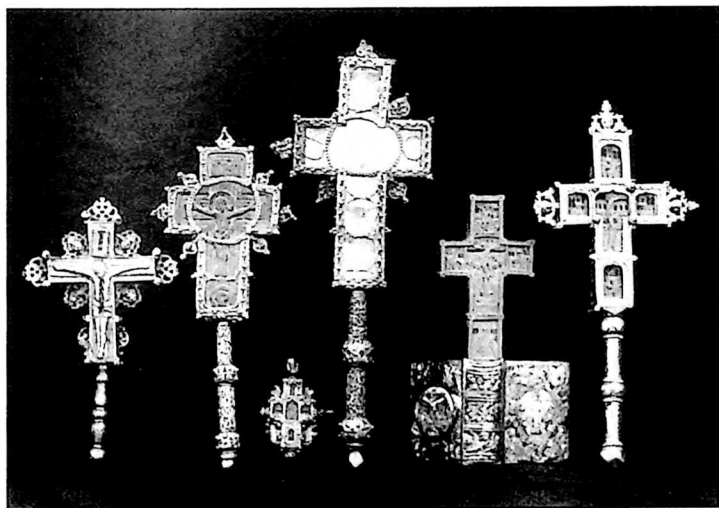
ცმას და ნათლისღებას: ΣΤΑΡΟCΙC, Η ΒΑΠΤΙCΙC. 22x16 სანტ.

ასეთივე ჯვარი, მოოქვრილი, კორხლებიანი ვერცხლით, ათი საუფლო დღესასწაულის სურათებით კარგი ხელობისა და ბოლოებში ბუზმენტების მსგავსი მორთულობა ვერცხლის წნულისა. 16,5x8 სანტ.

ასეთივე ჯვარი, რომელზედაც პირველ გვერდზე გამოხატულია ნათლისღება და მეორეზე ჯვარცმა, შექმდილი ვერცხლის წნულით. 21x9 სანტ.; წარწერა ჯვარცმას ბერძნული აქვს: ΙΝ ΒΙ.

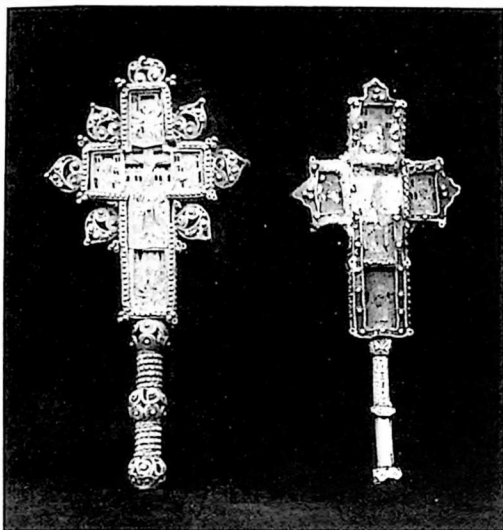
ასეთივე ჯვარი ათი საუფლოთი, გაფუჭებული, კორხლებიანი ვერცხლით შექმდილი. ვერცხლის ვიწრო ტარზე ბერძნულით აწერია: ΓΡΙΓΟΡΙΟΥ ΙΕΡΕΩΝ; 15,5x6 სანტ.

ოთხი ასეთივე რიგის ხის ჯვარი, ადგილობრივი ქართულისა, შუათანა ზომისა.

27. ჯრუჭის მონასტერში დაცული ჯვრები და სახარება

28. ორი ათონური ჯვარი ჯრუჭის მონასტრიდან

ჯვარი ოქროსი, ნაწილებიანი, ზედაპირზედ ჯვარცმაა გამოხატული, გამობერვით განჭედილი. დანარჩენი ნაწილი სადაა. ზედაპირი იხსნება და შიგ ნაწილები ჩანს. 11x7,5 სანტ.

პატარა გულსაკიდი ჯვარი, ათონურის ხელობისა, ვერცხლით შეჭედელი და მწვანე დაბალი მილანქრით შემკობილი, ორის ქვით. ეხლა დაზიანებული. 7x5 სანტ.

საარქიმანდრიტო ჯვარი, რუსული ხელობისა, რომელზედაც ჯვარცმულია გამოხატული მილანქრით და შემკობილია უბრალო თვლებით და გვირგვინით. აქვს ოქროს მშვენიერი ძველი ძეწკვი. ეს ძეწკვი სამიტროპოლიტო პანაგიაზე არის მოტეხილი და ეტყობა შემოკლებულიც. სიგრძე 80 სანტ.; მეორე ასეთივე საარქიმანდრიტო ჯვარი უბრალოა და უძეწკვო.

ოთხი პატარა გულსაკიდი ჯვარი, ერთი – ოქროსი ნაწილებიანი, ორი – ვერცხლისა და ერთი – ოქროსი, თვლებიანი, პატარა ოქროს ძეწკვით და ბეჭდით.

სხვა საეკლესიო ნივთები და მათი წარწერები

ბარძიმი, ძლიერ დიდი, მაღალი, ვერცხლისა, მოოქვრილი; შემკობილია მილანქრიანი რვა მედალიონებით. ხელობა რუსულია, 1788 წლისა. ქვემოთ, ფეხზედ მხედრულად აწერია: **თაფადის გრიგოლ ზურაბის ძის წერეთლის არის**. ამის ფეშხუმი, კამარა და კოვზი ავაზაკებს გაუტაციათ 1905 წ.

ბარძიმი დიდი, ვერცხლისა, მოოქვრილი; შემკობილი 8 მედალიონით. რუსული ხელობისა; 1785 წ. გაკეთებული.

ბარძიმი ტყვიისა, ქართული ხელობისა, რომელზედაც მხედრულად აწერია: **ქ : თამარ : დედოფლის : მოსახსენებელად**. ხელის მიხედვით წარწერა არის არა უადრეს მე-XVII-XVIII საუკუნისა.

ბარძიმი ვერცხლისა, ქართული, თავის კამარით, კოვზით და ფეშხუმით. კოვზზე გრეხილით აწერია: **მისხალი 81**. კამარაზე აწერია: **სეით**.

სანაწილე, ტრაპეზზე დასადგმელი, დიდი, მაღალი, ოთხსვეტიანი. ზემოთ ვარსკვლავში აღდგომაა მილანქარის მედალიონზედ, ქვემოთ – საფლავს დადება; ქრისტეს ზემოთ – მამა ღმერთი ქანდაკებით, შიგნით ჯვარცმაა, სვეტებზე – ოთხი ანგელოზი. ციმბირის ქვეებით შემკობილი. ხელობა რუსულია.

მღვდელმთავრის პირის საბანი ტაშტი სპილენძისა, მოვერცხლილი, დიდი.

სააიაზე დიდი, ვერცხლისა, ქართული ხელობისა, ორის სახელურით. სახურავს ანერია:

ქ. წა დიღო მოწამეო გიორგი უოხე დღესა
სიკვდილისასა წერეთელს გრიგოლს შემომწირველსა
ამისსა ჯრუჭის უდაბნოსადმი წელთა ჩყიგ
აპრილის ე. 1813

ქვემო ნანილზედ თვით სააიაზეზედ ანერია:

ქ: შნ დიღო მხედარო გიორგი ჯრუჭის უდაბ
ნოსა შა განსვენებულო. მე შნდა სასოების
დამღებმან წერეთელმან გრიგოლ შევსწირე
უდაბნოსა ჯრუჭისასა სამცხალესა წნსა
სააიაზე ესე თავით თჳსით ორთავე საუკუნეთა
შს წარსამართებელად ფდ სახელოანისა
მამისა ჩისა ზურაბ წერეთელ საღბთუხუ-
ცისა და დედისა ჩისა დადიანის ასულისა
თამარისათჳს: და ჩ თჳს. და მეუღლისა
ჩემისა დადიანის ასულის ელისაბედი
სათჳს. და ძეთა. და ასულთა ჩთა აღსაზ
რდელადა: წელთა: ჩ. ყ. ი. გ. აპრილის. ე.
1813

სასაკმევლე ვერცხლისა, გუმბათიანი, ქართულის ხელობისა, მოჩუქურთმებული. ფსკერზედ ანერია მხედრულათ:

ჯრუჭის მონასტრის წის გიორგის არის
ჩყზს წელთა: დაფით მიტროპოლიტი
ვინც გამოსწიროს შეჩვენებული იყოს:

წყვილი ტრაპეზზედ დასადგამი შანდალი ვერცხლისა, ქართული ხელობისა, სადა, ზედნარწერით:

ჯრუჭის მონასტრის არის.

კანდელები ვერცხლისა, რიცხვით ჩვიდმეტი; ამათში ოთხი დიდია, ოთხ შანდლიანი, ერთი – მოდიდო, რვა შანდლიანი. სხვები – პატარა, ოთხ შანდლიანი და ყველას ანერია მხედრულად:

ჯრუჭის მონასტრის წის გიორგის არის ვინც გამოსწიროს
შეჩვენებული იყოს მისხალი ჟ: დავით მიტროპოლიტი 1826

სხვებზედ მისხალი: კბ (სამზედ), რფე (სამზედ), რო, სბ, სდ, რდ. ზოგიერთებზედ 1823 წელია ნაჩვენები და ერთზედ 1829 წ. რვაფრთიანს ზედ ანერია:

ჯრუჭის მონასტრის წის გიორგის
ვარ. მისხალი სფშ

სამზედ ანერია:

პოლპოლკოვნიკის თის გრიგოლ წერეთლისა არის
ჩყეთს წელსა
მისხალი: რმდ.

ორზე:

პოლკოვნიკი თდი
გრიგოლ წერეთელი
ჩყლშ.

კანდელი პატარა, წნულის ვერცხლისა, ძენკვით, ლამაზი ხელობისა.

კანდელი თითბრისა, უნარწერო.

მიტრა საარქიმანდრიტო, ხავერდზე, შემკობილი ხუთი მილანქრიანი მედალიონით, მარგალიტებით და მრავალის ქვებით. რუსული ხელობისა.

სანაწილე ვერცხლისა, პატარა, მრგვალი, ლამაზი. წინა პირზედ, მინის ქვეშ, გამოხატულია ჯვარცმა, ქვემოთ – წმიდა გიორგი ვეშაპის მგმირავი; ნახ სანტ.

პანაგია ოქროსი, შემკობილი მრავალის ძვირფასი ქვებით;

ზემოთ – გვირგვინი და ზედ ჯვარი, ქვებით შემკობილი. ქვემოთ ჰყიდია სამი პატარა ჯვარი, ქვებისაგან შემდგარი, შუაში – მილანქრით სერობაა გამოხატული. ძეწკვი არა აქვს. ქვები არ აკლია.

პანაგია ოქროსი, რომელზედაც მილანქრით გამოხატულია ქრისტეს აღდგომა, ზემოთ – გვირგვინი ძვირფასი ნითელის ქვებით, ირგვლივ – უფრო მოდიდო ქვები; მიბმული აქვს ერთი დიდი ქვა ოქროს ბუდით. ძეწკვი არა აქვს. ქვა არ აკლია.

მეორე გვერდზედ აწერია მხედრულათ:

არა რა

დაფიდე . გ ლსა

ჩსა გრნა იესო

და ესეცა ჯვარც

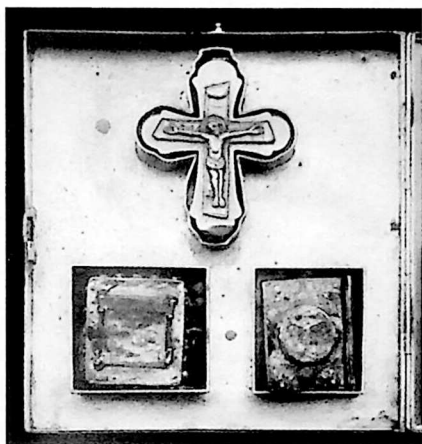
მული : დაფით

მიტროპო

ლიტი :

სანანილეს მსგავსი ხატი წმიდა გიორგისა, ვერცხლისა, მოოქვრილი მომრგვალო ბუდით; გიორგი წელს ზევითი, თავი წამლით დახატული და წრე მისი შემკობილი ფირუზებით და ციმბირის ცისფერი ქვებით რუსული ხელობისა, რუსული წარწერით: **Св. Великомученик Георгий. Подобие чудотворной иконы находящейся в Афонском монастыре.** მეორე გვერდზე მხედრულად აწერია: წა ესე ხატი ღიდისა მოწამისა გიორგისა, საოხად სულისა ჩემისა მოვაჭედინე ვერცხლითა მე იერომონახმა ბიკტორმან . წელსა ჩემდ . სეკდენბრის . გ . ს . პ . * შა 12x10 [სანტ.]

სანანილე ვერცხლისა, ოქროთ დაფერილი, პირველ გვერდზე მილანქრით. რუსული ხელობისა. დედა ღვთისა ჩჩვილედ, **МР ΘΥ ΙС ХС.** შემკობილია ფირუზებით და სხვა უბრალო ქვებით, აქვს ვერცხლის ძეწკვი, შიგ ნანნილებია და პატარა

29. სანაწილე

სინმინდის მოოქვრილი ვერცხლის კოლოფი. მეორე გვერდზე მხედრულად აწერია:

ქ.

ღ~თო შეწიე

მეფის ძეს თე

იმურაზს . და მეუღლე

სა მისსა . შ~ფს სძლს ელ

ენეს და ყოველთავე მათა (მათა).

ეს წ~ა სანაწილე შეიმკო

მათის ეკლესიის . ღირს

პატროსნის . იერომონახის

ვიკტორ გიორგაძის

სულის . საოხად :

წელ~ს . ქ. 1839

9x7 სანტ.

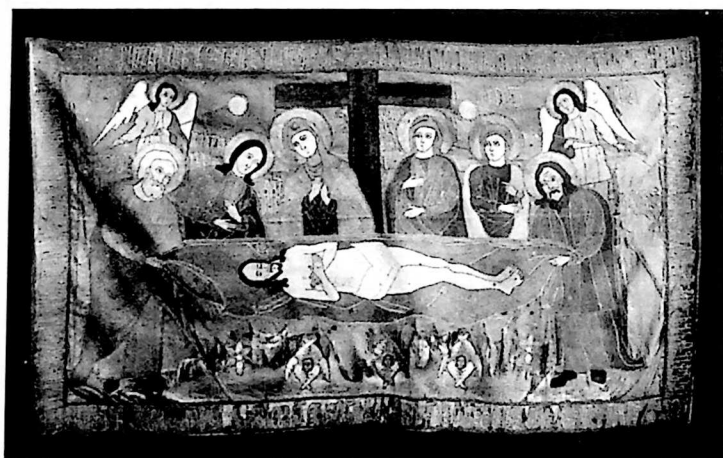
ორი ძალიან პატარა მდულარების ჭურჭელი, ვერცხლისა.

ენქერი, ოქროს ძაფით ნაკერი წითელ ატლასზედ. შუაში გამოხატულია ქარუბიმი ექვსფრთოსანი და უზის სამი ქვა. სხვები დაკარგულია. ირგვლივ ასომთავრულად აწერია:

წ : ღ : და : ნონისისა : ღ : თს : მშ : ზლო : შ : ლე
 ორთვე : შინა : ცხოვრებათა :
 აბშოქ : გედეონ : და : თანა : მე
 ცხედრეს : მისსა : იაშვილის : ასულს : გულქნს :

ენქერი, სირმით ნაქარგი ატლასზედ; შუაში გამოხატულია ამაღლება, ოთხივე მხარეს – ქერუბიმები, კუთხეებში: სამში – მახარობლები, ერთში – მტრედი, ირგვლივ აწერია ასომთავრულით:

წ : შიბ : მახვილი : წელთა : შნთა : ძ : ღრო : ო : ო :
 ი : ჯ : ქ : ე : ღ : ო : კეთილად : დაიცევ : ორსავე : შინა :
 ცხოვრებასა : დედოფლთა : დედოფ : ღ : ღ :
 მრ : შ : და : ქე : მისი : ო : ტია : ამინ :

30. ქეთევან აბაშიძისეული ნაქარგი გარდამოხსნა ჯრუჭის მონასტრიდან

31. ჯრუჭის მონასტრის ნაქარგობა

ენქერი, სირმით ნაკერი, რომელზედაც სერობა არის სირმით ამოქარგული და წარწერები ბერძნული აქვს.

საბუხრეები სირმით ნაკერი, ორთავეზედ სერობა არის ამოქარგული სირმით და აწერია ორთავეს: წ. სერ^აჲ საიდ^აშლ^აჲ.

გარდამოხსნა, სირმით და სხვადასხვაფრის აბრეშუმის ძაფებით ნაქარგი, ფირუზისფერ ატლასზედ (სურ. 30). წარმოდგენილია იესო ქრისტეს გვამი წარწერით: ი^ეჰ^ე ქ^ე და, შემდეგ, შუაში: დ^ედა ღ^ეისა, მარცხნივ – ი^ეჰ^ე მ^ეზ^ერ^ებ^ელი და იოსებ შუენიერი, ამათ ზემოთ: ანგ^ელოზი სამწერობელით. მარჯვნივ: მ^ერ^ეამ მაგაღ^ენელ და მ^ერ^ეამ ი^ებ^ესი, ზემოთ – ანგელოზი სამწერობელით: ანგ^ეზი. ირგვლივ დიდრონის ასომთავრულით ამოქარგულია:

შოჰწნიერმან იოსებ მ^ელისაგან გარდამოხსნა ოჰზრ^ეწნელნი ჯორცნი შ^ეი ქ^ე და არმენაკ^ეთა თ^ეჲ წგ^ერ^ეგ^ეწლი სლნ^ერ^ებ^ეთა შ^ემურ^ეგ^ელი ახ^ელსა ს^ეფლაფსა დაგდუა

მე მსასოებ^ელმან შ^ეწმ აბშიძის ასულმან ქეთაგ^ეწ ვიჟუშ^ეკე

უხრწნლ^ა ისა გუამისა შ^ანისა

გარდამოხსნა და სრულვე^ა და აწ^ა შ^ან თაყუანის გცემ ძელისა შ^არ
გარდამოხსნილსა ი^ა ჯ ძეო ღ^ა ისაო და ვითხოვ შ^ან შ^არისა კაცთ მოყუ-
არბისა გ^ან რ^ა პრჩობლი ცხო

ურება ჩ^ანი ცუა ფარგითა შ^აითა წ^არგუეპართოს ამინ. ქ^აეს აქათ ჩყვ
ქ^აე შ^აე მუშაკი ამის ჯანგერდი.

ხატების წარწერები

1. როდამ დედოფლისა.
2. სახლთხუცის ძის ზურაბ წერეთლის წარწერა, 1813 წ.
3. ქუელის და ნათელის წარწერა.
4. კიკოს მონასტრის არქიმანდრიტი იოაკიმ აძლევს ზურაბ წერეთელს ღვთისმშობლის ხატის და ყველა მის მონასტრის შეწირულობა იმერეთის, ოდიშის და გურიას 1790 (ჩღჟ) წელს.
5. გრიგორ სირათა წერეთლის, წერეთელ სახლთხუცის ზურაბისა 1810 წ., მარტის 1.
6. იმერეთის მეფის სოლომონის დეკანოზი დავით, 1719 (?) წ.
7. მღვდელი იოვანე, 1801 წ.
8. ბატონიშვილი გიორგი, 1776 წ. იქვე საქართველოს მეფის გიორგის სძალი და ასული ღენერალ მაიორის და კავალერის სახლთხუცის ზურაბ წერეთლისა † ქეთევან 1828 წ., მარტის 10, მეუღლე მეფის ძის იოანესი (ცოცხალი დაუტევია).
9. თეიმურაზ ბატონიშვილი, გიორგი მეფის ძე, 1842 წ. დეკემბერი. არსენი კათალიკოსის იამბიკო.
10. ხატი ქეთევან დედოფლის ნახატებით.
11. ხატი ზურაბ წერეთლის და მისი მეუღლის შემოწირული. დავით მიტროპოლიტის სამლოცველო ორი.
12. დავით გარეჯელის ხატი, დავით მიტროპოლიტის ნაქონი.

13. დადიანის ძე [...],³²რომელიც დაშთენია საქართველოს მეფის ასულს ათის დღისა 1769 წელს.

14. გრიგოლ წერეთლის ხატი.

15. ბარძიმი დიდი გრიგოლ წერეთლის, რუსული ხელობისა, 1788 წ.

16. ასეთივე რუსული ხელობის ბარძიმი, 1785 წ.

17. ბარძიმი ტყვიისა, ქ. თამარ დედოფლის მოსახსენებლად.

18. სააიაზმე დიდი გრიგოლ წერეთლის შემოწირული 1813 წ., აპრილის წ. მოხსენიებულია მისი მამა ზურაბ წერეთელი, დედა თამარი და მეუღლე ელისაბედ დადიანის ასული.

19. სასაკმევლე დავით მიტროპოლიტისა, 1827 წ.

20. კანდელი დავით მიტროპოლიტისა, 1826 წ.

21. სამი კანდელი გრიგოლ წერეთლისა, ერთი 1829 წ., ორი – 1828 წ.

22. სახარებაზე მინაწერი მოთხრობა, როგორ იხილა ზურაბ წერეთელმა იმპერატრიცა ეკატერინა, დარჩა პეტერბურგში ორნელნახევარი, მერმე დაბრუნდა იმერეთში, მოუტანა სახარება და სამოციქულო ერთად შეკრული და სხვა მრავალი საეკლესიო ნივთები 1787 წელს.

23. პანაგია დავით მიტროპოლიტისა.

24. სანაწილე ხატი წმ. გიორგისა იერომონახის ბიკტორისა 1844 წ. სექტემბრის ვ.

25. სანაწილე, შემკობილი თეიმურაზ ბატონიშვილის და მისი მეუღლის ელენეს მიერ, ღირსი იერომონახის, ვიკტორ გორგაძის სულის საოხად, 1839 წელსა.

26. ენქერი, გედეონ აბაშიძისა და მისი მეცხედრის, იაშვილის ასულის გულქანის შეწირული.

27. ენქერი წარწერით: დედოფალი მარიაჲ და ძე მათი ოტია, მე-XVII საუკუნის (ოტია გურიელის შვილი).

28. გარდამოხსნა, აბაშიძის ასულის ქეთევანის ნამუშევარი, 1806 წელსა. მუშაკი ჯანვერდი.

ხელნაწერები

[1] №1660. სახარება კარგი ეტრატის, 26x20 სმ. დაწერილია შავი მელნით, მომსხო ასომთავრულით. სათაურები ნაწერია სინგურით. შეიცავს სულ 297 ფურცელს. 292-ე ფურცლიდან იწყება საძიებელი. სარჩევს თავი და ბოლო აკლია. იგი იწყება 9 მარტით და თავდება ნოემბრის დასაწყისით. სარჩევი ნაწერია ნუსხა ხუცურით და, როგორც ხელისა და ეტრატის მიხედვით ეტყობა, სახარების ტექსტის დაწერის შემდეგ არის შედგენილი და დართული. თვით სახარების ტექსტი ნაწერია ორ სვეტად. თითო სვეტში 20 სტრიქონია, იშვიათად 21. ადგილ-ადგილ ძველი ტექსტი განახლებულია ახალი მელნით. მე-12 რვეულს თავში ერთი 97-ე ფურცელი აკლია. მის მაგიერ ეტრატის ახალი ფურცელი მიუმატებიათ და ტექსტი ნუსხახუცური ხელით შეუვსიათ.

მათეს სახარების თავში აკლია ერთი ფურცელი ანუ პირველი თავის 17 მუხლი და ტექსტი. ახლა იწყება მე-17 მუხლის უკანასკნელი სიტყვებით: [ბა]ბილოვნისდთ გე ქრისტესადმდე ნათესაფი ათოთხმეტი. ძველი პაგინაცია ასომთავრულით არის აღნიშნული რვეულებზე; რვეულში 8 ფურცელია.

იოანეს სახარების ბოლოს 291-ე ფურცელზე ტექსტის ხელით, მაგრამ ნუსხა ხუცურით წერია:

სახელითა მამისაჲთა და

ძისაჲთა და სლისა წჳსთა

მეოხებითა წიღსა ღთის

მშბლსთა ძლიერებითა
 პატროსნისა ჯვრსთა მეოხე
 ბითა წაჲსა იოვნე ნათლო
 ის მკემლისათა და წათა
 მახარებელთადთა და მო
 ციქულთადთა და წათა
 წნტყლთადთა წთა მღღ
 ელ მოძღუართა და წთა
 მამათადთა და ყლთა დ
 წთა ნების მყოფელთა
 მისთადთა :

ღირს ვიქმენ მე გრიგო
 ლ დაწერად წაჲ ესე სა
 ხარებაჲ ჯელითა გაბრი
 ელ მღღელთა ნარჩევისად
 თა თაფად მეფესა ჩემსა
 სუმბატს სალოცველად
 და შემდგომად შმობელ
 თა ჩემთა მირდატის
 თჳს თაგუნადსთჳს და
 ძმათა და დათა ჩემთა
 თჳს და ჩემთა ცოდვათა
 და თანა ცხორებულისა
 ჩემისათა საჯსრად და
 მკუდართა საჯსენებელდ
 ღლარიონისთჳს და დაშე
 ლისთჳს : აწ ვინცა იკ
 თხვიდეთ წისა ამას სა
 ხარებასა ნუმცა დაფიწ
 ყებულ ვართა ლოცვა

სა წსა თქნსა ცოცხა
 ღნი და მკუდარნი რა
 თქნცა ონ მაღლი მიგანი
 ჭოს : ან.

დაიწერა წგ ესე სა
 ხარებად შატბერდს
 გელითა უცბად მჩ
 ხრეკალოსა გაბრი
 ელისითა თანა შეწევ
 ნითა და მოღუაწე
 ბითა გაბრიელისითა
 და გეორგისითა რ
 დიდი გუსმოდგინე
 ბად მაჩუჭნეს ამის
 წდისა სხრბისა დაწე
 რასა : წსენებულ
 მცა არიან კეთილსა
 შინა ან

დასაბამითგ წელნი
 იყვნეს : ხ : ფმ :
 ქრონიკონი იყო : რ : ნ გ
 სადიდებელად მამისა
 და ძისა და წდისა
 სულისა აწ და შს
 და ოკი ოკა : ან.

ლუკას სახარების ბოლოს, ტექსტის ხელით, მაგრამ ნუსხა
 ხუცურით წერია:

ადიდენ ღწ გრიგოლ, მომგებელი ამის წისა ევანგელისა და
 გაახარენ ღწ ყლთა სახარულთა მისთა გნ და მშრომელი ამის წისა
 სხრბსა ოწ შეიწყალენ.

32. ჯრუჭის ოთხთავი (ხეც, H-1660).
განრღვეულის განკურნება (ფ. 228v)

წიგნი შემკობილია ოთხთა მახარობელთა სურათებით და კამარებით. ამას გარდა, ყოველი მახარობლის სურათის წინ წარმოდგენილია ქრისტეს ესა თუ ის სასწაული. კამარების წინა ფურცელზე დახატულია ჩვილადი ღვთისმშობელი, წელს

ზევით. პირველი ფურცლის მეორე გვერდზე ოთხკუთხედში დახატულია ჯვარი, შედგენილი ოთხი ნახევარწრისაგან. ჯვრის თავში და ასომთავრულით წერია:

მარცხნივ:

ქრონიკონი იყო : რგ :

ქე . შე ამათ კა

მარათა

მწერალი

თ ე :

მარჯვნივ, გადმობრუნებული ასომთავრულით:

ქე შეიწყალე თეგდორე

ღვთისმშობლის სურათის მეორე გვერდზე, ასომთავრულით:

წო ღთს მშობელო შე და აცხო

ვნე გოჯლარა და ახარე გრიგო

ლის გაზდა მშობელთა და ძმა

თაგან ან

ხელნაწერში სულ არის რვა კამარა, ოთხ ფურცელზე მოთავსებული. თითო გვერდზე სამ-სამი სვეტია და თითოეულს ზემოდან ორ-ორი თალი აქვს, ქვემოთ კი სვეტებს მომრგვალო კვარცხლბეკები აქვთ. სვეტის-თავეები სხვადასხვა რიგისაა. ოთხ კამარაზე ლოტოსის ყვავილის მსგავსი, ხოლო დანარჩენებზე იონური, მაგრამ პრიმიტიული.

ცხოველთა სურათები კამარებზე არ მოიპოვება, ხოლო კამარათა კუთხეებიდან, გარდა პირველი ორისა, ამოდის ყვავილები და უკანასკნელი კამარის ყვავილებზე სხედან ფრინველები, რომელთა შორის ორი ოფოფი უნდა იყოს, ხოლო პირველი – ჩიკვი.

არც თავში დართული კამარები და არც სხვა სურათებიანი ფურცლები სახარების რვეულების სათვალავში არ შედის. ეს იმიტომ აიხსნება, რომ, თანახმად ზემოთ მოყვანილი წარწერებისა, სახარება გადაწერილია 936 წელს, ხოლო კამარები და სურათები დამზადებულია და ჩამატებულია ტექსტის დაწერიდან

ოთხი წლის შემდეგ, ე.ი. 940 წელს. კამარებისა და სურათები-სათვის თავდაპირველად სულ ჩამატებული ყოფილა ერთი რვაფურცლიანი ეტრატის რვეული, მაგრამ ეხლა ერთი ფურ-ცელი აკლია. ამ ფურცელზე, მათე მახარებლის სურათის შემ-დეგ გამოხატული უნდა ყოფილიყო ქრისტეს რაიმე სასწაული, ისევე როგორც სხვა მახარებელთა სურათების შემდეგ არის.

სხვა შემთხვევაში ხელნაწერს თითოეული სახარების წინ დართული აქვს ორფურცლიანი ეტრატი. ამათ შიგნით ერთ გვერდზე მახარობლის სურათია, მეორეზე კი ქრისტეს ამა თუ იმ სასწაულისა.

28-ე რვეულში ექვსი ფურცელია, 32-ეში ოთხი, უკანასკნელ 36-ეში ხუთი, მაგრამ ტექსტს ამ ადგილებში არსად არ აკლია, ისე რომ ეს სხვადასხვაობა ტექსტის ფურცლების დაკარგვით არ აიხსნება და თავიდანვე ასე ყოფილა. მერმე დამატებულს სარჩევის ფურცლებს სათვალავი არ უზის. მათგან ეხლა შემო-ნახულია ექვსი ფურცელი.

მარკოზის სახარების ძველი ტექსტი თავდება მე-16-ე თა-ვის მე-18-ე მუხლის სიტყვებით: გოჯულთა შეიპყრობდენ დაღა-თოჲს სასიკოჲდინე სოჲს, არარად აწნოს მათ.

ამ მუხლის დანარჩენი სიტყვები და მე-19 და მე-20 მუხ-ლები დანერილია ასომთავრული, მაგრამ მერმინდელი ხელით, ერთ სვეტად, ლუკას სურათისათვის მიმატებულ ფურცელზე, რომლის ბოლოს ჩართული ასომთავრულით წერია: ერასტი აწ.

29-ე ფურცლის მეორე გვერდზე ძველი ტექსტი განახლე-ბულია და ქვედა აშიაზე ასომთავრულით და განმაახლებლის ხელით წერია: მგრგლოფანი ძელი არის. ასევე განახლებული 22-ე ფურცლის პირველი გვერდის ქვემო აშიაზე ნუსხახუცუ-რით წერია: გაჰქეთდა მელწნ. 50-ე ფურცლის პირველი გვერდის ქვემო აშიაზე მერმინდელი, უშნო ნუსხახუცურით წერია: ღო იფესეს სული აცხოვნე და მერმე მოძღუერსა სიუც (sic) რომანოზისი შუ: აწ.

53-ე ფურცლის მეორე გვერდის ქვემო აშიაზე მერმინდე-ლი, სხვა ნუსხახუცურით წერია: ვად მე ცდელსა ოთმანანთა

ქართლისა ტფილის ქლქი : და შირვანი აიღეს :-

პირველი ფურცლის მეორე გვერდზე ჯვარის მსგავს რგოლში ძლიერ ვულგარული ნუსხა ხუცურით წერია: [...]²⁷

სურათები, რომელნიც ამკობს სახარებას, ლამაზი ხელობისაა და უფრო ნააგავენ სირიულ მინიატურებს, ვიდრე შემდეგ დროში გავრცელებულ ბიზანტიურს. ამ მხრივ ეს სურათები მოგვაგონებს შატბერდის სახარების მინიატურებს, მახარობლები აქაც ზეზე მდგომნი არიან გამოხატული, თალებს ქვეშ, ხელში სახარებით. თალები მრგვალ სვეტებზეა დაყრდნობილი მათ ისეთივე კვარცხლბეკები და სვეტის თავები აქვთ, როგორიც კამარათა სვეტებს. მახარობელთა სახელები ასომთავრულითაა წაწერი. ის თალი, რომლის ქვეშ მათე დგას, დაყრდნობილია ორ შეერთებულ სვეტზე. მახარობელი ხანშიშესულია გამოხატული, თავს შარავანდი ადგას. ყელს პირდაპირ, მარცხნივ და მარჯვნივ აწერია: **წ დ მ თე მახარებელი.** თალი, რომლის ქვეშ მარკოზია წარმოდგენილი, ეყრდნობა ორორ სვეტს. სვეტები ერთიმეორეს დაშორებულია. მათ შორის წერია: **წ დ მარკოზ მახარებელი.**

თალის კუთხეებიდან ზევით ამოდის ყვავილები, ამის პირდაპირ, მეორე ფურცელზე გამოხატულია იესო ქრისტეს მიერ ბრმის განკურნება. ეს სცენაც თალის ქვეშ არის მოქცეული, მაგრამ აქ თალი მომრგვალებული კი აღარ არის, არამედ უფრო ისრულია. თალი თითო სვეტზეა დამყარებული. კუთხეებიდან აქაც ყვავილები ამოდის. ქრისტე ახალგაზრდაა, თავზე ოქროს შარავანდი ადგას. მის წინ დგას ყრმა, რომელსაც ხელით ეხება ქრისტე. მას ცალი თვალი უკვე ახელილი აქვს. ქრისტეს თავის აქეთ-იქით წერია **ი ჯ ქ ე.** იგივე განმეორებულია სომხურად: **ՅՄ ԻՄ.** მეორე მხარეს წერია: **ბრმასა ოდეს თოჯალნი აოჯილნა.** თალი, რომლის ქვეშაც წარმოდგენილია ლუკა მახარებელი, ისეთივეა, როგორიც წინა თალი. წარწერა აქ თალის ზემოთ არის: **წ დ ლოუკა.** ამის წინა ფურცელზე თალის ქვეშ გამოხატულია ქრისტეს მიერ ეშმაკეულის განკურნება. ქრისტე ახალგაზრდაა. იგი მარცხენა სვეტთან დგას. მარცხენა ხელით გრაგნილი უჭირავს, მარჯვენა კი გაუწვდია მის წინაშე მდგომარე

ეშმაკის მიერ შეპყრობილი ყრმისათვის, რომელიც თავგად-
მოკიდებული და თმააბურძგნული მირბის. ქრისტეს თავს ზე-
მოთ წარწერაა ქართულად, სომხურად და ბერძნულად: ი̅ჟ̅ ქ̅ ე̅,
მ̅ჲს̅ ზ̅ჲს̅, ჰ̅რ̅ც̅ ჰ̅რ̅ც̅.

ამის ზემოთ სამ პნკარად წერია: ეშმაკეოჲლი რ̅ლი განკო-
ჲრნა ო̅ნ̅ წ̅ნ̅მან : ი̅ჟ̅ ქ̅ ე̅

იოანე მახარებელი მოქცეულთა ისრული თაღის ქვეშ,
რომელიც ეყრდნობა წყვილ-წყვილ სვეტებს. სვეტებს შუაში
აქეთ-იქით წერია: წ̅დ̅ იოვანე მახარებელი. აქ თალი გაშლილი კი
არ არის, არამედ სვეტებზე გადადებულია მოჩუქურთმებული
ბალავარი და სიმრგვალე შემკულია მარაოს მსგავსი ნახატით.
თაღების კუთხეებიდან ყვავილები ამოდის. იოანე სულ ახალ-
გაზრდა არის გამოსახული. ამის პირდაპირ, მარცხნივ, მეორე
ფურცელზე, მომრგვალო თაღის ქვეშ, განრღვეულის განკურ-
ნება არის წარმოდგენილი ქრისტეს მიერ. ქრისტეს აქაც ანე-
რია სახელი ქართულად, სომხურად და ბერძნულად: ი̅ჟ̅ ქ̅ ე̅,
მ̅ჲს̅ ზ̅ჲს̅, ჰ̅რ̅ც̅ ჰ̅რ̅ც̅. ქრისტეს ახალგაზრდის სახე აქვს, დგას
მარჯვენა სვეტთან, გრავნილით და გულზედ მიდებულის მა-
კურთხეველის მარჯვენით მის წინ მხარზედ გადებული სარე-
ცელით მიდის განრღვეული, თავი მოუბრუნებია და უცქერის
ქრისტეს (სურ. 32). სურათს აწერია: განრღოჲოჲლი რ̅ლსა ობ-
რძანა ო̅ნ̅ აღდეგ და აღილე ცხედარი შ̅ნი და წარვედ სახილ თოჲსა.

პირველი ფურცლის პირველ გვერდზედ ასომთარულით წე-
რია: აა გინდეს სწავლა ვისმე რ̅ლისა გინდეს თავისა და გ̅ლის წმის
ყოფად რ̅ლთა სწორად თ̅ქს და თუისად რ̅ი ეგე თითოეუჲლისა აღ-
გილისანი პოვნონ რ̅ლსა შინა ერთბამად მიიწინეს.

[2] №1665. ფსალმუნი დავითისი, დასურათებული, 26,5x18,5
სანტი.; დაწერილია ქალღმრთელ მისხო ნუსხახუცურით და შა-
ვის მელნით, სათაურები და მეთაური ასოები ნაწერია სინ-
გურიით. ყდა აქვს ხისა, შავ ტყავგადაკრული, სამი მეშის სამ-
ბულებით. ხელნაწერი ორ ნაწილად იყოფა. პირველი ნაწილი,
170 ფურცელი, შეიცავს ტექსტს ფსალმუნებისას. აქ ძველი
სათვალავი რვეულებზე არის აღნიშნული, სულ 22 რვეულია;

რვეულში 8 ფურცელია, ხოლო პირველში 4. ქალაღდი ამ პირველი ნაწილისა სქელია, უფრო ახალი, ვიდრე მეორე ნაწილისა. ფსალმუნების ტექსტის დასასრულს მრგვალი მხედრულით წერია: დაიწერა და სრულ იქმნა წმიდა ესე და სულთა განმანათლებელი დავითნი ბრძანებითა ბატონიშვილი ზილიხანისათა. ახმარნეს ღმერთმან დღეგრძელობასა და ამოდ ყოფნასა შინა ამინ და კირიელეისონ. ნიშნებად ამ წარწერას სამ-სამი წერტილი უზის ყოველი სიტყვის შემდეგ. აქ მოხსენებული ბატონიშვილი ზილიხანი უნდა იყოს ლევან მეორის დადიანის ქალი.

მეორე ნაწილი ხელნაწერისა შეიცავს სურათებს. სულ აქ 67 ფურცელია; სურათები ყოველი ფურცლის ორივე გვერდზეა მოთავსებული, გარდა უკანასკნელი ფურცლისა – აქ მარტო ერთ გვერდზეა. ეს ნაწილი ხელნაწერისა ბევრად ძველია პირველ ნაწილზე. ეს ემჩნევა აშკარად, როგორც ქალაღდს, ისე განმარტებას სურათებისას აშიებზედ წუსხა ხუცურიით. ერთი სურათი წინასწარმეტყველის დავითისა ამ ნაწილიდან ამოღებულია და დართული აქვს ხელნაწერს თავში ახალი ტექსტის წინ. ამ სურათის პირველ გვერდზედ ნაბღალული და ნაკლული წარწერაა წუსხა ხუცურიით:

[ზე აღიდნეს და და]ამყარნეს ღწნ ორთავე
[წინა ცხორე]ბათა დედუ ფლთა დედუფა
[ლი სითიხა]თუნ რლთა ბრძანებითა
[შეიმკო დ]ა დაიხატა წწდ ესე ღთი : აწ
ყენ :

ამის შემდეგ სხვა წუსხა ხუცურიით:

ზე აღიდნეს და
დამყარნეს ღწნ
ორთავე ცხწრ
ებათა შა შ ფეთ
შ ფბდ გ გისი . რ ლ [თ]
ბრძანებითა მე[ორ]
ედ ინახით შეი

კაზმა წ'გ [ეს დ'თი]

აჲ იყნ.

ძველი ყდა ნიგნისა გაფუჭებულია და ხელმეორედ თუ მესამედ გაუკეთებიათ 1877 წელს, რაც ჩანს მხედრულის წარწერიდან პირველ მიმატებულ ფურცელზედ:

სულთა განმანათლებელი წიგნი იესე (sic) დავითნი იყო ძლიერ დაძველებული . ბრძანებითა მისის მაღალ ღირსების ჯ : მონასტრის წინამძღვრის არხიმანდრიტის და კავალერის, კირილესითა გაფაკეთე მე უღირსმან და ცოდვილმან ჯ : მონასტრის მღუდელ მონაზონმა სოფრონ ჩყ : მ : ოზ

მე-4 ფურცლის აშიაზედ მხედრულად: ეს დახატული დავითნი ჯრუჭის მონასტრის წმიდის გიორგის არის ვინც წაიღოს შეჩვენებული იყოს იანვრის გ . წელთა ჩყდ.

სურათები დავითნისა:

1. წწყ'ლი დ'თ

2. ხარებაი : ყ'დ წი'სდ

3. ტძრად : მიყვანება :

4. ჯუარცმაჲ :

5. წილის გდება კუართსა ზედა უფლისა

6. ჯოჯოხეთის : წარმოტყუწნვა :

7. წწყ'ლი : იერემია :- წწყ'ლი : იონა

8. აქა შობდ ო'ნისა წ'ნისა ისო ქს'ი

9. აქა მღქიზედეკ მღდელი და მეფე

10. კურთხევა ქრისტეს მიერ მოწაფეთა

11. აქა დაბადა ღ'ნ ცად და ქენდ მზე და მთოვარე :

12. ნათლისღება

13. ა აქა ელია ეტლითა ცეცხლისათა ამაღლდა და ელისეს ხალენი დაუტევა :

ბ. აქა ელისე ხალენითა ელიასითა იორდანე განაპო :

14. აქად : იეროსალემს : შესღვაჲ : ქე'სი :

15. წყალი : სოფონია :
16. მზე მთვარე . ბ . ლეკენი ლომთანი მყურაღნი : (მზე)
17. გამოვიდეს კაცი საქმესა თნსა მიმწეხრამდე : (დათრ)
18. ფერისცვალებად ოსა წნისა ისუ ქსი :
19. დთს სამოელ ნელსაცხებლი სცხო მეფობისა (დათუ)
20. მიძინება ღვთისმშობლისა
21. წყალი ეზაკიელ :
22. აქა : ძენი : კორესნი : მეგდრებელნი :
23. წყალი ცხოველი განმწმედელი ყთა.
24. აქა ოს იჯსნა დთ ჯლოთენ საულსთა და განერა წინა საულს
შეილი შემოეყარა იონათამ ძმდ ფიცი მისი და რქად რდ შესცოდე
შმსა შნსა
25. აქა : დთ : მივიდა : სამოელისა წყალისა : საულს მეფესა უთხ-
რეს ვითარმედ : დთ : სამოელისა არს : და წარავლინა საულ შეპყრო-
ბად დთისა [-] განძარცუა სამოსელი თჳსი საულ.
26. აქა მოსე ილოცავს კაცი დდ
27. წყალი ენუქ (შნითა)
28. აქა ძენი იონადაბისნი :
29. აქა წყალი დთ ილოცავს : ფნი ნუ დამაგდებ მე ოო ქა სი-
ბერისასა და მოკლებასა ძლისა ჩნსა ნუ დამაგდებ მე :
30. წყალი ანგია :
31. წყალი ზაქარია :
32. ანგელოზი ლოდსა ზა მჯდომარე :
33. აქა დედდ დდ ილოცვს სიონსა შა :
34. აქა სლომონ ტაძარი აღაშენა
35. მეორედ მოსლვად ოისა წნი იჴს ქსი : (გდის)
36. ტახტზედ ზის დაღონებული წინ ფარი და ხმალი უბევს და
ფარზედ გვირგვინი ძევს
37. ვემგზავს მე ვარხუა შს უდაბნოვსასა (წე) (ქვემოთ ბუი
ზის კიდევ).

38. აქა ღ თ ჳ ლ განჰყრობით ილოცვის

39. და ამაღლდეს გ ა მარტორქისა რქად ჩ ი და სიბერე ჩ ი ზ თითა და პოხილთა :

40. აქა იერიქოსა მოადგა ისო ძე ნავესი და მიქაელ მთაფარანგ ჴი გ მუჩნდეს :

41. აქა ისომან იერიქო აიღო და რააბ ღ თლი გ მოყვანეს

42. აქა ოლომფორნე : დიდი : პური : და ნადიმი : შექმნა : და ივდიოთ : მიყვანა : შ ს ღამესა მისსა : კარგ ს ა : შ ა : იახლა

43. აქა ასურასტნელსა : ოლომფორეს : მძინარსა : კარავსა : შიგა თაფი : მოჰკუჭთა :

44. აქა ღ თ მთით ჩამოჴდა ღაშქრითა [-] შ დ ათისა დღისა : მოაკუ-
დინა ო ნ ნაბაღ :

45. [-] ღ თ მტკლნი წარაგლინნა აბგიასა : ცოლად მოყვანა : ღ თ და აბგია სხენან :

46. აქა დოიკ მოვიდა საულისა

47. [-] და მოვიდა დოიკ იღუმალი : და მოსწყვდნა მახჴლითა : აბიმელიქ : და ს ჴლი მისი : პირითა მახჴლის ჴთა სრულად :

48. აქა მოვიდეს : ზეფელნი : და ჰქჴს : საულის : ჴ ღ : ღ თ : ღამ-
ალულ არს ჩ ნ შ ს : [-]

49. აქა საულის : სძინავს : კარავსა შ ნ : ღაფით : ჩამოვიდა : ღამით : და აბესა : [-]

50. გნჴდა ღ თ ოთხასითა კ ცითა და სემ წრმოდგა ღ თ მეფესა სწვევდა თვსა მტუჴრსად აყრიდა ღ თ არად შერაცხა ღ ა მადლობდა და ევედრებოდაჲ :

51. აქ აბესლომ : მაძასა მისსა : ღ თს ზედა მივიდა ღაშქრითა : ღ თ მისნი ღაშქარი წარმოაგ ზავნა : შეიბნეს : აბესალომ გააქციეს : [-]

52. აქა : წ წ ყლი : ღ თ : ილოცავს

53. [-] ღ თებჲ ანგ ჴთა იქმნა ანგ ჴ ჴ კცთ ა თ ა ელმწოფეთა თ ა ელმწოფე :

54. აქა : ღაფით : მვედრებელი ილოც ჴს : რომელ : ივსნა ეელ [-]

55. წყლი ეზრად *

56. კარავი : საწადლებელი : კილობანი სჯლისად : ტაკოკი : და ფი-
ცარნი : ღთ : ილოცა კარვისა : კარსა ზაღვას : მმდღლი : ღთისად.*

[3] №1674. სწავლანი იოანე ოქროპირისა და სხვათა ქა-
ლადზედ, ნუსხა ხუცურით, სათაურები სინგურით; უყდო,
თავი და ბოლო აკლია. ბოლოს აქვს დართული: სწავლაჲ სოფიო
ტუპიკონისაგან გადმოღებული. ამის წინა სტატია თავდება ტექს-
ტის ხელით მინანერით: აღიდე ღო ბატონი ფანასკერტელი ზაზა
ორთავე შინა ცხორებათა. იქვე გვერდის აშიაზე: ესე წიგნი ყლივე
ბტონწნ ზაზამან შემოიკრება.

ხელნაწერი მე-XV საუკუნის პირველ ნახევარს ეკუთვნის.
ქორონიკონების ახსნაც მოიპოვება ამ ხელნაწერში. მერმენ-
დელი მხედრული მინანერი: ქ : ღმერთო * შეიწყალე * ცოდვილი *
სამდგლოდ * გამზადებული * იაშვილი * მაქსიმე *

[4] №1668. სახარება ეტრატზედ, დიდი ტანისა, ნუსხა ხუ-
ცურით, ორ სვეტად, სულ დაფუშული და გასვრილი, გაფუჭე-
ბული. სათაურები და მეთაური ასოები სინგურით; არც თავი
აქვს და არც ბოლო, უფრო შენახულია ლუკას და იოვანეს

* ეს ხელნაწერი უაღრესად შესანიშნავია, ეს უნიკალურია არა თუ ქართულ
სურათებიან ხელნაწერთა შორის, არამედ, შეიძლება ითქვას, მსოფლიო
ქრისტიანული დროის ხელნაწერთა შორისაც. ამის მსგავსი სურათები
თავისი სტილითა და სილამაზით ჯერ არსად არ ჩანს. ძველი ნაწილი
ხელნაწერისა, ესე იგი სურათები ეკუთვნის, ჩვენის აზრით, მე-XIV საუკუნეს.
დავითის სურათზე მოხსენებული დედოფალთ-დედოფალი, რომლის
ბრძანებითა დაწერილია და დახატულია ეს ძვირფასი დავითნი, უნდა იყოს
სითიხათუნ, ზაზა ფანასკერტელის ასული, რომელიც იყო თანამეცხედრე
მეფის ვახტანგ IV-ისა, რომელიც მიიცვალა 1444 წელს და დამარხულია
ბანაში. იქვეა დამარხული მისი ქმარიც, ვახტანგ IV, გარდაცვლილი
1445 წელს. პირველი ყდა დავითნისა, უნდა ვიფიქროთ, მდიდრულად
შეკაზმული, დაკარგულია, მეორედ ხელნაწერი შეუკაზმავთ მეფეთ მეფის
გიორგის ბრძანებით, რომელშიაც ჩვენის აზრით, ივულისხმება გიორგი IX
კონსტანტინეს ძე (1529-1534), მაგრამ ეს ყდაც გაფუჭებულია და ჯრუჭის
წინამძღვრის, არხიმანდრიტის კირილეს ბრძანებით გაუკეთებია ჯრუჭის
მონასტრის მღვდელ-მონაზონს სოფრონს 1877 წელს.

სახარებანი. შეიცავს 73 კაბადონს. ხელნაწერი მე-XII საუკუნის უნდა იყოს. ტექსტის ხელით ერთ ადგილას აშიაზედ წერია: **ჰეშეოღო**. სხვა წარწერები მხედრულის ხელით წერია მე-XV-XVI საუკუნისა და უმეტესი ნაწილი ამ წარწერებისა სხვადასხვა სახით იხსენიებენ თამარ საყვარელიძის ქალს და მის ძმებს. ნიმუშისათვის მოვიყვანთ ერთ ასეთ მინაწერს:

ღმერთო, უშველე და ნუ წახდენ საყვარელიძის ქალსა თამარსა, უცოცხლე მისი ძმა კაკუნა, დავით, ავთანდილ და გოჩია, ბიძა და მისი შვილები. ამინ უფალო, კირიელეისონ.

ერთ ადგილს მოხსენებულია ქუთათელ მიტროპოლიტი დოსითეოსი.

მეორე ადგილას, ასე მე-XIV-XV საუკუნის მხედრულის ხელით, წერია ვეფხისტყაოსნის მაგვარი ლექსი, რომელიც კარგად არ განირჩევა:

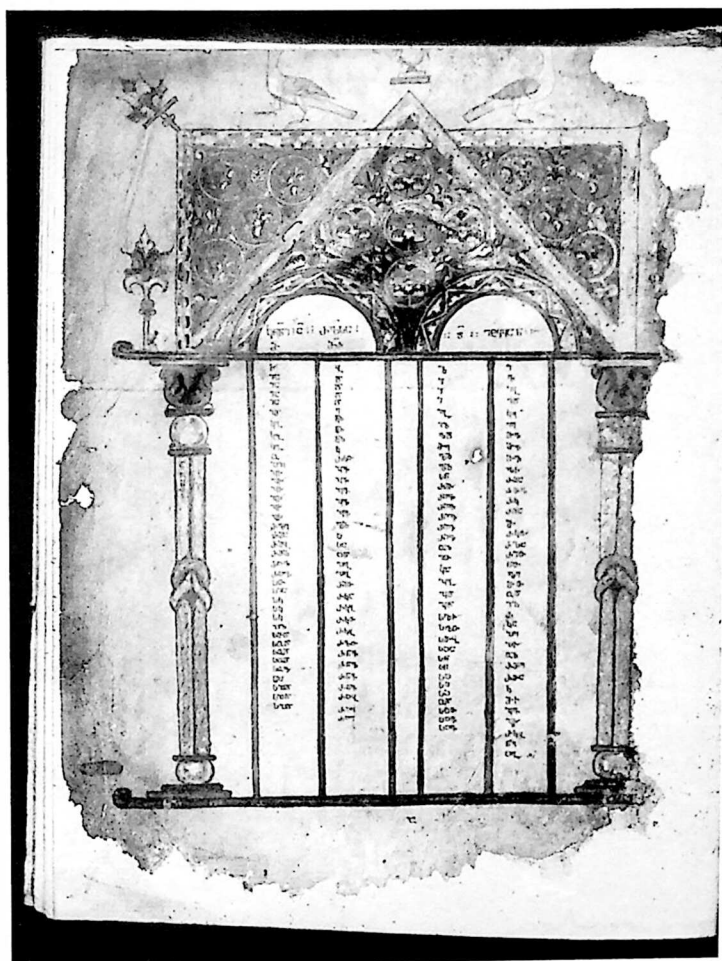
ქ. ერთხელ : ვნახე : იგი : მოყმე : არის : ვეფხის : შენადარი

ტანად : აღვა : გულად : გმირი : როსტომისა : შენადარი

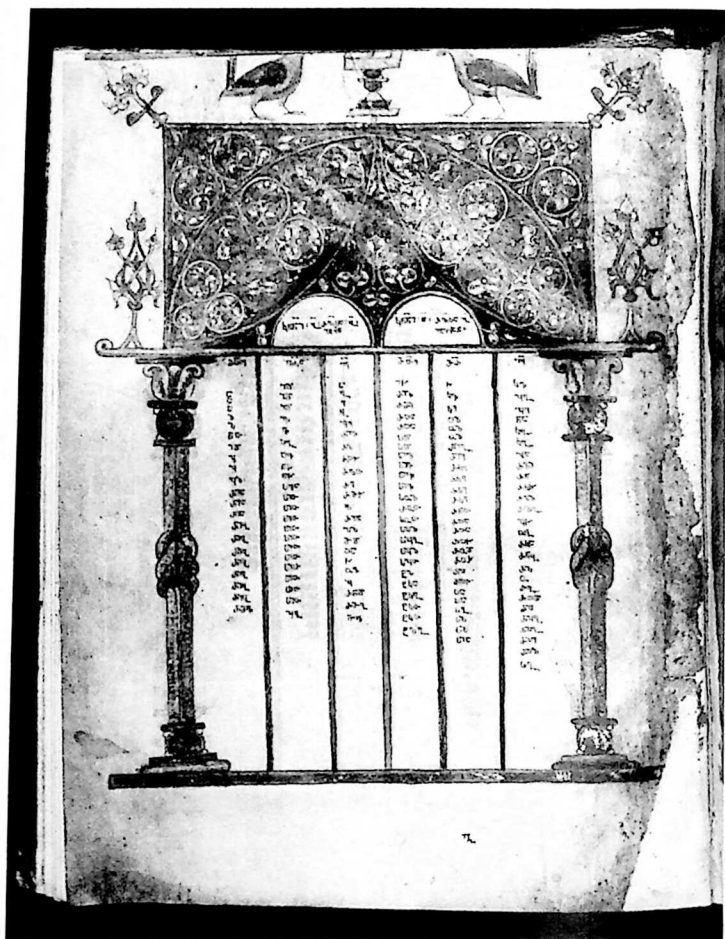
მზე და : მთვარე : ცა უდათ : სილამაზით შენადარი

თაუ : ჯერ : ხანად : ვერა : გნახა დარბისვა : მონოზონ : ჩემედგარი (sic)

[5] №1665. სახარება, ეტრატზედ, 25x17,5 სანტ.; დანერილია ორ სვეტად, ნუსხა ხუცურით და შავის მელნით, სათაურები სინგურით. ხის ყდა ერთ მხრით მოტეხილი აქვს სიგრძეზე და დაკარგული, მეორე მხარე დაცულია, მაგრამ ტყავი არა აქვს გადაკრული, სხვაფრივ სრულად და მშვენივრად დაცულია. ეს სახარება იშვიათი მაგალითია XVIII საუკუნის ტყავზედ ნაწერი სახარებისა. იშვიათია, აგრეთვე, თავის ოთხ მახარობელთა და ყოველი სახარების წინ თავსართი მხატვრობით. ყველა ეს მხატვრობა თავის რიგით ბჭყიალა ფერადებით და კომპოზიციით ძლიერ მოგვაგონებს სომხურ იმდროინდელს მინიატურებს. მთელი შემადგენლობა სურათებისა და მხატვრობისა ისეთი ყაიდისაა, როგორც სომხურში. თითოეული სახარების წინ ჯერ შესხმაა მახარებლისა მოყვანილი, შემდეგ მახარებლის სურათი თავის ემბლემით. ქვემოთ სურათისა ლამაზი გრეხილიანი

33. ჯრუჭის II ოთხთავი (ხეც, H-1667). კამარა (ფ. 1v)

34. ჯრუტის II ოთხთავი (ხეც, H-1667). კამარა (ფ. 3v)

ასომთავრულით ყოველთვის განმეორებულია ერთი და იგივე მინაწერი:

შემკობლი : ამისი : ყდ : სნატრლი : პტრიარქი : ნკზ : მრვლ
: ჟმრ : ყოს : ონ :

აქვე მხედრულად განმეორებულია წარწერა უქარაგმოდ:

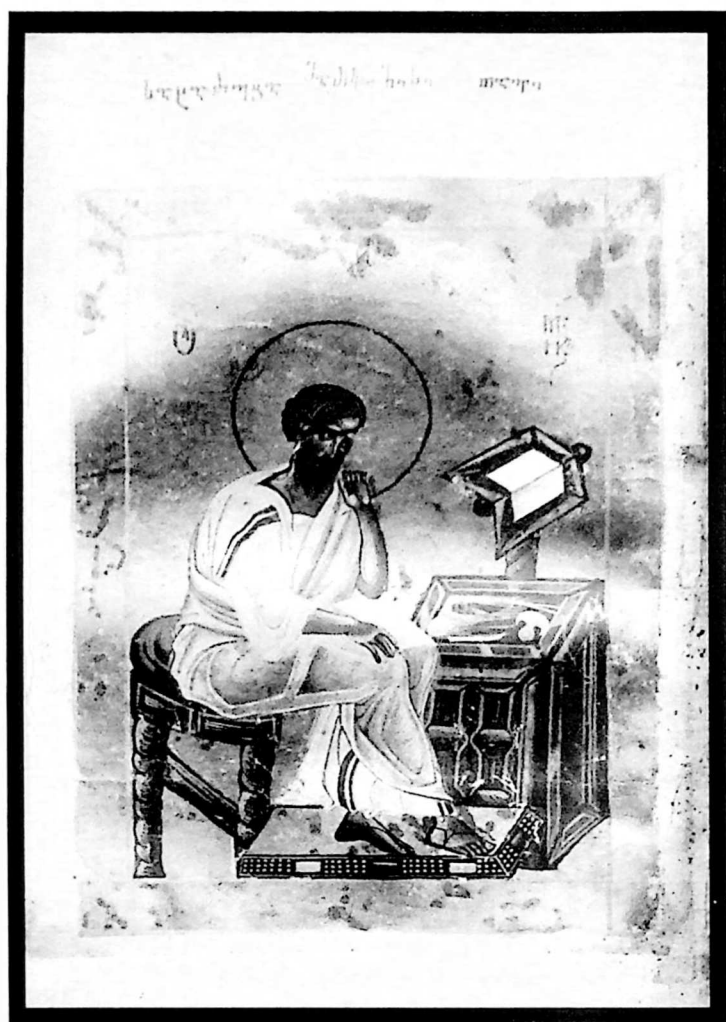
შემამკობელი : ამისი : ყდ : სანატრელი : პატრიარქი : ნიკოლოზ
: მრავალ : ჟამიერ : ყოს : უფალმან :

მათე წარმოდგენილია მოხუცად, გრძელის წვერით. მაგი-
დას უზის სავარძელში; მაგიდაზე ორი გადაშლილი, დაუნე-
რელი წიგნია; ერთზედ ესეც არის ინყებს წერას იქვე მდგო-
მარე ანგელოზის ჩვენებით. წინა შუა მაგიდაზე სამელნეებია
ორის ბატის ფრთის კალმით თითო-თითოში. სახარების სათაუ-
რი ჩართული ასომთავრულით და სინგურით შესრულებულია
თავსართ მხატვრობაში. მათეს სახარების თავსართში წარმოდ-
გენილია კიდევ შობის მინიატურული სურათი. აქვე, აშიაზედ,
მხატვრობა ჯვარისა არი, მოგრძო ყვავილებით შემკობილის
კვარცხლბეკებით და ფრინველების ლამაზის სახეებით.

მარკოზიც მაგიდასთან ზის, რომელზედაც დაუნერელი
წიგნია გადაშლილი; ის ჯერ კიდევ წერს, ფიქრს მოუცავს. მა-
გიდის ქვემოთ ლომის თავი მოჩანს. მაგიდაზე ორი საწერელია,
ერთში ბატის ფრთის კალამია ჩარჭობილი, მეორე მახარობელს
ხელში აქვს. მახარობელი ახალგაზრდაა. თავსართი ამ სახარე-
ბასაც ისეთი აქვს, როგორიც პირველს, მაგრამ აქ არ არის
შობა და აშიის მხატვრობას ფრინველის სახეები არ ამკობენ.

ლუკა მახარობელიც მაგიდასთან ზის და ესეც არის ინყებს
წერას გადაშლილ ფურცლებზე სახარებისა. უკან კუროს თავი
დასცქერის. მახარობელი აქაც ახალგაზრდად გამოიყურება.
თავსართი მხატვრობა ყვავილებით შემკობილია. აშიაზედ საჯ-
ვარეა დახატული სვეტებიანი, შიგ კანდელი კიდია და თავში
ჯვარი უზის.

იოანე მახარობელი მოჭალაროა, მაგიდასთან ზის, კუთხიდან
სხივების კონა აბრწყინებს, მარჯვნივ ფრთაგაშლილი არწივი
დგას. ერთ ხელში მახარობელს კალამი აქვს და წერს გაშლილ
ფურცელზედ, მეორე გაუშლელია არწივის თავზედ. სურათი

35. ჯრუჭის II ოთხთავი (ხეც, H-1667).

მინიატიურა წმ. მარკოზ მახარებლის გამოსახულებით (ფ. 79v)

შენობაში კი არ არის წარმოდგენილი, როგორც სხვების, არამედ ბუნებაში – დიდი ხის ძირში. თავსართი მხატვრობა აქაც ყვავილებით არის შემკობილი, ხოლო ამიაზე შემკობილება არ არის. იოანეს სახარების ბოლოს ტექსტის ხელით წერია:

იესო ტკბილო უოხე ს^ალსა ჩ^აფ^ად^აც^აღვილსა

მწერ^ალსა ამისსა მ^ატერის ძესა ალექსის :- ქ^აკს : ულა :- (=1743)

შემდეგ ძლიერ ვრცელი და კარგად შედგენილი საძიებელია სამ რვეულზედ მოთავსებული. რვეულში რვა კაბადონია, სულ 21 რვეულია. ტექსტი თავებად არის დაყოფილი და თავები მუხლებად.

[6] №1664. ცხოვრებაჲ ღმრთისმშობლისა იოანე დამასკელი-სა, სქელს და მშვენიერ ეტრატზედ, მოსხო და ადვილად გასარჩევი ნუსხა ხუცურით, 25,5x16,5 სანტ.; სათაურები და ზოგიერთი მეთაური ასოები ნაწერია სინგურით, ტექსტი – შავის მელნით. დიდრონი მეთაური ასოები ბევრია, ზოგიერთი მათგანი სინგურით არის ნაწერი და ზოგჯერ სახეებითაც არის შემკობილი. ტყავგადაკრული ხის ყდა აქვს, შეიცავს 342 გვერდს. ამათში 12 გვერდი ანუ 6 ფურცელი უჭირავს სხვა ნუსხა ხუცურის ხელით დანერილს წერილს: ებისტოლე მმისა მიმართ რ^ალსა თხოვნეს პოვნილნი იგი ს^ატყნი წ^ამისა მმისა ჩ^ანისა ღოროთესნი. დაწყებაჲ ს^ატყვსაჲ გ^აფხენ ო^აო : [-] ამ წერილს ბოლო აკლია.

[7] ღვთისმშობლის ცხოვრება ეტრატზედ, შეიცავს 23 რვეულს, რვეულში 8 ფურცელია, მაგრამ ზოგიერთებს აკლია: მე-4, 9, 11, 18, 22 რვეულებს; ოთხ-ოთხი ფურცელი აკლია პირველს და მე-12-ე რვეულს. მე-19 რვეულში 9 ფურცელია, უკანასკნელ, მე-23 რვეულში – სამი და ამიტომ ბოლო სიტყვაობა დამთავრებული არ არის. თავში ხელნაწერს აკლია და ტექსტი ეხლა იწყება სიტყვებით:

ვაქებდეთ და ვადიდებდეთ ყ^ალდ წ^ადასა მას უბიწოსა უმეტესად კ^ართხეულსა ღ^ათის მშობლ^ასა და მღ^აის ქ^აწლსა მ^არმს :-

გადამწერია ხელნაწერისა იოვანე ყია, რომელიც რამოდენი-

მე ადგილს იხსენიებს თავის თავს. მე-8 რვეულის ბოლოს, გვერდის აშიაზე წერია ასომთავრულით: ქე შე იოწენე ყია.

მე-15 რვეულის მესამე ფურცლის მეორე გვერდზედ სინგურით: წნო შეთ იწენე ყია.

მე-16 რვეულის მესამე ფურცლის მეორე გვერდზედ: ქე შე იოწენე აწ.

მე-17 რვეულის მეხუთე ფურცლის მეორე გვერდზე: ქე შე იწენე.

მე-23 რვეულის პირველი ფურცლის მეორე გვერდზედ: ქე შე იოწენე. წო ღის მშბლო შე იწენე ყია.

უკანასკნელი რვეულის უკანასკნელ გვერდზედ: წო ღის მშბლო შე იწენე.

აქედან იწყება:

განწყებად საკითხავთაჲ თითოეულთა დღესასწაულთაჲ. ამით რიცხვთა ზანდუკისადთა ჰპოო :

ბოლოს წერია:

ვინცა ვინ ამს წდსა სლთა გწმანათლებელსა წიგნსა იმსახურებდეთ : ამით ზანდუკითა მოიძიეთ სახითხავი (sic) და მე ოგონორსა და უცებსა ყლთა შემინდეთ.

სახელითა მამისადთა ძისადთა და სლისა წდისადთა მადლითა და შეწყენითა წდისა ღთის მშობელიდთა შდის ქწლისა მრმისითა წდისა ძელისა ცხორებისა ძალთა მეოხებითა დიდებულთა მთავარ ანგელოზთადთა : იოვანე ნათლის მცემელისა მადლითა იოვანე მახარებელისა ნიკლოზისა საბასიძითა გისითა წდათა მოციქლთადთა და ყლთა წთადთა რნი საუკუნითგ წსათნო გეყუნეს შწოწაწსა იწქა დაიწერა წდ ესე ღთის მშობლისა ცხორებაჲ სლთა გწმანათლებელი ჯერაკუმიას მონასტერსა წისა საბაჲსა [-]

ხელის და ეტრატის მიხედვით ხელნაწერი უნდა ეკუთვნოდეს მე-Ⅹ საუკუნეს. მე-4 რვეული პირველი ფურცლის მეორე გვერდის აშიაზე, ქვემოთ, მხედრულად წერია:

აცხოვნე : ღთო წერეთელი : ნისიმა :

მე-7 რვეულის უკანასკნელ გვერდზედ 15 სტრიქონი ტექსტისა სხვა ხელით და მელნით არის მინერილი ცარიელად დატოვებულს ადგილზედ. მე-14 რვეულის უკანასკნელ ფურცლის პირველ გვერდის აშიაზე მერმინდელის გვიანის ხელით სომხური წარწერაა[...].²⁸

[8] №1661. სვინაქსარი, ეტრატზედ დანერილი. ნუსხა ხუცურით, ტყავგადაკრული ხის ყდაში, 25,5x19 სანტ.; სათაურები და ზოგიერთი ასოები ნანერია სინგურით, სხვა ტექსტი – შავი მელნით. მესამე ფურცლის მეორე გვერდზედ დახატულია ფერადი-ანი ჯვარი წნულის სახისა, რომელსაც აწერია: ΓC X'C NIKA. ტექსტის თავში მოგრძო ოთხკუთხედი თავსართია სინგურისა, ყვავილებით შემკობილი. სულ ხელნაწერში 43 რვაფურცლიანი რვეულია, სრულად შენახული. სვინაქსარი წინეთ კუთვნიბია ჯვარის მონასტერს იერუსალიმში და იქვე არის გადანერილი,²⁹ რასაც მონაშობს ბოლოსიტყვაობა ტექსტის ხელით დანერილი:

ლ'ცვა ყ'ვო წ'ნო ღ'ისანო შ'მისა გ'ის თ'ს ამის წიგნისა მთარგმნელისა შეუნდვენ ღ'ნ : დაიწერა წიგნი ესე წ'ა ქ'ლქსა იმ'ლმს მონასტერსა შ'ა ჯ'რის'სა ე'ლითა უცბად მხრეკალისა ფ'დ უღირსისა ხუცეს მონაზონისა გ'ი დოდისითა :- სრულ იქნა ღ'წლსა წ'თასა მოსაგ'სნებელი ესე წიგნი : ბერძენთა ზ'ა მეფობასა მანოელისა : ქართლს : დიმიტრისსაჲ იმ'ლმს ბულდიოინისსა დასაბამითგ'ნნი წ'ელნი იყვნეს ხლნთ : და ქრონიკონი : ტოე :

აღნიშნული დასაბამითგანნი წელნი ქართულის სათვალავით უდრის 1155 წელს (6759-5604=1155); ამასვე უდრის 375 ქრონიკონი (780+375=1155).

სვინაქსარს ბოლოს დართული აქვს:

1. სახელები და რიცხვ დღესს'წლთ'ჲ და თუ რ'ლთა დღეთა შ'ა დავცადების საქმე (თ)ითოეულისა თჳსაჲ (ე)სრეთ გვჭეუწყოს :-

ჩამოთვლილია, თუ რომელ დღეს რომელი წმინდანი იხსენიება. ამის ბოლოს წერია:

საყუარგლხო წ'ელწადსა შ'ა მთაწმიდას შუდი დრაჰკანი უნა მიცემად მუშაჲისა და ესე რ'ლ მცირედ არიან საერონი უქმნი ნუ მიკვრს :

როცი მუშაკი შურების ყდედა ყთა წელთა წნსა მონასტერსა თქნ
კულა უფრო უქმობდით თუ ძალ გედვას : ოო შეუნდვენ ყნი ბრალნი
მისნი გის თაფდიდსა რნ ესე წიგნი თარგმნა :-

2. პატრიარქნი პრომისანი.

ინყება პეტრე მოციქულით და თავდება მე-60 პატრიარქით
მოდისტოსით.

3. პატრიარქნი ალექსანდრიისნი.

ინყება მარკოზ მახარებლით, თავდება მე-44 პატრიარქით
პეტრეთი.

4. პატრიარქნი ანტიოქიისანი.

ინყება პეტრე მოციქულით, თავდება მე-52 პატრიარქით
ანასტასი სინელით.

5. პატრიარქნი კონსტანტინეპოლისნი.

ინყება სტაქეოსით, 70 მოციქულთაგანით და თავდება მე-
91 პატრიარქით, თეოფილაკტე რომანოზის ძით.

6. მეფენი ურიათანი.

7. მეფენი ასურასტელთანი.

8. მეფენი მაკედონთანი.

9. მეფენი პრომთანი.

10. მეფენი ქრისტიანნი კონსტანტინეპოლისანი.

თავდება მე-57 მეფით, კოსტანტინე მონომახი-თ.

11. აღწერილი საეკლესიოჲ : ო : მათუჲს მოწაფეთა ოისათა დო-
როთოჲს მიერ ეპისკოპოსისა პირველისა მის კაცისა მოხუცებულისა
და სულითა შემოსილისა რომელი იწამა ჟამთა ივლიანე მეფისათა.
ჩამოთვლილია 70 მონაფე.

მე-42 რვეულის პირველი ფურცლის მეორე გვერდზედ,
აშიაზედ, ქვემოთ, ტექსტის ხელით წერია: ცდგჳილსა გრიგჳლს
ჟნ ლწ.

მე-30 რვეულის პირველი ფურცლის მეორე გვერდზედ, ქვემოთ, აშიაზე, ძველის მხედრულით: კოუატაუნასა : გრიგოლას : შეუწადნეს ღმერთმან ამინ :

იმავე რვეულის მეორე ფურცლის პირველ გვერდზედ, ქვე-
მო აშიაზედ მხედრულით:

ქ ე შ ე ცოდვილი ლავრენტი ბერი იმერელი ამ ქს. ჩყვ : იერუსა-
ლიმს მოვიდა.

იგივე ლავრენტი იხსენიებს თავის თავს კიდევ რამოდენიმე
ადგილს ხელნაწერისა: კგ რვეული, ფურცელი მე-3.

მე-21 რვეულის მეოთხე და მეხუთე ფურცლის 1 დედანში
წერია: შეუწადნეს.

ქვემო აშიებზედ:

ამ ქ კ ს : ჩყვ : ამ ღ ლ ს ამ თვეს იერუსალიმს ჯვარის მონასტერში
დავდეგი მე ფ ღ ცოდვილი და უღირსი ბერი არა ღირსი მღდულობისა
: მღდელ მონაზონი ლავრენტი გოგელიძე ბერი ოკრიბელი, ქ ე შ ე
ლავრენტი : აწ აქ ჩყვ ვარ არა ღირსი.

ამავე ხელით მე-9 რვეულის მეორე და მესამე ფურცლის
ქვემო აშიაზე ლავრენტის მოხსენებასთან ერთად წერია:

ქ ე შ ე მე ცოდვილი და არა ღირსი წყალობისა იორდანე მამყა და
სვიმონ . ესენც შ ე ო ო .

მე-18 რვეულის მეორე ფურცლის პირველ გვერდზედ, ქვე-
მოთ აშიაზედ, მერმენდელის ხუცურ ნუსხურით: ცოდვილს მონ-
აზონს რუთის და მისთა შშობელთა შეუწადნეს ღწ და მისი მელქიზე-
დეგ და მისნი შეიღნი უცოცხლე ქს სფლვის შ დლო.

მე-16 რვეულის პირველ გვერდზედ, ქვემო აშიაზედ, სინგუ-
რით და მერმენდელის ნუსხახუცურით: სღს ზაქრისა შწ ღწ აწ.

მე-13 რვეულის მეშვიდე ფურცლის მეორე გვერდზედ ასე-
თივე მინაწერი.

პირველი რვეულის მეექვსე ფურცელზედ იანვრის 20, ზემო
აშიაზედ სინგურით და ნუსხა ხუცურით წერია: ამ თვეს აში-

ლაზორი მიცვალა ანდრა შნ ღწ.

მარცხენა აშიაზედ:

მისა მეუღლისაჲ დესანა ხთნ შეუღესა ღწ აწ :

მათჲსა სულჲსა მლოცვესცა

იეკისა შეუნდნე ღწ აწ : ვინცა ბრძნოთ

თქენცა.

მე-12 რვეულის მესამე ფურცლის მეორე გვერდზედ, ქვე-
მოთ აშიაზედ, სინგურიტ და ნუსხა ხუცურით, არა ტექსტის
ხელით: სწლს ზაქარიას შნ ღწ და მისა მეუღლეს შნ აწ და მისთა
დედა მამათა შნ ღწ აწ აწ აწ.

ზაქარია, მეუღლით, მარიამით, მოხსენებულია კიდევ იმავე
ხელით მე-8 რვეულის მეოთხე და მეხუთე ფურცლის აშიებ-
ზედ. მარიამი ამავე ხელით მოხსენებულია კიდევ მე-6 რვეუ-
ლის პირველ გვერდზედ.

მე-7 რვეულის პირველი ფურცლის პირველ გვერდის ქვემო
აშიაზედ, მერმინდელი ნუსხა ხუცურით: წ : კოპასძის ასულსა ც
რუთის და მისთა შშობელთა შეუნდევ ღწ.

პირველი რვეულის მეოთხე ფურცლის მეორე გვერდზედ,
ზემოთ უშნო ასომთავრულით და არა ტექსტის ხელით: წ .
სწლსა ნიკიტსსა შწესა ღწ : ან.

სვინაქსარის დასაწყისის ქვემო აშიაზედ, იმავე ხელით:

წ. მე ნიკიტაშნა : ორმცი წლი დაგყვა ღაშ თიშა

წ ედიდი ქლსა ქა მე დგდევ წა :

ვოცა სინქსსა წაიკითხვიდეთა :

შნდბსა ბძანეთა თაქნცა შნ ღწ :

იმ ფურცელზედ, რომელზედაც ჯვარი არის დახატული,
ჯვარის მარცხნივ, მერმინდელის ნუსხა ხუცურით:

არის შილას შემოწირული ყი ჯე ფლური . სამეოცდასამი : ჯუმ-
ლაღ სრ ლაღ :- ღწ ღწ ყი ისა კთლისა მიზეზსა და წა და ცხვლის

მყოფელსა პტიონსა გოლგოთასა რლსა ზა და ჯრს ეცუა ქეღნი
 ჩნისა წყლობითა . ღირს ვიქმენ მე უღირსი შილა მღღლ მონა-
 ზონი აღდგომელობჯსა და შევწირე წა პგნ გოლგოთასა ერთი
 ბრძიმი ვეცხლისა ორი თეფში ერთი წურწუმა საზედაშე ერთი კოვზი
 ერთი კამარა და ერთი სატფობი . ესე ვეცხლისა არის : ოთხი სპილენ-
 ძის სწნთლე, ერთი საყრავი, ერთი კანდელი; შემოვსწირე წა გოლ-
 გოთასა სლოცველდ და საოხად ცოდვილისა სლისა ჩნისა აწ რამ
 ანცა კცმნ წლყოს ამისი გმოწირვა რანცა წნი ამა სუნაქსარ შიგა
 სწერიან ამათი თამცა მღლითა კრულია და წთა შუდთა კრებათა გნ
 მკდრი და ცცხლი, და ჩმთამცა ბრლთა მზღუფლ არს წეღნისა .
 და შდ ჩა გნ სხნი იყვნ აღდგმელნი გზი რა ლცვა ჰყოთ ჩმთს
 რა თქნცა სსყიდელი გაქუნდეს ქსმრ . ან :-

ჯვარის მარცხნივ, სხვა ნუსხურით და მქრალის მელნით:

ამა წიგნისა შშკაზმესა ტუნისძესა ანთიმოსეს და მისთა დედათა
 მმათა შნეს ღწ

ჯვარის სურათის ზემოთ სხვა ნუსხა ხუცურით:

მეტხლისალსა სალომეს შწ ღწ :

მესამე ფურცლის პირველ გვერდზედ, ნუსხა ხუცურით:

ესე უწყოდით . ყთა ქრთველთა . ღწისგნ . მეფეთგნ . სურტნთგნ .
 მოცემული და ნაბოძერი . აღდგომას . სალოცავი . ეკლესია . და სხლი
 . სადა არს ადამის თხემი . გოლგოთა . ჯრს ჯრი დასხით . საყრო-
 ბილეს . საყრბილე . და სხლი . გარდამოწსა . და სახლი . ბირქას ზა
 ორი . სხლი . არის . ფრანგთაკენ მათი . და ამიერ ჩნი . ორი კრი
 აბია . აღდგომისა კრთა . ზა მრჯნით . ჩნია : ჯღლომ სფოლგზადა .
 ჰკიდევს . რომე ენთებოდეს . ნიადაგ . თავით . ორი . კნდელი . სხუაგნ
 . თუთო . წიგნები . ყვალაი . უკლებდ . ძეს . ნუ ვინ გაიღოთ . დაკრუ-
 ლევით . აღდგმელმ . მხრებლმ : ჯრისა . დასუენება . კრზელა . ყლთა
 . კრიაკეთა . და დღესსწულთ . ჩენია : სხლითა . ღწსთა . მშსა . ძისა
 . და წსა . სლსთა . მე აღდგომელმ . მახრებლმ წიგნი . გაგვზაგნე .

საქართველოს . ზეთისთვს . ხელსა . წე და შს . გამოუგზავნია . ასი .
ფლოური . ქს . სფლესთს . და ჯრელთა . დაჭირეს . და მონასტერმ .
შშშშ . პიმენ . მოძღვრმ . იე . კნდელკმ . ნკზ . და სრულდ . კრებულთა
და კელოსანთა კელდრმ . ვეენარმ . მიწისქვლეშ . ყთავე . დაგუზი-
ნეთ ზეთი . თორმეტი . ლიტრჲ ყლეველთა . წელწადთა . მიეცემოდეს
ქს სფლესა . ჯრსა მონასტრისაგნ . და ვინცა . აღდგომელ . იყოს
ანთებდეს . ერთსა . კანდელსა . დღე და ღამე . დაუფრებულდ . ქს .
სფლესა . ზა . და არაფინ . მოუშალოს . არცა . შეცვალოს . ხელასათს
სადაძდის . ესე . ჯრსა . მონასტერი . ეგოს . და მონაზონნი . იყუნენ .

ამას ქვემოთ, უშნო ასომთავრულით და მქრალის მელნით:
აღდგომელსა : ზაქარიას შეუწდევს ღმერთმან .

მეორე ფურცლის მეორე გვერდის ქვემო აშიაზე, ნუსხური
ხუცურით:

ესე სწქსრი აღდგმის . სფლესა . არს .

ქვემოთ, სხვა ნუსხური ხელით და ძლიერ მქრალი მელნით:
აღდგომელსა ბართლომეს და მისთა მშობელთა შნ ღწ.

მეორე ფურცლის პირველ გვერდზედ, მსხვილი ნუსხა ხუ-
ცურით:

სახელითა მამისათა, ძისათა და სწლსა

წლსთა : აქა . მოვიდა . მაწყვრელი .

პიმენ . შას . ქს . ოდეს თეშურ . დიმაშხა

აოჯრა . და . ჯრსა . სახლი . აყრით . აო

ჯრეს . და . დაჭირებულს . ზეთი და ცლი .

შეშოსწირა . და ანთო . ას [აღგილსა?]

და გაჩინა . სინაქსარსა . ზედა . სალო

ცავი . შნ . ღწ . მარტსა : ა :

ამასვე . დღესა . იუდა : ვენაწი : და

შეწირა : აბესალომ : ლომინაძე

მა : ქრისტეს : საფლავსა : ამა პ

ირსა : ზედა : ესა : ასე ვენაწი
 ჰქონდეს : დაუკლებლად : თორ
 მეტსა : ლიტრასა : ზთსასა : მოსცემ
 დეს : აღდგომელსა და : აღდგომ
 ელმა : ანთოს . ერთი . კანდელი
 დაუსებლად : და ვინცა : ესე
 შეცვალოს : შენ : ქო : რომელ
 მან : ეკლი დაგადაგა (sic) და ძმარი : მო
 გიყრა და მას გუვერდიცა : მისა
 წლთ : ამყოფე : და მას : საუწყნესა : მის
 აბესალამის და მისისა გვარი[სა]
 [სა] ნუქფად გაიკითხოს .

პირველი ეტრატის ფურცლის პირველ გვერდზედ, ნუსხა ხუცურით.

ჯო პტსნო შე ესაია და შვილნი მისნი
 ჯო პტსნო შე ძმ და წნი ჯოფრე ფარესათ :
 ქე შე სინენბრინ : და მოძღვარ : წირაოდ :

ამავე ფურცლის მეორე გვერდზედ, სხვადასხვა ნუსხურით:

ქ : ჯო გნმცხველ ბლო აღიდე და შე
 ეე . ფილიპე . ელისაბედ . და ელენე :
 სტფნ შმი ელისაბდისი ოდი : და დედაი
 მაშელა : პაპი ფილიპეისი გი .

ქ : ჯრო პ ტიოსანო აღიდე და შე სირ
 პერ კუმანდური ტაძრეულით :-

ქ . შეიწყლე ძმა პერი : ტაძრეულთ და :
 : ქ : ქელო დაი ცმა წნი : პერია (და შეუნდ ცნი მისნი)³⁰

და დედ და მისი ბსლა . და ძმ და მისი პელან :-

ქელო შენ ძმ და წნი გვლიამ პატერა და დედ და ძმ მისი :
 ოლო ოლო ღაცეე ძმ და წნი ჯირარდ . და დედ და ძმ მისი :
 : ქ : ოლო ოლო ღაცეე და შეიწყლე ძმა წნი

არსიშოდ : სილგილამ ზეილოლ პცეია
 ქ : ო ლ ო შეიწყ ლე სირ ეპრი დოსიშ :
 ქ . რაუ პ ჯილა პ ასქილინ პ ასილინი პ
 ჯუან პ ელისაბედ : ი ე პ
 სირ უდრი და მაჰად მოივსენ ო ო :-
 სირ რაო : და მიქაელ ო ო ჩნი ძმ დ პ
 სირ ჯილიმედ მოივსენე ო ო :-
 ქ : ჯ რო პტ სანო შ ე და დაყევე სირ არბ
 ე რდ ბჟე :- და ძმ დ ტაძრეულითა.
 ჯუან :-
 ქ ე ლ ო შ ე გ რგლ ძმაჲ მისი კსტნ ტნე
 და დედაჲ მთ ი მრ მ.

ბოლოს მიმატებულია ერთი ეტრატის ფურცელი, რომლის პირველ გვერდზედ ნუსხა ხუცური წერია:

სწლითა ღ ისათა . შეიკაზმა წ დ ესე
 სინაქსარი . და შეიკრა ჯღ ითა ურბნო
 შ თკზისა ფლასისითა . სლ ცვლდ და სადიდე
 ბლდ მშ ისა ჩნისა ტფილელ მკზისა ბარნ
 ს თს : და სალხინებელდ ს ლისა ჩშ ისა : და
 ყ თა ქს შ რ ძმათა ჩნთა სლორთათს .
 და აწ გზით ყ თა რ ნიცა მიემთხზენ
 წ თა ამათ წიგნთა : რა ლ ცვა ჰყოთ ჩნ
 თს და შნდობით მოგვჯსნოთ რა თ ქნცა
 პოოთ შნდბ დ შეცოდ ბათა იქნ თა : კც თ
 მყრი სსა ღ ისაგნ : შეიკაზმა წ დ ესე სინა
 ქსარი ქქსა : სნმ : დასაბამითგ წ ელთა :
 ჯუნ : ხ ქს მოსლფითგნ : ჩფე

შემდეგ ასომთავრულით:

ესე წ დ წიგნი . წ ისა გოლგოთისა არს : ძმნო უწყოდეთ :-

შემდეგ მხედრულად:

ქ. ღმერთო ზ შეიწყალე ზ ყდ : ს : მღ

ღელო . გენათელ . მიტროპოლიტი

ეფთვიჲე ზ (იგივეა განმეორებული მეორე გვერდზეც)

განის აშიაზე, მხედრულად:

ქ. ქორონიკონ ჩყიბ ჟამი იყო იმერეთი გასწყვიდა

საშინელი სრვა იყო რომ დასაბამითგან არ ყოფილა.

მეორე გვერდზედ ამავე ფურცლისა, ნუსხა ხუცურით:

გეგდრები . ძმანო : შენდობსა . ჰყუდით . ცდლისა .

ურბნლისა . გლასესის და შშობელთა მი

სათაჲს . და საბრლოთ . მის . ძმათაჲს . რა

იქნცა . შნს . ღწ . აწ . ღწ . იცის . ბევრი . ჭირი

ვნახე . ამის . კაზმაშიგა . თუ რამ დამე

შაფოს . ნუ დამწყევლით . ცდელი ვარ :-

ქვემოთ, ძველი მხედრულით:

ღთო და წმიდაო გლგთო ჯუარო

ბტსნო მიწყალე . ზაქარია . ყოცი

როჲე : დედამა მისი შეწყალე ღთო . ვნ

ცა ბძანოთ . ბტრონ . თქენც . შენდო

ს ღწთ.

აქვე, სხვა, უფრო გვიანის ხელით:

ღმერთო : შეიწყალე : მესტამბის . შვილი : დავით :

შიგნით, უკანა ყდაზე მიწებებულ ქაღალდზე, მხედრულად:

ქ. ღთო : შეიწყალა : დომენტი : ყოფილი :

დამასკინე : და ვინცა : შენდობა ზ ბრძა

ნოთ : თქვენცა შეგინდეს : ღმერთმა ზ ამინ ზ

თვარა ზ ნუ დამწყევლით ზ ცოდვილი ზ ვარ :

თავში მიმატებულ ლურჯ ქაღალდზედ, მხედრულად:

ჩყვ წელს . იგლისს იგ . მიცვალა აშიერ სოფ

ლით საუკუნოდ ჯყონდიდელ მიტროპოლიტი
და კავალერი, ს^ად სამენგრელოს მწყემსთ მთავარი
დადიანის კაცის ძე . სამეოცდახუთისა წლისა
დღე სთენდებოდა რა ორშაბათი : ამას წინას
დღეს წაართვეს ფოთის ციხე ოსმალთა მხედართ
მთავრობითა ლევან გრიგოლის ძის დადიანის და
დენერალ მაიორის ღეუსათა რომელთა ეპყრათ
ციხე ესე მაჰმადიანთა ას ოც წელ :
ამავე ქორონიკონთა ამავე ივლისის კ^ე დღე სთენდე
ბოდა რა შაბათი გარდაიცვალა ქუთათის თა^ი
პოლკოვნიკი და კავალერი მდივან ბეგი ქაიხოსრო
პაპუნას ძე წერეთელი ორმეოცდა მეთექვსმეტესა წელი
წადსა შ^ა მყოფი : დაიძარხა ჯრუჭის მონასტერში
ა აგვისტოს. საუკუნოცა არს ხსენება მათი .

მეორე გვერდზედ იმავე ფურცლისა:
ჩყკთ^ა წელთა თებერვლის ბ^ა შაბათს
სალამოს მირქმას გარდაიცვალა იმერეთის
მეფის დაფითის ასული შხეხათუნ სიმონ
წერეთლის ზურაბ სახლთხუცის ძის მეუღლე
დარჩა ორი ძენი და ორნი პატარა ქალი.

[9] №1662. სწავლად იოანე ოქროპირისად, ეტრატზედ, ტყავ-
გადაკრულ ხის ყდით; სათაურები სინგურიით არის ნანერი,
ტექსტი – ერთ სვეტად, შავის მელნით, მოსხო ნუსხა ხუცუ-
რით. შეიცავს 276 ფურცელს. სათვალავი უზის რვეულებს;
სულ 35 რვეულია, რვეულში 8 ფურცელია, მაგრამ პირველ
რვეულს ერთი ფურცელი აკლია, უკანასკნელში 4 ფურცელია.
ტექსტი გაყოფილია 33 თავად.

სათაური პირველი თავისა:

თქ^მლი წ^ადისა იოვ^ნე ოქროპირის^ად შიშისათვის ღ^მთისა და სინ-
ანულისა :

უკანასკნელი თავის სათაური:

ამონაფს სიტყუანი.

ტექსტი სრულად არის დაცული. თავში შესავალი ტექსტი-
სა დაზიანებულია. ნიგნის მომგები არის ხარიტონ-წმიდელი
მღდელი გრიგოლი, რომელიც მოხსენებულია მეორეს და მეო-
ცეს თავების დასაწყისში და, აგრეთვე, ტექსტის ბოლოს, სადაც
წერია: ქე შეიწყალე მონაფ შნი მღდელი გრიგოლი აწ.

და შემდეგ, იმავე ტექსტის ხელით, ბოლოსიტყვაობა:

სახელითა : მამისაჲთა და ძისაჲთა და სლისა

წმიდისაჲთა და მადლითა აღდგომისაჲთა და მეოხე

ბითა წღ ისა ლ თის შშობელისაჲთა : და ძლიერებითა

ცხოველ მყოფელისა პატოისნისა ჯუარისაჲთა :

მეოხებითა წ თა მთავარანგელოზთაჲთა : და სერო

ბინ ქერობინთაჲთა : და ყ ლთა წ თა ანგელოზთა

შნთაჲთა. და წღისა ი ე ნთლის მცემელისაჲთა :

და წ თა ღიდებულთ მოციქულთაჲთა : და წ თა

მღდელთ მოძღუართაჲთა : და მოწამეთაჲთა

და წღისა სტეტუანესითა : და ნეტარისა მამისა

ჩნისა ხარიტონ მოწამისა და მოღუაწისაჲთა :

და ყ ლთა წ თა და ნეტართა მამათაჲთა : მე

გლახაქმწ და ფ ღ ც ღვილმწ გრიგოლ

ხარიტონწმიდელმწ მოვიგე წღაჲ ესე წიგნი

სარგებელად ს ლისა ჩმისა და სალოცველად

ს ლსა მშობელთა და მოძღუართა ჩემთასა და

ყ ლთა მიცვალებულთა ჩნთასა მამათა

და ყ ლთა შემოვედრებულთა ჩნთასა . აწ

ღმობიერად გვედრები წმიდანო ლ თისნო :

ვინცა იმსახურებდეთ წსა ამას ს ლთა გ წმანათლე

ბელსა წიგნსა მოიკსენენით ს ლნიცა ჩნნი : წსა

ლოცვასა თქნსა რ ა წი თა ლოცვითა თქუენითა

ვპოვოთ მოხსენებ ჯ ღლესა მას შა საშინელსა

ოდეს მიაგებდეს ონი და ღთის ჩნი იჰქე : კტდ
კტდსა საქმეთა მთაებრ და თქნცა ონ დაგიცვენინ
მკითხველნი და მსმენელნი ყნი ერთობით ან .

დაიწერა წგ ესე წიგნი საყოფელსა შა წლისა
მამისა ხარიტონისსა : პალაფრას ძუელსა

მონასტერსა : გელითა ფდ ც დვილისადთა :

ქრონიკონსა სგ (=1040 წ.)

ჩანს ჩხრეკილი და ესაჯების გლახ მხრა

კალი : ჟ ულხინე ოო სახიერო : დაკლებისა

თუის და უცბად ჩხრეკისათუის შემინდევით

ყლთა დაგაჯეროს ღნ

შემდეგ სხვა ნუსხური ხელით და უფრო შავის მელნით ნე-
რია:

სახელითა ღმთა მე ბერძნ გრგლ შევწირე წგ
ესე წიგნი თქმლი წისა იწე ოქროპირისად მო
ნასტერსა დედათასა დერტავს სალოცვლდ სლისა
ჩმისა მშბლთა და შვლთა სლრთა და ყთა თჳსთა
ჩმთა და ვინ რაცა მიზეზითა იკადროს და გა
მოაჯუას მუნით ანუ ერთმნ ერთსა დაუყენონ
კანონი არს მის ზა შეუნდობელი ღთისგნ და
ჩნგნ მოუგე აწ და ვინ კეთლდ იმსახუროს
წი აქუს და კზდ

შემდეგის დროის ხელით მინანერნი:

მე-6 რვეულის მესამე ფურცლის მეორე გვერდზედ, ქვე-
მოთ აშიაზედ, დიდრონის ასომთავრულით:

ღო : შე : ცი : რუთი : და მელქზდგ : და

მისნი : შვლნი : უც ცხლე :

მე-7 რვეულის პირველ გვერდზედ, ქვემოთ აშიაზედ, ნუსხა
ხუცურიით:

წ . ს ლ ს ა ც ო დ გ ლ ს ა კ ო ი რ ძ ი ს შ ე ლ ს ა რ უ თ ი ს და მ ი ს თ ა მ შ ო ბ ე ლ თ ა
შ ე ნ ს ლ ო :

მე-4 რვეულის მეშვიდე ფურცლის მეორე გვერდზედ, ქვემო
აშიაზედ, ნუსხა ხუცურით:

წ ა ესე წიგნი ს ლ თ ა გ წ მ ნ თ ლ ბ ლ ი ს წ გ ლ ო ი ე
ო ქ რ ო პ ი რ ი ს ა შ ე ვ ს წ ი რ თ მ ო ნ ს ტ რ ს ა ჯ რ უ ჭ ი ს ა . ჩ წ
გ ე ნ თ ლ მ ი ტ რ ო პ ლ ი ტ მ წ ბ ტ ო ნ ი შ ჯ ლ მ წ ი ო ს ე ბ
ვ ი ნ ც გ მ ო ს წ ი ო რ ო ს წ ი ს ს მ ე ბ ი ს გ ნ შ წ ბ უ ლ
ი ყ ო ს . ჩ ღ დ ე :
ჩ ნ თ ჯ ს მ ო ხ ს ე ნ ბ ა ს ა ყ ო თ დ თ .

მიტროპოლიტი იოსებ მოხსენებულია კიდევ უკანასკნელი
ფურცლის მეორე გვერდის მინანერში.

იქვე, მხედრულათ: მე ფრიად ცოდვილმან აბაშიძემან ნიკოლოზ
ჩაფიკითხე წიგნი ესე . შენდობა ბრძანეთ და თქვენცა მოგცეს უფალ-
მან.

[10] №1673. სადღესასწაულო, ეტრატზედ, შავ ტყავგადაკ-
რული ხის ყდით; უკან მარტო ტილო აკრავს, 17,5x13 სანტი-
მეტრები ხელით და შავი მელნით. სათაურები ნაწერია
სინგურით. შეიცავს 434 ფურცელს. სათვალავი ნუსხა ხუცუ-
რით ნაწივებია მერმენდელის ხელით რვეულებზედ. ხელის
და მასალის მიხედვით სადღესასწაულო მე-XIII საუკუნეს უნდა
ეკუთვნოდეს. ადგილ-ადგილ აშიებზე ბეჭედი უზის მხედრუ-
ლის წარწერით: მონა ღ ა ნიკოლოზ.

მე-363 ფურცლის მეორე გვერდზეც, აშიაზედ, მე-XIII საუ-
კუნის მხედრულის ხელით წერია:

ქ : ს ე კ დ ე ნ ბ ერ ს ა : გ : კ ა : კ ო მ ა ტ ი .
ო კ დ ო ნ ბ ერ ს ა : გ : და კ ა : კ ო მ ა ტ ი . ნ ო ნ ბ ერ ს ა :
კ და ი ზ და კ ო მ ა ტ ი . დ ე კ ე ნ ბ ერ ს ა : გ : და : კ ს ა
კ ო მ ა ტ ი [-] თ ე ბ ერ გ ა ლ ს ა : და გ -ს ა მ არ ტ ს ა
კ ო მ ა ტ ი : მ ა ი ს ს ა : კ დ : კ ო მ ა ტ ი [-]

[11] №1672. ქართველთა წმინდანთა ცხოვრების კრებული, 21x15 სანტი.; ხის ტყავ გადაკრული ყდით. დაწერილია ქალაღლ-ზედ სინგურით. თავში დართული აქვს ზანდუკი. შემდეგ, ნინოს ცხოვრების დასაწყისში, მეთაური ფერადებიანი მხატვრობით ოთხკუთხედი ფოთლებით და ჯვარით; რამოდენიმე ადგილს შემკობილი ასომთავრულებიც გვხვდება. მაგალითად, ეფთჳმის ცხოვრების დასაწყისში ასო ზ ორი ფრინველის სახით არის გამოხატული. შემკობილია ასო Ⴀ ევსტათი მცხეთელის ცხოვრების დასაწყისში, ასო ს ქეთევან დედოფლის ცხოვრების დასაწყისში, ასო ჰ პეტრე ქართველის ტექსტის დასაწყისში. სათვალავი აღნიშნულია რვეულებზე; რვეულში 8 ფურცელია, სულ 63 რვეულია. კრებულში მოთავსებულია შემდეგი წმინდანების ცხოვრება:

წმიდისა მოციქულისა ნინოსი
 სასწაული სვეტიცხოველისა
 ცხოვრება ეფთჳმი მთანწინდელისა
 ცხოვრება გიორგი მთანწინდელისა
 ცხოვრება იოანე ზედაზნელისა
 ცხოვრება ღირსი დოდოსი
 ცხოვრება დავით გარესჯელისა
 ცხოვრება შიო მღვიმელისა
 ცხოვრება იესე წილკნელისა
 ცხოვრება აბიბოს ნეკრესელისა
 ცხოვრება ანტონ მარტყოფელისა
 ცხოვრება იოსებ ალავერდელისა
 ცხოვრება კონსტანტი ქართველისა
 ცხოვრება გობრონ ქართველისა
 ცხოვრება დავით და კონსტანტინესი
 ცხოვრება ევსტათი მცხეთელისა
 ცხოვრება შუშანიკ დედოფლისა
 ცხოვრება ქეთევან დედოფლისა
 ცხოვრება ლუარსაბ მეფისა
 ცხოვრება არჩილ მეფისა
 ცხოვრება ილარიონ ქართველისა
 ცხოვრება პეტრე ქართველისა

ცხოვრება აბო თფილელისა

ცხოვრება წისა რაჟდენისი

ამის ბოლოს წერია:

ღბ^ა ღ^ა სრ^ლ მყფ^ლსა ყი^{სა} კ^თლის^{სა} და

მ^აღლბ^ა მ^ა ღ^ა წ^{სა} ღ^{ის} მშბ^ლსა რ^თა ძლითაჲ აღეწერე

მე ტფილის ქ^ლქსა მე^ა ფ^აშ^ნ და მკჳდრ^აშ^ნ მოყმე^აშ^ნ

წ^{ისა} სიონისაშ^ნ მთ^ა წ^არ^ა ღ^ა კ^ან^ა აპ^არონ^ა : გ^არ^ანა ქეთაგ^აშ^ნ

ღ^ა კ^ან^აზისათა ცხებ^ლშ^ნ უწყის ღ^ა ფ^აღ^ა მაქ^ანდა

სურვილი აშ^თ წ^ა . წ^აშბთა შესხ^აშ^ა და გ^აღ^აშ^ათა

შეკრებისათ^ას და ძლით შეეკრიბე : და თუ რ^აგ^ამე

წერილ ცთომილებ^ა ზ^აში იხილოთ ნუ მწყევლით

თ^აქ^ა გ^აშართეთ : სრ^ლ იქმნა : სეკდემ^არ^ას : კ^ა :-

ქ^აკ^ა . უე^ა : ქ^აეს აქ^ათ : ჩ^აღ^ა :- (=1740)

სრ^ლ მქმ^აწ^ალი ნაშრომისა ვმღ^ალობ ღ^ათსა :-

გადამწერი აპ^არონ იხსენიებს თავის თავს კიდევ მინაწერებში, ცხოვრებათა ბოლოს გიორგი მთანმინდელისა, იოანე ზედაზნელისა, ილარიონ ქართველისა და აბო ტფილელისა.

უკანასკნელ ფურცელზედ მხედრული წარწერებია:

ჩყნგ^ა ფეებერგლის იღ^ა გარდაცვალა დაფით მიტროპოლიტი იმერეთისა :

ჩყნგ^ა დეკენბრის ა^ა გარდაცვალა სვიმონ მიტროპოლიტის ძმა წერეთელი . სულმან მათმან კეთილთა შ^ა განისვენოს ა^ან .

ამ დიდის სვიმონ წერეთლის სძალი . უბრწყინვალესის თავადის აბაშის ასული სამაგალითო კნენა მართა : გარდაცვალა აბასთუმაში . ჰუცკელა სახადითა :

ჩყფგ^ა აგვისტოს კ^აშ^ა დღით ორშაბათს შუადღითგან მერვე საათზე : ღ^ან სანატრელსა შ^ა საუყუნო განსვენება მიმადლოს და საუყუნოდ ჰყოს ხსენება მისი ა^ან .

[12] ტიბიკონი საბას ლავრისა, in folio, შუა ფორმატისა, 31,5x20 სანტ.; მიხაკისფერ გადაკრულ ხის ყდაში; დანერილა

მრგვალი მხედრულით. 344 ფურცელი. ბოლოს უნერია: ქეს აქთ. ჩღნშ. 1758. ქართული ქორონიკონი ქს: უმე: დაიწერა გელითა დეკანოზიშვილის, კერძო დიაკონის ზაქარიასითა.

უკანასკნელ ფურცელზედ დავით მიტროპოლიტის ხელით: ჩყზ სეკდემბრის თს ეს ტიბიკონი შეესწირე მე დავით მიტროპოლიტმა ჯრუჭის წმიდა გიორგის და ვინც ეს ამ მონასტერიდამ წაიღოს შეჩვენებულ იყოს. თვით ხელითა ჩემითა ესწერ დავით მიტროპოლიტი ძე ზურაბ წერეთლისა.

ნოემბრის თვის დასასრულს ტექსტის ხელით ნერია: სიონის დეკანოზიშვილი, კერძო დიაკონი ვწერ ტიბიკონსა ამას: ჩღნშ. 1758. დეკანოზი ნიკოლაოზ წთელს უსხამ სდ.

[13] გულანი, in folio, დიდი ფორმატისა, 44x30 სანტ.; შავ ტყავ გადაკრულ ხის ყდამი. დანერილია ქაღალდზედ, ორ სვეტად, ნუსხა ხუცურით; 337 ფურცელი. გადანერის დრო არა სჩანს, მაგრამ გულანი უნდა ეკუთვნოდეს მე-XVII საუკუნის პირველ ნახევარს. თებერვლის თვის დასაწყისს ფურცელზე, ქვემოთ, მხედრულად, მერმენდელის ხელით:

ქ: წელს: ჩღმ: იანვარს: კვ: მიიცვალა: მეფის შვილნი: სვიმონ: ნიგნი შემკობილია აქა-იქ სურათებით, მაგრამ სურათები ლაზათიანი ვერ არის როგორც ფერადებით, ისე კომპოზიციით. სულ 38 სურათია აშიაზედ დახატული.

[14] №1695. თხრობა წმიდისა კლემენტოს რომთა პაპისა, თუ ვითარ დაემონაფა მოციქულსა პეტრეს თჴუჴსა ნოემბერსა ოცდა ხუთსა; მხედრული ხელნაწერი, 25x20,5 სანტ.; დანერილია ქაღალდზედ მგლოვანი მხედრულის ხელით, უბრალო ყდით. ბოლოს უნერია: აღიწერა გელითა ცოდგილისა ბერისა მარტვირიის მონასტრის სვეტსა შა მარტო მყოფისა რომანოზისათა, რომლისათჳს ვითხოვ ყთა მიერ შენდობით ხსენებასა სულისა ჩემისასა, წელთა ქესით: ათას რგაას ოცდათორმეტსა. აწილის: კზზ.

გადამწერი ცალკე ნერილით, რომელიც თავშია მოქცეული, უძღვნის ამ ნიგნს ჭყონდიდელ მიტროპოლიტს დავითს, ზურაბ

წერეთლის ძეს და, ბოლოს, ასე აწერს: წის მეუფებისა თქუწნისა უუუშ შევრდომილესად თაყუანის მცემელი მონა თქუწნი, გლახაკი მონაზონი მარტვირისა ეკკლესიისა სვეტსა შინა მარტო მყოფი ცოდვილი რომანოსს: წელთა 1832^ა აპრილის 29^ა. ეს ის მონაზონია, რომელიც დიუბუამ ნახა მარტვილის მონასტერში 1833 წელს.

[15] კარაბადინი ცხენთა, უყდო, რვეულად, მხედრული ხელით, მე-XIX საუკუნეში გადანერილი; ბოლოს აქვს სარჩევი. 21x16 სანტ.

[16] ბართლომე მოციქულის წიგნი; დანერილია ნახევრად თაბახიან ქალაღზე, ნუსხა ხუცურით, მე-XIX საუკუნის ხელით; სულ 8 ფურცელია. ბოლოს უწერია ასომთავრულით და სინგურით: წმიო მოცქლო ბართლომე მეოხ ექმე მიტროპოლიტს დავითს.

[17] ცხოვრება დავით გარეჯელისა, მომრგვალო მხედრულით, უყდო რვეულად, in 4°; ლურჯ ქალაღზედ, მე-XIX საუკუნის ხელით, 19 ფურცელი.

[18] წამება წათა დედათა სოფიოსი და სამთა ასულთა მისთა – პისტისი, ელპიდისი და ალიპისი. რვეულად, უყდო; ნუსხურ-მხედრულით, გადანერილია ჩყწ წელსა, მაისის იგ დღესა. თავში წარწერაა, რომლითაც ამ ხელნაწერს გაბრიელ ბერი უძღვნის მიტროპოლიტს დავითს.

[19] საგალობელი წისა მღვდელმონამისა იპპოლიტე რომთა პაპისა. ხუცური ხელნაწერი, პატარა რვეულად, უყდო; in 16°; 56 ფურცელი. მე-XIX საუკუნის ხელით. ბოლოს უწერია: მე ყდ უღირსმან მონაზონმან გრიგოლ დაფჩხაბე სამღვდელმთავრო საგალობელი მხილველთაგან შენდობის მქონე.

[20] მღვდელმთავართა ლიტურგიის განმარტება, ნახევარ თაბახიან ქალაღზედ, ნუსხა ხუცურით; უყდო, რვეულად, მე-XIX საუკუნის დასასრულის ხელით.

[21] კრებული სხვა და სხვა ნაწარმოებთა, ნახევარ თაბა-

ხიან ქაღალდზედ, უყდოდ; ნუსხა მხედრულით, მე-XIX საუკუნის მეორე ნახევრისა. შინაარსი:

ანდერძი დავით აღმაშენებელისა: თქვენ ყოველთა დიდებულ-
თა და სხვა.

იამბიკო რუსთაველისა ხახულის ხატზედ.

ეპისტოლე ავგაროს მთავრისა.

ანდერძი დავით აღმაშენებლისა, რომელიც წარმოუთქვა მოძღვარსა არსენის: გიბრძანებს და მოგასჩენებს და სხვა.

სამცხე-საათაბაგოს მღვდელმთავარნი და მათი სამწყსო.

კოზმან და დამიანესთვის, მაგალითი კეთილმსახურებისა. სულ 62 მოთხრობა, შემდეგ მოთხრობა თეოდორესი, სულელად წოდებულისა, მოთხრობა კეისრის ასულისა მარიამისი.

[22] ნიგნი ტიმოთე მიტროპოლიტის მიმოსვლისა, ნუსხა ხუცურით ქაღალდზე, შავ ტყავგადაკრულს ყდაში, 296 ფურცელი; 21x16,5 სანტ.; დასაწყისი სინგურით:

ანდერძთქმულება ჩადმე და უწყება წიგნისა

ამისთვის გიმოთქს მონაზონისა ქაჩთაღლისა

და იმდღისა ღიისა . ო ი ჯ ე მ ნ ნ .

სამარად საგონებელ ჩემდა აყვანის ამისთვის

და განვიზრახველ [...]

შემდეგ ანდერძისა ზანდუკი, კვ თავი.

ქალაქის და ხელის მიხედვით ხელნაწერი მე-XVIII საუკუნის დასასრულს ეკუთვნის. უკანასკნელ ყდაზე მიწებებულის ფურცელზედ წერია: წლთა ორისთა ჩღჳთ მაშინ და ახლა ჩყვ. შეიძლება ეს არ იყოს თარიღი გადანერისა, მაგრამ დაახლოვებით მაინც ამ დროს არის გადანერილი ხელნაწერი.

ტიმოთეს მოგზაურობა რომ თავდება, ნარნერა არის ტექ-
სტის ხელით: პლ მუშაკი გი ღზრე ყოფილი ლაფრენტი გლახაკი
ბერი შიშყალე უფალო.

შემდეგ სხვა სტატიებია ამ წიგნში:

დღესასწაულისათვის ღვთის მშობლისა,

სიტყვა ჰურიათათვს, აგარიანთათვს,
განხეთქილებისათვს ეკლესიისა და სხვა.

[23] №1694. განცალკევებული ეტრატის 9 სხვადასხვა ფურ-
ცელი, საგალობელთა და სხვათა ნაწყვეტები ხელნაწერისა
№78.

[24] №1680. თთვენი ეტრატზედ, უყდო, 13,5x12 სანტ.;
წვრილის ნუსხა ხუცურით, თავი და ბოლო აკლია. ხელი მე-
XI-XII საუკუნეს ეკუთვნის. უფრო სამი თვის ტექსტს შეიცავს,
თუმცა ამათაც აკლია და სხვა თვეებისაც არის ფურცლები.

[24] ძუჭლისა და ახლისა აღთქმისა შემოკლებით აღმოჩენა ჯეღის-
ჯელ ძღუანვად ცნობად ორთავე აღთქმათა თითოეულთა საღთო სამ-
ღუდლოთა წიგნებთა მათ სულისაგან წიწსა დაწერილთა, ძუჭლოთა
შინა წინასწარ მეტყუშლოთა ჯელითა და ახალთა მოციქულთა ჯეღებთა
მიერ (ეს სულ სინგურიით).

მხედრული ხელნაწერი მრგვალი ხელით, ქალღმრთელ, კარ-
დონის ყდით, 27x20,5 სანტ.; 330 გვერდი. ზემოთ უწერია: ესე
წიგნი გასაღებია შიგ მოხსენებულთა წიგნებთა საღთოთა.

ტექსტები შეიცავს საღმთო წერილების წიგნების განმარტე-
ბას და ახსნას და, აგრეთვე, შინაარსს. წინა და ბოლოს ხელ-
ნაწერს დართული აქვს იოანე ბატონიშვილის, პეტრე ლარაძი-
სა, სოლომონ რაზმაძის და სხვათა ლექსები. გადანერილია
მე-XIX საუკუნის დასაწყისში.

[25] მამათა ცხოვრება ანუ სისრულისათვს სათნოებისა,
ქალღმრთელ, ნუსხა ხუცურით, ორ სვეტად, თავი და ბოლო
აკლია; 22x13 სანტ.; სანახევროდ დანერილია მოლურჯო ქა-
ლღმრთელ, 413 ფურცელი. გადანერილი არის მე-XIX საუკუნის
დასაწყისში.

[26] სჯულის კანონი ანუ წესი და განგებაჲ მეექვსე მსოფ-
ლიო კრებისა, ქალღმრთელ, ნუსხა ხუცურით, შავ ტყავ-
გადაკრულ ხის ყდაში; 115 ფურცელი, 22,5x16,5 სანტ.; ბო-
ლოს უწერია: დაიწერა სწულის კანონი ესე დიდის მოურავისშჯლის

ბატონის მოურავის ავთანდილის კარის დეკანოზის : ნიკ : მღღლის
გელითა . ვინცა იხილოთ, შენდობად ბრძანეთ, რა თქნა შეგინდეს
ღწაწ : დაიწერა წიგნი ესე შაისსა : გ : ქორონიკონსა : ტელ :- (=1706).

[27] №1675. უამნი ქალაღზედ, მომცრო ტანისა, შავ ტყავ-
გადაკრულს ხის ყდაში, 17x11 სანტ.; ნუსხა ხუცურით, 772
გვერდი. ბოლოს აქვს წელთა აღრიცხვა, რომელიც იწყება 1767
წლიდან და ამით ვტყობილობთ, რომ ხელნაწერი ამ წელს არის
გადანერილი. ქალაღი და ხელიც მე-XVIII საუკუნის მეორე
ნახევრის არის; ერთ ადგილას, შუაში, ჩამატებული აქვს 7 ფუ-
რცელი, მერმენდელის ხელით დანერილი, შესავსებად, მხედ-
რულის შენიშვნით: აქა ზღვა მეწამული არ იყო და რვეული გაეხიე
და შორის ჩაეკერე. თავში ცოტა აკლია.

[28] №1676. სვინაქსარი, მომცრო, პატარა ტანისა, ნუსხა
ხუცურით ქალაღზედ, შავ ტყავგადაკრულს ხის ყდაში, 15x11
სანტ.; 269 ფურცელი. თავი და ბოლო აკლია, ხელის და ქა-
ლაღდის მიხედვით მე-XVII საუკუნეს ეკუთვნის.

[29] №1677. მარგალიტი, ნუსხა ხუცურით, მე-XVIII საუკუ-
ნის, ქალაღზედ, შავ ტყავგადაკრულს ხის ყდაში, 312 ფურ-
ცელი, 17,5x11 სანტ.; გადამწერია ქრისტეფორე, რომელიც
ბოლოს სწერს: ქე შეც იქეფორე აწ.

თავში წერია: ამა წიგნსა ეწოდების მარგალიტი რომელ არს მრ-
ვალთაგან თქმულთა ოქროპირისთა. მეორე ნაწილი ხელნაწერისა
შეიცავს ფსალმუნის განმარტებას, დანერილს მაქსიმე აღმსა-
რებელის მიერ თალასეს მიმართ და სხვა შრომებს მაქსიმესას.
ამ ნაწილის გადამწერია ვილაც იოანე.

[30] სჯულის კანონი მეექვსე მსოფლიო კრებისა, ევთიმეს
თარგმნილი, მე-XVIII საუკუნის ნუსხა ხუცურით ქალაღზე,
ყდაში მიხაკის ფერი ტყავით, 17x10,5 სანტ.; მერმენდელის ხე-
ლით, მხედრულად, ბოლოში უწერია: ეს მცირე სჯულის კანონი
ჯრუჭის მონასტრის არის დავით მღღლის წერეთელის დანარჩენი
წელთა ჩყვეს მარტის თს. პირველ ფურცელზედ ხუცურად უწე-

რია მერმენდელის ხელით: უღირსის მღვდლის წერეთლის დავითის არის. ბატონის კათალიკოსის მიერ ნაწყალობევი. ვინც ინათხოვრო ერთის თვის მეტი არ დაეყოვნოს. თვარამ შეჩვენებულ არის ვინც დაეყოვნოს.

[31] მარხვანი, წერილის ნუსხა ხუცურით ქალაღდზედ, შავ ტყავგადაკრულს ყდაში, მომცრო ტანისა, 16x10,5 სანტ.; 224 ფურცელი ბოლო აკლია. მე-XVIII საუკუნის ხელით.

[32] ცხოვრება და ქადაგებანი იოანე ღვთისმეტყველისა, აღწერილი პროხოვრეს მიერ, მოწაფისა მისისა, ძმისწულის სთეფანე (sic) პირველ მოწამისა; მომრგვალო მხედრულით, ქალაღდზედ, მიხაკისფერ ტყავგადაკრულ ყდაში. 94 ფურცელი, 17,5x11,5 სანტ.

ბოლოს უწერია: ჩყიწ წელსა აღიწერა გელითა ცოდვით შეურგილთა ოთარ პარასკევის ძისათა [-]

[33] მცირე კონდაკი, ყდაში მიხაკისფერი ტყავით, ნუსხა ხუცურით, ქალაღდზედ, მომცრო ტანისა, 15,5x9,5 სანტ.; ხელი მე-XVIII საუკუნის დასასრულის არის.

[34] №1683. სამართლის წიგნი ვახტანგ VI-ისა, მხედრული ხელნაწერი ქალაღდზედ, შავ ტყავგადაკრულ ყდაში; მომცრო ტანისა, 16,5x11 სანტ.; ბოლოს სარჩევიც აქვს. თავში უწერია: სახელითა ღმრთისათა და ბრძანებითა ჭყონდიდელ მიტროპოლიტისა გაბრიელისათა მოვეყევით სამართლის წიგნის წერას ვახტანგ მეფის ნაბრძანებს სამართალს: თვესა მარტასა, ქრისტეს აქეთ. ჩღჲ :- ბოლოს უწერია: გასრულდა თვესა მარტსა იზ :- ხელითა მგალობლის გმრთისათა აწ. ბოლოს - ლექსი ვახტანგისადმი.

[35] №1678. პარაკლისნი, ნუსხა ხუცურით, მოლურჯო ქალაღდზედ, მე-XIX საუკუნის დასაწყისის ხელით. 17x11 სანტ.; ტილო გადაკრულ ხის ყდაში.

[36] სამოციქულო ქალაღდზედ, წერილის ნუსხა ხუცურით, მე-XVIII საუკუნის ხელით, 203 ფურცელი; მიხაკისფერ ტყავგა-

დაკრული ხის ყდით, 15x10 სანტ.

[37] №1682. სახარება მომცრო ტანისა, ნუსხა ხუცურით, ორ სვეტად, ქალაღზე, შავ ტყავგადაკრულ ხის ყდით და ცალკე ჩამატებული საში ნამლით ნახატავ მახარობლებით, რომელთაც სახელები ბერძნული ასოებით აქვთ აღნიშნული. გაშლილ სახარების ფურცლებზედ მახარობლების ტექსტი ბერძნულია. მათეს სურათი არ არის. აქ სხვა ქალაღდით და სხვა ხელით არის ტექსტი მიმატებული. სახარება უნდა ეკუთვნოდეს მე-XVI-XVII საუკუნეებს. 14x9 სანტ.; მახარობლების სურთები კარგებია და ბერძნული ხელობისა უნდა იყოს. საძიებელი აქვს, რომელსაც ბოლოს აკლია. მარკოზის სახარების ბოლოს წერია ტექსტის ხელით: წწო ოთხნო მახარებელნო მეოხ ეყვენით ღღესა მას ღიღსა განკითხვისასა ფჲდ ცოდვილსა ღაზარეს და მისთა მშობელთა : და მისთა ცოცხალთა და მოცვალებულთა . აწ.

თავში, მერმენდელის მხედრულით: ღმერთო შეიწყალე მღვდელ მონაზონი იოანე (განმეორებულია სახარების ბოლოსაც).

[38] №1681. სახარება განთვისული, მომცრო ტანისა, 14,5x10 სანტ.; ნუსხა ხუცურით, ორ სვეტად, მიხაკისფერ ტყავგადაკრულ ყდით.

თავში სინგურით აწერია: ღო წარუმართე მწერალს იწეს, ვიწყევ თვესა : ვე სეკდენბერსა ერთსა. მთვარესა ოცსა. გათავდა გიორგობისთვეს გასულს. ღო შ ე ი ე : ქწსა ტოდ (=1686) . საბრალო ველი მწერლისა მიწასა შინა ღაპებისა.

შემდეგ : ღო შ ე ც ი ყა ყა მწერალი ოოოო წაყენე.

შემდეგ სხვა ხელით და შავი მელნით: ღო შ ე იწე შ ქლქე მწერალი : წმინდაო ნინოვ შწს . თავში უწერია: სახარებაჲ განთვისული .

ბოლოს წერია: ღო და ამ სახარების მადლო : შეიწყალე ცოდვილი იოვანე.

[39] №1684. ლოცვანი დაუჯდომელი, მომცრო ტანისა, 14,5x9 სანტ; ნუსხა ხუცურით ქალაღზედ, მიხაკისფერ ტყავ-

გადაკრულ ყდაში.

ბოლოსიტყვაობა გადამწერისა: [-] წიგნისა ამის ლოცვასა თვისად განსაკუთრებით სავედრებულად აღისურვა ყოვლად სამღვდლომან ნინოწმიდელ მიტროპოლიტმან საბა და მიბრძანა აღწერად ყოვლად უღირსსა მღვდელსა ზაქარიას, ძესა სიონის დეკანოზისასა და აღსვქსწერეცა მას ჟამსა, ოდეს ღვთის მეტყუელთა მიწყვრევალთ თხემობითისაებრ დაყუდებისა სურვილისა ძლით ჩოუჭლებრივ მოსრული იყო წმ. ესე მეუფე წმიდასა ამას მონასტერსა ნათლისმცემლისასა და მეცა უღირსი აქა დაგხუდი მოსრული თაყუანისცემად, შემწედ და მეოხად მოპოვებულისა დიდებულისა წინამორბედისა და სრულ ვყავცა ბრძანებული სადიდებულად ამას შინა დიდებით პესენებულთა და სამრავალჟამოდ ყოვლად სამღვდლოსა ამის მეუფისა სულითითა ვიდრემდე ცნობითა საუკუნისადმი ნათლისა საღმრთოისა მარად სურვილით ზენა ტრფობილისა : აპრილის : 11 : წელსა 1777 :

ამაშივე არის პარაკლისი სავედრებელი დავით გარესჯელისა, ლოცვა ნინოს მიმართ; ერთი სავედრებელი ნინოსი ჯვარის სახედ წერია და ქვემოთ მხედრულის ჩართულით უწერია: ადიდე ჯვარო ნინოწმინდელი მიტროპოლიტი საბა. მეორე ადგილას ხუცურად, სინგურიტ, ტექსტის ხელით: ჯვრო მშუდობით დაიფარე ნინოწმინდელი საბა :

[40] წმიდის გიორგის პარაკლისი, ნუსხა ხუცურით ქალაღზე; პატარა ტანისა, 11x9 სანტ.; მატერია გადაკრულ ყდით; 110 ფურცელი. ბოლოს არა ტექსტის ხელით მხედრული მინანერი მონუმბს, რომ წიგნი შეუწირავს მონასტრისათვის მღვდელ-მონაზონს იუსტინეს და, ამას გარდა, ლოცვანი და დავითნი. ხელნაწერი უნდა ეკუთვნოდეს მე-XIX საუკუნის დასაწყისს.

[41] №1687. სადღესასწაულო, პატარა ტანისა, ხუცურით ქალაღზე, მიხაკისფერ ტყავგადაკრულ ყდით. 127 ფურცელი, 9,5x7,5 სანტ.; გადანერილია ქკა : უკ : (=1732 წ.).

[42] №1688. მეტაფრასი ღვთისმშობლისა, პატარა ტანისა,

ნუსხა ხუცური, ქალაღდზე, შავ ტყავგადაკრული ყდაში, 11x7,5 სანტ.; 97 ფურცელი. ხელი მე-XVIII საუკუნის დამლევის არის. მერმენდელის ხელით მხედრულ მინანერში შენდობას ითხოვს დიაკონი ბეჟუაშვილი იოანე ჩყბ ნელს.

[43] დაუჯდომელი ანუ იბაკონი და იკოსნი წისა ღვთისმშობლისანი, ნუსხა ხუცურით ქალაღდზე. პატარა ტანისა, 11x8 სანტ.; შავ ტყავგადაკრულ ხის ყდაში, ხელი მე-XVIII საუკუნის არის. ეს მღდლის გიორგი ზაბანიძის არის, მონასტერს არ ეკუთვნის.

პირველ ფურცელზედ მხედრულად აწერია: ქ. თაფალი აბაშძე თომა მიოცვალა რუფა აგვისტოს მუცელათ ქორონიკონს ქრისტეს აქეთ წელთა ჩყიდ.

[44] 1686. სამოთხის კარი ანუ სწავლა ყრმათათვს, საქრისტიანო მოძღვრება და სიმვოლო ათანასი ალექსანდრიელ პატრიარქისა, ნუსხა ხუცურით ქალაღდზე, შავ ტყავ გადაკრულს ხის ყდაში, პატარა ტანისა, 10x8 სანტ.; 96 ფურცელი.

ბოლოს უწერია:

ესე არს მართალი და უბიწო საქრისტიანო მოძღვრებაჲ მოკლითა სიტყვთა, მე სულხან-საბა ორბელიანისაგან თქმული, რომელსა ეწოდებაჲ სამოთხის კარი-დავსწერე ქს აქეთ : 1713 :

ქქსა : უ : იგნისს : 21 :

ვიყავ ერად, ზგობდენ ვერად : ვიქმენ ბერად , მსგავსი ვერად :

დაიწერა წიგნი ესე სამეუფოსა დიდსა ქალაქსა მოსკოვს, მეფობასა დიდისა იმპერატორცა აწნა იწეს ასულისასა : ღწ განაძლიეროს : დაიწერა ეკლითა ზებედესითა ზებედეს ძისათა : ღწ შე ამისი მწერალი და შეუნდვენ ყოველნი ცოდვანი და ბრალნი მისნი და ორსავე სოფელსა ცხოვრებულ ყავ.

[45] №1685. ჟამნი, პატარა ტანისა, ნუსხა ხუცურით ქალაღდზედ; ყდა ხისა აქვს, მოყვითანო ტყავით გადაკრული, მე-XVIII საუკუნის ხელით. 9,5x7,5 სანტ.; შეიცავს 206 ფურცელს. პირველ ფურცელზედ მხედრულად წერია: ქ. აღიწერა

ივლის კა . აღიწერა ხელითა ულირსის ღიაკენის ეფთვიმისითა . ღმერ-
თმან ახმაროს .

[46] №1692. ჟამნი პატარა ტანისა, ქალაღზე ნუსხა ხუ-
ცურით, მიხაკისფერ ტყავგადაკრულ ყდაში, მე-XVIII საუკუნის
ხელით. 7x3 სანტ.; ბოლოს უნერია: ღო შ ე ამ წიგნის მწერალი
ცოდული მონა შენი ღაზარე ორთავე შინა ცხოვრებასა აწ : 336
ფურცელი. ბოლოს დართული აქვს იბაკონი ღეთისმშობლისა
და ამის წინა გვერდზედ მხედრულად მერმენდელის ხელით
ნერია: ბატონო პართენ, როცა ღოცვასა ყოფდე, ამის მომრთმევს ბა-
ტონიშვილს ქაიხოსროს [...]; სხვა აკლია.

[47] №1690. ფსალმუნი დავითისა, პატარა ტანისა, 7x3 სანტ;
დანერილია ქალაღზე, ძლიერ წერილი ნუსხა ხუცურით,
ულუპოდ კითხვა ძნელია. თავში დართული აქვს დავითის მინი-
ატურა ფერადი დახატული; ღამაში ყდა აქვს გადაკრული და
ოქროს მსგავსი ყვავილებით შემკობილი. ყდას ორი საბმული
აქვს. ხელი მე-XVIII საუკუნის არის. შეიცავს 228 ფურცელს.

[48] №1691. საგალობელი ანდრია კრიტელისა, ღამაში
მხედრული ხელნაწერი, პატარა ტანისა, ქალაღზედ, 8,5x5,5
სანტ.; 113 ფურცელი. თავში ნაწერია ჩვეული ასოებით და სინ-
გურით: ღიდნი : გაღობანი : თქმულნი : წმიღისა : ანდრეა : კრიტელისა
: მთაფარ : ეპისკოპოსისანი : ჯმა : ბ გ ი : გაღობა : ა : ხელნაწერი
უნდა ეკუთვნოდეს მე-XVIII საუკუნეს.

[49] სამადღობელი პარაკლისი, ქალაღზედ in 4°, მხედრუ-
ლის ხელით, უყდო, 12 გვერდი. 20x16,5 სანტ.; ბოლოს უნერია:
ეს სამადღობელი პარაკლისი ქვემოისა ივერის ჯარუჯის მონასტერში
წის მთაფარ მოწამის გიორგის ეკკლესიისთვის შეწირულია : ზ ღიდო
მოწამეო გიორგი . მეოხ ეყავ წ ე ღ ისა . მსასოებელსა შენსა . იერო
ღიაკონს გაბრიელს :- 17 ⁷/₂₆ 85.

[50] ჟამ-გულანის ნაწყვეტი, ქალაღზე, მე-XVIII საუკუნის
ხელით, შავტყავშემოკრული უხეოდ; 16,5x12 სანტ.

[51] №1679. კრებული სხვა და სხვა ნაწერებისა, მხედრული, ქალაღდის ყდით; 18,5x11,5; სანტ; 154 ფურცელი.

ბოლოს უწერია: აღიწერა და სრულ იქმნა 17¹²/₅ 82.

შინაარსი: ანასტასი სინელისა შემოსვლისათვის, მარხვათა და მეექვსისა ფსალმუნისა; ლოცვა მანასესი იუდეანთა მეფისა; იოანესაგან სინელისა სამათნი გუარნი კიბისა აღსავალთაებრ თქმული ვინცა აღსრულ ხარ, სისრულედ მოწვეწულ ხარ. ესენი თითო თავისაგან ათ მუწლად მე, იოანე, გავლექსე პირპირად (ეს იოანე პეტრინის გალექსილია); საზღუარნი წმიდათა მამათა და ფილოსოფოსთა ძუწლთანი, ანბანთა ზედა (ესეც იოანესი უნდა იყოს); წიგნი წყობილსიტყვაობა ანტონ კათალიკოსისა; წინასიტყვაობა წინამდებარისა წიგნისა ხუთტაეპოვანთა სტიხთა ანუ შაირთა, ქმნილი გაიოსის მიერ არხიდიაკონისა; სწავლა წმიდასა და დიდსა ორმოცსა შინა, პირველსა კვირიაკესა დიდისა მარხვისასა (ამის ბოლოს თარიღი: წელსა 1735, მარტის 23); ქადაგება პირველსა კვირიაკესა წმიდათა მარხვათასა. განსრულდა ძალითა ღვთისათა იანვარს ა კვ : ჩყნბ ა წელსა :- ეს ის ცნობილი კალიგრაფი აღექსი ბაქრაძეა, რომელიც დიდ ხანს მოღვაწეობდა ჩვენში და ბოლოს ათონის მთაზედ გარდაიცვალა.

[52] სჯულის კანონი მეექვსისა კრებისა, in 4°, ქალაღდზედ, ტყავგადაკრულ ყდაში; 99 ფურცელი. დანერილია წუსხა ხუცურის ხელით. ბოლოს უწერია: მღაბალი არხიდიაკონი ოსე ლოცუთ მომისხენეთ : აწ აღიწერა მარტის . კ . ქს აქათ ჩღჟე :

[53] საღღესასწაულო ხუცურად ნაწერი ქალაღდზედ, ორ სვეტად, ხის ტყავგადაკრულს ყდაში, 27,5x18 სანტ.; 258 ფურცელი. ბოლოს უწერია: განსრულდა საღიდებელად ღისათა მამისა . დ : წელთა . ჩღბთ :-

მეორე გვერდზედ და შემდეგზედ: ეს საღღესასწაულო ყდ სამღვდლო ქუთათელ მიტროპოლიტის დოსითეოსის არს. ეს საღღესასწაულო გენათელს დავით მიტროპოლიტს მიფართვი განსვენებულის ქუთათელ მიტროპოლიტის დოსითეოსის მოსახსენებლად

მისმა ძმის წულმა თავადმა ბეჟან წერეთელმა იანვრის ზ, წელსა ჩყა შემდეგ დავითს ჯრუჭისათვის შეუწირავს.

[54] მეტაფრასი, in folio, დიდი ფორმატისა, კარგს ქალაღდზედ, ორ სვეტად, თავი და ბოლო აკლია. დაშლილია, უყდო, მეთაური ასოები ბევრია, დიდრონი. ინყება ოკტომბრით: თა ოკტონბერსა : კვ. წამებაჲ წმიდისა დიდებულისა მოწამისა დიმიტრი-სი. შემდეგ ბარბარასი, ანანია მღვდელ მთავრისა, იოანე დამასკელისა, საბასი, მოციქულისა თომასი, მახარობელისა ლუკასი. აქ, სათაურის ქვემოთ, სინგურით და ტექსტის ხელით წერია: ქე აღიდუ ორთავე შა ცხრბასა ჩიქოანის ასული ხუარამზე . ეს წარწერა რამოდენიმე ადგილს იმეორება სათაურების შემდეგ.

შემდეგ, მოსახსენებელი იაკობ მოციქულის, ძმისა უფლისა; ნიკოლაოს მირონ ქალაქისა; იპოლიტე კვიპრელის თქმული მუცლად ღებისათვის ანნასა; ცხოვრებაჲ სფირიდონისა; თხრობაჲ ზოგებით სასწაულისა ყოვლად დიდებულისა მიერ მიქელ მთავარანგელოზისა ხონელ შს; შობისათჳს ღთის მშობელისა თეოდორე აღმსარებელისა; ასეთივე სიტყვაჲ იოანე დამასკელისა, მისივე სიტყვა ჯვარის ამალღებისათჳს, იგივე ანდრია კრიტელისაჲ; წამებაჲ ევსტათისი და თეოპისტესი და ორთა შვილთა მათთა; სიტყვაჲ ზაქარიას დადუმებისათჳს იოანე ოქროპირისა; ღვანლი წისა დედოფლისა თეკლასი; მოსახსენებელი იოანე ღვთისმეტყველისაჲ. გადანერილი უნდა იყოს არა უგვიანეს მე-XVI-XVII საუკუნისა.

[55] თთვენი ნუსხა ხუცურით, ერთ სვეტად, ქალაღდზე; თავი და ბოლო აკლია, ყდის ერთი ნაწილი აქვს შერჩენილი, 29,5x21 სანტ.; არაუგვიანეს მე-XVI საუკუნისა.

[56] ტიბიკონი ქალაღდზედ, ნუსხა ხუცურით, 29,5x20 სანტ.; ხის ყდით, რომელზედაც მწვანე ხავერდია გადაკრული; 160 ფურცელი. გადანერილია ვინმე ზაქარიას მიერ მე-XVIII საუკუნეში. ქალაღდის და ხელის მიხედვით ეს ზაქარია გაბაშვილი უნდა იყოს. ბოლოს უწერია: ღბა შენდა ღო ყლთა კეთილთა მიზეზო. ზაქარია (მხედრულის ჩართულით). შეიცავს პატრიარ-

ქის მიერ აღსრულებულს ლიტურგიას იოანე ოქროპირისა, ვასილი დიდისა, პირველ განწმედილისა, წესი დადგენილები-სათეს წიგნისმკითხველისა, კერძო დიაკონისა, დიაკონისა, არხიდიაკონისა, მღვდლისა, უპირატესისა მღვდლისა, წი-ნამძღუარისა, დადგინებისა არხიმანდრიტისა, წესი ჴელდასხ-მისა მღვდელმთავრისა, კათალიკოსისა, კურთხევაჲ ბარძიმისა, ხატისა; ბოლოს – განტყეება საუფლოთა დღესასწაულთა.

[57] მეორე ასეთივე ტიბიკონი, იწყება მკითხველის დად-გინების წესით, ქალაღდზედ, წუსხა ხუცურით, უყდო. ეკუთვ-ნის მე-XVIII საუკუნეს.

[58] №1671. ხრონოღრაფი არჩილ მეფისა, ქალაღდზედ; მრგვალი მხედრულით, მიხაკისფერ ტყავგადაკრულ ლამაზ ხის ყდაში, 31x20 სანტ.; 320 ფურცელი; წინ უძღვის საძიებელი. სულ 258 თავია წიგნში.

ბოლოს უწერია:

ქ : წერილნი ეკლესიათანი კმა საყოფელნი სმენად კაცთ სათნო ჩენილ არიან ზეგარდამო და მათ შორის შეკრებული მრავალთაგან ხრონოღრაფი ესე, მომთხრობელი თითოეულად ძველისა და ახლისა ვითა ფუტკარი გოლსა თითო სახეთა სუნნელთაგან აღიწობენ ჴურ-თა მათ ცვილთასა, აღავსებენ, რომლისაგან სიტკბოება მოუკლებულ არს. ეგრეთ ცხოვრებითა მეფეთა ძლიერთასა და კაცთა ღირსთასა და აშბავთა ამოთა ძველთა და ახალთასა ნანდვილ ტკბილად წარმოიტყ-ვის მატთან ესე, რომლისა წერად გელყავ ტფილურთა მოქალაქე ქმნილის ეკლოანის შატერის გრიგორ მღუდლის ძემან დეკანოზმან ალექსიმ რ უფროსად ღამით ენუსხევიდ რ ფ ღ მასწრაფებდენ და მეცა ვისწრაფდი, რათამცა მსწრაფლ აღრე აღმეწერას და ამის დე-ღანი სხვა არა იპოებოდა პ ლ ქართლში და მალმალ გამომართვიან . ამისი დედანი და დიდის ხვეწნით და სამსახურის შეძლებით კიდევ სა-ღაც შეეხდი აღვწერი და დიდის შრომით აღვწერე და ესეცა უწყებულ იყავნ თქვენდა, თუმცა რამ ამაში ცთომილი ან სიტყვა მეტნაკლები ან წინა უკანა ნახოთ რამე, სარწმუნო იყავით, რომ შეცთომით არ ღამი-

წერიეს რა და დედანი დიდად ავის მწერლისაგან ნაწერი იყო და მრავალი ტყუილი ეწერა და მე რადგან საჩქაროდ ვწერდი, ჩქარა წერაში გამართვა ჩემგან არ ეგებოდა, ვინათგან დედანს მთხოვდენ და მისთვის თუ ვინმე მიემთხვივნეთ რასამე ცთომილსა მე ნუ შეურაცხყოფთ და რომელსაც მიემთხვივნეთ ცთომილსა, გამართევდეთ ნამუშავესა ამას ჩემსა და სიმდაბლით ვმოქენებობ წინაშე თქვენსა აღმომიკითხველნო, რათა წმიდათა ღოცვათა თქვენთა მომძღვანებდეთ :- ქეჲს განჯორციელებითგან :- ჩინბ :- ქეჲს . უმ :- მაისს . დამდეგს :-

შემდეგ ფურცელზედ დავით მიტროპოლიტი აღნიშნავს ჩვენს წელს, რომ ეს ხრონოლორაფი მას ეკუთვნის და შემდეგ სიკვდილისა ჯრუჭის მონასტერს უტოვებს.

[59] მეტაფრასი წის გიორგისა, ქალალდზედ, შავ ტყავგადაკრულ ყდაში, 21x15,5 სანტ.; 61 ფურცელი, წინ და ბოლოს დატანებული აქვს ორ-ორი ფურცელი ეტრატისა, მე-XI საუკუნის ხელით დანერილის საგალობლებისა. ხელის და ქალალდის მიხედვით მეტაფრასი მე-XVIII საუკუნეში უნდა უყოს გადანერილი. მხედრული მინაწერი: შეიწყალე წმიდა გიორგი ჭეყალი შენი ქეთევან.

[60] შესხმანი და პარაკლისნი სხვადასხვა წმიდათანი, ღვთისმშობლისა, იოანე ნათლისმცემელისა, ილიასი, მღვდელმთავართა, ჯვარისა, მონამეთა, იესუ ტკბილისა, ღირსთა მამათა და სხვა; მხედრული ხელნაწერი, მიხაკისფერ ტყავგადაკრულს ყდაში, 18,5x11,5 სანტ.; მომწვანო ქალალდზედ. პირველი ფურცლის მეორე გვერდზედ ფერადებით ტაკუკია გამოხატული და უწერია ქვემოთ ასომთავრულით: ქ . გჲწ ტაკუკო ოქროსაო საესეო მანანათაო.

ხელნაწერი ჯრუჭის მონასტრის მამებისათვის არის გადაწერილი, მაგრამ გადამწერი თავის თავს არ იხსენიებს. ხელნაწერი მე-XIX საუკუნის დასაწყისს უნდა ეკუთვნოდეს.

[61] წესი ეკლესიის კურთხევისა. წინ მიუძღვის წესი განგებისათვის მკითხველისა, ხუცური ხელნაწერი ყდაში. წინ ერთი

ფურცელი მხედრული სხვა ტექსტისა. გადანერილი უნდა იყოს, ქალაღდის და ხელის მიხედვით, მე-XVIII საუკუნეს.

[62] მეტაფრასი, რომელიც შეიცავს სიტყვას ილია მინი-ატისა ბულიოპონიასა შინა და კალავრიტის ეპისკოპოსისა, წასა და დიდსა პარასკევსა მაცხოვრებითსა ვნებასა ზედა, სამ ნაწილად; მხედრული ხელნაწერი ქალაღდზედ, მე-XIX საუკუნისა თეთრ ტყავგადაკრულს ყდაში, 20x16 სანტ.

[63] სწავლანი მაქსიმე აღმსარებელისა, ხუცური ხელნაწერი ტყავგადაკრულ ხის ყდაში, 20x16 სანტ.; 226 გვერდი.

ბოლოს უწერია:

აღწერე წმ ესე მაქსიმე აღმსარებელი ყდ ბრწყინვალის და მადლ-ითა ღმრისათა განათლებულის არქიმანდრიტის ეფთვიმისთჳს სამწყუ-ფოსა ქალაქსა მოსკოვს : უღირსჲან სიონის დეკანოზჲა ნიკოლოზ : გაბრიელ დეკანოზის შვილჲან : წელთა 1753 . სექტემბერს . 18 . მ-ილველთა და მკითხველთა გვედრები სასურველისა ამის წიგნისათა მკირედიცა წსენება ყავთ შწერლისა ამისთჳსცა.

უკანასკნელ გვერდზედ მხედრულათ წერია: წიგნი ესე მე კახეთის მღივანთ უხუცესთ შვილჲან არქიმანდრიტჲან ეფთვიმეჲ დაგაწერინე დიდის სურვილით, ძლიერ ხედრული დედანი ვიჲყარ და ვინემე ხუცურად დაწერა. ცოტა რაჲე გამოწერა უნდა, ვინც იშოვნოს შესრულებული მღმრის სიყვარულის მადლს ეცადენით შესრულებას მწვალებელთ პირის დამარღვეველად და გასაბილწებლად [-]

(შემდეგი საყურადღებო არ არის).

წიგნი დავით მიტროპოლიტს შეუწირავს მონასტრისათვის.

[64] სწავლანი იოანე ოქროპირისა, ქალაღდზედ, წუსხა ხუცურით, შავ ტყავგადაკრულს ხის ყდაში, 254 ფურცელი, 21x16 სანტ.; ბოლოს უწერია:

უფალჲან მრავალ ჯამიერ ყოს წინამძღვარი სვიმეონ და სულიერი მჲა ჩემი მათე, რომლისა ბრძანებითა ვიშრომე და აღვსწერე წიგნი ესე სწავლანი იოანე ოქროპირისნი ყოველთა აღამის ტომთა შორის უცოდვილესჲან დიაკონ-მონაზონჲან მაქსიმე და შემოგწირე შენ წმი-

დის მთავარ მოწამის გეორგის მონასტერს რომელსა რქვან ჯრუჭი წარსამართებელად მონაზნებისა წისა და საოხად ცოდვილისა სულისა წისა . წმიდანო მამანო უკეთუ ვინმე იკითხვიდეთ კურთხევით მომივსენებდით და ნუ მწყევთ ცოდვილსა ამას [-] (წყევა, ვინც გა-მოსწიროს). აღიწერა და სრულ იქმნა თთვესა აგვისტოსა : იბ : ქს აქეთ ჩლპე :

[65] მათეს სახარების თარგმანი, ქალაღბედ, ნუსხა ხუცურით, წითელ ტყავგადაკრულს ხის ყდაში, 23x18,5 სანტ.; 338 ფურცელი.

ბოლოს უწერია: აღესრულა თ^{სა} აბრილისსა კბ : გელითა უღირ-სის ხუცესი მონაზონის ინ^{ეს} გაბაოვისათა (sic) ქ^{სა} . ჩლპე :-
გადამწერს შეუწირავს ჯრუჭის მონასტრისათვის.

[66] კლემექსი, ნუსხა ხუცურით ქალაღბედ, შავ ტყავ გა-დაკრულ ხის ყდაში. წინა პირზედ ჯვარცმაა გამოხატული; 28x18,5 სანტ.; 251 ფურცელი. ბოლოს უწერია:

ესე სულთა სიტყუერთა მაცისკროვნებელი და სულთა შ^{მისა} შ^{რთ} აღმატრფობელი წიგნი მე ყოველთა ადამის ძეთა შორის უცო-დვილესმან და უგლახაკესმან, უღირსმან ხუცეს-მონაზონმან სქე-სით ე^{ემე} გაბაონმან, ხოლო ძემან ზაქარია მოძღუროსამან, ვიშრომე და აღვსწერე და შემოგწირე შენ წ^{ის} მთავარ მოწამის გეორგის ეკ-ლესიასა ზედ წოდებით ჯრუჭს სულისა ჩემისა გლახაკისა საოხად [-]
ხელნაწერი მე-XVIII საუკუნის მეორე ნახევარს ეკუთვნის.

[66] სადღესასწაულო ქალაღბედ, ნუსხა ხუცურის ხელით, შავტყავ გადაკრულ ხის ყდაში, 23x16 სანტ.; 256 ფურცელი, ხელი და ქალაღდი მე-XVIII საუკუნის მეორე ნახევრის არის. ხუ-ცურის ხელით მინაწერი უკანასკნელ ფურცელზედ უჩვენებს, რომ წიგნი შეუწირავს ჯრუჭის მონასტრისათვის მღვდელ-მონაზონს მათეს. ასეთივე მინაწერია პირველ გვერდზეც.

[67] ჟამგულანი, მცირე ტანისა, უყდო; დაწერილია ქა-ღალღბედ, წვრილის ნუსხახუცურით, ორ სვეტად. თავი და ბოლო აკლია, 17x14 სანტ.; შემკობილია დიდრონი მეთაურის

ასობით, ხშირად სინგურით ნანერით. ხელის და ქალაღდის მიხედვით ეკუთვნის მე-XVII საუკუნეს.

[68] №1663. ნიგნი მაქსიმე აღმსარებელისა, კარგს ეტრატზედ, 27x20 სანტ.; 343 კაბადონი, ტყავგადაკრულ ხის ყდაში, ნუსხა ხუცურით. თავში ერთი ფურცელი ჰკლებია და მიმატებული აქვს ტექსტი ქალაღდზედ ნანერი. მიმატებულია, აგრეთვე, შუაში ერთ ადგილს ექვსი ფურცელი სქელი ქალაღდისა და ორ ადგილს თითო ფურცელი ნუსხა ხუცურის ტექსტით. ამ მიმატებულის ტექსტის დამწერია ვილაც ზახარია, მგონი ნამოძღვრალი.

დასაწყისი: თა იანვარსა : კა : და აგუსტოსა : იგ : ცხოვრებად და მოქალაქობად აღმსარებისა მართლისა სარწმუნოებისა წმიდისა და ნეტარისა მამისა წნისა მაქსიმესი . გკზნ ოლო . მრავლისა ქებისა და ფდისა შესხმისა ღირს არიან მოყარენი ღისნი და მოღწენი სათნოებისნი. ბოლო აკლია.

ნიგნში, გარდა მაქსიმეს ცხოვრებისა, მოყვანილია მისი თხზულებანი და სწავლანი.

მერმენდელის ხელით მინანერები:

პირველ ქალაღდის ფურცელზედ:

ეს მაქსიმე აღმსარებელის წიგნი აქ მღვმეს რომ არის მე ვითხოვე საკითხავად ჩემის ბატონის სახლთ უხუცის ზურაბ წერეთლისაგან და უნდა მას მიერთვას, მისი ნაყიდი არის . ქრისტესით : ჩყე .

ჩი მძა ყდ სამღვდლო მიტროპოლიტი დავით ბძანდებოდა სასიკვდილზე ავთ ჩყლე წელს თებერვალში, ღთით მორჩა და აწ მან იცის . თა გრიგოლ წერეთელი .

ხელნანერის გადამწერი არის ვილაც პავლე, რომელიც მოხსენებულია ერთ კითხვა-მიგების დასასრულს, მე-541 გვერდზედ, სინგურით და ტექსტის ხელით, ამ რიგად:

ქეშე პგლეან

დრო გადანერისა არა სჩანს, ვინაითგან ბოლო აკლია, მაგრამ ხელის და მასალის მიხედვით ხელნანერი მე-X საუკუნეს უნდა ეკუთვნოდეს და, ყოველ შემთხვევაში, ის არის გადანე-

რილი არა უგვიანეს მე-XI საუკუნისა.

[69] სვინაქსარი, ქალაღდზედ დანერილი ნუსხა ხუცურით, 315 ფურცელი, 32x20,5 სანტი.; ტყავგადაკრულ ხის ყდაში. ბოლოს ტექსტის ხელით უნერია:

ღზღ ღ ა შ მასა ძესა და წ ა ს ლსა : ღზღ რ ა ნიკა წნი ამა ღიდსა და პტ სნსა : სუნაქსარსა შ ა დაწერილ არიან : აშ თითა შეწევნითა და მზბითა : აღესრ ლა და ს რლ იქმნა წ ღ ესე ს ლთაგ წმანათლებ ლი და სსმენელთა და ცნობ თა წნთა გ წმშუმელი და ახოზნებად (sic) აღმკურაფი და გ წმამცნობ ლი წიგნი სუნაქსარი გ ლითა ფ ღ ცოდველისა და უნდოდ შშრომელისა შარხვას ძისა გრ გლისითაჲ ზე აღიდენ ღო და წო ღ ის შშობ ლო : ღ თიგ გვრგვონსანი და შ დის მოცსენ ბული მეფეთ მეფე ლოარსაბ რ ისა ბრძანებითა აღიწერაჲ წ ღ ესე სუნაქსარი და ძენი მისნი პატრონი სუმეონ და პ ტრნი ღ თ [-] (სხვა აკლია).

მე-ლდ რვეულის ბოლოს მხედრულის მინანერით შენდობას ითხოვს ხერხაულიძე (sic) ნიკოლოზ. თავში სინგურით უნერია:

სს ლითა ღ ისათა : იწყების წ ღ სუნაქსარი მეფეთ
მეფისა ლოარსაბის დღეგრძელ[ობისათჳს] .

შუაში მხედრულის ხელით აქვს ასეთი მინანერი:

ქ ა ბრძანებითა : მღთისათა : მეფემ ერეკლემ ა მღთიგ :

ცვა ა ფარვა ა მოუკლებელმა : უბოძა ხერხეულძეს :

ქაიხოსროს და მის : ბოძა : ძმებს : მოურაობა :

აღისა : მაისს : ხუთს : ქ კს : ტპე (=1697)

შემდეგ სხვა ხელით:

ყოვლად უღირსი : მაწყევრელი (ხვეულად) ნიკოლოზ მივედრე

[70] №1670 რჯულის კანონი, სრული, in folio, 34x24,5 სანტი.; დანერილია ბომბიციწინზედ, ორ სვეტად, ლამაზი, მოსხო ნუსხა ხუცურით მე-XIII-XIV საუკუნისა. სათაურები და ბევრი ასომთავრულები ნანერია სინგურით. აქ-იქ შეკაზმული ასომთავრულიც მოიპოვება. ამიებზედ ხშირად სხოლიოები აქვს

წერილის ნუსხა ხუცურით. ამ ხელნაწერში ქართველთა ეკლესიის დაგით აღმაშენებელის დროს გაჩენილი რუის-ურბნისის ძეგლისდებაც მოიპოება და აქ შენახული ძეგლისდება ერთი უძველესთაგანი ვარიანტია. მეექვსე კრების ოქმს ფასოფს ეპისკოპოსიც აწერს ხელს ამრიგად: თეოდორე ულირსმან ეპსკპსმნ ფასოფსმნ სოფლსა შა მეგრელთასა . გწფასაზღვრენ და წარგ :- აგრეთვე, მეშვიდე ნიკიას კრების ოქმზედ ამავე ქვეყნის ეპისკოპოსი ასე აწერს ხელს: იწე ულირსმნ ეპსკპსმნ ქლქისა პეტრონისამნ ქწყნისაგწ მეგრელთაჲსა, გ :-

ნიგნს ხის ყდა აქვს, რომელზედაც შავი ტყავია გადაკრული და ზედ ჩაღრმავებით გამოხატულია ერთობ ლამაზად ყვავილები. საბმულების ნაწილიც შერჩენილი აქვს. საზოგადოდ, ეს მშვენიერი ხელნაწერია და შეიცავს 296 ფურცელს. უკანასკნელი გვერდის მინაწერებიდან სჩანს, რომ სჯულის კანონი შუამთის ხახულის ღვთისმშობლის მონასტერს კუთვნებია პირველად. პირველი გვერდის ქვემო აშიაზე წერია მხედრულად: ყდ უსამღვდელოესი მიტროპოლიტი მრავალჟამიერ დაგით საღთხუცის წერეთლის ზურაბის ძე რომ ეს ჭეშმარიტება შეკითხა და ესცან იგნისის კბ წელსა ჩყბ ჯრუჭს .

[71] მეტაფრასი, in folio, 33x21,5 სანტ.; ნუსხა ხუცურით, ორ სვეტად, ქალღმრთელ, შავ ტყავადაკრულ ხის ყდაში, 547 ფურცელი, მე-XVIII საუკუნის გადანერილი. პირველი ნახევარი მეორე ნახევარისაგან განირჩევა როგორც ხელით, ისე ქალღმრთელად. ორთავე მე-XVIII საუკუნის არის. პირველის ბოლოს წერია ტექსტის ხელით:

სრულ იქმნა წა ესე მეტაფრასი აგუსტოს : ზ .

წელთა ჩღბჲ : გელითა ჩემ ულირსისა იწე ხუცეს

მონაზონისათა : და შემიწირავს ღიღისა მწყალო

ბელისა და შემწისა ჩმისა, მთავარმოწამისა გეორგის

ეკლესიისა ჯრუჭისათა [-] და სხვა.

ერთ ადგილას, მეორე ნახევარში ჩამატებულია მხედრულად ნაწერი ლურჯი ქალღმრთელი, ექვსი ფურცელი და აშიაზე უწერია

ერთ ადგილას:

ღო შეიწყალე ამისი აღმწერი ცოი ოსე ხუცესი

[72] თვითოეულ დღეთა საკითხავები და სწავლანი სწაქ-სარის რიგზედ დანყობილი, რუსულად შედგენილი მიხაილ ფილარეტის შვილის მიერ და იქიდან ქართულად ნათარგმნი, როგორც ეტყობა, ანტონი კათალიკოსის მიერ, თუმცა ანტონი არ არის მოხსენებული. ბოლოსიტყვაობას აკლია.

ხუცური ნუსხური ხელნაწერი, ორ სვეტად, ქალაღზედ, ტყავგადაკრულ ხის ყდაში; მე-XVIII საუკუნის ხელით. ერთ ადგილას, სარჩევის წინ, მხედრულად აწერია: რუსეთში წამოყვლი ონიდამ: სეკლენბერს ივ: წელთა 1784. იოანე. იოანე ცოდვილი ბერი გაბაშვილი მოსამსახურე ჯარუჭისა. მოიხსენეთ.

42x21 სანტ.

[73] ეპისტოლენი, მიწერილნი წისა მამისა ჩწისა ვასილი კესარიელისაგან ვიეთდამიცა იშესაბამა კეთილმნებელობამან მის წისამან. თარგმნილი რუსულით ქართულსა ენასა ზედა ყოვლად უსამღდელოჲსა გაიოს ასტრაახანისა არხიეპისკოპოსისაგან, მხედრული ხელნაწერი, in folio, შავ ტყავგადაკრულ ხის ყდაში; 289 გვერდი. 35x22 სანტ.

მე-280 გვერდზე დასასრული: დიდება ღო სრულად მყოფელსა ყთას. სრულ იქმნა გაიოს არხიეპისკოპოსისა მიერ მოსდოგს, წელსა 1799, მარტს. 9. ხ. ამა დედნიდამ გარდმოვსწერე. და სრულ ვჰყავ შეწევნითა ღისათა. წელსა 1828. აპრილს 27 დღესა. იოანე იალღუ-ზის ძე.

ბოლოს სხვა ხელით: ჩყვთ წელსა მაისის შვიდს დღესა სამშა-ბათსა მობძანდა ჯარუჭს ოდიშის მთავრინა მართა. იქ დაყო ხუთი დღე და წაბძანდა: და აქედამ საჩხერეს ჩემთან ჩამობძანდა ხუთს დღეს იქ საჩხერეს დაჰყო.

[74] დავითნის თარგმანი ეფრემ მცირისა, მხედრული ხელ-ნაწერი, in folio, შავ ტყავგადაკრულ ხის ყდაში, 36x22 სანტ.; მე-XIX საუკუნის დასაწყისის უნდა ეკუთვნოდეს ქალაღდის და

ხელის მიხედვით. იწყება ტექსტი ლექსიკონის შემდეგი სიტყვებით: ელუა წ'ისა არს . მოსწრაფედ მოვლინება ძალსა საკვრელუბათა [-]

ბოლოს დავით მიტროპოლიტი წერს: ჩყვე წელთა სეკდემბრის თვეში გამოვიდა ეს დავითნის თარგმანი ღვთისადმი განსვენებულის იასტოს არხიმანდრიტის გუარით თავადის ენდრონიკაშვილის მოსახსენებლად და ჩემი არის . დავით მიტროპოლიტი.

პირველ გვერდზე: სრულად მენგრელიის მთავრინა მართა ზურაბის ასული დადიანისა 1529, ივლისის 9.

მეორე ფურცელზე: ეს დავითნის თარგმანი ჯრუჭის უდაბნოს წმინდის გიორგისთვის შემოწირავს. მე დავაწერინე ჩემი საფასით. საჭირო არის ბერებისათვის. ვინც მოპაროს ან წაართვას შეჩვენებულ იყოს და ნაცვალი რისხვა შენ აგე წმინდაო დიდო მთავარმოწამეო გიორგი. დავით მიტროპოლიტი იმერეთისა.

[75] ეფრემ ასურის ნიგნი და ლაუსაიკონი, in folio. დანერჩილია ქაღალდზედ, ნუსხა ხუცურის ხელით, ორ სვეტად, მიხაკისფერ ტყავგადაკრულ ხის ყდაში. 321 ფურცელი, 32x23 სანტ.

ბოლოს უწერია:

ღ ზღ ღ თსა სრ ღ მყოფელსა ყის ა კეთილისასა, რ ი ღირს ვიქმნენ აღწერად წიგნისა ამის ღ ისა ს თნოსა მე ფ ღ ცდვ ლი იობ წინამძღვრის მძისწული მთავარდიაკონი გარსეყან ეფრემისა და ლავსაიკონისა სრულისა ბრძანებითა მანგლელ მთავარეპისკოპოს იოსებისათა . ღ წ უწყის რაც ოდენ ძალ მედვა სიმართლეს ვეცადე და სასოებით ვიშუშაკე მაგრამ ადამის მონათესავე კაცი უცთომელი არ იქმნების . თუ სადმე ასო მეტ ნაკლებობა შეცთომით მომსლოდეს ნუ შწყევლით ა ღ შენდობას ჰყოფდეთ ჩემ ცოდვილისათჳს . აღიწერა ქ ღ ქსა ტფილისისა წ ა მონასტერსა სიონისაჲ ქსაჲ : უიჲ :

შემდეგ სხვა ხელით:

ეს წ ა ეფრემი სამ თუმნათ მიყილია მღუდელ მონაზონს მაკარის [-]

ქქს ჩლოთ .

მეორე ფურცელზედ მხედრულათ:

ქრისტე შეიწყალე მანგლელის მოწაფე ფად ცოდვილი დავით სიონელი.

შემდეგ სხვა ხელით:

ოდეს მეფეს ვახტანგს დაუმარცხდა თაბორზედ ქქნი იყო ქს აქეთ ჩლკგ .

რუსეთს რომ წამოვედით : ქქნი იყო ჩლკდ .

დარბანდს რომ გამოველ : ქქნი იყო : ჩლკვ :-

მეორედ ასტრახანს გამოველ . ჩლკვ :-

უკანასკნელ ფურცელზედ:

მამანო და ძმანო მოიხსენებდეთ მღვდელ მონაზონსა მაკარის წელთა ჩლოთ .

პირველ გვერდზედ:

ჩყვე წ. დეკემბრის დს ეს ეფრემ ასურის წიგნი და ლავსაიკონი ილუმენმა ანტონი აბაშძემ სხვაგის უდაბნოს შიგამ მიიტანა რუსეთიდან და მე მიბოძა . ჩემს სიცოცხლეში ჩემი არის . შემდგომად ანდერძში ეწერება . დავით მიტროპოლიტი .

ეფრემ ასულის წიგნის ბოლოს, ტექსტის ხელით:

ქ ე ლ ო ს რ ლ მყფ ლი ამისა შ ე გარსევან :

[76] სადღესასწაულო, ქალაღზედ, ნუსხა ხუცურით, ორ სვეტად; შავ ტყავგადაკრულ ყდაში. დაშლილი, 32x29 სანტ.; ხელის და ქალაღდის მიხედვით, წიგნი გადანერილი უნდა იყოს მე-XVIII საუკუნეში. ბოლოს უნერია არა ტექსტის ხელით:

ეს სადღესასწაულო მე კოზმან წინამძღვარს ჯრუჭის უდაბნოს თს შემომიწირავს და ვინც გამოსწიროს წმიდის სამებისაგან შეჩვენებული იყოს ორსავე სოფელს .

ერთ ადგილას, ბოლოსაკენ, მხედრულად ნერია:

ჯრუჭის უდაბნოს წინამძღვარი აბაშძე ჯუშათელი სვიმონ მიოც-

ვალა ქორონიკონს ათას შვიდას სამოცდა თერამეტს . თჳსა აბ . იბ .
საუკუნეს არს ხსენება მისი .

[77] ისტორია და გეოგრაფია საქართველოში ბატონიშვილის
ვახუშტის, in folio, დიდი ფორმატისა. დაწერილია ქალაღ-
ზე, ნუსხა მხედრულით მე-XIX საუკუნეში; ზის შავ ტყავა-
დაკრულს ხის მაგარ ყდაში. თავში ცოტა აკლია, ერთი ფურ-
ცელი.

ბოლოს, მინანერში თჳი გრიგოლ წერეთელი მოგვითხრობს,
რომ მისი შვილი სამსონ – 17 წლისა, 7 თვისა და 8 დღისა –
მოკლულ იქმნა ქობულეთს, ოსმალებთან ომში, 1829 წ. აპრი-
ლის 17, ხუთშაბათს; მისი მსგავსი მშვენიერებით და ტანისა
ჯომარდობით არავინ იყო საქართველოს, იმერეთს, გურია-
სამეგრელოს და აფხაზეთსო.

პირველ გვერდზედ: მიხაილ ჭყონდიდელი მოკუდა დასვეს ან-
ტონი .

შემდეგ: დავით მიტროპოლიტის არის შემდგომად მისა ჯრუჭის
წმინდის გიორგის მონასტერს ვინც წაართვას შეჩვენებული იყოს.
დავით მიტროპოლიტი .

მეორე ფურცელზედ ნიკოლაოზ კახის, რუსთველის, ქება
იმერეთის მეფის ალექსანდრესი, ამოღებული თეიმურაზ ბა-
ტონიშვილის ქართლის ცხოვრების ვარიანტიდან „ნებროთიანი
თარგამოს“ და სხვა (იხ. Опис. II, стр. [...]).³¹

[78] მეტაფრასი მარხვისა, in folio, დიდი ფორმატისა. და-
წერილია კარგს ქალაღზედ, ორ სვეტად, ნუსხა ხუცურით.
138 ფურცელი; შავ ტყავადაკრულს ხის ყდაში.

ბოლოს უწერია:

აღწერე მეტაფრასი ესე მარხუსა მე ძემან ზაქარია მოძღვრისამან
გაბაონმან ძღვდელმან ოსე . და შენდობასა ვითხოვ ყოველთა აღმოძ-
კითხოჴლთა მიერ : თჳ მამისაჲთ, დღჳსა ორშაბათსა ზ ქს აქათ ჩყე :

[79] ფუტკარი ანუ საღმრთო წერილიდან და წმიდათა მამა-
თა სწავლანი და გამოკრებილნი საკითხავნი, ქალაღზედ,
ორ სვეტად, ნუსხა ხუცურით; შავ ტყავადაკრულს ხის

ყდაში. დაწერილი მე-XVIII საუკუნის ხელით, 29,5x19 სანტ.; შეუკრევენებია წიგნი სერაფიონ არხიმანდრიტს ჯრუჭის მონასტრისა 1870 წელს, ივნისის 15. თავი – გრეხილიანი ასომთავრულით და სინგურით. თქმული წმინდათა მამათა მარხვსა, ლოცვსა და მდუმარებისათვს. კითხვა-მიგებათ არის მოყვანილი. ვა-ის რვეულის ბოლოს მხედრულის ხელით მინაწერი: ქორონიკონს ათას შვიდას სამოცდახუთსა იმერეთს რომ რუსმა ქუთაისი აიღო მეფობასა სოლომონისასა დღესა ფერისცვალებასა ვნატრი გულს მოდგინებასა და კეთილსა ნებასა შენსა რამეთუ ჯერ არს ნეტარებისგან დაწყება ეფესტოლისა ვინათგან ყოველთავე [-]

[80] სწავლანი წთა მამათანი, ქალაღზედ, ნუსხა ხუცურით, ერთ სვეტად; 33x23 სანტ.; შავ ტყავგადაკრულ ხის ყდაში, 197 ფურცელი.

დასაწყისი სინგურით:

თქმული მისივე წისამისა წწისა ისაკისი . კითხვა მიგება . თავი : დ :- ი ჯ ქ ე მფლობელო . სიკუდილისა და ცხოვრებისა . აღიღე მთავარებისკოპოსი : ი ლნ : * იშხნელი რ ლითა საკრველითა შეიკრვის გ ლი კ ცისად . რ ა არა მისდევდეს ბოროტსა : და ვერცა გ წჰსწან იგი ეშმაკთა . კ ლ დ საკრველისა მისგ ნ ჯ მიგება [-]*

უმეტესად აქ შეკრებილია სწავლანი ისაკ ასურისანი, მარკოზ მონაზონისა, ნილოს მონაზონისა და სხვათა.

ბოლოს ტექსტის ხელით წერია:

სრულ იქმნა ძალითა ღთისაფთა : ქ ე ს აქეთ ჯ რ ლბ : თ ა : მარტსა ჯ ლ :-

ამ თარიღში შეცდომა უნდა იყოს და ხელნაწერი უფრო ადრე უნდა იყოს გადანერილი, ვინაიდან მეორე გვერდზე, იქვე, მხედრულად აწერია:

ქ . ეს მამა ცხოვრება კათალიკოს მაქსიმეს შემომიწირავს ჯრუჭის წმიდის გიორგისათვის ვინც გამოსწიროს წმიდა სამება გაუწყრა

* შუა ასო ნაბღალულია და ბოლოც არ არის გარკვეული აკლია თუ არა. შეიძლება იყოს: ივნე(?)

** თავში ხელნაწერს უნდა აკლდეს რამოდენიმე თხრობა.

თვესა დეკემბერს ქვს ქრისტეს აქეთ ჩლოა .

შემდეგ ორს სხვა ხელის წარწერებში მოხსენებულია მათე მონაზონი და იესე გელოვანი.

[81] საბა სულხან ორბელიანის ლექსიკონი, ლურჯ ქაღალდზედ, in folio; გადანერილია, როგორც ბოლოსიტყვაობა მოგვითხრობს, 1808 წელსა, იანვრის 16, ბრძანებითა საქართველოს მეფის სძლის, წერეთლის ასულის ქეთავანისით, იოანე აინლუზის ძის მიერ. გადამწერს მიუმატებია სხვა წიგნისაგან ე-ნსა შინა „ეკლესიისა და მას შინა საღმრთოთა იგავთა მოსწავებათა განმარტებაჲ“ და, აგრეთვე, დასასრულს „მფრინველთა, ხილთა და ნადირთა ცნებანი“. ესენი ტაბულების მსგავსად არის წარმოდგენილი ბოლოში.

სხვა ხელით მინაწერი:

1808 : ჩყწ : ამ ქორონიკონს დაიბადა გრიგოლ სახლთუხუცის შვილის პატარა ბიჭი დიმიტრი აგვისტოს იგ . ქვს უყვ : (=1808)

თავისკენ ერთ ფურცელს შიგნით უწერია: ჩყწ ვისყიდე ლექსიკონი ესე მე ყდ სამღვდლო მიტროპოლიტმან წერეთელ-სახლთუხუცის თავადის ზურაბის ძემან დავით . ხ წ სასყიდელი წიგნისა ამის იწ მანათათ რლიც იქს იმერულ თეთრს მე მარჩილს : არხიერი დავით.

[82] №1669 კლემაქსი იოანე სინელისა, in folio, დიდი ფორმატისა, ბომბიკინაზედ დაწერილი მოსხო ნუსხური ხუცურით, ორ სვეტად. აქვს ხის ყდა, მიხაკისფერ ტყავით გადაკრული. აშიებზედ აქვს განმარტებანი. ტექსტში ძლიერ ხშირია დიდრონი, ლამაზი, მეთაური ასოები; ზოგჯერ განმარტებანი წერია ფრინველის, ეშმაკის და ცხოველთა ფიგურათა ნახატებში სინგურით შესრულებულისა. ბოლოს აკლია; დაცულია 222 ფურცელი. წიგნი მე-XII-XIII საუკუნეს უნდა ეკუთვნოდეს.

მესამე ფურცლის აშიაზე მხედრულად წერია:

ქ : ესე წმინდა კლემაქსი ღირსის მამის დაყუდებულის გერმანეს ნაქონი არის . და ყდ სამღვდლომ გაენათელ მიტროპოლიტმან ეფთვიმე დაყუდებულის სულის საოხად ჯრუჭის უდაბნოს მონასტერს

შევსწირე და ვინც გამოსწიროს წმინდის სამებისაგან შეჩვენებული იყოს. თებერვალს. 13. ქს აქეთ. ჩღჟა : და ვინც აღმოიკითხოთ მისთვის შენდობას ბრძანებდეთ :-

[83] კრებული, რომელშიაც მოქცეულია:

1. თარგმანება გამოცხადებისა იოვანე ღმრთის მტყველისა, in 4°; დანერილია ქალაღზედ, მე-XIX საუკუნის მხედრულით. ყდა აქვს წითელ ტყავგადაკრული. თარგმანება ეკუთვნის ანდრია კესარი-კაბადუკიის მთავარეპისკოპოსს. ბოლოს უნერია:

ბრძანებისაჲრ მისის უმაღლესობის იმერეთის დედოფლის ანნასი სანთპეტრებურსს (sic) შინა : სრულ იქნა წელსა 1822, ნოემბრის 21^ს. წერაში თუ რაჲმე შეცთომა მომივიდა შენდობას ვმოქნობ გიორგი ტერჯერაშვილი.

2. წინასწართქმული ნეტარისა იერონიმე ალაფანგელისა, წმიდისა ვასილი დიდისა მონაზონებისა ორდენისა, მომხდარი მესხინსა რელიცა არს სიცილიასა შა, 1279-სა წელსა შვობით ხრისტესით. ბოლოს უნერია: ითარგმნა როსსიის ენით ქართულსა ზა 1821 წელსა დეკემბრის 13^ს დღესა სანკტპეტერბურსა შინა თავადის გიორგი აფალოვის მიერ.

ცერემონია ნათლისღებისათჳს დიდის მთავრინის ოლგა ნიკოლოზის ასულისა.

[84] ლავსაიკონი, 23,5x15 სანტ.; დანერილია ქალაღზე, ნუსხა ხუცურის ხელით მე-XIII-XIV საუკუნისა; ტყავგადაკრულს ხის ყდაში. გადამწერი უნდა იყოს ვინმე გაბრიელ, რომლის შესახებ ყოველ სტატიის ბოლოს წერია: გზრღს შნ ღწ.

ბოლოს, რამოდენიმე ფურცელი სხვა ქალაღდისა და სხვა ხელით არის მიმატებული და ამ მიმატებულის ბოლოს წერია ხუცურით:

ამა წიგნისა ჯერმწინებულსა კაკნაშვილსა იჴეს და მის მეუღლესა შნეს ღმ აწ :-

[85] კურთხევანი, in 4°, 21,5x16,5 სანტ.; დანერილია ქა-

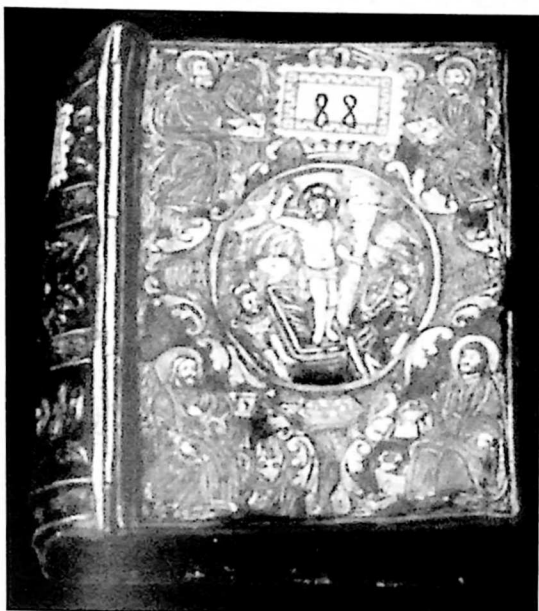
ლალდზედ, ნუსხა ხუცურით, მიხაკისფერ ტყავგადაკრულ ხის ყდაში; მე-XV-XVII საუკუნეს უნდა ეკუთვნოდეს.

[86] წიგნი მარგალიტი ანუ ფუტკარი, in 4", ნუსხა ხუცური ხელით გადანერილი; შავ ტყავგადაკრულს ხის ყდაში. ბოლოს უწერია:

მეგრძანა მე იოსებ ბაქრაძის შუალს აღექსის ჩემის დედის ბოძის იაშულის ვანის ფერისცვალების მონასტრის ილუმინის მაკარისაგან წიგნისა ამის გადაწერ დ :-

ვიყავ ათექვსმეტის წლისა და არასადა მესწავლა ხუცური წერა და არცა იცოდა ოსტატმა ჩემმა . წიგნისა ამის სურჯლითა დავჯედ დავიდევ დედანი და გადვილე ასო ხელჩართული ანბანი . შდ კაკალა ანბანი დავსხი და ვიგულს მოდგინე და გადავსწერე წიგნი ესე სულთა განმანათლებელი სახელწოდებული . მარგალიტი :- ფუტკარი :- კლე-მაქსი :- და ლავსაიკონსაც უწოდდენ :- ვითხოვ მკითხველთა უკეთუ რაიმე ცთომა ნახოთ . ნუ მწყევთ არამედ ღოცვით მომიხსენებდეთ . რა თქნცა მოგეტყვნეს ცთომანი თქვენნი :-

[87] №1693. სახარება, სულ მინიატურული, 6x4,5 სანტ.; დაწერილია ქალალდზედ, ორ სვეტად, ისეთი წერილის ნუსხურით, რომ ძლივს განირჩევა ულუპოდ. ყდა აქვს ოქროსი, მინანქრით შემკობილი მწვანე და ცისფრად (სურ. 36); მინანქარი გვიანი დროის არის, რასაკვირველია, სპარსულ-ქართული. წინა გვერდზე მინანქრით გამოხატულია: შუაში – ქრისტეს აღდგომა, კუთხეებში – მახარობლები თავიანთი ემბლემებით. მეორე გვერდზე: შუაში – ჯვარცმა წარწერით ხუცურად, ქვემოთ: ჯვრცმა, მედალიონზე გამოხატული; ზემოთ კუთხეებში – მოსე ათის მცნებით ფირფიტზედ, დავით ქნარით, ქვემოთ – იერემია და ჰაარონ, ორთავე ხუცური წარწერა: პრწ, ეწმია. ხელობა მინანქრისა ერთობ ლამაზია. მედალიონის ქვეშ ნაწილებია, მედალიონი იდება. ტექსტი შემკობილია ოთხი მახარობლის სურათით. სურათები გაფუჭებულია. დევს პატარა, მძივებით მოქარგულს, ჩანთაში. შუაში ჩანთა შემკობილია მარგალიტის მძივებით, ოთხის პატარა მარჯანით და ერთის

36. ქედურყდიანი სახარება

იაგუნდით.³²

[88] №1666. სახარება, კარგს ეტრატზედ, 25x18 სანტი.; დანერილია ორ სვეტად, ნუსხურ ხუცურით. ხის ყდა ტყავ-გადაკრული, წინა პირზედ სანახევროდ არის დაცული; ისე, მთელი წიგნი მშვენივრად არის დაცული. შემკობილია ოთხი მახარებლების სურათით, ძლიერ მბრწყინავი ფერადებით. ყოველ სურათს ქვემოთ, მშვენიერის გრეხილიანი ასომთავ-რულით, წარწერა აქვს: **შემაჲკობელი : ამისი : ყ̄დ : სწატრლი : ჳტრიარქი : ნკზ : მრგ̄ლ : ჟმრ : ყოს : ოწზ :**

ყოველი სახარების თავში თავსართი სურათი, ზასტავკა აქვს, სხვადასხვა ფერადებით შემკობილი; სჭარბობს ვარდისფერი და კიდეც ცალკე შემკობილება, ფიგურა აშიაზედ. პირველს ამგვარ თავსართში, მათეს სახარების თავში, შობა

უფლისაა წარმოდგენილი და აშიაზედ კიდევ ცალკე შემკობი-
ლებაში ფრინველების სახეებია მრავალი. სურათები და შემ-
კობილება, როგორც ფერადების ბჭყიალით, ისე კომპოზიციით
ძღერ მოგვაგონებს ამგვარ სურათებს სომხური სახარებისას,
რომელსაც სპარსული ხელობის გავლენა ემჩნევა. თავსართი
ასოები ტექსტში სინგურით არის შესრულებული. მახარობ-
ლებს ყველას შესხმა მიუძღვის წინ. სახარება გადანერილია
1743 წელს. ამ დროის სახარება, ეტრატზედ ნანერი და ასე
კარგი სურათებით შემკობილი, ჩვენში იშვიათია.

იოანეს სახარების ბოლოს წერია:

იესო ტკბილო უოხე ს'ლსა ჩა ფ'დ ც'დგილსა მწერლ'სა ამისსა
მ'ტგრის ძესა აღიქმისა : ჩქს : ულა :

ამას შემდეგ იწყება საძიებელი. პირველ გვერდზედ გრიგოლ წერეთლის ხელით წერია:

იესო ქრისტე, ძეო მღვთისაო, შემიწყალე მე ცოდვილი თავადი
გრიგოლ წერეთელი ჩუბ ქვეს აქეთ.

დავით მიტროპოლიტის არის წმინდა და კარგი სახარება.

[89] სახარება, ქალაქდზედ დანერილი წერილის ნუსხა ხუცურით, 15x10,5 სანტ.; ორ სვეტად. შემკობილი ოთხი მახარობლის სურათით; გადანერილი 1687 წელს ვინმე კოზმანის ხელით, გიორგი მე-XI მეფობაში, რაც ჩანს ბოლოს მინაწერიდან სინგურით:

დაიწერა წმ. ესე სხვადასხვა ჯვლითა თუდ კის

კზნისითა : ღწ იკის რგგკ ძლ მედგა : სიმრთლეს :

გეგ^აღე:მ(ე). ნუ: ვინ ღამწუ^ავთ: ღ^აის: გ^აისათს:

ვინც : შინაბა : ბრძნოთ ღნ თქნცა შეგნდნეს :

სრულ იქმნა: წმ. ესე ოთხთვი: შრტს: იზ: ზედნდებს:

კმ : ქკს : ტოე : მეფოსა : გნისა :

დო: შებე: დო შებე: ანო.

იოანეს სურათის მეორე ფურცელზედ მერმენდელი თათ-
რული წარწერა აქვს 1719 წლისა, ჩღაჟა.

მარკოზის სახარების წინ მხედრული წარწერაა: უფალო

იესო ქრისტე მოიხსენე მონისა შენისა რევაზისა და ანასტასე, ს'დ საათაბაგოს მიტროპოლიტი ეგნატოს.

თავში, პირველ ფურცელზედ, ამავე ხელით: უფალო იესო ქრისტე მოიხსენე მონაშა (sic) შენისა რევაზისა, ანასა და პეტრეს და იოანეს და ელისაბეთ და ანასტასია.

შემდეგ სხვა ხელით: თავადის გრიგოლ წერეთლის არის წა სახარება ესე [-] ³³ თა გრიგოლ წერეთელი.

მახარობლების სურათი ლამაზია. სახარებას აქვს საყურადღებო, მე-XVII საუკუნის, მოოქვრილი, ვერცხლის ყდა, რომლის პირველ გვერდზე ჯვარცმაა გამოხატული ქანდაკებით, მარიამით და იოანეთი და ხუცური წარწერა აქვს: მეუფე ურით. მეორე გვერდზედ ჯოჯოხეთის წარტყვევნა არის გამოქანდაკებული. იესოს მოჰყავს ჯოჯოხეთიდან ოთხი კაცი – ორი მამაკაცი მარცხნივ და ორი ქალი მარჯვნივ; ქალებს უკან მეფე სოლომონია. სისქეზე სამი მედალიონია გრძელ პირზედ, ვიწროებზე – ჯვარის მსგავსი ჩუქურთმებია. ფონი ვენახის ხლართულებით არის მოჩუქურთმებული. ხელობა ქართულია. ცხადია, ეტყობა მიბაძვა კლასიკურ დროს გაკეთებულ ყდების. ზურგზედ აწერია შავის მელნით: მოიხსენე უფალო საღთსუცესი წერეთელი ზურაბ და მეუღლე მისი დადიანის ასული თამარ და ძე მათი გრიგოლ მეუღლით, ძით და ასულითა.

[90] სახარება პატარა ტანისა, ქაღალდზედ, ორ სვეტად, ნუსხა წერილის ხუცურით, 11,8x9 სანტ.; 253 ფურცელი. ტექსტი დანყობილია წლიური საკითხავების მიხედვით. გადანერილია 1704 წელს, მუხრანის ბატონისშვილის, მიტროპოლიტის ნიკიფორეს ბრძანებით. ბოლოს უწერია:

წ : ჩნ მუხრანის ბატონის შვილმწ მიტროპოლიტმა
ნიკიფორემ დაფაწერინეთ ჩნდა სასულიეროდ და სადღეგ
რძელოდ ვინცა და რაც კი წა აშს სხ რბასა შემთ
ხვანეთ შენდობას ბრძნებდეთ და მოგვჯსნებდთ .
მერმე ჩნ წ ევლით მთაწმიდას და ამა წ ისა სხრბის

დედანი იქილამ მოვიტანე და გრდავაწერინე · დაიწერა
და სრულ იქმნა ივლისის ოცს
ქკს ტეზ : : :

სახარებას ხის ტყავი აქვს ხავერდ გადაკრული და შემდეგ ჩადებულია ვერცხლის ბუდეში, რომლის ზემო პირი იხსნება და შიგ ჩაიდება ეს სახარება. ბუდის ზომა – 12,5x10 სანტ.; წინა პირზე, შუაში ჯვარცმა მარიამით და იოვანეთი, კუთხეებში წარწერებით: პავლე, პეტრე, ანდრია, იაკობ. გვერდებზე სევადა აქვს და წარწერა: წელთა ჩყიდ მიტროპოლიტი დავით. ამგვარად, ეს ვერცხლის ბუდე ქართული ხელობის არის, მე-XIX საუკუნის დასაწყისის და შედარებით ძველ, ამგვარ ქართულ ხელობასთან, ტლანქი ნამუშევარია. ერთი საბმული აკლია. გამკეთებლის მარკას აწერია: შამეტნ.

[91] სახარება პატარა ტანისა, დაწერილია ორ სვეტად თხელ და რბილ ქალღმრთელ, წვრილის ნუსხა ხუცური ხელით; 209 ფურცელი. ყდა აქვს ტყავგადაკრული. წინა პირზე ოქროს სევადით ჯვარცმაა გამოსახული, იოანე და მარიამით და ბერძნული წარწერებით სახელების და, აგრეთვე, ქერუბიმებით. მეორეზე წინასწარმეტყველი დავით უნდა იყოს თავის ჩანგით. აშიები ხლართულებით შემკობილია. ყოველი სახარების წინ მისი მახარობელია წამლით დახატული. მახარობლებს სახელები ზემოთ, მერმენდელის ხელით, სლავიანურად აწერია. სახარების სათაურები ლამაზის გრეხილით და სინგურით არის ნაწერი. ბოლოს საძიებელი აქვს დართული. ბოლოს კიდევ ცალკე სახარებანი: წთა მამათა ჩუნწთა, ქართველთა მნათობთ ათორმეტთა ასურთა; პირველ ფურცელზედ ტექსტის ხელით და სინგურით აწერია: იესო ქე ჯალ შჰრთე ცდვოს მელქისედეკს. ეს მელქისედეგ გადამწერი უნდა იყოს. დრო გადანერისა არა სჩანს, მაგრამ უნდა იყოს მე-XVIII საუკუნისა. სახარება ჩადებულია ვერცხლის ბუდეში, 13x11 სანტ.; იმავე რიგისა და ხელობისა, როგორც წინათ აღწერილი სახარების ბუდეა, მაგრამ ეს რუსული ხელობა არის და ამის მიხედვით არის შეკვეთილი სახარების ბუდე. აქაც ის სურათებია გამოქანდა-

კებული ორივე მხარზე, როგორც პირველზე, ხოლო წარწერანი სლავიანურია და ირგვლივ კიდევს აწერია: **прикрашено : сие : стый : евглія : романъ : архіепископъ : дуби : мать : s-ъ**. გაკეთებულია 1737 წელს. ერთი საბმული ამასაც აკლია.

[92] №1689 სახარება პატარა ტანისა, 9x6 სანტ.; დაწერილია ქაღალდზედ, ძლიერ წერილი ნუსხური ხუცუურიტ, სანახევროდ ორ სვეტად, სანახევროდ ერთ სვეტად. შემკობილია ოთხი მახარობლის სურათით. სათაურები ნაწერია გრეხილიანი სინგურიტ, ასომთავრული ასოებით. გადანერილია 1792 წელს, მოძღვრის ძის ოსეს მიერ. ბოლოს უწერია: თვესა აგვისტოსა ე . მე მოძღვრის ძემან ოსე განგასრულე სახარება ესე : ვინცა შენდობა ჰყოლ ჩემდა, ღნ თქვენცა შეგინდეს . ქე^ს აქთ ჩლჳბ :

იოანეს სახარების ბოლოს უწერია: ღ^ო შეიწყალე ცოდვილი ოსე :

ბევრს ადგილას განმეორებულია მერმენდელის ხელით მიწაწერი: თ^{ის} გრიგოლ წერეთლის არს სახარება წ^ა ესე.

ბოლოს აქვს სრული საძიებელი. მარჯვ მახარობელის სურათი ამოხეულია და წყევლა არის გრიგოლ წერეთლისა, ვინც ეს ფურცელი ამოხია. ყდა აქვს ვერცხლისა 84 პრობისა, რუსული ხელობისა, გაკეთებული 1799 წელს. პირველ გვერდზედ, მოოქრულის სქელ ფურცელზე – აღდგომა ქრისტესი, კუთხეებში – მახარობლები. მედალიონები უბრალო აღმასის მსგავსი თვლებითაა შემკობილი. მეორე გვერდზე სევადით ჯვარცმაა, მარიამით და იოანეთი, მტრედის და ხერუვიმების სახით. ზემოდან საბმულებზეც ვერცხლის სევადით წმინდანებია გამოსახული. სახარება ლამაზი ნახელავია, როგორც ტექსტი, ისე ყდა.

ნახეჭლი სახარებები

სახარება, ვახტანგის მიერ დაბეჭდილი 1709 წელს; მოოქვრილი ვერცხლის სქელი ყდით შემკობილი, რომლის პირველ გვერდზე გამოქანდაკებულია აღდგომა ანუ ჯოჯოხეთის წარტყვენა, ხოლო კუთხეებში მახარობლებია. მეორე გვერდზე ჯვარი თავის ატრიბუტებით. კუთხეებში – ფოლაქები ჩუქურთმაში და ანერია მხედრულად: თქლის გრიგოლ ზურაბის ძის წერეთლის არის.

სახარება, დაბეჭდილი 1739 წელს მოსკოვს; ხავერდის ყდით, რომელზედაც წინაპირზედ მიკრული აქვს მოოქვრილი ვერცხლის სქელი ქანდაკებანი: შუაში – აღდგომა, კუთხეებში – მახარობლები. მეორე გვერდზე, შუაში – ჯვარი თავის ემბლემით, კუთხეებში – ფოლაქები ვერცხლის მოჩუქურთმებულ ფირფიტებში. ფოლაქებს მხედრულად ანერია: უფალო შეიწყალე დავით არქიერი. ეს მეორე პირის ქანდაკებანი და სამბულები მოოქვრილი არ არის.

სახარება, in folio, ამოღებულია მოსკოვში დაბეჭდილ ქართულ დაბადებიდან და მიმატებული აქვს სლავიანური დაბადება, დაბეჭდილი ეკატერინე დიდის დროს, ПИА წელს. შიგ ჩატანებული აქვს ორთავე ტექსტს მახარობლების სურათები, რუსეთში დამზადებულნი, სლავიანურის წარწერებით. ყველა ეს ერთად აკინძულია და მოქცეული ერთ ყდაში, რომლის ზემოთ გადაკრულია ხავერდი. ამ ხავერდზე, წინა პირზედ,

მოოქვრილი ვერცხლის ძლიერ სქელი მოქანდაკებული ფირფიტებია ხუთის დიდრონის მილანქრიანის მედალიონებით. შუაში – აღდგომა ქრისტესი, კუთხეებში – მახარობლები თავის ემბლემებით და სახარებებით. წარწერები სლავიანურია, ხელობა რუსულია. მეორე გვერდზედ უფრო უბრალო ფირფიტებია ამავე ადგილებზედ და შუაში ჯვარია გამოქანდაკებული ყველა ატრიბუტით. თავში ქართულს ტექსტს დატანებული აქვს ხუცურით დანერილი ერთი ფურცელი:

ჟ მოწამეთა შორის დიდო და ყოველსა ქუეყანასა შინა სიმწიხთა და საკრველებითა განთქმულო, დი დებულო და დიდო მოწამეო ჯრუჭისა უდაბნოს წმიდაო გიორგი : მე ყოველთა ადამის ტომთა შორის უმდაბლესი ივერიისა მეფისა ეზოს მოძღუარი, წერეთელი ზურაბ, მეფისა ჩემისა ბრძანებითა წარსრული დიდსა მას როსიისა ქყნასა მივიწიე. ზეშთა ამაღლებული და ზეშთა გან ბრწყინვებული დიდი კელმწიფე იმპერატრიცა ეკატერინა მხიარულითა პირითა ვიხილე და მწყალობლითა თვალთა ჩემდა რად მოიხილა მხიარულ მყო მეცა. ორ წელნახევარსა მას ქუეყანასა ვიცხოვრე და კუალად ქუეყანად ჩემდა მოვიქეც : ხოლო ვინადთან სიყუარული და სურვილი შენი გულსა ჩემსა განუშორებლად მკვიდრ იყო, მოვიხვეწე სამარხოსა ჩემისა ეკკლესიისა შენისათჳს ნაშრომ-ნაღვაწი ჩემნი ქუეყანისა მისგან : სახარებად-სამოციქულო ესე რუსული და ქართული ერთად შეკრულნი, კეთილ-გაწყობილი მილანქრითა, ვერცხლითა მოჭედილი მოოქრილი, ესევე გაწყობილი სასოად და სიქადული ჩუენი ჯუარი, ეგრეთვე გაწყობილი ბარძიბ-ფეშხუმი, კოვზი, კამარა, ყოველნივე ვერცხლისა მოოქრილი, ორნი ვერცხლის მცირედნი ფეშხვენნი და ორნი საზედაშენი, სტავრისა ფილონ-ოლარი და შემოვსწირე სამარხოსა ჩუენსა ეკკლესიასა შენსა, რომელ ივერიასა შინა არა იპოებოდა ესე ვითარნი : შეიწირენ ესენი და ნაცვლად მაგე წყალობა შენი და წარმართე მხედრობა ჩემი სათნოდ შენდა, რათა ცხოვრებასა შინა ჩემსა გამსახურო . დაიცვენ და აღზარდენ ძენი და ასულნი ჩემნი და მეცა მეუღლით ჩემითურთ მახილვენ ძენი და ძის ძენი მათნი, სოფელსა ამას სათნოდ შენდა გვაც-

ხოვრე და აღდგომასა ყოველთასა წინაშე ქრისტესსა ურცხვენელითა და მხარულითა პირითა წარგუადგინე უკეთუ გამოწირვად ვინმე ჩუენ მიერ შეწირულისა ამის იკადროს, მაგიერი პატიჟი შენვე მიაგე უკეთურებისა მისისა, წმიდაო მთავარმოწამეო გეორგი ქრისტეს აქათათას შეიდას ოთხმოცდა შეიდას ზურაბ წერეთელი.

სახარება, დაბეჭდილი 1823 წელსა მოსკოვს, in folio; ატლას გადაფარებული ყდით, რომელზედაც მიკერებულნი არიან ვერცხლის ფირფიტები, მოჩუქურთმებულნი. შუაში გამოხატულია ქრისტეს აღდგომა, კუთხეებში – მახარობლები; მეორე გვერდზედ, შუაში – ჯვარი თავის ემბლემებით, კუთხეებში – ვარსკვლავის მსგავსი ფირფიტები.

ჯრუჭის მონასტრის გუჯარი

გუჯარი მიცემული იმერეთის მეფის სოლომონ II-ის და მისი მეუღლის დადიანის ასულის მარიამის მიერ 1809 წელს, აგვისტოში.³⁴ სიგრძე აქვს 3 არშინი და 4½ გოჯი, განი 12½ გოჯი; სიგელს ამტკიცებენ ქუთათელ მიტროპოლიტი დოროთეოს, გენათელ მიტროპოლიტი ევთიმი, მთავარეპისკოპოსი ანტონი (ეს არის ხონის ეპისკოპოსი), ნიკოლასწმინდელი არხიეპისკოპოსი სოფრონიოს, ჯუმათელ მიტროპოლიტი მაქსიმე. სიგელის თავში ფერადებით დახატულია წმიდა ჯრუჭის მონასტერი.

გუჯარი მოგვითხრობს, რომ ჯრუჭის მონასტერი წმიდის გიორგის, შფოთის გამო ძველ ჟამიდან დაქვრივებული იყო დიდ ჟამამდე და ვინცა თავადთაგანი შფოთსა მას შინა იმძლავრებდნენ, მონასტერსა მას ჰყოფდენ საერისკაცოდ და არა საკრებულოდ.

მონასტერს ედავებოდნენ ერთი მეორეს რაჭის ერისთავი და თავადი წერეთელი; ხან ერთს ეპყრა და ხან მეორეს და ორთავენი საეროდ ყოფდენ ჯრუჭს, არა მონასტრად; ხოლო იმერეთის მეფემ სოლომონ I-მა ჩამოართვა ორთავეს ჯრუჭი და გახადა არა საერისკაცოდ, არამედ უდაბნოდ, და შეკრიბა მას შინა მეუდაბნოენი, შესწირა ყმანი და ნიეთნი. ხოლო წერეთლებს ეს მონასტერი მოეცა მხოლოდ სასაფლაოდ და არა საერისკაცოდ, მაგრამ სოლომონ I-ს არ დასცალდა, რათა სრულად განეკარგა მონასტერი და ეს შეასრულა სოლომონ II-მ. მან მისცა მონასტერს ეს სიგელი და დაუმტკიცა გლეხნი

და მამულნი განუყოფლად. მოყვანილია დიდი სია გლეხთა და მამულთა ჯრუჭის მონასტრისა და მათი წლიური გადასახადი. სიგელი მე მოვიტანე სხვა ხელნაწერებთან ერთად და მოვათავსე საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების მუზეუმში. აი თვით ტექსტი გუჯარისა:

წყალობითა ღვთისათა ჩვენ
მეტე სოლომონ მეორე იმერეთისა
დავითიანი

წმიდა ჯრუჭის მონასტერი³⁵

ეჰა, შენ, შვიდწილ უძლეველო მხედარ, სეხნაო ახოვნებისაო მოწამეთა მთავარ გიორგი წმიდაო და ნამდვილ ორთავე სიტყვიერთა შორის ბუნებათა წაო, რომელი აღმოცენე ბუნებათაგან ნივთიერთა და შორს განიოტენ ნივთიერებნი ყოველი სიზრქენი, რომლისა სახელი აღეზენავა მიწიერებასა, რომლისა სახელსა დღესასწაულობენ ანგელოსნი და მთავარანგელოსნი, რომლისა სახელსა ციითნი სტრფიან და ქვეყანიითნი აქებენ, რომლისა სახელი მიიწია სახლსა მამისასა და განდიდნა, რომელმან იესოს შენისა მოსყიდული სძალი წმიდა წმიდათა ეკკლესია შეღებე სისხლითა შენითა საუფლოთა, და აღიდე სახელი მისი, ვისა სამართლად გიქადის და ღლითი ღლეთ ხსენებასა შენსა აღასრულებს. შენ ძალო კერისაო, მრავალთა შორის ეკალთა აღმეცენე რა შეამრღვიე და შემუსრე ბასრმხვეტელობა და გმერა მრავალ თავთა ეკალთა, შენ განაახლე ელოი კირიე უფლისა, შენმა სიმხნემან აძულვა მოწყალებასა ღვთაებრივისა, რომელმა მოგცეს სიმხნე უძლეველი და მყის გიწყარა, შენ შეუერთე კრავსა დაკლულსა იესოს სისხლი შენი, და დაჭრასა ნასხამსა შენთასა იტყოდ: შენთვის მსურის ღმერთო ჩემო და შენთვის მოვპკუდე ხოლო უკანსკელ სიმხნისა შენისა ყვარვამან თვით საუკუნო პირმშო იგი ძე მამისა ქვეყნად გარდამოიწოდა და მით საუფლოთა ხელითა მისთანა მოგიწოდა

და მხედართ მთავარსა განხრწნადისა სოფლისასა გარწმუნა მთავრობა მოწამეთა გუნდისა : ხოლო შენ, ახლო მირონო აღმოცენებულო ბუნებისა ჩვენისაო, გვირგვინო ეკკლესიისაო, თხემო მოწამეთაო, ანგელოზთა სიხარულო და სამებისა წმიდისა მოსაგრეო, ვინ ქვეყანეთაგანი არა მოველტას შენდა, ვინ კაცთა ბუნებისაგანი არა გიქადოდეს შენ, ვინ მპყრობელი ქვეყანისა არა გესვიდეს შენ, და უფროსლა ძენი საქართველოვსანი, რამეთუ მრავალ ზის შენისა წინაძლომითა მამაჰათა ჩემთა, მეფეთა საქართველოვსათა, მრავალნი და დიდ დიდნი მსოფლიონი დიდებანი დაუპყრიესთ. მრავალ ზის შენითა სათნოყოფითა აღმაღლებულ არს სკიპტრა მათი დაგლახაკებული, და კინებულო და დაცემული, და ყოველნი შვილნი საქართველოვსანი უსჯულოთა მეზობელთაგან გარემოცულნი შენსა იყვნეს წინამძღოლობასა მომლოდნენი და ჭეშმარიტადცა შენ მიერ ზესთა ექმნა დიდ დიდთა სამეფოთა სკიპტრა მეფობისა ჩვენისა და შევაძრწუნენით ძალითა შენ მიერითა გარემონი უსჯულონი და ურჩნი მეზობელნი: ანუ არა შენ ხარა, რომელი უძლოდი დავითს მეფესა პაპასა ჩემსა (ზედ წოდებით აღმაშენებელსა) ვითარცა მოგვითხრობს ისტორია ძუშლი და მოძღვარცა წმიდა მისი, წინაძლომასა შენსა და მხილებასა მისსა ყოვლისა კეთილობისათვის შენგანვე განდიდნა სახელი მისი სოფელსა ამას და უკუნ აქცევდა მხედრობასა ძლიერთა მეფეთასა და კვალად მუნვე სიმხნითა მისტაცებდა უსჯულოთა მათ მიანგარებელთა სამფლობელოთა. ხოლო შემდგომად აღსასრულისა მოიხსენებს ეკლესია წმინდა მეფედ წოდებულად, ნანდვილ ჭეშმარიტად შენი იყო საქმე ესე ტკბილო მხნეო მხედარ, კვალად სხვანი მრავალნი მეფენი საქართველოვსანი შენნი იყვნენ შემოვედრებულნი და შენ ძლით უკუნ აქცევდენ მრჩობლ კეცთა მტერთა მძევნვარეთა (ესე იგი სხეულევანთა და უსხეულოთაგან), რომლისა სამართლად მოგვევლტის მცირე ესე მართლმადიდებლობა საქართველოთა, და განვძლიერდებით შვილნი მისნი, რომელთა შორის მრავალ არს ხსენება

სახელისა შენისა სამეფოსა ჩვენისა და მრავალ არიან ტაძარნი სახელსა ზედა შენსა დაშენებულნი და იქები ძალისამებრ ჩვენისა. რამეთუ მცნობელი მომავალისა ვითარცა წარსულისა იხილვიდა რა უსჯულოთაგან შეიწრებასა მცირისა სამწყოდსა საქართველოდსა საძმართლად ჰმთამოსთესვიდა გულთა შინა წინაპართა მეფეთა და ერთა მათთასა განმრავლებასა ტაძრისა შენისასა :

ხოლო აწ ჩვენ ძულელბული ამათ მრავალთა მიზეზთაგან ძულთა მეფეთა სირათაგან წარმონაშობი იესითა და დავით სოლომონიან პანკრატოანი ძე არჩილისა და მეფე მეორე ყოვლისა იმერეთისა სოლომონ და თანა მეცხედრე ერთ ხორც სისხლი ჩემი დედუფალი დადიანის ასული მარიამ მოვალთ სასოებითა მხურვალითა და ვითარცა არს ჩვეულება მეფობისა გუნებაჲს განახლება ტაძრისა, რომლისა სახელი ქუჭმორე მოიხსენებინ: ვითარცა ზემო აღვსწერეთ, არს სამეფოთა შორის ჩვენთა ტაძარნი სახელსა ზედა შენსა დაშენებულნი, რომელნიმე საწინამძღვრონი და რომელნიმე სამსოფლონი, მონასტერი ერთი სახელსა ზედა გიორგი მხედრისასა არს აღშენებული სამეფოსა შორის ჩვენსა, რომლისა ეწოდების ჯრუჭი, რომელიცა იყო შფოთის გამო დიდისა, რომელ დიდ ჟამადმდე დაქვრივებულ ძულის ჟამითგან, და ვინცა თავადთაგანი შფოთსა მას შინა მიმძლავრებდენ, მონასტერსა ამას ჰყოფდენ საერისკაცოდ და არა საკრებულოდ: და ჟამსა ესე ვითარსა გამოჰსჩნდა მეპკვიდრე მეფედ ღისი ხსოვნისა და ნეტარებით სახსენებელი ბოძად ჩემი მეფე მისი სოლომონ, რომელმან სამეფოდთ განსდევნა მრავლით ჟამითგან მკვიდრნი ბილწნი მახმედიანნი და იწუადა ხრმალი მისი ძლიერი ზურგთა მათთა ზედა და შეღება მიწა საძაგითა სისხლითა მათითა. და გარდაადგო ტყვის სყიდვა იმერეთით სამარადისოთ, განანათლა სამეფო თვისი კეთილად, განაშენა სამღვდელონი, აღაყვავა ეკკლესიანი ყოველნი. გარნა არცა მონასტერი ესე ჯრუჭისა დაუტევა და იზრუნა მეფეთა მსგავსად მისთვის, და დაქვრივებული ესე მონასტერი და საერის-

კაცო გამოუხუა ორთა თვისთა დიდთა თავადთა რომელნიც
 ოცილებოდენ ურთერთარს ესენი და მონასტერსა ამას მისტაცებ-
 დენ რა ერთი ერთსა, რაჭის ერისთავი და წერეთელი, და რომელი-
 ცა მიიღებდა განამაგრებდა ციხეთა მსგავსად, ხოლო მეფემან ამან
 კეთილმზრუნველმან თვით მიიღო მონასტერი ესე, და დასდუა
 წერილი რათა არღარა იქნეს საერისკაცოდ, არამედ იყოს უდაბნოდ
 და ინება შეკრება მას შინა მეუდაბნოეთა მამათა და შესწირნა ყმანი
 და ნივთნი სახმარნი მონასტრისანი, ხოლო უდაბნო მხოლოდ სასა-
 ფლაოდ მიეცა მეფესა მას წერეთლისათვის : და არღა საერისკა-
 ცოდ: მერმე სოფლისა ქცევამან არღარა დრი სცა მას მეფესა, რათა
 სრულიად განეკარგა მონასტერი ესე სიგლითა, ვითარცა აწ ჩვენ
 ვიგულისმოდგინეთ, ჩვენ ძმის ძესა დედისა მის მეფისასა, გუარწ-
 მუნეს რა მეფობა და აღვედით ტახტსა სამეფოსა მოვიგე უმბურ-
 ვალესი სასოება უდაბნოსა ამისადმი და შევსწირენ გლეხნი უმეტეს
 ორმოცისა, ხოლო კანონი მის მეფისანი ვერა დაუტევენ და სასა-
 ფლაოდ მივეცით წერეთელს, მაგრა არა საერისკაცოდ : აწ . სიმტ-
 კიცეთა შორის მეფობისა ჩემისათა ვინებე თვით მე მეფემან სო-
 ლომონ და მღვდელმთავართა ჩვენთა და თავადთა სამეფოსა
 ჩვენისათა და ყოველთა სამღვდელთა და საერთო აღწერა სიგ-
 ლისა მონასტრისა შენისათვის, რომელსა შინა დამკვიდრებულ ხარ
 დიდო მხედარ გიორგი და მუნ შეგიკრებიან ღირსნი მონაზონნი
 მეუდაბნოენი გალობად შენდა : ხოლო სიგელთა ამას შორის
 დავდებთ მცნებათა ამათ : პირველად ამას რომელი ვინაითგან უდ-
 აბნო ესე არს სასაფლაო წერეთლისა, ჰგონოს ნათესავმან
 წერეთლისამან ყმანი უდაბნოსა ამისნი ვითარცა თვით საკუთარი
 თვისი და არა რომელსამე ჟამსა მოინებოს განყოფად ყმანი უდაბ-
 ნოსანი, რაოდენცა იქმნეს. მით რამეთუ აჩუშნებს კანონი წმიდა
 მსჯულისა განყოფელსა ეკკლესიის მამულისასა, და კვალად მეფ-
 ეცა ვახტანგ განაჩინების წიგნსა შორის სამართლისასა და იტყვის,
 უმჯობეს არსო განუყოფელობა ეკკლესიის მამულისაო და ვინაჲ-

თვან ყოველნი უმჯობესისადმი მიმართებენ თავთა თვისთა მაშასა-
 დამე ჩვენ გონიერთა თანა გუაცს მიმართებად უმჯობესისა ამის,
 და რომელთაცა მეფეთა მეფობათა შორის განაცხადოს ნათესავემან
 წერეთლისამან გაყოფა ამის მონასტრის ყმათა, არათუ ყმა ეკკლე-
 სიისა განუყოსთ მეფემან მან არამედ მრავალი გულისწყრომა მი-
 ილოს მათ ზედა : და უკეთუ არა ესრეთ ჰყონ იყოს შეჩვენებულ :
 მეორე მცნება ესე სიგელსა ამას შორის რომელ უდაბნოსა ამას
 შინა იყოს მამად არხიმანდრიტი მარადის და ზრუნვიდეს არხიმან-
 დრიტი იგი შეკრებისათვის მეუდაბნოეთა მონაზონთასა. მით
 რომელ გუჭმინის რათა არღარა იქმნას საერისკაცოდ და იყოს
 უკანასკნელი საცთური უძვირეს პირველისა : მესამე მცნება ესე
 რომელ ყმანი უდაბნოსანი მსახურებდნენ არხიმანდრიტსა უდაბნო-
 სა ამისასა და კრებულსა მისსა და აღასრულებდნენ მსახურებასა
 ეკკლესიის საჭიროთასა : ხოლო მეოთხე მცნება ესე რომელ ყმანი
 ანუ მამულნი ანუ სახმარნი რაჟცა უდაბნოსანი სამართლიანად
 შეწირულნი მეფეთაგან ანუ სხუათაგან არა გამოეწიროდეს არცა
 სიგელსა ამას შინა მოხსენებულნი და არცა უკეთუ შემდგომად ამ-
 ათსა შეეწირნეს ვისგანმე და უკეთუ ვინმე ხორციელთაგანმან
 ინებოს კურთხევა მისი ქუჭმორე აღმოიკითხოს : ხოლო ჟამსა ამის
 სიგელის აღწერისასა არიან ყმანი უდაბნოსა ამისანი, რომელთა აქა
 მოვიხსენებთ : და მართებსთ გარდასახადნი ესეოდენნი : ნეტარის
 ბიძი ჩემისაგან შემოწირული სკინდორს, ჭილაანს და ითხვისს
 თორმეტი კომლი გლეხი, ვითა ცხად ჰყოფს დავთარი მისივე აღბე-
 ჭდული : ფხალაძე თამაზა და მისი ძმები ნასყიდა, ბერიკი და ივანიკი
 მართებსთ : თამაზასა, ბერიკსა და ივანიკსა ოთხი კოკა ღვინო, ოთხი
 კოდი პური, საური სეფეობა, ცხენის ხედნა. ნასყიდა ფხალაძეს მარ-
 თებს ოთხი კოკა ღვინო ოთხი კოდი პური საური სეფეობა ცხენის
 ხედნა : გიორგიტა ფხალაძის შვილებს კვირიკსა და გრიგოლას
 მართებს ოთხი კოკა ღვინო, ოთხი კოდი პური, საური მეფობა და
 ცხენის ხედნა : დათიკ ფხალაძეს მართებს ოთხი კოკა ღვინო, ოთხი

კოდი პური, საური, სეფეობა, ცხენის ხედნა : თევდორიკ ფხალაძეს მართებს ოთხი კოკა ღვინო, ოთხი კოდი პური, საური, სეფეობა, ცხენის ხედნა : გოგიტ ფხალაძეს მართებს ოთხი კოკა ღვინო, ოთხი კოდი პური, სეფეობა, საური, ცხენის ხედნა : მამუკა ტყემალაძეს მართებს ორი კოკა ღვინო, სამი ფოხალი პური, საური, სეფეობა ცხენის ხედნა : გოგიტ ტყემალაძეს მართებს ორი კოკა ღვინო, სამი ფოხალი პური, საური, სეფეობა, ცხენის ხედნა : პავლიკ ტყემალაძეს მართებს ორი კოკა ღვინო, სამი ფოხალი პური, საური, სეფეობა, ცხენის ხედნა : სესიკს, კაკურს და ლაზარიკს ტყემალაძენს მართებს ორი კოკა ღვინო, სამი ფოხალი პური, საური, სეფეობა, ცხენის ხედნა მამუკსა და სესიკს ყოფშიძენს მართებს ოცდა ექვსი კოკა ღვინო, ოთხი კოდი პური, საური, სეფეობა, ცხენის ხედნა : დათიკა კაპანაძეს მართებს ოცდაექვსი კოკა ღვინო, ოთხი კოდი პური, საური, სეფეობა, ცხენის ხედნა : უწმიდესის ბიძისა ჩემისა კათალიკოზის იოსებისაგან არს შემოწირული სამი გლეხი მეფარძეები შუქრუთს : რომლისთვისაც დაეწინდებიათ თეთრშიდ ჯამუშ ბერისშვილთა ნიკოლოზს, ზურაბს და დავითს, და აღეთქვათ პაემანი, თუ მოგრთვათ თეთრი ესე თქვენი პაემანსა. მას, თვარა გლეხნი ესე თქვენი იყოსო, განევლო პაემანსა მას და კათალიკოზს გლეხნი ესე ჯრუჭისათვის შეეწირა, მერმე მრავალთა ჟამთა შემდგომად ვედრებდენ ჯამუშ ბერისშვილები ჯრუჭის არხიმანდრიტს სვიმონს და საწინდარსა მას გლეხებში მორიგებულყვნენ, ვითა აღმოსჯვირს წერილსა მათსა : და მსახურებენ გლეხნი იგი ეკკლესიასა ამას, რომელთა სახელები ესე არს. ხოხონა, პეტრე და კიკოლა : ხოხონა მეფარძეს მართებს ოთხი კოკა ღვინო, ორი კოდი პური, საური, სეფეობა, ცხენის ხედნა : პეტრე მეფარძეს მართებს ოთხი კოკა ღვინო ორი კოდი პური, საური, სეფეობა, ცხენის ხედნა : კიკოლა მეფარძეს მართებს ოთხი კოკა ღვინო : ბ : კოდი პური, საური, სეფეობა, ცხენის ხედნა : ბატონიშვილის გიორგისაგან შემოწირული სამი გლეხი ზოიდახ ყაფილაშვილები, სვიმონიკი,

შაქარიკი და თამაზიკი : ვითა განაცხადებს აღწერილობა მათი სი-
მონიკს ყავლაშვილსა და მისს ძმებს მართებსთ ოთხი კოკა ღვინო
ორი კოდი პური, სეფეობა : შაქარა ყავლაშვილს მართებს ექვსი
კონა ღვინო, სამი კოდი პური, სეფეობა : თაზიკს ყავლაშვილს
მართებს ექვსი კოკა ღვინო, ოთხი კოდი პური, სეფეობა : მეფის
დავითასაგან უფლისწულობაში შეწირული ორი გლეხნი ზოდს
ყავლაშვილები, ვითა აჭოტებს ქარტა მისი, და მართებს : ხუჩუნ
ყავლაშვილს ხუთი კოკა ღვინო, ორი კოდი პური, სეფეობა :
მიქელასა და ნასყიდას ყავლაშვილებს მართებთ : ხუთი კოკა ღვი-
ნო, ორი კოდი პური, სეფეობა : ბატონიშვილის არჩილისაგან
შემოწირული ერთი გლეხი საყვარელა ბრეგვაძე, ვითა ასაჩინოებს
მატიანე მისი, და უკანასკნელ ვიტყვი ჩემ მიერ შეწირულნი წმინდ-
ისა ჯრუჭის უდაბნოსადმი ორმოცი კომლი გლეხნი, ვითა აღ-
მოიძვებების სიგლისაგან ჩვენისა : სხუავას მოსახლე კვარის ძირს
ქვათაძე ზაზუნიაკა, ბუჭუკა, მამუკა, ამათ მართებსთ ხაბაზობა : ამ
სამთა მმათა ქვათაძეთა შეწირვისათვის არხიმანდრიტმან კრებუ-
ლითურთ უნდა გვიწირონ ჟამის წირვა დღესა ქრისტეშობისასა :
ამას გარდა მ კომლი მღვდლის წერეთლის სეული დავითისა,
რომელთა სახელებსა აქა მოვიხსენებთ : ქორეთს სასახლე თავისის
ზუარით, ყანით, წისქვილით, საყდრით, სასაფლაოთი, საძებრითა
და უძებრითა : კვალად ქორეთს მოსახლენი ესე : ამათ მართებს
თითო გლეხს : გლახუკ დავითაშვილს მართებს ოცი კოკა ღვინო,
სამი კოდი პური, ოთხი ქათამი, საური, ორი ღლის კვირაში სეფეო-
ბა : ბძინა გუდაძეს მართებს ცხრა კოკა ღვინო, ორი კოდი პური,
ორი ქათამი, საური, კვირაში ორი ღლის სეფეობა : პაატა გუდაძეს
მართებს ცხრა კოკა ღვინო ორი კოდი პური, ორი ქათამი, კვირაში
ორი ღლის სეფეობა : გიგელ გუდაძეს მართებს ცხრა კოკა ღვინო,
ორი კოდი პური, ორი ქათამი, კვირაში ორი ღლის სეფეობა და
საური : დათიკ გუდაძეს მართებს ცხრა კოკა ღვინო, ორი კოდი
პური, საური, ორი ქათამი, კვირაში ორი ღლის სეფეობა : სეხნიკ

გუდაძეს მართებს ექესი კოკა ღვინო, ორი კოდი პური, ორი ქათამი, საური, კვირაში ორი ღლის სეფეობა : ივანიკ მეგრელს მართებს ხუთი კოკა ღვინო, ერთი კოდი პური, ორი ქათამი, საური, კვირაში ორი ღლის სეფეობა : გიგილ მეგრელს მართებს ხუთი კოკა ღვინო, ერთი კოდი პური, ორი ქათამი, საური, კვირაში ორი ღლის სეფეობა : დათიკსა და გოგიტს კაპანაძეს მართებს თექვსმეტი კოკა ღვინო, ორი კოდი პური, საური, კვირაში ორი ღლის სეფეობა : ბასილიკა კაპანაძეს მართებს რვა კოკა ღვინო, ორი კოდი პური, საური, კვირაში ორი ღლის სეფეობა : ივანიკა ლილუაშვილს და მის ძმათა მართებსთ თექვსმეტი კოკა ღვინო, ორი კოდი პური, საური, კვირაში ორი ღლის სეფეობა : გოგიტ შარვაძეს მართებს ათი კოკა ღვინო, ერთი კოდი პური, ორი ქათამი, საური, კვირაში ორი ღლის სეფეობა, ზამთარ ხარების შენახვა ბუჭუკ შარვაძეს მართებს ათი კოკა ღვინო, ერთი კოდი პური, ორი ქათამი, საური, კვირაში ორი ღლის სეფეობა, ზამთარში საქონლის შენახვა : ბერიკ შარვაძეს მართებს ათი კოკა ღვინო, ერთი კოდი პური, ორი ქათამი, საური, კვირაში ორი ღლის სეფეობა, ზამთარ საქონლის შენახვა ხახუტ ქამუშაძეს მართებს ექესი კოკა ღვინო, ერთი კოდი პური, საური, კვირაში ორი ღლის მუშაობა : მჭედელს და მის ძმებს მართებს ექესი კოკა ღვინო, ერთი კოდი პური, საური, კვირაში ორი ღლის სეფეობა : შოშიკ ქამუშაძეს მართებს ექესი კოკა ღვინო, ერთი კოდი პური, საური, სეფეობა : პავლიკ ქამუშაძეს მართებს ექესი კოკა ღვინო, ერთი კოდი პური, საური, კვირაში ორი ღლის სეფეობა : პატუკ ქამუშაძეს ექესი კოკა ღვინო, ერთი კოდი პური, საური, კვირაში ორი ღლის სეფეობა : საბა ქამუშაძეს მართებს ექესი კოკა ღვინო, ერთი კოდი პური, საური, კვირაში ორი ღლის სეფეობა : ნინიკ ქამუშაძეს მართებს ექესი კოკა ღვინო, ერთი კოდი პური, საური, კვირაში ორი ღლის სეფეობა გიორგელა ქამუშაძეს მართებს ექესი კოკა ღვინო, ერთი კოდი პური, სეფეობა კვირაში ორი ღლისა. მამუკ ქამუშაძეს მართებს თორმეტი კოკა ღვინო, ერთი

კოდი პური, საური, კვირაში ორი დღის სეფეობა : პატიკს ქამუშაძეს და მის ძმებს მართებსთ თორმეტი კოკა ღვინო, ერთი კოდი პური, საური, სეფეობა კვირაში ორი დღისა : გაბრიელა ქამუშაძეს მართებს თორმეტი კოკა ღვინო, ერთი კოდი პური, საური, კვირაში ორი დღის სეფეობა : ამ ქამუშაძეს მართებსთ ყველასა ზამთარ საქონლის შენახვა : ითხვისსა მისვე დავით მღვდელის ნაყმევსა მეგრელიშვილს პაპუჩას მართებს ხუთი კოკა ღვინო, ორი კოდი პური, საური, კვირაში ორი დღის სეფეობა : დათიკ მეგრელიშვილს მართებს ხუთი კოკა ღვინო, ორი კოდი პური, კვირაში ორი დღის სეფეობა : დათიკ მჭელიძეს მართებს ექუსი კოკა ღვინო, ერთი კოდი პური, საური, კვირაში ორი დღის სეფეობა : ნინიკ რაზმაძეს მართებს ათი კოკა ღვინო, ერთი კოდი პური, საური, კვირაში ორი დღის სეფეობა : ხახუტელა რაზმაძეს მართებს ათი კოკა ღვინო, ერთი კოდი პური, საური, კვირაში ორი დღის სეფეობა : ივანიკ რაზმაძეს მართებს ათი კოკა ღვინო, ერთი კოდი პური, საური, კვირაში ორი დღის სეფეობა : ბეჟია ბიჭაშვილის შვილებს მართებს მხოლოდ სამსახური და სხვა არაფერი : ბერიკაშვილს გოგიტსა და მის ძმებს მართებს მსახური და ჯერ სხვა არაფერი : გოგიტ ტაბუცაძეს მართებს ხაბაზობა : კვალად მისვე დავით მღვდელის ნაყმევ კურთხეულის მეფის სოლომონის წყალობად ნაბოძები თვარახეთს დემეტრადისეული სასახლე და ხუთი გლეხი თავისი მიწით, ზვრით, ტყით, საყდრით, სასაფლაოთი, მთით და ბარითა და საქებრითა და უძებრითა : სეხნიკა ნადირაშვილსა და მის ძმებს მართებსთ : ერთი კოკა ღვინო, ერთი კოდი პური, ერთი ქათამი, ერთი მარჩილის ხორცი, საური, სეფეობა კვირაში ორი დღისა : ბერიკა ჩილუნაძეს მართებს ერთი კოკა ღვინო, ერთი კოდი პური, მარჩილის ხორცი, ერთი ქათამი, საური, კვირაში ორი დღის სეფეობა : მახარიკა ჩილუნაძესა და პაპუჩაშვილებს მართებს ერთი კოკა ღვინო, ერთი კოდი პური, ერთი მარჩილის ხორცი, ერთი ქათამი, საური, სეფეობა, კვირაში ორი დღის მუშაობა : კაციელა ჩილუნაძის შვილსა და რამაზიკას

მართებს ერთი კოკა ღვინო, ერთი კოდი პური, მარჩილის ხორცი, ერთი ქათამი, საური, კვირაში ორი ღლის სეფეობა თამაზიკა ჩილუნაძის შვილსა და მისს სახლის კაცებს მართებს ერთი კოკა ღვინო, ერთი კოდი პური, ერთი ქათამი, მარჩილის ხორცი, საური სეფეობა კვირაში ორი ღლისა : ჭიბარეკს მისცე დავით მღვდლის ნაყმევი ომიაძე ივანიკა და ბუჭუკას მართებსთ ექვსი კოკა ღვინო, თორმეტი კოდი პური, მარჩილის ხორცი, ორი ქათამი, საური, ერთ ხორს ციცხლისა ჩემისა დედოფალთა დედოფლის დადიანის ასულის მარიამისაგან შემოწირული სხუაყას ორი გლეხი რაჭველაშვილები გიორგიტი, დავითიკი და ღვთისივი მართებს მზარეულობა : კიდევ რაჭველაშვილი რამაზიკა თავისი ცოლშვილითა მართებს მზარეულობა ამათი შეწირულება იხილვების გუჯარსა შინა დედოფლისასა რომლისათვისცა მართებსთ არხიმანდრიტსა და კრებულსა მისსა წირვა დედოფლისათვის დღესა მარიამობისა და ტაძრად მიყვანებისასა კ'დ მეფის დავითისაგან შემოწირულნი ჭიბრეკს ორი გლეხი გლახუნა და თვალიკა ომიაძეები მეორე გოგიტა ვითა ოჯვრიტების სამეფდთა ბეჭდითა აღბეჭდული წიგნი გლახუნასა და თვალიკას მართებს სამ ნახევარი კოკა ღვინო, ერთი კოდი პური, ორი კოდი ქერი, ხუთი რუბის ხორცი, ორი ქათამი, მსახური ცხენის ხედნა : გოგიტა ომიაძეს მართებს სამნახევარი კოკა ღვინო, ერთი კოდი პური, ორი კოდი ქერი, შვიდი რუბის ხორცი, ორი ქათამი, მსახური ცხენის ხედნა : წერეთელის პაჟუნასა და ზურაბისა და ბერისაგან შემონაწირნი ნასოფლარი მოხვა და ხეთა თავისის მთითა და ბართა : შიგ მოსახლენი ორნი ძმანი პეტრიაშვილები მღვდელი მიქელ და ძმა მისი თომა : ბაჯითს გივასსეულ პარტახი ამავე წერეთლებისაგან ღვთაებაში მიცვლილი სვიმონ წინამძღვრის არხიმანდრიტობასა შინა : კვალად ამავე წერეთელთაგან შეწირული რაჭას ბარს სულაძეები მახარიკა და პაჟჩა : მახარიკას მართებს ორი ლიტრა ყველი, ოთხი კოდი პური, საური, სეფეობა, ცხენის ხედნა, საქონლის შენახვა : პაჟჩა სულა-

ძეს მართებს მარჩილის ღორი და სხვა რაც მახველებს მართებს : კვალად ამავე წერეთლებისაგან შემოწირული ორი ჰურია ონს მოსახლე, დანიელა ხახუაშვილი და ხახუა შარონაშვილი : დანიელას მართებს ოთხი ორაგული, ოცი მარჩილი თეთრი : და მეორე წერეთლებისაგან ნასყიდი ურია ხახუა არონაშვილი ამას მართებს ორი ლიტრა სანთელი, ექვსი ორაგული : კვალად მისვე წერეთლებისაგან შემოწირული რაჭას წედისს შინა მოსახლენი ხუთნი გლეხნი მასურა და კაცუნა და მისნი ძმისწულები. ამათ მართებსთ : ოთხი თავი ავეჯი რკინა : ქუთიერა მაისურაძეს მართებს ოთხი თავი ავეჯი რკინა : გოგია მაისურაძეს მართებსთ ოთხი თავი ავეჯი რკინა : ქიტუნასა და დავითაშვილებს მაისურაძეებს მართებს ოთხი თავი ავეჯი რკინა : ირას მაისურაძე ბუჭუკას მართებს ოთხი თავი ავეჯი რკინა. ამავე წერეთლებისაგან შემოწირული შქმერს სამი გლეხი დაუშვილი დათიკა სვიმონიკა და ბერიკა, მართებსთ გადასახადი : დათიკას მართებს ორი ლიტრა ყველი, რვა კოდი ქერი, საური, ცხენის ხედნა, ზამთარ ცხენის შენახვა სიმონიკა დაუშვილს და მის ძმებს მართებსთ ორი ლიტრა ყველი, რვა კოდი ქერი, საური, ცხენის ხედნა, ზამთარ ცხენის შენახვა ბერიკა დაუშვილს მართებს ორი ლიტრა ყველი, რვა კოდი ქერი, საური, ცხენის ხედნა, ცხენის გამოკვება : მისვე წერეთლისაგან შემოწირული მრავალ ძალს ორი გლეხი გლახუკა და სვიმონიკა სხირტლაძეები : გლახუკას მართებს ორი რუბის ხორცი, მსახური, ზამთარ ცხენის შენახვა : სვიმონიკას მართებს ორი რუბის ხორცი, მსახური, ზამთარ ცხენის შენახვა : წერეთლის ქაიხოსროსაგან შემოწირული ბაჯითს ჩუმაშვილი კაციელა თავისის ადგილმამულით, რისაც მქონებული იყოს : მაღალ ღირსის ჯრუჭის არხიმანდრიტის აბაშძის სვიმონისაგან ნაყიდნი მონასტრის თეთრით კუჭაშვილი შიო თავის ცოლშვილითა კუჭაშვილი კვირია თავისის ცოლშვილითა, კუჭაშვილი სვიმონ ხუცესი თავისის ცოლშვილით, კუჭაშვილი პაატელა თავისის ცოლშვილითა ცერცვაძე გაბრიელ და დავით თავისის ცოლშვილ-

ით : როდესაც ამ წერეთლებს უნებებიან და მახვან შეუწირავსთ მონასტრისათვის ის ქრთამათ მოურმევიანთ ბაჯითს ჩუნაშვილი-სოული პარტახი და ამ კუჭაშვილების ადგილ მამული და რისაც მქონებელნი ყოფილან დაუსახლებიანთ მახვას : მემარნიშვილი მამუ-კა და მისი ძმისწული გოგიტა : პეტრე ერისთავის დედის აბაშძის ქალის მარიამისაგან არის შემოწირულნი : ეს მემარნიშვილები თა-ვისის ადგილ მამულით ყოფა-ცხოვრებით რისაც მქონებელნი იყვნენ : არამედ დაუსახლებიანთ მახვას : საყვარელა ბრეგვაძე მეფის ძის არჩილისაგან შემოწირული : ჩუნაშვილი კაციელა წერეთელის ქაიხოსროსაგან შემოწირული : ცერცვაძე გაბრიელ და დავით წი-ნამძღვრისაგან ნასყიდნი ორი ძმანი ლაცაბძეები სვიმონ და შიო. ორი ძმანი პეტრიაშვილები მიქელ და თომა : სულაძე პაპუჩა, ომიაძე გოგიტა, რუსი გიორგი, მათის უწმიდესობის კათალიკოზის მაქ-სიმესაგან რუსეთს ნასყიდი და შემოწირული კუჭაშვილი კვირია : კუჭაშვილი დათიკი : კუჭაშვილი ივანიკი, კუჭაშვილი გიგელი, კუ-ჭაშვილი სვიმონიკი და პავლიკი : ამ მახვაში მოსახლეებს მართებსთ ერთობით ყოველთა : დღე ყოველ სეფეობა, ჭურის რეცხა, ხარით, ცულითა და წალდით მუშაობა. ამავე წინამძღვრისაგან ნასყიდი ჭიბრევეს ნინიკი ომიაძე თავისი ცოლშვილით ადგილითა და რისაც მქონებელი იყოს : მართებს ბეგარა მარჩილის ხორცი : ორი ქათამი, საური, სეფეობა : მასვე წინამძღვრისაგან ნასყიდი შქმერს დაუშვი-ლი გოგიტა მართებს გადასახადი : ორი ლიტრა ყველი, რვა კოდი ქერი, საური, ცხენის ხედნა, ცხენის შენახვა : მისივე წინამძღვრი-საგან ნასყიდი კუპრაძე ივანიკი, მართებს ექვსი კოკა ღვინო, სეფეო-ბა მისულნი ბაჯითს მოსახლენი თუშისშვილი ბექანა და ხოსია : ბაჯითს ნასყიდნი მრავალძელნი სხირტლაძე შიო თავისის ცოლ-შვილით, მართებს მეჯინიბობა : შქმერს გაგნძე და მისი ძმა ოთარა მოსულნი, რომელნი დავასახლეთ მონასტრის პარტახსა ზედან : მართებსთ ერთი ჩარექი ერბო, ორი ლიტრა ყველი, ცხენის ხედნა, ცხენის შენახვა, კვალად არს მოსახლე პეტრე ერისთავისაგან

შემოწირული ფოჩხიძე კიკელა ბუჭუკა და ოთიკა მათის ადგილ მამულითა, ყოფა ცხოვრებითა, რისაც მქონებელნი იყვნენ, ამათ მართებსთ სამი კოკა ღვინო, ოთხი კოდი პური, საური, სეფეობა, ცხენის ხედნა : კვალად არჩილის ძის მეფის სოლომონისაგან არს შემოწირული ყორნის პარტახი ვენახით, მიწით, წყლით, ტყითა და საყანითა, წისქვილითა, საყდრითა და სასაფლაოთი, და სახლობს ამ პარტახზე წინამძღვრისაგან ნასყიდნი ორნი გლეხნი : კაპანაძე მამუკელა : კუჭაშვილი გიგილი, სვიმონ ხუცისშვილი: მართებსთ გადასახადი : მამუკელას ხუთი კოკა ღვინო, სამი კოდი პური, სეფეობა : გიგილ კუჭაშვილს მართებს : ხუთი კოკა ღვინო, სამი კოდი პური, სეფეობა : კვალად ამავე მეფე სოლომონისაგან შემოწირული მღვიმის ღრუდოს დაბლ ყვირილაზე ღრუდო : რომელიც მას უკან მეფე დავითსაც შემოეწირა : და ესეები ჩვენის თავადის სახლ-თუხუცის ზურაბ წერეთლისაგან არის შემოწირულნი : ქუთაისს ფურნე მოედნის თავზე : ხელისუფლის შვილის ხულის გვერდით. ხულა თავისის ადგილით, სანთლისა და საკმისათვის: სანავარდოს და საჯავახოს სასახლთუხუცოთევი მარილი, რკინა და ფარა. სალთუხუცისაგან კაცის ნასყიდი გლეხი კუპატაძე ჩხიკვიშვილი პეტრე და ივანიკი თავისის ადგილ მამულით და რისაც მქონებელნი იყვნენ ყოფლისფრითა : ამ კუპატაძეს მართებს რვა კოკა ღვინო, ორი კოდი პური, ორი ჩარეჩი სანთელი, მსახური და საური, ცხენის ხედნა. წერეთლის ბეჟანის ბოქაულთუხუცის ვახუშტისა გიორგისა და ქველისაგან შემოწირულნი კოლბეურს პარტახი თავისის მთით, წყლით, ვენახით, საყანით საყდრით, სასაფლაოთი, საძებრითა და უძებრითა : ჭილოვანს ბეჟან აბდუშელიშვილისაგან შემოწირული ტყეშალაძე გოგიტი და მისი ძმა, მართებსთ ოთხი კოკა ღვინო, ოთხი კოდი პური, საური, სეფეობა, ცხენის ხედნა : ლევან გამყრელიძის შემოწირული გლეხი ყოფშძე ზოდს მოსახლენი : ივანიკი და მისი ძმა ყოვლით მათით საცხოვრებლით, ტყით, მიწით, ვენახითა და ყოველითავე ამათ მართებსთ თორმეტი კოკა ღვინო,

მსახური : ქვედს შიოშ თაღაგანდიშვილისა და ბერისაგან შემოწირული გიორგი ხუცესი და მისი ძმა მართებს ოთხი თავი ავეჯი რკინა : კირიაშვილი ბერისაგან შემოწირული წედსს მაისურაძე მამუკა თავისი ყოფაცხოვრებით, რისაც მქონებელი იყოს. მართებს ოთხი თავი ავეჯი, რკინა : ჟამსა ამის სიგლის აღწერისასა ყმანი ამის მონასტრისანი ესენი არიან და ჰქონან განკერძოებულნი თვითო თვითოდ წერილნი შეწირულებისა და ნასყიდობისანი : და რომელიცა ყმანი გინა მამულნი შეწირულ არიან, არავინ ჰგონოს ლიტონად კაცნი შეწირულ, არამედ ყოველნი სამშღვრის შიგანი სამართლით მათნი მათთანვე შეწირულ არიან :

მიიღე მზრუნველობა ესე ჩემგან, ეკკლესიისა შენისათვის მხედარო ზეცისაო და მთავარო მოწამეთა, და მე მთავარსა და მეფესა ამის სოფლისასა, შენ მთავარმან ზენამან მიზრუნე მრჩობლ კეცი განსვენება, და დიდროად მიწვიმე და მნამე ტკბილი იგი მოწყალება იესოს შენისა, რამეთუ სულითა გულითა შენგან სასოება მაქვს და შენგან ვიქადი დათრგუნვასა მტერისასა ხოლო ჩვენთანა აკურთხენ აღმბეჭდველიცა ამის წერილისა შენისსა : ხოლო უკეთუ ვინმე განცოუნეს, და განდგენეს, და ხელჰყოს დაკნინებად ამით მცნებათა და არა აღასრულებდეს და ინებოს ბრძოლად შენდა, შენცა ნუ ჰრიდებ მხედარო ძლიერსა ლახვარსა შენსა, დაეც თხემსა მისს და ტვინი მისი განურიე სისხლსა მისსა, ვითარცა არა ჰრიდე მებრძოლსა შენსა მძვინვარესა ვეშაჲსა. ოდეს ხელჰყოს დარღვევა წერილისა ამის, დაარღვიენ ნასხამნი მისნი ვითარცა გოდოლი ნებროთისა და ანაძეძენ ძვალნი მისნი, ვითარცა ლერწამი პურისა ქვეშე კერძო კვერისასა, მოუკლენ შვილნი პირმშონი, მოუწყვიტენ საცხოვარნი და აღუოხრენ ქვეყანანი : ხოლო ჩვენ ესრეთ ვიტყვით : იყოს წყეულ სამარადისოდ დამრღვეველი ამათ მცნებათა, და ნუმცალა იქნების ნათესავი მისი სოფელსა ამას, არამედ შეშჯამოს მყვარმან მკალმან და ბუზმან ყოველი ნაშობი მისი. ხოლო აღმასრულებელი ამის მცნებისა იყოს კურთხეულ სამარადისოდ : აღიწერა სიგელი ესე

ნებითა ჩვენითა მეფობასა და ძლიერებასა შინა ჩვენსა ქრისტეს
აქეთ ჩუთ თვესა აგვისტოსა

მეფე იმერეთის   დედოფალი დადიანის
სოლომონ   ასული მარიამი

ჩვენ ყ ჯდ სამღუდლო ქუთათელ მიტროპოლიტი დოსითეოს
ამა ჩემის ხელმწიფის მიერ აღწერილსა სიგელსა ვამტკიცებ ძმათა
ჩემთა თანა და დამარღვეველსა ამისსა ვსწყევ და შევაჩვენებ ჩემდა
მონიჭებულისა ხელმწიფებისა მადლითა :

ჩვენ ყ ჯდ სამღუდლო გაენათელ მიტროპოლიტი ეფთვიმი
ვამტკიცებ ამა ჩემის ხელმწიფის წერილსა ძმათა ჩემთა თანა და
შლად ხელმყოფელსა ამისსა ვსწყევ და ვაჩვენებ ჩემ მიერისა ხელმ-
წიფებითა :

ჩვენ ყ ჯდ სამღუდლო მთავარ ეპისკოპოსი ანტონი ვამტკიცებ
სჯულიერსა ამას ჩემის ხელმწიფის მცნებათა : ძმათა ჩემთა თანა
უარისმყოფელსა ამის წერილისასა ვსწყევ და შევაჩვენებ ჩემდა
მოცემულისა სულისაგან წმიდისა :

ჩვენ ყ ჯდ სამღუდლო ნიკოლას წმიდელ არხიეპისკოპოსი
სოფრონიოს აღმბეჭვდელი ამა ჩემის ხელმწიფის წერილისა, ძმათა
ჩემთა თანა მეცა შევეკრავ და შევაჩვენებ ხელმწიფებისაგან საღმ-
თოსა დამაკნინებელსა ამის მართლისა წერილისასა.

ჩვენ ყ ჯდ სამღუდლო ჯგუმათელ მიტროპოლიტი მაქსიმე
აღვბეჭდავ ამას მართალსა განჩინებასა. მეცა ამათ ძმათა თანა
შეურაცხისმყოფელსა ამის წერილისასა შევეკრავ სამარადისოდ
მადლისაგან ყოვლად წმიდისა სულისა

ჯრუჭში დაკრძალული პირები

1. † თავადი ზურაბ ქაიხოსროს ძე წერეთელი, 76 წლის. იანვრის 28, 1826 წ. (ჩყკვ). ლენერალ მაიორი, პირველი ხარისხის ორდენის კავალერი, ბრილიანტის ხმლით გამშვენებული. ლოდი დაადვა მისმა ასულმა მართამ, სამეგრელოს დედოფალმან.

2. † ზურაბის მეუღლე, თამარ დადიანის ასული 1823 წ., თებერვლის 26, ლოდი დაუდვია მის ასულს მართას.

3. † პოლკოვნიკი და კავალერი, კნიაზი გრიგოლ ზურაბისძე წერეთელი, 1843 წ. 23 დეკემბერს, მექონი 56 წლისა, ძეგლი დაუდგამს მის შვილის შვილს, სვიტის ლენერალ მაიორს და კავალერს ნესტორ დიმიტრის ძე წერეთელს, რომელიც აღუზრდია გრიგოლ ზურაბის ძეს, ლოდი დაუდგამს 1875 წ. ივნისის ორს.

4. † პოლკოვნიკ გრიგოლ წერეთლის მეუღლე ელისაბედ დადიანის ასული, 1850 წ. აგვისტოს 1. ლოდი დასდვა მისმა შვილმა პოლკოვნიკმა ალექსანდრემ.

5. † ჯუმათელი მიტროპოლიტი სვიმონ აბაშიძე, წინამძღვარი და განმაახლებელი ჯრუჭის მონასტრისა, 1778 წ. აპრილის 12.

6. † მღვდელ-მონაზონი ნიკოლაოზ აბაშიძე, 1810 წ.

7. † მონაზონი მათე, 1800 წელს.

8. † მღვდელ-მონაზონი მათე, 1796 წელს.

9. † მღვდელ-მონაზონი იოანე, 1809 წელს.

10. † საქართველოს მეფის სძალი ქეთევან, ასული ზურაბ წერეთლისა, 1823 წ. მარტის 10; ლოდი დასდვა მისმა დამ, მართა სამეგრელოს მთავრინამა.

11. † ქაიხოსრო წერეთელი პაპუნას ძე, 1828, აგვისტოს 28; 56 წლისა, რომელიც ყოფილა მოსკოვში ნიკოლოზ I-თან და კონსტანტინოპოლში სულთანთან და მიუღია მათგან ნიჭნი, ლოდი დაუდვიათ მის მეუღლეს, ორ ასულს, ძმას და სიძეს იოანე აფხაზს, ლენერალ მაიორს და მის მეუღლეს (გარდაცვალებულის ასულს) სალომეს. თარიღში აშკარა შეცდომაა, 1828 მაგიერ უნდა იყოს 1858 წ., ვინაიდან მას უნახავს მოსკოვში ნიკოლოზ I.

12. † კნენა ვასასი, გიგო როსტომის ძის წერეთლის მეუღლე, 1870 წელს, აპრილის 6.

13. † გრიგოლ როსტომის ძე წერეთელი, იშვა 1828 წ. მარტის 18, მიიცვალა 1895 წელს.

14. † მზეხათუნა ბაგრატიონი, ზემო იმერეთის მეფის დავითის ასული, 46 წლის, მეუღლე ზურაბ სახლთხუცის ძის სვიმონ (დედანში საიმონ) წერეთლისა (აკლია სხვა ცნობები), 1829 წ. თებერვლის 3 (შეიძლება ეს თარიღი მისი არ იყოს).

შენიშვნები

1 გამოცემულია: ქართული წარწერების კორპუსი, II, ლაპიდარული წარწერები, II, დასავლეთ საქართველო (IX-XIII სს.), გამოსაცემად მოამზადა ე. სილოგავამ (თბილისი, 1980), გვ. 155.

2 დატოვებულია ცარიელი ადგილი.

3 გამოცემულია: M. Brosset, *Rapports*, XII, გვ. 83 (ავტორს ამოუკითხავს ტექსტის დასაწყისი და ბოლო ნაწილები); ქართული წარწერების კორპუსი, II, გვ. 139. პუბლიკაციაში ტექსტი უფრო გამართულად არის მოტანილი:

წ(მიდა)ო გ(იორგ)ი, შე(ი)წყ(ა)ლე

მ(ი)ქ(ა)ელ მ(ამა)ს[ახლისი] ჯ(რუ)ჭისა

დიდ(ი)სა ერისა.

გამოცემისათვის იხ. აგრეთვე: გ. ბოჭორიძე, *იმერეთის ისტორიული ძეგლები* (თბილისი, 1995), გვ. 224 (ტექსტი ხარვეზებით არის მოტანილი).

4 გამოცემულია: გ. ბოჭორიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 225.

5 გამოცემულია: ქართული წარწერების კორპუსი, II, გვ. 155. იკითხება: [...]

ჯ(რუ)ჭ(ი)სა ერისთ(ა)ვ

ისა ჯელმწი

ფებასა აღმარ[თ]ა

ქუველ ჯ(უ)არი

წ(მიდ)ისა გ(იორგ)ისი.

6 გამოცემულია: გ. ბოჭორიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 226; ქართული წარწერების კორპუსი, II, გვ. 156. ორივე პუბლიკაციაში წარწერა ერთნაირად იკითხება:

ნ(მიდა)ო გ(იორგ)ი, შე(ი)ნყ(ა)ლე
მონა შენი გ(იორგ)ი გალატოზი და
შვილნი მისსნი – ესე სუეტი უფასოდ
ა(ა)გეს, ა(მე)ნ.

7 გამოცემულია: M. Brosset, *Rapports*, XII, გვ. 83; გ. ბოჭორიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 227; ქართული წარწერების კორპუსი, II, გვ. 157. ორივე პუბლიკაციაში წარწერა ერთნაირად იკითხება:

ნ(მიდა)ო გ(იორგ)ი, შე(ი)ნყ(ა)ლე
ფ(ა)ლდ(ო)ნი გ(ა)ლ(ა)ტ(ო)ზი და
შე(ი)ლნი მისსნი – ესე სუეტი
უფ(ა)ს(ო)დ შექქმნა.

8 გამოცემულია: გ. ბოჭორიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 223. იკითხება: ნ(მიდა)ი ბ(ა)ს(ი)ლი, ნმიდაო ნ(ი)კ(ო)ლოზ.

9 ი. წერეთელი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 4; გ. ბოჭორიძესთან წარწერა გარკვეული სხვაობებით და ქარაგმების გახსნითაა მოტანილი (შდრ. მისი დასახ. ნაშრომი, გვ. 227):

შ. ი. მხედველნო ამა საფლავისანო, მდებარე ამას შ(ინ)ა
ყ(ოვლ)ად საღვდელო ჯუმათელ მიტროპოლიტი სვიმონ აბაშ-
იძე დარღვეულითა ნანევრ[ვი]თა აღმოვითხოვ შენდობა-
სა არა თუ ჩ(ცმ)ისა ღირსებისათვის ა(რამედ) მონასტრისა ა-
მის სასოებისათვის რ(ომე)ლი დავშვრი ყ(ოვლ)ის შეძლე-
ბით ჩ(ვენ)ით ამისათვის და მრ(ა)ვლის წლის დარღ-
ვულსა ამას მონასტერსა ვექმენ წინამძღ-
არ; ყოვლითა შეწენითა განვანესე კრებულობა
ამას შ(ინ)ა და ან განვედ ამ ერ და ვქმენ მიწა და ნაცარ,
რ(ომე)ლი ყოვლთა ზ(ედ)ა გარდაუალ არს. ვითხოვ რ(ათ)ა ლოცვით შენ-
დობას ყოფდ(ე)თ ჩემ ცოდვილისათვის, რ(ათ)ა თქვენცა შე-
გვენდვნეს ცოდვანი თქვენნი. წელ(თ)-
ა ჩლოც (1778 წ.), თვესა აპრილსა იბ (12)

10 გამოცემისათვის იხ. ბოჭორიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 231.

11 ამ საფლავს ახსენებს მ. ბროსე (იხ. მისი, *Rapports*, XII, გვ. 88).

12 შდრ. გ. ბოჭორიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 228 (ცალკეული კითხვასხვაობებით).

13 გამოცემულია – გ. ბოჭორიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 228 (მცირე კითხვასხვაობებით).

14 გამოცემისთვის იხ. გ. ბოჭორიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 230 (მ.

ბროსესთან საფლავი მხოლოდ მოხსენიებულია, წარწერის ნაკითხვის გარეშე – იხ. მისი, *Rapports*, XII, გვ. 88).

15 გ. ბოჭორიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 229 (ავტორთან რამდენიმე სიტყვა უფრო გამართულადაა ამოკითხული). საფლავი, თარიღითურთ (1790 – ტექსტის გარეშე), მოხსენიებულია მ. ბროსესთან (*Rapports*, XII, გვ. 87).

16 გ. ბოჭორიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 231 (წარწერა არ არის მოყვანილი, მითითებულია მხოლოდ გიგო როსტომის ძე წერეთლის კნენა ვასასის საფლავის ქვის მხედრული წარწერის არსებობის თაობაზე).

17 გ. ბოჭორიძესთან (მდრ. მისი დასახ. ნაშრომი, გვ. 231) წარწერა არ არის მოყვანილი, აღნიშნულია შავი მარმარილოს საფლავის ქვა გრიგოლ როსტომის ძე წერეთლისა 1895 წლის წარწერით.

18 დატოვებულია ცარიელი ადგილი.

19 დატოვებულია ცარიელი ადგილი რამდენიმე სტრიქონისათვის.

20 გ. ბოჭორიძეს (იხ. მისი დასახ. ნაშრომი, გვ. 230) წარწერა სხვაგვარად აქვს ამოკითხული:

ბაგრატოვანის, ზემო ივერიის მეფის დავითის
ასულს მზეხათუნს მეორმოცდაექვსესა წელსა
განმან(ე)სი (თუ)სი მომაკვდინებელი და მტვერ-
მ(ყოფო)ვანთა, ორის უტურფესის, მეულლ(ე)სა ჩე-
მსა თავად ზურაბ სალთხუცის ძეს სვიმონ წერეთე-
ლს დან(ა)შთ(ოვან)თა მცირე წლოვანთა შვილთა, დაუტევე
განმამწარებელსა ნიშნად, ლოდი ესე ოდენ, მ-
დებარე ჩემ ზ(ედ)ა რათა მ. . . . . სა ცრემლისა
ფრვე(ლნი) ივსებდენ იგინი სახმილსა
. . . . . ჩემისასა უკა აღმომკითხ
ველ . . . . . ვნებ-

. . . . . მხი

ლველთა. . . . .

. . . . . შეინყაღე და

. . . . . ერაშითა . . . . . განსვენება

. . . . . ულსა . . . . .

ჩყკვსა (1826 წ.) წელსა ფებერვლის გ^წსა (3)

21 გ. წერეთელი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 4-5.

22 რუსული ტექსტი მოტანილი არ არის.

23 გამოტოვებულია ადგილი ერთი სიტყვისთვის.

24 მდრ. M. Brosset, *Rapports*, XII, გვ. 86; გ. წერეთელი, დასახ. ნაშ-

რომი, გვ. 5; მ. ნიკოლეიშვილი, ქუთაისის მუზეუმის ეპიგრაფიკული ძეგლები, ქუთაისის სახელმწიფო მუზეუმის შრომები, XIII (2001), გვ. 55.

25 შდრ. მ. ნიკოლეიშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 55.

26 დატოვებულია ცარიელი ადგილი ერთი სიტყვისთვის.

27 ნინო ღოღობერიძის მიერ გადანერილ პირში მითითებულია: „ამის გაგრძელება უნდა ამოიწეროს ხელნაწერიდან“. საქმე ისაა, რომ, ექვთიმე თაყაიშვილი საველე ჩანანერის ბოლოს თავად აღნიშნავს: „ეს ნაწილი, ცალკე ფურცელზე, დამკარგვია“.

28 დატოვებულია ადგილი სომხური წარწერისათვის.

29 ეს ხელნაწერი – გოლგოთის სვინაქსარი – ამჟამად დაცულია ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში (H-1661). ხელნაწერისა და მისი მინაწერების შესახებ იხ.: ე. მეტრეველი, იერუსალიმის ერთი ხელნაწერი (მეცნიერული აღწერილობის ცდა), საქართველოს მუზეუმის მოამბე, XV-B (1948), გვ. 37-48.

30 ფრჩხილებში ჩასმული სიტყვები სხვა ხელით და მქრქალი მელნით არის დამატებული.

31 გვერდი მინიშნებული არ არის.

32 სახარების მოკლე აღწერა ექვთიმე თაყაიშვილს აქვს რუსულადაც, სათაურით „Миниатюрное евангелие из Джручи“ (საქმე №491), სადაც მოყვანილია შემდეგი ტექსტი: Миниатюрное евангелие из Джручи меньше вершка имеет оклад из грузино-персидской эмали, на лицевой стороне изображено Воскресение Христа (рис...) с четырьмя евангелистами и с цветочным орнаментом. Оборотная сторона представляет Распятие с Богородицею и Иоанном по сторонам, а в углах сверху царь Соломон играющий на гуслях и Давид играющий внизу [...] фигуре (?). Под Распятием имеются мощи. Внутри евангелие снабжено фигурами 4-х евангелистов. Евангелие вероятно XI-XII в.”

33 სიტყვა არ ირჩევა.

34 ჯრუჭის მონასტრის ეს სიგელი (ხეც, Hd-1329) რამდენჯერმე გამოიცა: ს. კაკაბაძე, მასალები დასავლეთ საქართველოს სოციალური და ეკონომიური ისტორიისათვის, საისტორიო კრებული, I (1928), გვ. 42-56 (ტექსტი), მოხატული ისტორიული დოკუმენტები საქართველოს სიძველეთსაცავებიდან, დ. კლდიაშვილის რედაქციით (თბილისი, 2011), გვ. 143-145 (არქეოგრაფიული აღწერილობა).

36 გუჯარში, სადაც გამოსახულია ჯრუჭის მონასტერი, იქვე წერია ასომთავრულად ԴՆ ՄԻԱԾԻՆ ԳՈՐԴԵՂԻ:

SUMMARY

The Jruchi Monastery of St. George – one of the major spiritual centres of Christian Georgia – built on the slope of a high hill in the picturesque river Jruchula gorge, near Sachkhere, was razed to the ground by a devastating earthquake in 1991. Only ruins remain today of a sometime large and well-built complex. The remains of the monastery and its antiquities, along with written sources helps to form a definite idea of separate stages of its history.

The time of founding the Jruchi monastery is unknown. The inscriptions recorded at the end of the nineteenth century by learned men and lovers of antiquities tell about its construction. One of the stages of the building or renovation of Jruchi seems to fall to the eleventh century, as attested by an inscription of the local *eristavi* (Kakha?) made on the western facade of the main church – that of St. George – along with donor reliefs; additionally, other inscriptions on the eastern and western facades of the church, as well some in the interior, belonging to the hegoumenos of the monastery, Mikael, an unknown donor and his sons Iovane and Gabriel, as well as of the stonemasons Giorgi and Padlon, are noteworthy.

Over the centuries the Jruchi monastery was renovated

several times, nor was it devoid of the care of the supreme secular and ecclesiastical authorities of the country, as well as of local nobles.

For a definite period of time the monastery belonged to the Palavandishvilis. This is evidenced by an inscription executed next to the relief of St. George on the western porch of the main church of the monastery. It mentioned Abash Palavandishvili's son Giorgi (conjecturally, this inscription must have been connected with one of the stages of the renovation/repairs of the church).

The internecine struggle between West-Georgian nobles in the Late Middle Ages proved disastrous for Jruchi – by the second half of the eighteenth century it must have been completely ravaged and deserted. Otherwise the fact that, while describing this corner of Imereti, Prince Vakhushti actually says nothing about Jruchi, cannot be accounted for.

In 1778 the monastery was renovated by the Metropolitan of Jumati, Svimeon Abashidze. By that time an Episcopal seat existed in Jruchi; representatives of the Abashidze house ministered and patronized there; they were also buried in the precincts. The Metropolitan Svimeon (†1778), as well as the hieromonk Nikoloz (†1810) – both Abashidzes – were buried there.

Throughout the seventeenth-eighteenth centuries Jruchi and its vicinity were the object of dispute between the *eristavis* of Racha and the Tseretelis. In 1789, by the order of King Solomon II, two most important monasteries of this region – Mghvimevi and Jruchi – were transferred to the Tsereteli house. It is the latter who took care of restoring and reviving the old spiritual centre. Together with Katskhi, Jruchi became the family ossuary of the Tseretelis. Monastic life was restored at Jruchi – the church was renovated and ancillary facilities were built. On 14 September David Tsereteli was ordained Archimandrite of

the monastery. On 24 April 1805 he was ordained as Bishop, and in the same year as Metropolitan. He remained hegoumenos of Jruchi until 1899, when he was ordained Metropolitan of Samegrelo. From 1834, after retiring on pension, David settled at Jruchi, where he died (on 18 February 1853), and was buried there. Under Metropolitan Davit the monastic structures were restored, monastic facilities multiplied and were extended. All this was based on the lavish donations received from representatives of the Tseretelis and the family of the hegoumenos himself. Thus, the Metropolitan David donated 158 households to Jruchi.

The church boasted the graves of the representatives of the Tsereteli house: prince Kaikhosro Tsereteli (+1828) and his successors – the steward Zurab, son of Kaikhosro (+1823), his spouse Tamar (+1823), daughter Ketevan (+1823) and son Grigol (+1845). Gigo Tsereteli's spouse Vasasi (+1870) and Rostom Tsereteli's son Grigol (+1895) were also buried there. Their grave-stones with extended epitaphs were preserved in the church until recently.

From the nineteenth century, following the abolition of the Kingdom of Imereti and establishment of Russian rule, the monastery belonged to the Guria-Samegrelo eparchy of the Georgian Exarchate. It was fairly vast, forming an entire complex of cells, facilities and buildings of other purpose, situated around the main church, with a tall bell-tower and defence wall.

The strong economy of the monastery and its vast possessions, even in conditions of constant vicissitudes of the Late Middle Ages, must have been distinguished for its scale. By the second half of the nineteenth century the monastery owned 220 peasant households, held vast plowlands, had numerous herds of cattle and apiaries.

From the 1870s the monastic property was gradually

wasted away and plundered. Because of this, the ecclesiastical board of the eparchy, in particular the Bishop of Imereti Gabriel Kikodze, filed a case at the Goegian-Imeretian Synodal Office against the Tseretelis. The Synodal Office granted the petition and obliged the Tseretelis to pay seven hundred roubles annually to the monastic board.

Towards the close of the nineteenth century the brethren of the monastery must have been fairly numerous. It is known from old publications that, along with the Archimandrite the members of the brethren numbered eight hieromonks, two deacon monks, and novitiates.

Under Soviet power Jruchi became deserted; the monastery was plundered by Red Army units that were moving to Kutaisi via the Mamisoni pass. Part of the monks were murdered, and part fled. The church objects and bells were confiscated. Untill 1926 only one monk – Tevdore – remained in the monastery. In subsequent years a district school was organized in the cells of the monastery, a library in the refectory, and the village government – in the guest rooms. The place gradually became devastated and the buildings of the complex fell into ruin. The treasury accumulated in the monastery over the centuries was scattered and lost. It is reported that seven cart-loads of books were taken out of the monastic library. Part of the books were burnt in the yard of the monastery. In subsequent years the hard-of-access architectural complex was seldom visited by lovers of antiquities.

Monastic life in Jruchi was restored in the 1990s. The monastery was consecrated by Abram, Metropolitan of Chiatura and Sachkhere (at present – Metropolitan of Western Europe). Since 2001 the hieromonk Luka (Palavandishvili) has been abbot of the monastery.

* * *

It is assumed that the main church of the monastery must have been a three-nave basilica. Later it was transformed into a domed structure. The church belonged to the cruciform-domed type that became established in Georgia from the first half of the eleventh century, its varieties being created till the end of the eighteenth century. The church, built of cut stone, had two-storeyed chapels from south and north and entrances from south and west. Additional facilities were arranged above the prothesis and diaconicon.

In the chancel, on the south face of the altar the tile of chancel barrier was placed with the representation of St. Basil the Great and St. Nicholas. The church facades were adorned with reliefs and ornaments, the majority of which seem to have belonged to the initial construction period. On the south facade, between the windows, a relief cross and two figures of the clergymen had been sculpted. On the north wall, to the right (south) of the entrance St. George and St. Dimitrios, on the horsback were represented, below them an ecclesiastic with a cencer; on the western facade, to the left (north) of the door again a cross and two clergymen, and to the left two riders were depicted. A relief image namely a human face, with one cross on both sides had been sculpted 'on the eastern side, at the base of the dome'. The images had inscriptions, illegible from below. The interior of the church was plastered, through it was not painted.

Among the sacred objects preserved in the monastery over the centuries, and described in the 1880s by N. Kondakov and D. Bakradze note should be taken of: icon-reliquary with a relic of the Calvary Cross and an enamel image of St. Dimitrios – later it was placed in a golden frame (with a donor inscription of 1769); a gold-plated chased

silver icon of the Virgin that, according to the inscription, was donated to the monastery by Kveli and Nateli (N. Kondakov identified the Nateli of the inscription with spouse of Shergil Dadiani, Odishi ruler in thirteenth century); a seventeenth-century icon of the Virgin, donated to the monastery by David, Archpriest of the royal court of the Imereti King Solomon I; a chased icon-reliquary of the Virgin, adorned with enamel – according to the inscription, it was donated to the monastery by Grigol, son of the royal steward Zurab Tsereteli, in 1810; a gold plated chased silver icon of the Virgin of 1775, with an inscription of Prince Giorgi (subsequently King Giorgi XII); an icon of the Saviour, adorned with precious stones. According to old publications, it is known that several important church items were kept in the treasury of the monastery, including crosses made of cypress wood (apparently the so-called Athonite type), a large-sized silver chalice and censer, as well as an epitaphion embroidered by Ketevan Abashidze with gold thread and dated to 1706.

The monastery possessed a relic of St. George, brought from South Georgia.

In the past there was a large library at Jruchi. It transpires from the material kept in the archive of T. Zhordania that at the turn of the nineteenth-twentieth centuries more than eighty books were still to be found at the monastery that had suffered many hardships. With a couple of exceptions, all of them were manuscripts (at present most of these books are kept at the National Centre of Manuscripts in Tbilisi, and in the Historical-ethnographic Museum in Kutaisi). The significance of the monastic library are evident from the two manuscripts brought by monks from South Georgian monasteries when fleeing from the Ottoman onslaught. Of these Gospels, ornamented lavishly, one was copied in 936 and embellished with miniatures in 940 in Shatberdi monastery (National Centre

of Manuscripts, cod. H-1660). The other, decorated with more than 400 miniatures, must have been created in the second half of the twelfth century (National Centre of Manuscripts, cod. H-1667). Both of them constitute masterpieces of manuscript illumination, and are considered landmark specimens of Christian art.

"The Teachings of the Holy Fathers", copied in 1040 in the St. Chariton monastery of the Georgians at Palavra, was kept at Jruchi monastery; it was donated to the monastery in 1765 by Catholicos Ioseb (National Centre of Manuscripts, cod. H-1662). Noteworthy among other manuscripts is an apocryphal Life of the Virgin (National Centre of Manuscripts, cod. H-1664), an eleventh-century copy of the Life of St. Maximus the Confessor (National Centre of Manuscripts, cod. H-1663), a Synaxarion copied in 1156 in the Georgian monastery at Calvary (National Centre of Manuscripts, cod. H-1661); a Four Gospels with chased cover, copied in 1704 on the order of Metropolitan Nikipore; eighteenth-century Four Gospels written in the *mkhedruli* script and decorated with miniatures of the Evangelists, donated by Grigol son of Zurab Tsereteli (the manuscript had belonged to Metropolitan David) (National Centre of Manuscripts, cod. H-1666); collected Lives of Georgian Saints, copied in Tbilisi in 1740 by Aaron, Archdeacon of the Sioni Cathedral (National Centre of Manuscripts, Cod. H-1672); Psalter adorned with 132 miniatures, copied on order of Zilikhan (presumed to have been the daughter of Levan II Dadiani) (National Centre of Manuscripts, cod. H-1665); one of the copies of Sul Khan Saba Orbeliani's Dictionary (Kutaisi Historical-Ethnographical Museum, cod. K-72). Part of the manuscripts were produced at Jruchi, such as: "The Teachings" by John Chrysostom (copied by deacon-monk Maksime in 1785), "Flower of Virtues" (Kutaisi Historical-ethnographic Museum, cod. K-61), "The Teachings of

the Fathers" (Kutaisi Historical-ethnographic Museum, cod. K-64) and St. John Climachus' "Teachings" (Kutaisi Historical-ethnographic Museum, cod. K-55) – all three copied by Ioane Gabashvili in the late 1780s.

* * *

Jruchi monastery was visited by Ekvtime Taqaishvili in August 1919, resulting in descriptions and photographs taken.

As noted above, Jruchi monastery with its antiquities was described by a number of scholars of the second half of the nineteenth and early twentieth century (D. Bakradze, N. Kondakov and D. Bakradze, T. Khuskivadze, G. Tsereteli, G. Bochoridze). E. Taqaishvili's description seems significant in many respects. In the first place, it unites hitherto unknown materials: at the same of no less interest is the picture that takes shape with respect of these materials, while overlapping with old evidence, the changes occurring in the course of time in the state of the monastic buildings as well as the preservation of its antiquities.

Following a brief description of the church, Taqaishvili mainly recorded the antiquities. First of all these are the inscriptions – both on stones and on church objects. In comparison with other evidences the section on the grave epitaphs is more extensive. Grave inscriptions are presented referring to the clergymen ministering in the monastery (Metropolitan Svimeon Abashidze, hieromonk Nikoloz Abashidze, hieromonk Iovane, monk Mathe) as well as representatives of the noble houses (steward Zurab Tsereteli, his spouse Tamar; Zurab's son Grigol and his spouse Elisabed; Zurab's daughter Ketevan; Kaikhosro Tsereteli; Rostom Tsereteli's son Grigol and his spouse Vasasi; Mzekhatun, spouse of Svimeon, son of Zurab

Tsereteli). A Separate chapter deals with the major sacred objects kept at the time in the monastery (icon of the Crucifixion, donated by Queen Rodam; icon of the Virgin, donated by Zurab Tsereteli; icon of the Virgin, with the mention of the donors – Kveli and Nateli; icon of the Virgin, donated by Archimandrite of Kykkos monastery on Cyprus, Joachim; icon of the Virgin, donated by Grigol Tsereteli; icon of the Virgin, donated by David, archpriest of King Solomon I; icon of the Virgin, donated by priest Ioane; icon of the Virgin, donated by Prince Giorgi (subsequently King Giorgi XII); icon of the Virgin, donated by Zurab Tsereteli's daughter Ketevan; icon of the Holy Trinity, a large icon of the Savour, and several others).

There is nothing extraordinary in the fact that manuscripts are foremost in the materials gathered by Ekvtime Taqaishvili on Jruchi monastery; his descriptions contain a list of over ninety codices – both manuscript and printed. In describing the manuscripts, along with archaeological evidence, he gives the colophons in full; the artistic design of the manuscript is characterized in brief. The importance of these materials is obvious. Very soon after Taqaishvili's journey – during the hard times caused by the antireligious propaganda in the 1920s some of the manuscripts survived and some were lost, and they are known, along with early publications of other scholars, only by Taqaishvili's descriptions.

The Jruchi II Four Gospels (NCM, H-1667) is absent in Taqaishvili's description of Jruchi monastery manuscripts - it is not even named among others. Bearing in mind the high significance of the Four Gospels in question, the silence over it is curious; there obviously must have been some reason for this. As is known, the manuscript was taken from the monastery by Taqaishvili precisely in 1919. It may be presumed that he intended to carry out the laborious work of describing the Four Gospels of out-

standing artistic level and lavishly illustrated in Tbilisi. In this case one fails to understand why it was not even mentioned among the copies preserved in the monastery, while Jruchi I four Gospels (NCM, H-1660) brought from the monastery by Taqaishvili in the same 1919 is described in detail.

* * *

Materials on Jruchi monastery and its antiquities are preserved in several collections of Taqaishvili's archival materials. Of these one (dossier №486) is a description of the church, and two others comprise materials on the epigraphy of the church, icons, crosses, embroideries, church plate, manuscripts, printed books (dossiers №№488 and 489). Lists are presented of the inscriptions on the icons and of the persons buried in the monastery. 41 photos (dossier №492) form the most important part of the material – of major significance for the history of Jruchi monastery, especially bearing in mind the disastrous consequences of the 1991 destructive earthquake. Of these photos only three negatives are preserved in the photograph library of the Museum of Arts, Georgian National Museum (NN 16531/6641, 16532/6642 and 16533/6643).

It is clear that, having returned from abroad, Taqaishvili prepared the materials on Jruchi monastery for publication, along with the materials collated by him over the years and put aside owing to the hardships lasting for a quarter of a century (note the year 1919 of his journey and further the peripeteias in his life, precluding the materialization of many of his plans). This is indicated by the presence in Taqaishvili's archive of an actually analogous text of his expedition records, copied after his return from emigration by one of his assistants, Nino Ghoghoberidze. Moreover, neither the copied text has the appearance of

being finally ready for the printer. Apparently, Taqaishvili had no time to implement his plan. The reason must have been lack of time and soon after the vicissitudes suffered by the country and himself, later – following his return – the shouldering of the care for the publication of the materials in his private archive – incompatible with his old age and infirmity (note his book on the churches and monasteries of Tao-Klarjeti, prepared for publication in that period and issued soon after his decease).

A comparison of Taqaishvili's materials with the descriptions of other earlier authors shows that by early twentieth-century part of the antiquities of Jruchi monastery was either missing or (which is less probable) the scholar visiting the monastery had no access to them. Nor can it be ruled out that during his relatively short stay in Jruchi it proved unfeasible to see and record everything. Part of the antiquities may have got lost during the troubled times, and part was already transferred to the depositories of antiquities.

* * *

In preparing Taqaishvili's archive material on Jruchi monastery and its antiquities for publication the author's style was left almost intact; only the punctuation was mainly corrected. The descriptions and data were from the start grouped according to thematic principles, though the text was divided or united according to separate sections; the notes and comments added to the text were restricted to adding minor supplementary evidence, without actually filling some gaps found in the field records, thereby preserving unaltered the original work of Taqaishvili.

Only the old illustrative material – photos by Dimitri Ermakov and Ekvtime Taqaishvili – was appended to the essay that reflects the state of Jruchi monastery

and its antiquities at the end of the nineteenth and early twentieth century. The photos are deposited in the Georgian National Museum and the National Centre of Manuscripts.

The summary was translated into English by Arrian Chanturia. The indexes were compiled by Zeinab Gurjidze

* * *

Ekvtime Taqaishvili's descriptions of Jruchi monastery and its antiquities shed light on one more page of the multifarious activity of a saint of the Georgian Church. This time, too, it is linked to the recording and bringing our cultural legacy to the fore. The present material is a pointer to still more of Georgian heritage awaiting the day of light.

ბიბლიოგრაფია

- ამირანაშვილი შ., *ქართული ხელოვნების ისტორია* (თბილისი, 1971).
- ბარნაველი ს., ჯრუჭის მეორე კოდექსის ორი წარწერა, *საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე*, ტ. XXI, №5 (1958).
- ბატონიშვილი ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, *ქართლის ცხოვრება*, ტ. IV, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ (თბილისი, 1974).
- ბერიძე ვ., *ძველი ქართველი ოსტატები* (თბილისი, 1967).
- ბერიძე ვ., XVI-XVIII საუკუნეების ქართული საეკლესიო ნაქარგობა (თბილისი, 1984).
- ბერიძე ვ., XVI-XVIII საუკუნეების ქართული საეკლესიო ხუროთმოძღვრება (თბილისი, 1994).
- ბოჭორიძე გ., *იმერეთის ისტორიული ძეგლები* (თბილისი, 1995).
- მაჭავარიანი ე., *ქართული ხელნაწერები* (თბილისი, 1970).
- მაჭავარიანი ე., სამი ქართული ოთხთავის დასურათების პრინციპები (XII-XIV სს.), *საბჭოთა ხელოვნება*, 1985, №2.
- მაჭავარიანი ე., მხატვრულად გაფორმებული ქართული ხელნაწერი: პრომის ორგანიზაციის ზოგიერთი საკითხისათვის, *მრავალთავი. ისტორიულ-ფილოლოგიური ძიებანი*, XXII (2007).
- მაჭავარიანი ე., *წიგნის ხელოვნება ძველ საქართველოში* (თბილისი, 2008).
- მენაბდე ლ., *ძველი ქართული მწერლობის კერები*, ტ. I, ნან. 2

(თბილისი, 1962).

ნიკოლეიშვილი მ., ქუთაისის მუზეუმის ეპიგრაფიკული ძეგლები, ქუთაისის სახელმწიფო მუზეუმის შრომები, XIII (თბილისი, 2001).

ოსეფაშვილი ლ., ქართული ხელნაწერ ოთხთავთა თავფურცლის მინიატურების იკონოგრაფიული თავისებურებები (თბილისი, 2005).

ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, II კოლექცია, ტ. IV, შედგენილი და დასაბეჭდად მომზადებული ე. მეტრეველის მიერ (თბილისი, 1950).

ქართული წარწერების კორპუსი, II, ლაპიდარული წარწერები, II დასავლეთ საქართველო (IX-XIII სს.), გამოსაცემად მოამზადა ე. სილოგავამ (თბილისი, 1980).

ქუთაისის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ტ. I, შეადგინა ე. ნიკოლაძემ (თბილისი, 1953).

წერეთელი გ., ჯრუჭის მონასტერი, მწყემსი, 1896, №28.

ჭუმბურიძე ზ., ქართული ხელნაწერების კვალდაკვალ (თბილისი, 1983).

Baumstark A., Eine georgische Miniaturfolge zum Markusevangelium, *Orient Christianus*, V (1915).

Brosset M., *Papports sur un voyage archéologique dans la Géorgie et dans l'Arménie, exécuté en 1847-1848* (St-Petersbourg, 1851).

Dubois de Montpereux F., *Voyage autour du Caucase, chez les Tcherkesses et les Abkhazes, en Colchide, en Géorgie, en Arménie et en Crimée, avec un atlas* (Paris, 1839-1843).

Lazarev V., *Storia della pittura bizantina* (Torino, 1967).

Millet G., *Recherches sur l'iconographie de l'évangile aux XIV-e, XV-e et XVI-e siècles* (Paris, 1960).

Алибегашвили Г., Этапы развития средневековой грузинской миниатюрной живописи, IV международный симпозиум по грузинскому искусству (Тбилиси, 1983).

- Амиранашвили Ш., *Грузинская миниатюра* (Тбилиси, 1966).
- Бакрадзе Д., *Кавказ в древних памятниках христианства, Записки Общества любителей кавказской археологии*, I (Тифлис, 1875).
- Гордеев Д., *Миниатюры древне-грузинских лицевых рукописей Сионского древлехранилища, ARS*, вып. II-III (1918).
- Кавказский Календарь* (Тифлис, 1854).
- Кондаков Н., Бакрадзе Д., *Опись памятников древности в некоторых храмах и монастырях Грузии* (Тифлис, 1890).
- Лазарев В., *История византийской живописи* (Москва, 1986).
- Лихачева В., *Искусство книги. Константинополь, XI в.* (Москва, 1976).
- Мачавариани Е., *Система декоративного убранства грузинских четвероглавов XI-XIV вв. Автореферат докторской диссертации* (Тбилиси, 1987).
- Подобедова О., *К вопросу о месте создания Второго Джручского евангелия, IV международный симпозиум по грузинскому искусству* (Тбилиси, 1989).
- Хускивадзе Ф., *Квирильское Ущелье, Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа*, Вып. XIII (1892).
- Церетели Г., *Археологическая экскурсия по Квирильскому ущелью, Материалы по археологии Кавказа*, VII (1898).
- Шервашидзе Л., *О грузинской светской миниатюре. Миниатюра батальной тематики в Джручской псалтыри* (Тбилиси, 1964).
- Шмерлинг Р., *Образцы декоративного убранства грузинских рукописей* (Тбилиси, 1940).
- Шмерлинг Р., *Мастера т.н. Второго Джручского кодекса, XIII научная сессия Института истории грузинского искусства АН ГССР, Тезисы докладов* (Тбилиси, 1958).
- Шмерлинг Р., *Художественное оформление грузинской рукописной книги IX-XI вв.*, т. I (Тбилиси, 1967), т. II (Тбилиси, 1976).

ილუსტრაციების სია

1. ჯრუჭის მონასტერი. საერთო ხედი ჩრდილო-აღმოსავლეთიდან.
2. ჯრუჭის მონასტრის მთავარი ეკლესია. აღმოსავლეთი ფასადი.
3. რელიეფები ჯრუჭის მონასტრის მთავარი ეკლესიის აღმოსავლეთ ფასადზე.
4. რელიეფი ჯრუჭის მონასტრის მთავარი ეკლესიის დასავლეთ ფასადზე, კარის სამხრეთით.
5. წარწერა ჯრუჭის მონასტრის მთავარი ეკლესიის დასავლეთი კარის გვერდით.
6. რელიეფური კომპოზიცია ჯრუჭის მონასტრის მთავარი ეკლესიის დასავლეთი კარის გვერდით.
7. წარწერა ჯრუჭის მონასტრის მთავარი ეკლესიის დასავლეთ ფასადზე, კარის გვერდით.
8. წარწერა ჯრუჭის მონასტრის მთავარი ეკლესიის დასავლეთ ფასადზე.
9. ჯრუჭის მონასტრის მთავარი ეკლესია. წარწერა საკურთხევის სამხრეთ ნახევარსვეტზე.
10. ჯრუჭის მონასტრის მთავარი ეკლესია. წარწერა საკურთხევის ჩრდილოეთ ნახევარსვეტზე.
11. ჯვარცმის ჭედური ხატი, შეწირული როდამ დედოფლის მიერ.
12. წარწერა ჯვარცმის ჭედური ხატის ზურგზე.
13. ღმრთისმშობლის ხატი, შეწირული ზურაბ წერეთლის მიერ.
14. წარწერა ღმრთისმშობლის ხატის ზურგზე.

15. ღმრთისმშობლის ჭედური ხატი, ქველისა და ნათელის საქტიტორო წარწერით.
16. წარწერა ღმრთისმშობლის ჭედური ხატის ზურგზე.
17. ღმრთისმშობლის სამკარედი ხატი, შეწირული ზურაბ წერეთლის ძის გრიგოლის მიერ.
18. ღმრთისმშობლის სამკარედი ხატი დახურული სახით.
19. ღმრთისმშობლის ხატი, შეწირული იმერეთის მეფე სოლომონ I-ის დეკანოზის, დავითის მიერ.
20. მაცხოვრის ჭედური ხატი.
21. ღმრთისმშობლის ხატი, შეწირული მეფე გიორგი XII-ის რძლის, სახლთუხუცეს ზურაბ წერეთლის ასულის, ქეთევანის მიერ.
22. წარწერა ღმრთისმშობლის ხატის ზურგზე.
23. წმ. გიორგის ხატი, შეწირული მიტროპოლიტ დავითის მიერ.
24. ღმრთისმშობლის ხატი.
25. ღმრთისმშობლის ხატი.
26. ჭედური ხატი მავედრებელი ღმრთისმშობლისა და უფლის შობის გამოსახულებით.
27. ჯრუჭის მონასტერში დაცული ჯვრები და სახარება.
28. ორი ათონური ჯვარი ჯრუჭის მონასტრიდან.
29. სანაწილე.
30. ქეთევან აბაშიძისეული ნაქარგი გარდამოხსნა ჯრუჭის მონასტრიდან.
31. ჯრუჭის მონასტრის ნაქარგობა.
32. ჯრუჭის I ოთხთავი (ხეც, H-1660). განრღვეულის განკურნება (ფ. 228v).
33. ჯრუჭის II ოთხთავი (ხეც, H-1667). კამარა (ფ. 1v).
34. ჯრუჭის II ოთხთავი (ხეც, H-1667). კამარა (ფ. 3v).
35. ჯრუჭის II ოთხთავი (ხეც, H-1667). მინიატიურა წმ. მარკოზ მახარებლის გამოსახულებით (ფ. 79v).
36. ჭედურყდიანი სახარება.

საკიებლები

პირთა

აარონ, თბილისის სიონის მთავარდიაკვანი 15

აბაშიძე ანტონ, ილუმენი 137

აბაშიძე გედეონ 76, 80

აბაშიძე თომა 124

აბაშიძე მართა, სვიმონ წერეთლის რძალი 115

აბაშიძე მარიამ, პეტრე ერისთავის დედა 163

აბაშიძე ნიკოლაოზ, მღვდელმონაზონი 17, 35, 167

აბაშიძე ნიკოლოზ 113

აბაშიძე პავლე, ჯრუჭის მონასტრის არქიმანდრიტი 26

აბაშიძე სვიმონ/სვიმეონ, ჯუმათელი მიტროპოლიტი, ჯრუჭის არხი-
მანდრიტი, ჯრუჭის მონასტრის წინამძღვარი და განმახლებელი
7, 17, 35, 137, 162, 167

აბაშიძე ქეთევან 12, 76, 77, 80

აბაშიძეები 7, 21

აბგია (ბიბლ.) 92

აბდუშელიშვილი ბეჟან 164

აბესა[ლომ] 92

აბესალომ/აბესალამ ლომინაძე, იხ. ლომინაძე აბესალომ/აბესალამ

აბიბოს ნეკრესელი (ნმ.), ასურელი მამა 114

- აბიმელიჟ (ბიბლ.) 92
- აბო ტფილელი (წმ.), მონამე 115
- აბრაამ, ჭიათურისა და საჩხერის მიტროპოლიტი (ამჟამად დასავლეთ ევროპის მიტროპოლიტი) 9
- ადამ (ბიბლ.) 105, 130, 131, 136, 149
- ავალოვი გიორგი 141
- ავგაროს, ედესის მთავარი 118
- ავთანდილ, თამარ საყვარელიძის ძმა 94
- ავთანდილ, მოურავი 120
- ათანასი, ალექსანდრიელი პატრიარქი 124
- ალექსანდრე, გრიგოლ წერეთლის შვილი 147, 167
- ალექსანდრე, იმერეთის მეფე 138
- ალექსანდრე, პოლკოვნიკი, ელისაბედ დადიანის ძე 38
- ალექსი ბაქრაძე, იოსებ ბაქრაძის შვილი, იხ. ბაქრაძე ალექსი
- ალექსი, დეკანოზი, გრიგოლ მლუდლის ძე 128
- ალექსი, მხატვრის ძე, სახარების გადამწერი 99, 144
- ამონაჲ 111
- ანანია (ბიბლ.) 59
- ანანია, მღვდელმთავარი 127
- ანასტასე/ანასტასია 145
- ანასტასი სინელი (წმ.), ანტიოქიის 52-ე პატრიარქი 102, 126
- ანგია (ბიბლ.) 91
- ანდრია (წმ.), კესარია-კაბადუკიის მთავარეპისკოპოსი 141
- ანდრია (წმ.), კრეტელი მთავარეპისკოპოსი 125, 127
- ანდრია (წმ.), მოციქული 146
- ანთიმოსე ტუნისძე, იხ. ტუნისძე ანთიმოსე
- ანნა 145
- ანნა, იმერეთის დედოფალი 141
- ანნა, ი(ო)ანეს ასული, იმპერატრიცა 124
- ანნა (წმ.), ყოვლადწმიდა ღმრთისმშობლის დედა 127
- ანტონ I, კათოლიკოსი 126, 135

ანტონ აბაშიძე, იხ. აბაშიძე ანტონ

ანტონ მარტყოფელი (ნმ.), ასურელი მამა 114

ანტონ, ხონელი მთავარეპისკოპოსი 26, 151, 166

ანტონ, ჭყონდიდელი 138

არიანე ჭანტურია, იხ. ჭანტურია არიანე

არონაშვილი/პარონაშვილი ხახუა 162

არსენ ბულმაისიმის ძე, კათოლიკოსი 61, 79

არსენ, მოძღვარი 118

არსიშოდ, ძმა ტაძრეული 108

არჩილ, ბატონიშვილი 158; მეფის ძე 163; მეფე 128, 154, 164

არჩილ (ნმ.), ქართლის ერისმთავარი 114, 128, 154

ასილინ 108

ასქილინ 108

აფაქიძე მამუკა, სიმეონ არქიმანდრიტის მამა 36

აფაქიძე სიმეონ, მამუკას ძე, არხიმანდრიტი, სამეგრელოს
თავადთაგანი 36

ალაპი (ნმ.) 117

აპრონ, ტფილის ქალაქსა მყოფი და მკვდრი მოყმე, ნმ. სიონის მთა-
ვარდიაკონი, ხელნაწერის გადამწერი 115

ბაგრატიონი მზეხათუნ/მზეხათუნა, ზემო ივერიის/იმერეთის მეფის
დავით II-ის ასული, ზურაბ სახლთბუცის ძის – სვიმონ წერეთლის
მეუღლე 17, 41, 110, 168

ბაგრატოვანი დავით 40

ბარბარა (ნმ.), მონამე 127

ბართლომე, აღდგომელი 106

ბართლომე (ნმ.), მოციქული 117

ბასილა კაპანაძე, იხ. კაპანაძე ბასილა

ბასილი/ვასილი დიდი, კესარიელი (ნმ.) 10, 34, 128, 135, 141

ბაქრაძე ალექსი, იოსებ ბაქრაძის ძე 142; კალიგრაფი, გარდაიცვალა
ათონის მთაზე 126

ბაქრაძე დიმიტრი 11, 17

ბაქრაძე იოსებ 142

ბეჟან აბდუშელიშვილი, იხ. აბდუშელიშვილი ბეჟან

ბეჟანა თუშისშვილი, იხ. თუშისშვილი ბეჟანა

ბეჟან წერეთელი, იხ. წერეთელი ბეჟან

ბეჟია ბიჭაშვილი, იხ. ბიჭაშვილი ბეჟია

ბეჟუაშვილი იოანე, დიაკონი 124

ბერი 161, 165

ბერი კირიაშვილი, იხ. კირიაშვილი ბერი

ბერი წერეთელი, იხ. წერეთელი ბერი

ბერიკ, თამაზა ფხალაძის ძმა 156

ბერიკ შარვაძე, იხ. შარვაძე ბერიკ

ბერიკა დაუშვილი, იხ. დაუშვილი ბერიკა

ბერიკა ჩილუნაძე, იხ. ჩილუნაძე ბერიკა

ბერიკაშვილი გოგიტ 160

ბერისშვილი დავით 157

ბერისშვილი ზურაბ 157

ბერისშვილი ნიკოლოზ 157

ბერისშვილი ჯამუშ 157

ბერისშვილნი 157

ბეხენია მარკოზ , მოქვის კანდელაკი 16

ბიკტორ, იერომონაზი 74, 80

ბიძინა გუდაძე, იხ. გუდაძე ბიძინა

ბიჭაშვილი ბეჟია 160

ბოჭორიძე გიორგი 16

ბრეგვაძე საყვარელა 158, 163

ბროსე მარი 12 (შენ.), 16 (შენ.), 28 (შენ.), 30-34 (შენ.)

ბზლა, პერიას დედა 107

ბულდიოინი sic, იერუსალიმის მეფე 101

ბუჭუკ შარვაძე, იხ. შარვაძე ბუჭუკ

ბუჭუკა 161

ბუჭუკა მაისურაძე, იხ. მაისურაძე ბუჭუკა

ბუჭუკა ფოჩხიძე, იხ. ფოჩხიძე ბუჭუკა

ბუჭუკა ქვათაძე, იხ. ქვათაძე ბუჭუკა

გაბაოვი ი(ოა)ნე, იხ. გაბაშვილი/გაბაოვი იოანე

გაბაონი ოსე, ზაქარია მოძღვის ძე მღვდელი 126, 138, 147

გაბაშვილი ზაქარია, იოანეს მამა 16

გაბაშვილი/გაბაოვი იოანე, ხუცეს-მონაზონი 131; ბერი, მოსამსახურე
ჯრუჭისა 135

გაბრიელ 6, 83

გაბრიელ ქამუშაძე, იხ. ქამუშაძე გაბრიელ

გაბრიელ ქიქოძე, იხ. ქიქოძე გაბრიელ

გაბრიელ ცერცვაძე, იხ. ცერცვაძე გაბრიელ

გაბრიელ, ბერი 117

გაბრიელ, გადამწერი 141

გაბრიელ, დეკანოზის შვილი 130

გაბრიელ (ნმ.), მთავარანგელოზი 51, 65

გაბრიელ, შატბერდს მოღვაწე, მღვდელი, უცბად მჩხრეკალი 82, 83

გაბრიელ, ჭყონდიდელი მიტროპოლიტი 121

გაბრიელ, იეროდიაკონი 125

გაგნიძე ოთარა 163

გაიოს, არხიდიაკონი 126

გაიოს, ასტრახანის არხიეპისკოპოსი 135

გამყრელიძე ლევან 164

გარსევან, მთავარდიაკონი, იოზ ნინამძღვრის ძმისწული 136, 137

გედეონ აბაშიძე, იხ. აბაშიძე გედეონ

გელოვანი იესე 140

გეორგი 83

გერმანე დაყუდებული (ნმ.), ლირსი მამა 140

გიგა, ბაჯითელი გლეხი 161

გიგილ გუდაძე, იხ. გუდაძე გიგილ

გიგილ კუჭაშვილი, იხ. კუჭაშვილი გიგილ

გიგო/გრიგოლ წერეთელი, იხ. წერეთელი გიგო/გრიგოლ

გიგილ, მეგრელი 159

გი(იომ)ი, პაპა ფილიპესი 107

გიორგაძე/გორგაძე ვიქტორ, ღირსი იერომონაზი 75, 80
 გიორგელა ქამუშაძე, იხ. ქამუშაძე გიორგელა
 გ(იორგ)ი 118
 გიორგი 164
 გიორგი IX, კონსტანტინეს ძე, ქართლის მეფე 93 (შენ.)
 გიორგი XI, ქართლის მეფე 144
 გიორგი XII, ქართლ-კახეთის მეფე 38, 57, 59, 61, 79
 გიორგი ავალოვი, იხ. ავალოვი გიორგი
 გიორგი ბოჭორიძე, იხ. ბოჭორიძე გიორგი
 გიორგი ზაბანიძე, იხ. ზაბანიძე გიორგი
 გიორგი ტერჭერაშვილი, იხ. ტერჭერაშვილი გიორგი
 გიორგი ფალავანდიშვილი, იხ. ფალავანდიშვილი გიორგი
 გიორგი წერეთელი, იხ. წერეთელი გიორგი
 გიორგი, ბატონისშვილი 11, 17, 56, 79, 157
 გიორგი, გალატოზი 33
 გ(იორგ)ი თავდიდი, წიგნის მთარგმნელი 102
 გ(იორგ)ი, მაგალობელი, ხელნაწერის გამამწერი 121
 გიორგი, მეფეთ-მეფე 89
 გიორგი (წმ.), მთავარმონამე 6, 10, 12, 27-29, 31, 33, 34, 59-61, 63, 65, 67, 72-74, 80, 100, 123, 125, 129, 131, 134, 149, 150, 152, 154, 155
 გიორგი მთაწმინდელი (წმ.), ხუცეს-მონაზონი, მთარგმნელი 101, 114, 115
 გიორგი რუსი 163
 გიორგი, ქვითხურო 6
 გიორგი, ხუცესი 165
 გიორგიტა ფხალაძე, იხ. ფხალაძე გიორგიტა
 გიორგიტი რაჭველაშვილი, იხ. რაჭველაშვილი გიორგიტი
 გლახუკ დავითაშვილი, იხ. დავითაშვილი გლახუკ
 გლახუკა სხირტლაძე, იხ. სხირტლაძე გლახუკა
 გლახუნა ოშიაძე, იხ. ოშიაძე გლახუნა
 გობრონ (წმ.), მონამე 114
 გოგელიძე ლავრენტი, ოკრიბელი 103
 გოგია მაისურაძე, იხ. მაისურაძე გოგია
 გოგიტ ბერიკაშვილი, იხ. ბერიკაშვილი გოგიტ
 გოგიტ კაპანაძე, იხ. კაპანაძე გოგიტ
 გოგიტ ტაბუცაძე, იხ. ტაბუცაძე გოგიტ

- გოგიტ ტყემალაძე, იხ. ტყემალაძე გოგიტ
გოგიტ ფხალაძე, იხ. ფხალაძე გოგიტ
გოგიტ შარვაძე, იხ. შარვაძე გოგიტ
გოგიტა დაუშვილი, იხ. დაუშვილი გოგიტა
გოგიტა ოშიაძე, იხ. ოშიაძე გოგიტა
გოგიტა მემარნიშვილი, იხ. მემარნიშვილი გოგიტა
გოდაბრელიძე სიმონ 67
გოჩია, თამარ საყვარელიძის ძმა 94
გრიგოლ 82, 85
გრ(ი)გ(ო)ლ 108
გრიგოლ წერეთელი, ზურაბის ძე, იხ. წერეთელი გრიგოლ ზურაბის ძე
გრიგოლ წერეთელი, როსტომის ძე, იხ. წერეთელი გიგო/გრიგოლ, როსტომის ძე
გრიგოლ სირათა (sic) წერეთელი 79
გრიგოლ, ბერი 111
გრიგოლ, გადამწერი 102
გრიგოლ, მონაზონი 117
გრიგოლ, მღვდელი, ალექსი დეკანოზის მამა 128
გრიგოლ, სახარების მომგებელი 83
გრიგოლ, სახლთუხუცი 140
გრ(ი)გ(ო)ლ, შარხვას ძე, სვინაქსარის გადამწერი 133
გრიგოლ, ხარიტონწმიდელი მღვდელი 111
გრიგოლა ფხალაძე, იხ. ფხალაძე გრიგოლა
გუდაძე ბიძინა 158
გუდაძე გიგილ 158
გუდაძე დათიკ 158
გუდაძე პაატა 158
გუდაძე სეხნიკ 158, 159
გულქან, იაშვილის ასული, გედეონ აბაშიძის მეუღლე 76, 80
გვლიამ პატერა 107
გურჯიძე ზეინაბ 20

დადიანი 65, 80

დადიანი ზურაბ, მართას მამა 136

დადიანი კაცია 110

დადიანი ლევან, გრიგოლის ძე 110

დადიანი შერგილ 11 (შენ.)

დავით 93 (შენ.)

დავით, იხ. დავით ბაგრატიონი

დავით II, იმერეთის მეფე, მისი ასულია მზეხათუნი 110

დავით IV, აღმაშენებელი (ნმ.), საქართველოს მეფე 118, 134, 153

დავით ბაგრატიონი, ზემო ივერიის მეფე 40, 41, 158, 161, 164, 168

დავით ბერისშვილი, იხ. ბერისშვილი დავით

დავით ცერცვაძე, იხ. ცერცვაძე დავით

დავით წერეთელი, გაენათელი, იხ. წერეთელი დავით

დავით წერეთელი, ჭყონდიდელი, იხ. წერეთელი დავით

დავით წერეთელი, იხ. წერეთელი დავით

დავით (ნმ.), არგვეთის მთავარი, მოწამე 114

დავით გარეჯელი/ გარესჯელი (ნმ.), ასურელი მამა 64, 79, 114, 117, 123

დავით, ზემო იმერეთის მეფე 168

დავით, თამარ საყვარელიძის ძმა 94

დავით, იმერეთის მეფის სოლომონ I-ის დეკანოზი 11, 17, 53, 54, 79

დავით, მესტამბის შვილი 109

დ(ავი)თ, მეფე ლუარსაბ I-ის ძე 133

დავით, მიტროპოლიტი 15

დავით, მღვდელი 160, 161

დავით, სიონელი 137

დავით, წინამძღვარი 163

დავით (ბიბლ.), წინასწარმეტყველი, მეფსალმუნე 88, 93, 125, 142, 146, 154

დავითაშვილები 162

დავითაშვილი გლახუკ 158

დავითიკი რაჭველაშვილი, იხ. რაჭველაშვილი დავითიკი

დათიკ გუდაძე, იხ. გუდაძე დათიკ

დათიკ დაუშვილი, იხ. დაუშვილი დათიკ

დათიკ კაპანაძე, იხ. კაპანაძე დათიკ

- დათიკ კუჭაშვილი, იხ. კუჭაშვილი დათიკ
დათიკ მეგრელიშვილი, იხ. მეგრელიშვილი დათიკ
დათიკ მჭელიძე, იხ. მჭელიძე დათიკ
დათიკ ფხალაძე, იხ. ფხალაძე დათიკ
დამიანე (წმ.) 67, 118
დანიელა ხახუაშვილი, იხ. ხახუაშვილი დანიელა
დაუშვილი ბერიკა 162
დაუშვილი გოგიტა 163
დაუშვილი დათიკ 162
დაუშვილი სვიმონიკა 162
დაშელი 82
დეკანოზიშვილი ზაქარია, კერძო დიაკონი, ხელნაწერის გადამწერი 116
დემეტრადე 160
დესპ(ი)ნა ხათუნი, ანდრია ამილახორის მეუღლე 104
დიმიტრი I, საქართველოს მეფე 101
დიმიტრი ბაქრაძე, იხ. ბაქრაძე დიმიტრი
დიმიტრი ერმაკოვი, იხ. ერმაკოვი დიმიტრი
დიმიტრი, გრიგოლ სახლთუხუცის შვილის „პატარა ბიჭი“ 140
დიმიტრი (წმ.), მონამე 10, 11, 29, 51, 65, 127
დიუბუა 28, 30, 117
დოდო (წმ.), ღირსი მამა 114
დოიკ (ბიბლ.) 92
დომენტი, ყოფილი ჩომოსნობისა sic 109
დოროთე (წმ.) 99
დოროთეოზ (წმ.), უფლის მონაფე, პირველი ეპისკოპოსი 102
დოსითეოს/დოროთეოს, ქუთათელი მიტროპოლიტი 94, 102, 126, 151, 166
ეგნატიოს, საათაბაგოს მიტროპოლიტი 145
ეწე 107
ევსტათი (წმ.) 127
ევსტათი მცხეთელი (წმ.) 114

- ეზეკიელ/ეზაკიელ (ბიბლ.) 91
 ეზრაჲ (ბიბლ.) 93
 ეკატერინე/ეკატერინა დიდი (II), რუსეთის იმპერატრიცა 63, 80, 148, 149
 ელენე 107
 ელენე, თეიმურაზ ბატონიშვილის მეუღლე 75, 80
 ელია (ბიბლ.) 90
 ელისაბედ 107, 108
 ელისაბედ, დადიანის ასული, პოლკოვნიკ გრიგოლ წერეთლის მეუღლე,
 პოლკოვნიკ ალექსანდრე წერეთლის დედა 38, 72, 80, 145, 167
 ელისაბედ, ვლადიმერ ჯაფარიძის მეუღლე 26
 ელისაბედ, ზურაბ წერეთლის მეუღლე 17
 ელისე (ბიბლ.) 90
 ელპიდი (ნმ.) 117
 ენდრონიკაშვილი იასტოს, არხიმანდრიტი 136
 ენუქ (ბიბლ.) 91
 ერასტი 86
 ერეკლე II, ქართლ-კახეთის მეფე 133
 ერისთავი პეტრე 163
 ერმაკოვი დიმიტრი 20, 28
 ესაია (ბიბლ.) 107
 ეფთვიმე/ეფთვმი, გაენათელი მიტროპოლიტი 109, 151, 166
 ეფთვიმე, დიაკვანი, ჟამნის აღმწერელი 125
 ეფთვიმე/ეფთვიმე/ეფთვმი მთანმინდელი (ნმ.), მთარგმნელი 114, 120
 ეფთვიმი, არქიმანდრიტი, კახეთის მდივანთ უზუცესთ შვილი 130
 ეფრემ ასური (ნმ.) 136, 137
 ეფრემ მცირე 135
 ექვთიმე თაყაიშვილი, იხ. თაყაიშვილი ექვთიმე
 ვასასი, გიგო წერეთლის მეუღლე 8, 17, 40, 168
 ვახტანგ IV, მეფე (†1445), მისი მეუღლეა სითიხათუნი (†1444), ზაზა
 ფანასკერტელის ასული 93 (შენ.)

- ვახტანგ VI, ქართლის გამგებელი, მეფე 121, 137, 148, 155
ვახუშტი ბატონიშვილი 6, 21, 138
ვახუშტი, ბოქაულთუხუცესი 164
ვიქტორ გიორგაძე/გორგაძე, იხ. გიორგაძე/გორგაძე ვიქტორ
ვლასი, ურბნელი მთავარეპისკოპოსი, სვინაქსარის შემკაზმველი 108, 109
ზაბანიძე გიორგი 124
ზაზა ფანასკერტელი, იხ. ფანასკერტელი ზაზა
ზაზუნია ქვათაძე, იხ. ქვათაძე ზაზუნია
ზაქ(ა)რია 103, 104
ზაქარია (ბიბლ.) 63, 91, 127
ზაქარია გაბაშვილი, იხ. გაბაშვილი ზაქარია
ზაქარია [გაბაშვილი], ტიბიკონის გადამწერი 127
ზაქარია დეკანოზიშვილი, იხ. დეკანოზიშვილი ზაქარია
ზაქარია ყიცირისძე 109
ზაქარია, აღდგომელი 106
ზაქარია, მოძღვარი 138
ზაქარია, მღვდელი, სიონის დეკანოზის ძე 123
ზახარია, ნამოძღვრალი 132
ზებედე, ზებედეს ძე, ხელნაწერის გადამწერი 124
ზეინაბ გურჯიძე, იხ. გურჯიძე ზეინაბ
ზილიხან, ბატონიშვილი, ლევან II დადიანის ასული 15 (შენ.), 89
ზურაბ ბერისშვილი, იხ. ბერისშვილი ზურაბ
ზურაბ დადიანი, იხ. დადიანი ზურაბ
ზურაბ წერეთელი, სახლთხუცი, იხ. წერეთელი ზურაბ
თაგუნაი, გრიგოლის დედა 82
თაზიკ ყავილაშვილი, იხ. ყავილაშვილი თაზიკ
თალასე 120
თამაზა ფხალაძე, იხ. ფხალაძე თამაზა
თამაზიკ, შეწირული გლეხი 158

- თამაზიკა ჩილუნაძე, იხ. ჩილუნაძე თამაზიკა
- თამარ, დადიანის ასული, ზურაბ წერეთლის მეუღლე, გრიგოლ და-
დიანის დედა 8, 37, 71, 72, 80, 145, 167
- თამარ საყვარელიძე, იხ. საყვარელიძე თამარ
- თამარ (ნმ.), საქართველოს მეფე 63
- თაყაიშვილი ექვთიმე 17-20
- თედო ჟორდანია, იხ. ჟორდანია თედო
- თევდორიკ ფხალაძე, იხ. ფხალაძე თევდორიკ
- თეიმურაზ, ბატონიშვილი, მეფე გიორგი XII-ის ძე 61, 75, 79, 80, 138
- თეკლა (ნმ.) 127
- თემურ 106
- თეოდორე (ნმ.) 27, 29, 51
- თეოდორე, აღმსარებელი 127
- თეოდორე, ეპისკოპოსი 134
- თეოდორე, კამარათა მწერალი 85
- თეოდორე, სულელად წოდებული 118
- თეოდორე, ჯრუჭის მონასტრის ბერი 9
- თეოპისტე (ნმ.) 127
- თეოფილაკტე, რომანოზის ძე, კონსტანტინოპოლის 91-ე პატრიარქი 102
- თეოფილე ხუსკივაძე, იხ. ხუსკივაძე თეოფილე
- თვალიკა ოშიაძე, იხ. ოშიაძე თვალიკა
- თომა აბაშიძე, იხ. აბაშიძე თომა
- თომა პეტრიაშვილი, იხ. პეტრიაშვილი თომა
- თომა (ნმ.), მოციქული 127
- თუშისშვილი ბეჟანა 163
- თუშისშვილი ხოსია 163
- იაკობ (ნმ.), მოციქული 127, 146
- იასტოს ენდრონიკაშვილი, იხ. ენდრონიკაშვილი იასტოს
- იაშვილი, ალექსი ბაქრაძის დედის ბიძა 142
- იაშვილი მაქსიმე, სამღვდელოდ გამზადებული 93

ი^ე, ძმაი ტაძრული 108

ი^ე, მოძღვარი 106

იერემია (ბიბლ.) 90, 142

იერონიმე, ნეტარი, ალაფანგელი (წმ.) 141

იესე (ბიბლ.) 154

იესე გელოვანი, იხ. გელოვანი იესე

იესე წილენელი (წმ.), ასურელი მამა 114

იესო ქრისტე/ი^ე ჯ^ე/მაცხოვარი 41, 42, 45, 51, 53, 54, 56, 63-65, 71, 74-78, 81, 84, 86-88, 90, 91, 99, 100, 101, 105-108, 112, 116, 118, 120, 121, 124, 127, 129, 132, 137, 139, 140-142, 144-147, 149, 150, 152, 165, 166

ივანე ფარულავა, იხ. ფარულავა ივანე

ივანიკ 164

ივანიკ კუპრაძე, იხ. კუპრაძე ივანიკ

ივანიკ კუჭაშვილი, იხ. კუჭაშვილი ივანიკ

ივანიკ ლილუაშვილი, იხ. ლილუაშვილი ივანიკ

ივანიკ რაზმაძე, იხ. რაზმაძე ივანიკ

ივანიკ ჩხიკვიშვილი, იხ. ჩხიკვიშვილი ივანიკ

ივანიკ მეგრელი 159

ივანიკა ოშიაძე, იხ. ოშიაძე ივანიკა

ივანიკი, თამაზა ფხალაძის ძმა 156

ივდიით (ბიბლ.) 92

ივლიანე, მეფე 102

ილ(არიო)ნ, იშხნელი მთავარეპისკოპოსი 139

ილარიონ ქართველი (წმ.) 115

ილია (ბიბლ.) 129

ილია მინიატი, კალავრიტის ეპისკოპოსი 130

იესე sic 86

იოაკიმ, კიკოს მონასტრის არქიმანდრიტი 17, 48, 51, 79

იოანე ბეჟუაშვილი, იხ. ბეჟუაშვილი იოანე

ი(ოა)ნე გაბაოვი, იხ. გაბაშვილი/გაბაოვი იოანე

იოანე გაბაშვილი, იხ. გაბაშვილი იოანე
 იოანე აფხაზი, ნიკოლაოსის ძე 39
 იოანე აფხაზი, ქაიხოსრო წერეთლის ძე 168
 იოანე, ბატონიშვილი 119
 იოანე დამასკელი (ნმ.) 99, 127
 იოანე ზედაზნელი (ნმ.), ასურელი მამა 114, 115
 იოანე, იალღუზის/იანღუზის ძე 135, 140
 იოანე კლემასი (ნმ.) 16
 იოანე მახარებელი (ნმ.), ღვთისმეტყველი 36, 42, 65, 77, 81, 88, 93, 97, 99, 100, 121, 127, 141, 144, 145, 146, 147
 იოანე, მეფის ძე, ქეთევან წერეთლის მეუღლე 59
 იოანე, მღვდელი 17
 იოანე, მღვდელმონაზონი 17, 122, 167
 იოანე ნათლისმცემელი (ნმ.) 65, 82, 100, 111, 129
 იოანე ოქროპირი (ნმ.) 15, 93, 110, 112, 113, 120, 127, 128, 130
 იოანე პეტრიწი 126
 იოანე სინელი (ნმ.), 126, 140
 იოანე, ხელნაწერის გადამწერი 120
 ი(ოა)ნე, ხუცესმონაზონი 134
 იოზ, წინამძღვარი 136
 იოვანე 6, 36, 145
 იოვანე, მოქალაქე, მწერალი 122
 იოვანე, მღვდელი 55, 97
 იოვანე ყია, ხელნაწერის გადამწერი 99, 100
 იონა (ბიბლ.) 90
 იონადაბ 91
 იონათამ (ბიბლ.) 91
 იორდანე 103
 იოსებ ბაქრაძე, იხ. ბაქრაძე იოსებ
 იოსებ ალავერდელი (ნმ.), ასურელი მამა 114
 იოსებ, ბატონიშვილი, გენათელი მიტროპოლიტი 113

იოსებ, კათალიკოსი, მეფე სოლომონ II-ის ბიძა 14, 157

იოსებ, მანგლელი მთავარეპისკოპოსი 136

იოსებ შუენიერი (წმ.) 77

იპოლიტე კვიპრელი 127

იპოლიტე (წმ.), მღვდელმონაზონი, რომთა პაპი 117

ისაკ ასური (წმ.) 139

ისო ნავეს ძე (ბიბლ.) 92

იუსტინე, მღვდელმონაზონი 123

კაკნიაშვილი ი(ოან)ე 141

კაკუნა საყვარელიძე, იხ. საყვარელიძე კაკუნა

კაკურ ტყემალაძე, იხ. ტყემალაძე კაკურ

კაპანაძე ბასილა 159

კაპანაძე გოგიტ 159

კაპანაძე დათიკ/დათიკა 157, 159

კაპანაძე მამუკელა 164

კაცია დადიანი, იხ. დადიანი კაცია

კაციელა ჩილუნაძე, იხ. ჩილუნაძე კაციელა

კაციელა ჩუმაშვილი/ჩუნაშვილი, იხ. ჩუმაშვილი/ჩუნაშვილი კაციელა

კაცუნა, წედის მკვიდრი გლეხი 162

კვირია კუჭაშვილი, იხ. კუჭაშვილი კვირია

კვირიკი, გიორგიტა ფხალაძის შვილი 156

კიკელა ფოჩხიძე, იხ. ფოჩხიძე კიკელა

კიკოლა მეფარიძე, იხ. მეფარიძე კიკოლა

კიკოლა, ჯრუჭის ეკლესიის მსახური 157

კირიაშვილი ბერი 165

კირილე, არქიმანდრიტი და კავალერი, ჯრუჭის მონასტრის წინამძღ-
ვარი 90, 93

კიუბათუნას გრიგოლა sic 103

კლემენტოს, რომთა პაპი 116

კოზმა/კოზმან (წმ.) 67, 118

- კოზმან, წინამძღვარი 137
 კოზმან, ხელნაწერის გადამწერი 144
 კონდაკოვი ნიკოდიმ 11 (შენ.), 16
 კონსტანტი ქართველი (წმ.), მონამე 114
 კონსტანტინე II, ქართლის მეფე, გიორგი IX-ის მამა 93 (შენ.)
 კონსტანტინე ჯაფარიძე, იხ. ჯაფარიძე კონსტანტინე
 კონსტანტინე (წმ.), არგვეთის მთავარი, მონამე 114
 კონსტანტინე მონომახი, ბიზანტიის იმპერატორი 102
 კორე 91
 კ(ო)სტ(ა)ნტ(ი)ნე, გრიგოლის ძმა 108
- კუპატაძე 164
 კუპრაძე ივანიკ 163
 კუჭაშვილები 163
 კუჭაშვილი გიგოლ 163, 164
 კუჭაშვილი დათიკ 163
 კუჭაშვილი ივანიკ 163
 კუჭაშვილი კვირია 162, 163
 კუჭაშვილი პაატელა 162
 კუჭაშვილი პაველიკ 163
 კუჭაშვილი სვიმონ/სვიმონიკ, ხუცესი 162, 163
 კუჭაშვილი შიო 162
- ლავრენტი გოგელიძე, იხ. გოგელიძე ლავრენტი
 ლაზარე 122
 ლ(ა)ზ(ა)რე-ყოფილი ლავრენტი, ბერი 118
 ლაზარე, წიგნის მწერალი 125
 ლაზარიკ ტყემალაძე, იხ. ტყემალაძე ლაზარიკ
 ლარაძე პეტრე 119
 ლაცაბიძე სვიმონ 163
 ლაცაბიძე შიო 163

ლაცაბიძეები 163

ლევან II დადიანი, სამეგრელოს მთავარი 15, 89

ლევან გამყრელიძე, იხ. გამყრელიძე ლევან

ლევან გრიგოლის ძე დადიანი, იხ. დადიანი ლევან გრიგოლის ძე

ლილუაშვილი ივანიკ 159

ლომინაძე აბესალომ/აბესალამ 106

ლუარსაბ (III), ქართლის მეფე 114, 133

ლუკა (წმ.), მახარებელი 83, 86, 87, 93, 127

ლუკა, მღვდელმონაზონი (ფალავანდიშვილი) 10

მათე, მაქსიმე დიაკონ-მონაზონის სულიერი ძმა 130

მათე (წმ.), მახარებელი 81, 86, 87, 97, 122, 131, 143

მათე, მონაზონი 17, 140

მათე, მღვდელ-მონაზონი 36, 131, 167

მაისურაძე ბუჭუკა 162

მაისურაძე გოგია 162

მაისურაძე მამუკა 165

მაისურაძე ქუთიერა 162

მაისურაძეები 162

მაკარი, ვანის ფერისცვალების მონასტრის ილუმენი, წიგნის გადამწერი 142

მაკარი, მღვდელ-მონაზონი 136, 137

მამანტი (წმ.) 67

მამეტნ 146

მამუკ ქამუშაძე, იხ. ქამუშაძე მამუკ

მამუკ ყიფშიძე, იხ. ყიფშიძე მამუკ

მამუკა 103

მამუკა აფაქიძე, იხ. აფაქიძე მამუკა

მამუკა მაისურაძე, იხ. მაისურაძე მამუკა

მამუკა მემარნიშვილი, იხ. მემარნიშვილი მამუკა

მამუკა ტყემალაძე, იხ. ტყემალაძე მამუკა

- მამუკა ქვათაძე, იხ. ქვათაძე მამუკა
- მამუკელა კაპანაძე, იხ. კაპანაძე მამუკელა
- მანასე, იუდეანთა მეფე 126
- მანოელ, ბიზანტიის იმპერატორი 101
- მართა, აბაშიძის ასული, იხ. აბაშიძე მართა
- მართა, სამეგრელოს დედოფალი/მთაერინა, სრულიად მენგრელიის/
ოდიშის მთაერინა, ზურაბ წერეთლის ასული, დადიანის მეუღლე
37, 39, 76, 80, 135, 136, 167, 168
- მარი ბროსე, იხ. ბროსე მარი
- მარიამ აბაშიძე, იხ. აბაშიძე მარიამ
- მ(ა)რ(ია)მ, გრიგოლის და კონსტანტინეს დედა 108
- მარიამ, დედოფალთ დედოფალი, დადიანის ასული, სოლომონ II-ის
მეუღლე 151, 154, 161, 166
- მარიამ, დედოფალთ დედოფალი, მისი ძეა ოტია გურიელი 76, 80
- მარიამ, ზაქარიას მეუღლე 104
- მარიამ იაკობისი (ნმ.) 77
- მარიამ, კეისრის ასული 118
- მარიამ მაგდალინელი (ნმ.) 77
- მარიამ (ნმ.)/ლეთისმშობელი/დედა ლეთისა/ნმ. დედოფალი/ყოფილად
ნმიდა 23, 25, 41, 42, 45, 46-58, 62-64, 66, 67, 74, 76, 77, 79, 81,
82, 84, 85, 90, 91, 99, 100, 111, 115, 118, 123-125, 127, 129, 133,
134, 145-147
- მარინა (ნმ.) 67
- მარკოზ ბეხენია, იხ. ბეხენია მარკოზ
- მარკოზ (ნმ.), მახარებელი 86, 87, 97, 98, 102, 122, 144, 147
- მარკოზ, მონაზონი 139
- მასურა, წედისს მკვიდრი გლეხი 162
- მაქსიმე იაშვილი, იხ. იაშვილი მაქსიმე
- მაქსიმე აღმსარებელი (ნმ.) 14, 120, 130, 132
- მაქსიმე, დიაკონ-მონაზონი 130, წიგნის გადამწერი 15
- მაქსიმე, კათოლიკოსი 139, 163
- მაქსიმე, ჯუმათელი მიტროპოლიტი 151, 166

მაშილა, ელისაბედის დედა 107

მახარებელ, აღდგომელი ბერი 105

მახარიკა სულაძე, იხ. სულაძე მახარიკა

მახარიკა ჩილუნაძე, იხ. ჩილუნაძე მახარიკა

მაჰად 108

მეგრელიშვილი დათიკ 160

მეგრელიშვილი პაპუჩა, დავით მღვდლის ნაყმევი 160

მელქიზედეგ 103, 112

მელქიზედეკ (ბიბლ.) 90

მელქისედეკ, ხელნაწერის გადამწერი 146

მემარნიშვილები 163

მემარნიშვილი გოგიტა, მამუკა მემარნიშვილის ძმისწული 163

მემარნიშვილი მამუკა 163

მეფარიძე კიკოლა 157

მეფარიძე პეტრე 157

მეფარიძე ხოხონა 157

მეფარიძეები 157

მზეხათუნ/მზეხათუნა, იხ. ბაგრატიონი მზეხათუნ/მზეხათუნა

მირდატ, გრიგოლის მამა 82

მიქაელ 108

მიქაელ/მიქელ/მიხაილ (ნმ.), მთავარანგელოზი 51, 54, 63, 65, 92, 127

მიქელ პეტრიაშვილი, იხ. პეტრიაშვილი მიქელ

მიქელ, ჯრუჭის მონასტრის წინამძღვარი 6, 28

მიქელა ყავილაშვილი, იხ. ყავილაშვილი მიქელა

მიხაილ ფილარეტი 135

მიხაილ, ჭყონდიდელი მთავარეპისკოპოსი 138

მოდისტოს, რომის მე-60 პატრიარქი 102

მოსე (ბიბლ.) 91, 142

მოურავისშვილი 119

მჭელიძე დათიკ 160

- ნაბალ (ბიბლ.) 92
- ნადირაშვილი სეხნია 160
- ნათელ 11, 17
- ნათელი 48, 49, 79
- ნასყიდა ყავილაშვილი, იხ. ყავილაშვილი ნასყიდა
- ნასყიდა, თამაზა ფხალაძის ძმა 156
- ნებროთ (ბიბლ.) 165
- ნესტორ წერეთელი, იხ. წერეთელი ნესტორ
- ნიკიტა 104
- ნიკიფორე, მიტროპოლიტი, მუხრანის ბატონიშვილი 15, 145
- ნიკოდიმ კონდაკოვი, იხ. კონდაკოვი ნიკოდიმ
- ნიკოლაოზ აბაშიძე, იხ. აბაშიძე ნიკოლაოზ
- ნიკოლაოზ წერეთელი, იხ. წერეთელი ნიკოლაოზ
- ნიკოლაოზ კახი 138
- ნიკოლაოს/ნიკოლოზ I, რუსეთის იმპერატორი 39, 168
- ნიკოლოზ აბაშიძე, იხ. აბაშიძე ნიკოლოზ
- ნიკოლოზ ბერისშვილი, იხ. ბერისშვილი ნიკოლოზ
- ნ(ი)კ(ოლო)ზ, იერუსალიმის ჯერის მონასტრის კრებულის წევრი, კან-
დელაკი 106
- ნიკოლოზ, მანყვერელი ეპისკოპოსი 133
- ნიკოლოზ, მოურავის კარის დეკანოზი, მღვდელი, ხელნაწერის გად-
ამწერი 120
- ნიკოლოზ, მღვდელმონაზონი 7
- ნიკოლოზ, პატრიარქი, ხელნაწერის შემამკობელი 97, 143
- ნიკოლოზ, სიონის დეკანოზი, გაბრიელ დეკანოზის შვილი 130
- ნიკოლოზ (წმ.), მირონ-ლუკიის მთავარეპისკოპოსი 10, 34, 41, 63, 65,
100, 127
- ნილოს, მონაზონი 139
- ნინიკ რაზმაძე, იხ. რაზმაძე ნინიკ
- ნინიკ ქამუშაძე, იხ. ქამუშაძე ნინიკ
- ნინიკი ოშიაძე, იხ. ოშიაძე ნინიკი
- ნინო ლოლობერიძე, იხ. ლოლობერიძე ნინო

ნინო (ნმ.), საქართველოს განმანათლებელი 114, 122, 123
ნისიმა წერეთელი 100

მლარიონ 82

ოთარ, პარასკევის ძე, ხელნაწერის გადამწერი 121

ოთარა გაგნიძე, იხ. გაგნიძე ოთარა

ოთიკა ფოჩხიძე, იხ. ფოჩხიძე ოთიკა

ოთმანიანნი 86

ოლგა, დიდი მთავრინა, ნიკოლოზის ასული 141

ოლომფორნე (ბიბლ.) 92

ომიაძე გლახუნა 161

ომიაძე გოგიტა 161, 163

ომიაძე თვალკა 161

ომიაძე ივანკა 161

ომიაძე ნინიკი 163

ორბელიანი სულხან-საბა 15, 124, 140

ოსე, იხ. გაბაონი ოსე

ოსე, ხუცესი 135

ოტია, მარიამ დედოფლის ძე 76, 80

ოქროპირი, იხ. იოანე ოქროპირი

პაატა გუდაძე, იხ. გუდაძე პაატა

პაატელა კუჭაშვილი, იხ. კუჭაშვილი პაატელა

პავლე აბაშიძე, იხ. აბაშიძე პავლე

პავლე ჯაფარიძე, იხ. ჯაფარიძე პავლე

პავლე (ნმ.), მოციქული 146

პავლე, ხელნაწერის გადამწერი 132

პავლიკ კუჭაშვილი, იხ. კუჭაშვილი პავლიკ

პავლიკ ტყემალაძე, იხ. ტყემალაძე პავლიკ

პავლიკ ქამუშაძე, იხ. ქამუშაძე პავლიკ

პანტელეიმონ (წმ.) 67

პაპუნა წერეთელი, იხ. წერეთელი პაპუნა

პაპუნიაშვილები 160

პაპუჩა მეგრელიშვილი, იხ. მეგრელიშვილი პაპუჩა

პაპუჩა სულაძე, იხ. სულაძე პაპუჩა

პარტენ, ბატონი 125

პატუკ/პატიკ ქამუშაძე, იხ. ქამუშაძე პატუკ/პატიკ

პელან, პერიას მამა 107

პერი, ძმა ტაძრეული 107

პერია, პელანის შვილი 107

პ(ეტრ)ე 94

პეტრე 145

პეტრე, ალექსანდრიის 44-ე პატრიარქი 102

პეტრე ერისთავი, იხ. ერისთავი პეტრე

პეტრე ლარაძე, იხ. ლარაძე პეტრე

პეტრე მეფარიძე, იხ. მეფარიძე პეტრე

პეტრე ჩხიკვიშვილი, იხ. ჩხიკვიშვილი პეტრე

პეტრე (წმ.), მოციქული 102, 116, 146

პეტრე ქართველი (წმ.) 114

პეტრე, ჯრუჭის ეკლესიის მსახური 157

პეტრიაშვილები 161, 163

პეტრიაშვილი თომა, მიქელ პეტრიაშვილის ძმა 161, 163

პეტრიაშვილი მიქელ, მღვდელი 161, 163

პიმენ, იერუსალიმში ჩასული მანყვერელი ეპისკოპოსი, იერუსალიმის
ჯვრის მონასტრის მამა 106

პისტი (წმ.), 117

პროხორე (წმ.), წმ. იოანეს ღვთისმეტყველის მონაფე 121

პცვია 108

ჟორდანია თედო 12

რააბ, (ბიბლ.) 92

რაზმაძე ივანიკ 160

რაზმაძე ნინიკ 160

რაზმაძე სოლომონ 119

რაზმაძე ხახუტელა 160

რამაზიკა რაჭველაშვილი, იხ. რაჭველაშვილი რამაზიკა

რამაზიკა ჩილუნაძე, იხ. ჩილუნაძე რამაზიკა

რაჟდენ (წმ.), მონამე 115

რაუ 108

რაჭველაშვილები 161

რაჭველაშვილი გიორგიტი 161

რაჭველაშვილი დავითიკი 161

რაჭველაშვილი რამაზიკა 161

რაჭველაშვილი ღვთისივი 161

რევაზი 145

როდამ, დედოფალი, პანკრატიონთა მეფის ასული 17, 42, 43, 79

რომანოზ/რომანოს, ბერი, მარტვირიის მონასტრის სვეტსა შინა მარ-
ტო მყოფი 116, 117

რომანოზ, მოძღვარი 86

როსტომ 94

როსტომ წერეთელი, იხ. წერეთელი როსტომ

რუთ, კოირძის შვილი 112, 113; იერუსალიმში მყოფი მონაზონი 103

რუთ, კოპაძის ასული 104

რუსთაველი/რუსთველი 118, 138

საბა ქამუშაძე, იხ. ქამუშაძე საბა

საბა, ნინოწმიდელი მიტროპოლიტი 123

სალომე მეტხლისალი sic 105

სალომე, ქაიხოსრო წერეთლის ასული, იოანე აფხაზის მეუღლე 39, 168

სამოელ (ბიბლ.) 91

სამსონ წერეთელი, იხ. წერეთელი სამსონ

საპფირა (ბიბლ.) 59

- საულ (ბიბლ.) 91, 92
 საყვარელა ბრეგვაძე, იხ. ბრეგვაძე საყვარელა
 საყვარელიძე თამარ 94
 საყვარელიძე კაკუნა, თამარ საყვარელიძის ძმა 94
 სემ (ბიბლ.) 92
 სერაფიონ, ჯრუჭის მონასტრის არხიმანდრიტი 139
 სესიკ ტყემალაძე, იხ. ტყემალაძე სესიკ
 სესიკ ყიფშიძე, იხ. ყიფშიძე სესიკ
 სეხნიკ გუდაძე, იხ. გუდაძე სეხნიკ
 სეხნიკა ნადირაშვილი, იხ. ნადირაშვილი სეხნიკა
 სვიმონ, წინამძღვარი 130
 სვიმონ 103
 სვიმონ/სვმონ I, ქართლის მეფე 133
 სვიმონ II, ქართლის მეფე 116
 სვიმონ აბაშიძე, იხ. აბაშიძე სვიმონ
 სვიმონ/სვიმონიკ კუჭაშვილი, იხ. კუჭაშვილი სვიმონ
 სვიმონ ლაცაბიძე, იხ. ლაცაბიძე სვიმონ
 სვიმონ წერეთელი, მიტროპოლიტი, იხ. წერეთელი სვიმონ
 სვიმონ ხუცისშვილი, იხ. ხუცისშვილი სვიმონ
 სვიმონ, მეფის შვილი 116
 სვიმონ, ჯრუჭის წინამძღვარი და არხიმანდრიტი 157, 161
 სვიმონიკა დაუშვილი, იხ. დაუშვილი სვიმონიკა
 სვიმონიკა სხირტლაძე, იხ. სხირტლაძე სვიმონიკა
 სვიმონიკი 157
 სითიხათუნ, დედოფალთ-დედოფალი, მეფე ვახტანგ IV-ის თანამეც-
 ხედრე, ზაზა ფანასკერტელის ასული 89, 93
 სილგილამ ზეილოლ პცეია 108
 სიმეონ მამუკას ძე აფაქიძე, იხ. აფაქიძე სიმეონ
 სიმონ/სვიმონ/სვიმეონ/სვმონ წერეთელი, იხ. წერეთელი სიმონ/სვიმონ/
 სვიმეონ/სვმონ
 სიმონიკ ყავლაშვილი, იხ. ყავლაშვილი სიმონიკ
 სინენბრინ, ძმად ტაძრეული 107
 სირ არბ, ძმად ტაძრეული 108
 სირ ეპრი დოსიშ, ძმად ტაძრეული 108
 სირ პერ კუმანდურ, ძმად ტაძრეული 107

სირ რაო, ძმაი ტაძრეული 108

სირ უდრ, ძმაი ტაძრეული 108

სირ ჯილიმედ, ძმაი ტაძრეული 108

სოლომონ I, იმერეთის მეფე 11, 17, 34, 53, 54, 79, 139, 151, 154

სოლომონ II, არჩილის ძე, იმერეთის მეფე 7, 21, 34, 151, 152, 154,
155, 160, 164, 166

სოლომონ (ბიბლ.) 91, 145

სოლომონ რაზმაძე, იხ. რაზმაძე სოლომონ

სოფიო 93

სოფიო (ნმ.) 117

სოფონია (ბიბლ.) 91

სოფრონ, ჯრუჭის მონასტრის მღუდელ-მონაზონი 90, 93 (შენ.)

სოფრონიოს, აღმბეჭედელი 166

სოფრონიოს, ნიკოლაოსწმინდელი არხიეპისკოპოსი 151, 166

სტაქეოს (ნმ.), სამოცდაათ მოციქულთაგანი 102

სტეფანე, ელისაბედის მამა 107

სტეფანე/სოფანე (ნმ.), მთავარდიაკონი, პირველმონაშე 41, 111, 121

სულაძე მახარიკა 161

სულაძე პაპუჩა 161, 163

სულაძეები 161

სულხან-საბა ორბელიანი, იხ. ორბელიანი სულხან-საბა

სუმბატ, მეფე 82

სფირიდონ (ნმ.) 127

სხირტლაძე გლახუკა 162

სხირტლაძე სვიმონიკა 162

სხირტლაძე შიო 163

ტაბუცაძე გოგიტ 160

ტერჭერაშვილი გიორგი, მწერალი 141

ტიმოთე, მიტროპოლიტი, მონაზონი 118

ტუნისძე ანთიმოსე 105

ტყემალაძე გოგიტ 157, 164

ტყემალაძე კაკურ 157

ტყემალაძე ლაზარიკ 157

ტყემალაძე მამუკა 157

ტყემალაძე პავლიკ 157

ტყემალაძე სესიკ 157

ტყემალაძენი 157

ფალავანდიშვილები 6, 21

ფალავანდიშვილი აბაშ 6

ფალავანდიშვილი გიორგი, აბაშის ძე 6, 31

ფალავანდიშვილი შიოშ 165

ფ(ა)ლდ(ო)ნ, გალატოზი 6, 33, 34

ფანასკერტელი ზაზა, მისი ასულია ვახტანგ VI-ის მეუღლე სითიხათუნი 93 (შენ.)

ფარულავა ივანე, სოფ. ხუნნში მცხოვრები ოსტატი 37

ფილიპე 107

ფორხიძე ბუჭუკა 164

ფორხიძე კიკელა 164

ფორხიძე ოთიკა 164

ფხალაძე გიორგიტა 156

ფხალაძე გოგიტ 157

ფხალაძე გრიგოლა, გიორგიტა ფხალაძის შვილი 156

ფხალაძე დათიკ 156

ფხალაძე თამაზა 156

ფხალაძე თევდორიკ 157

ქაიხოსრო წერეთელი, იხ. წერეთელი ქაიხოსრო

ქაიხოსრო ხერხაულიძე, იხ. ხერხაულიძე ქაიხოსრო

ქამუშაძე 160

ქამუშაძე გაბრიელა 160

ქამუშაძე გიორგელა 159

ქამუშაძე მამუკ 159

- ქამუშაძე ნინიკ 159
ქამუშაძე პავლიკ 159
ქამუშაძე პატუკ/პატიკ 159, 160
ქამუშაძე საბა 159
ქამუშაძე შოშიკ 159
ქამუშაძე ხახუტ 159
ქეთევან 129
ქეთევან აბაშიძე, იხ. აბაშიძე ქეთევან
ქეთევან (წმ.), მონამე, დედოფალი კახეთისა 63, 114
ქეთევან/ქეთავან, ლენერალ-მაიორ ზურაბ წერეთლის ასული, მეფე
გიორგის რძალი, იოანე ბატონიშვილის მეუღლე 8, 17, 38, 57, 59,
79, 140, 168
ქვათაძე ბუჭუკა 158
ქვათაძე ზაზუნია 158
ქვათაძე მამუკა 158
ქვათაძენი 158
ქველი 11, 17, 48, 49, 79, 164
ქიტუნა 162
ქიქოძე გაბრიელ, იმერეთის ეპისკოპოსი 9
ქრისტე, იხ. იესო ქრისტე
ქრისტეფორე (წმ.) 51
ქრისტეფორე, ხელნაწერის გადამწერი 120
ქუთიერა მაისურაძე, იხ. მაისურაძე ქუთიერა

ლეუსი, ლენერალ-მაიორი 110
ლეთისივი რაჭველაშვილი, იხ. რაჭველაშვილი ლეთისივი
ლოღობერიძე ნინო 19

ყავილაშვილები 157, 158
ყავილაშვილი თაზიკ 158
ყავილაშვილი მიქელა 158

ყავილაშვილი ნასყიდა 158

ყავილაშვილი ხუჩუნ 158

ყავლაშვილი სიმონიკ 158

ყავლაშვილი შაქარა 158

ყაყა, მწერალი 122

ყიფშიძე 164

ყიფშიძე მამუკ 157

ყიფშიძე სესიკ 157

ყიფშიძენი 157

შარვაძე ბერიკ 159

შარვაძე ბუჭუკ 159

შარვაძე გოგიტ 159

შაქარა ყავლაშვილი, იხ. ყავლაშვილი შაქარა

შაქარიკი 158

შერგილ დადიანი, იხ. დადიანი შერგილ

შილა, მღვდელ-მონაზონი აღდგომელი, გოლგოთას შემწირველი 104, 105

შიო კუჭაშვილი, იხ. კუჭაშვილი შიო

შიო ლაცაბიძე, იხ. ლაცაბიძე შიო

შიო მღვიმელი (წმ.), ასურელი მამა 114

შიო სხირტლაძე, იხ. სხირტლაძე შიო

შიოშ ფალავანდიშვილი, იხ. ფალავანდიშვილი შიოშ

შოშიკ ქამუშაძე, იხ. ქამუშაძე შოშიკ

შუშანიკ დედოფალი (წმ.) 114

ჩილუნაძე ბერიკა 160

ჩილუნაძე თამაზიკა 161

ჩილუნაძე კაციელა 160

ჩილუნაძე მახარიკა 160

ჩილუნაძე რამაზიკა, კაციელა ჩილუნაძის შვილი 160

ჩუმაშვილი/ჩუნაშვილი კაციელა 162, 163

ჩუნაშვილი 163

ჩხიკვიშვილი ივანიკი 164

ჩხიკვიშვილი პეტრე 164

ცერცვაძე გაბრიელ 162, 163

ცერცვაძე დავით 162

ცურუთი, კობაძის ასული 104

წერეთელი 151, 155, 156

წერეთელი ბეჟან 127, 164

წერეთელი ბერი 161

წერეთელი გიგო/გრიგოლ, როსტომის ძე 8, 17, 40, 168

წერეთელი გიორგი 16

წერეთელი გრიგოლ, ზურაბის ძე, პოლკოვნიკი 8, 11, 15, 38, 52, 53, 67, 68, 71, 73, 80, 132, 138, 144, 145, 147, 148, 167; მისი შვილია სამსონი 138

წერეთელი დავით, არხიერი/არქიერი, ჭყონდიდელი მიტროპოლიტი, სახლთუხუცეს და სარდალ ზურაბ წერეთლის ძე 48, 116, 117, 129, 130, 132, 134, 136, 137, 138, 140, 144, 146, 148

წერეთელი დავით, გენათელი, იმერეთის მიტროპოლიტი 7, 8, 12, 22, 41, 60, 61, 63, 64, 72, 74, 80, 115, 126, 127, 134

წერეთელი დავით, მღვდელი 120, 121, 158

წერეთელი ზურაბ, სახლთუხუცესი, ლენერალ-მაიორი და კავალერი; ქაიხოსროს ძე; დავით, გრიგოლ და სიმონ წერეთლების მამა 8, 11, 15, 17, 37, 38, 41, 46, 51-53, 57, 59, 63, 68, 72, 79, 80, 110, 116, 132, 134, 140, 145, 149, 150, 161, 164, 167, 168

წერეთელი ნესტორ, დიმიტრის ძე, გენერალ-მაიორი, თავად გრიგოლ ზურაბის ძე წერეთლის შვილიშვილი 38, 167

წერეთელი ნიკოლაოზ, დეკანოზი 116

წერეთელი პაპუნა, ქვემო ივერიის თავადის ქაიხოსრო წერეთლის მამა 39, 161, 168

წერეთელი როსტომ 17, 168

წერეთელი სამსონ, გრიგოლ წერეთლის შვილი 138

წერეთელი სიმონ/სვიმონ/სვიმეონ/სვმონ, სახლთუხუცეს ზურაბ
წერეთლის ძე, მზეხათუნა ბაგრატიონის მეუღლე 17, 41, 110, 168

წერეთელი სვიმონ, მიტროპოლიტი 115

წერეთელი ქაიხოსრო, პაპუნას ძე, ზურაბ წერეთლის მამა, ქვემო ივ-
ერიის თავადი, ქუთაისის პოლკოვნიკი და კავალერი, მდივანბეგი
8, 17, 39, 110, 125, 162, 163, 167, 168

წერეთელი ქეთევან/ქეთავან, იხ. ქეთევან, მეფის სძალი

წერეთლები 7-9, 17, 21, 151, 161, 162, 163

ჭანტურია არიანე 20

ხარიტონ (წმ.), მონამე 111, 112

ხახუა ჰარონაშვილი/არონაშვილი, იხ. ჰარონაშვილი/არონაშვილი ხახუა
ხახუაშვილი დანიელა 162

ხახუტ ქამუშაძე, იხ. ქამუშაძე ხახუტ

ხახუტელა რაზმაძე, იხ. რაზმაძე ხახუტელა

ხერხაულიძე ნიკოლოზ, იხ. ნიკოლოზ მანყვერელი

ხერხაულიძე ქაიხოსრო, აღის მოურავი 133

ხოსია თუშისშვილი, იხ. თუშისშვილი ხოსია

ხოხონა მეფარიძე, იხ. მეფარიძე ხოხონა

ხოხონა, ჯრუჭის ეკლესიის მსახური 157

ხუარამზე, ჩიქოანის ასული 127

ხუსკივაძე თეოფილე 16

ხუჩუნ ყავილაშვილი, იხ. ყავილაშვილი ხუჩუნ

ხუცისშვილი სვიმონ 164

ჯავახი, ერისთავთ-ერისთავი 32

ჯამუშ ბერისშვილი, იხ. ბერისშვილი ჯამუშ

ჯანვერდი, გარდამოხსნის შემქმნელი ოსტატი 78, 80

ჯაფარიძე ვლადიმერ ასლანის ძე, პავლეს მამა 25, 26

ჯაფარიძე კონსტანტინე, ვლადიმერ ასლანის ძე ჯაფარიძის შვილი 26
ჯაფარიძე პაულე, ვლადიმერ ასლანის ძე ჯაფარიძის შვილი 26
ჯერგეშკუჩი, დეკანოზი 16 (შენ.)

ჯილა 108

ჯირარდ, მონასტრის ძმა 107

ჯიხოვას ძე, ეკლესიის მოძღვარი 30

ჯოფრე ფარესათ, ძმაჲ ტაძრეული 107

ჯუან 108

პაარონ (ბიბლ.) 142

პარონაშვილი/არონაშვილი ხახუა 162

Aaron, Archdeacon of the Sioni Cathedral 179

Abash Palavandishvili, იბ. Palavandishvili Abash

Abashidze Ketevan 178

Abashidze Nikoloz, hieromonk 180

Abashidze Svimeon, Metropolitan of Jumati 174, 180

Abashidzes 174

Abram, Metropolitan of Chiatura and Sachkhere 176

Arrian Chanturia, იბ. Chanturia Arrian

Bakradze D. 177, 180

Basil the Great (St.) 177

Bochoridze G. 180

Chanturia Arrian 184

Dadiani Levan, (II) 179

Dadiani Shergil, Odishi ruler 178

David, Archpriest of the royal court of the Imereti king Solomon
I 178, 181

David, Metropolitan 179

David Tsereteli, იბ. Tsereteli David

Dimitri Ermakov, იბ. Ermakov Dimitri

Dimitrios (St.) 177

Ekvtime Takaishvili, იბ. Takaishvili Ekvtime

Elisabed, Grigol's spouse 180

Ermakov Dimitri 183

Gabashvili Ioane 180

Gabriel, Miqael's son 173

Gabriel Kikodze, იბ. Kikodze Gabriel

George (St.) 28 (შენ) 174, 177, 178

Ghoghoberidze Nino 182

Giorgi, Abash Palavandishvili's son 174

Giorgi, Prince, subsequently King Giorgi XII 178, 181

Giorgi, stonemason 173

Grigol/Gigo, იბ. Tsereteli Grigol/Gigo

Grigol, იბ. Tsereteli Grigol

Gurjidze Zeinab 184

Ioane Gabashvili, იბ. Gabashvili Ioane

Ioane, priest 181

Ioseb, Catholicos 179

Iovane, hieromonk 180

Iovane, Mikael's son 173

Joachim, Archimandrite of Kykkos monastery on Cyprus 181

John Chrysostom (St.) 179

John Climachus (St.) 180

Kaikhosro Tsereteli, იბ. Tsereteli Kaikhosro

Kakha, eristavi 173

Ketevan Abashidze, იბ. Abashidze Ketevan

Ketevan, იბ. Tsereteli Ketevan

Khuskivadze Theopile 180

Kikodze Gabriel, Bishop of Imereti 176

Kondakov N. 177, 180

Kveli 178, 181

Levan II Dadiani, იბ. Dadiani Levan

Maksime, deacon-monk, copyist 179

Mathe, monk 180

Maximus the Confessor (St.) 179

Mikael, Gabriel's father 173

Mikael, hegoumenos of the monastery 173

Mikael, Iovane's father 173

Mikel 28 (note)

Mzekhatun, spouse of Svimeon, son of Zurab Tsereteli 180

Nateli 178, 181

Nicholas (St.) 177

Nikipore, Metropolitan 179

Nikodim Kondakov, იბ. Kondakov Nikodim

Nikoloz Abashidze, იბ. Abashidze Nikoloz

Nikoloz, hieromonk 174

Nino Ghoghoberidze, იბ. Ghoghoberidze Nino

Orbeliani Sulxan Saba 179

Padlon, stonemason 173

Palavandishvili Abash 174

Palavandishvili Luka, hieromonk 176

Palavandishvilis 174

Rodam, Queen 181

Rostom Tsereteli, იმ. Tsereteli rostom

Solomon I, King of Imereti 178, 181

Solomon II, King of Imereti 174

Sulxan Saba Orbeliani, იმ. Orbeliani Sulxan Saba

Svimeon Abashidze, Abashidze svimeon

Svimeon, son of Zurab Tsereteli, იმ. Tsereteli Svimeon

Tamar, spous of Zurab Tsereteli 175, 180

Taqaishvili Ekvtime 180-184

Tedo Zhordania, იმ. Zhordania Tedo

Tevdore, monk of Jruchi 176

Theopile Khuskivadze, იმ. Khuskivadze Theopile

**Tsereteli David, Archimandrite of the monastery (Jruchi), Bishop,
Metropolitan, Hegoumenos of Jruchi, Metropolitan of Samegrelo
174, 175**

Tsereteli G. 180

Tsereteli Grigol/Gigo, Rostom Tsereteli's son 175, 180

Tsereteli Grigol, Zurab Tsereteli's son 175, 178-180, 181

Tsereteli Kaikhosro, prince 175, 180

Tsereteli Ketevan, daughter of Zurab Tsereteli 175, 180, 181

Tsereteli Rostom 175, 180

Tsereteli Svimeon, son of Zurab Tsereteli 180

Tsereteli Zurab, steward 175, 178-181

Tseretelis 174-176

Vakhushti, Prince 174

Vasasi, Gigo Tsereteli's spouse 175, 180

Zeinab Gurjidze, იბ. Gurjidze Zeinab
Zhordania T. 178

Zilikhan 179

Zurab Tsereteli, იბ. Tsereteli Zurab

გეოგრაფიულ სახელთა

აბასთუმანი 115

ათონი/ათონის მთა 12, 126

ალექსანდრია 102

ანტიოქია 102

ასტრახანი 135, 137

აფხაზეთი 53, 138

ბანა 93 (შენ.)

ბარი 161

ბაჯითი 161, 162, 163

ბოხვა 26

ბულიოპონია 130

გიორგია 61

გურია 8, 51, 79, 138

დარბანდი 137

დასავლეთ ევროპა 9

დასავლეთ საქრთველო 6

დერტავის დედათა მონასტერი 112

დიმაშხა (დამასკო) 106

ვანი 142

ვანის ფერისცვალების მონასტერი 142

ზემო ივერია 40

ზემო იმერეთი 21, 168

ზოდი 158, 164

თაბორი 137

თბილისი 12, 15, 18

იერუსალიმი/იეროსალემი 90, 103

აღდგომის ეკლესია 105, 130

გოლგოთას მონასტერი 14, 105, 109

თაბორი 137

ჯვრის მონასტერი 101, 102

ივერია 149

ითხვისი 156, 160

იმერეთი 6, 9, 11, 34, 51, 53, 79, 80, 109, 136, 138, 139, 141, 151, 152,
154, 166

იმერეთის სამეფო 8

იორდანე (მდ.) 90

კაბადუკია 60

კაცხი, მონასტერი 7, 29, 164

კახეთი 130

კესარია-კაბადუკია 141

კვარის ძირი 158

კვერეთი 26

კვერეთის მონასტერი 26

კიკოს მონასტერი 17, 79

კოლბეური 164

კონსტანტინეპოლი/კონსტანტინოპოლი/კონსტანტინეპოლური 39, 102, 168

მამისონის უღელტეხილი 9

მარტვილის მონასტერი/მარტვირიის მონასტერი 116-117

მახვა 163

მენგრელია/მენგრელთა ქვეყანა 134, 136

მესსინი 141

მთაწმიდა 101, 145

მოსდოგი 135

მოსკოვი 39, 124, 130, 148, 150, 168

მოქვი, ეკლესია 16

მოხვა 161

მრავალძალი 162

მუხრანი 145

მღვიმევი/მღვიმე, მონასტერი 7, 132

მღვიმის ღრუდო 164

ნათლისმცემლის მონასტერი, გარეჯში 123

ნიკია 134

ოდიში 51, 79, 135

ონი 162

პალავრას ძველი მონასტერი 112

პალავრას წმ. ხარიტონის ქართველთა მონასტერი 14

პეტერბურგი 80

პეტრისონი (ქალაქი) 134

რაჭა 7, 26, 151, 155, 161, 162

რუისი 134

რუსეთი/როსიის ქვეყანა/დიდი როსიის იმპერია 8, 39, 135, 137, 148, 149

- საათაბაგო 118, 145
 საბას ლავრა 115
 სამეზის ეკლესია/წმ. სამება 26, 139, 141
 სამეგრელო/სამენგრელო 8, 36, 37, 110, 138, 167, 168
 სამცხე-საათაბაგო 118
 სანავარდო 164
 სანკტპეტერბური/სანთპეტრებურსი 141
 საქართველო 5, 8-10, 12, 18, 20, 59, 61, 67, 79, 80, 106, 138, 140, 153, 154, 168
 საჩხერე 5, 9, 21, 25, 135
 საჯავახო 164
 სევასტია 67
 სიონი/სიონის საკათედრო ტაძარი/სიონის მონასტერი/ტფილისის სიონის მონასტერი 15, 115, 130, 136
 სიცილია 141
 სკინდორი 156
 სხუევა/სხევეას უდაბნო/სხევეის მონასტერი 26, 137, 158, 161

 ტფილისი 87, 115, 136

 უზუნთა 26
 ურბნისი 134

 ფარახეთი 160
 ფასოჲ 134
 ფილისტიმი 60
 ფოთის ციხე 110

 ქართლი 87, 128, 138
 ქვედი 165
 ქვემო ივერი 125
 ქვემოხევი 26

ქობულეთი 138

ქორეთი 158

ქუთაისი 9, 12, 15, 139, 164

ღვთაება 161

ყვირილა 164

ყვიჩორი 26

შატბერდი, მონასტერი 12, 82, 87

შირვანი 87

შორაპნის მაზრა 21

შუამთა/შუამთის მონასტერი 134

შუქრუთი 157

შქმერი 162, 163

ციმბირი 55, 59, 63, 74

ცხომარეთი 26

ნედისი 162, 165

ჭიათურა 9

ჭელიშის მონასტერი 26

ჭიბარევი/ჭიბრევი 161, 163

ჭილლანი/ჭილოვანი 156, 164

ჭყონდიდი 110

ხახული 134

ხახულის ღვთისმშობლის მონასტერი 134

ხეთა 161

ხონი 127, 151

ხუნწი 37

ჯერაკუშია, მონასტერი 100

ჯრუჭი/ჯრუჭის ტაძარი/ჯრუჭის მონასტერი/ჯრუჭის წმ. გიორგის
მონასტერი/ჯრუჭის მონასტრის წმ. გიორგის ეკლესია/ჯრუჭის უდ-
აბნო 5-11, 14-21, 26-34, 40, 51, 59, 61, 69, 70, 72, 73, 76, 77, 84,
90, 93 (შენ.), 95, 96, 98, 106, 110, 113, 116, 120, 125, 127, 129,
131, 134, 135, 137, 139, 140, 149, 151, 152, 154, 155, 156, 157,
158, 162, 163, 165, 167,

ჯრუჭულა (მდ.) 21

ჯრუჭულას ხეობა 5

ჯუმათი, მონასტერი 7

პრომი 102

Calvary, Georgian monastery 179

Chiatura 176

Cyprus 181

Georgia 173, 175, 176, 177

Georgian (National Museum) 182, 18

Guria 175

Imereti 174, 175, 176, 178

Jruchi/Jruchi monastery/Djrroudche 28 (შენ.), 173, 174, 175, 176, 178,
179, 180, 181, 182, 183, 184

Jruchula river 173

Jumati 174

Katskhi 174

Kutaisi 176, 178, 179, 180

Kykkos monastery on Cyprus 181

Mamisoni pass 176

Mghvimevi monastery 174

Odishi 178

Racha 174

Russia 175

Sachkhere 173, 176

Samegrelo 175

Shatberdi 178

Sioni Cathedral 179

South Georgia 178

St. Chariton monastery of the Georgians at Palavra 179

Tao-Klarjeti 183

Tbilisi 178, 179, 182

The Jruchi monastery of St. George, იხ. Jruchi/Jruchi monastery

West-Georgia 174

Western Europe 176

Афонский монастырь 74

სარჩევი

შესავალი	5
ჯრუჭის მონასტერი	21
ჯრუჭის ტაძრის წარწერები	27
ეპიტაფიები	35
ხატები და მათი წარწერები	42
ჯვრები და მათი წარწერები	68
სხვა საეკლესიო ნივთები და მათი წარწერები	71
ხატების წარწერები	79
ხელნაწერები	81
ნაბეჭდი სახარებები	148
ჯრუჭის მონასტრის გუჯარი	151
ჯრუჭში დაკრძალული პირები	167
შენიშვნები	169
Summary	173
ბიბლიოგრაფია	185
ილუსტრაციების სია	188
საძიებლები	190